

Plannen voor leermiddelen- beleid van ruim 10 scholen

Bijlage bij:

Eindrapportage Programma Leermiddelenbeleid

Het leermiddel, de docent, zijn leerling en hun toekomst

Het Programma Leermiddelenbeleid is een project van de VO-raad.

In dit document zijn van ruim 10 scholen de integrale plannen leermiddelenbeleid opgenomen.

Voor de algemene rapportage zie: www.leermiddelenvo.nl en www.vo-raad.nl

INHOUDSOPGAVE

Pagina

Atlas College, Hoorn	3
Baudartius College, Zutphen	19
College Vos, Vlaardingen	49
Liemers College, Zevenaar	72
Montaigne Lyceum, Den Haag	98
Nassau College, Zoetermeer	111
ORS Lek en Linge	130
SG Dalton, Voorburg	142
SG De Rietlanden, Lelystad	159
Schoonhovens College, Schoonhoven	176
Stedelijk College, Eindhoven	190

ATLAS COLLEGE, HOORN

Locatieoverstijgend leermiddelenbeleid door criteria, casussen en klankbordgroepen

Naam school	Atlas College, Hoorn		2008/2009	2009/2010/2011
Schoolsoort	vmbo-bkg/vwo	Prijs leermiddelenpakket	€ 316	€ 318
Aantal leerlingen	4500	Ouderbijdrage	€ 47	€ 40

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Het Atlas College heeft vijf casussen uitgezet om sleutelvragen rond leermiddelenbeleid te beantwoorden, zoals de kosten van zelf ontwikkelen, het gebruik van open leermiddelen en het gebruik van 22 criteria voor methodevervanging. De informatie uit deze casussen wordt gebruikt om de volgende ambities Atlasbreed voor vijf locaties te realiseren:

- *algemeen*: gebruik van een criterialijst voor samenstellen van leermiddelenpakketten;
- *ict*: Elo als centrum voor het arrangeren van leermiddelen; bevordering Elo-gebruik op locatieniveau; zoeken van samenwerking rond gebruik van de Elo en digitale leermiddelen;
- *personeel*: in kaart brengen van leermiddelencompetenties; formulering van de scholingsbehoefte; coördinatie van leermiddelenscholing door Atlas Academie;
- *financiën*: begrotingen per locatie voor aanschaf methodes en extra leermiddelen; onderwijskundig plan voor investeringen in ict-infrastructuur.

Motieven Het Atlas College ziet een belangrijke rol weggelegd voor leermiddelen bij het realiseren van de vernieuwde ambities van de school. Daarnaast maken de beschikbaarheid van steeds meer leermiddelen (via internet) en de nieuwe financieringssysteem voor leermiddelen het ontwikkelen van leermiddelenbeleid zinvol. Met dit beleid wil het Atlas College de volgende vragen beantwoorden: Welke leermiddelen hebben we nodig om onze onderwijskundige ambities te kunnen realiseren en welke consequenties heeft dat voor het beleid rond ict, personeel en organisatie?

■ Aanpak

Locatieoverstijgende werkgroep Het plan is opgesteld door een werkgroep, waarin de vijf locaties en het centraal bureau vertegenwoordigd zijn. De werkgroep bestaat uit een bestuurslid, drie adjunct-directeuren, twee teamleider en een stafmedewerker onderwijs.

Klankbordgroepen Op de locaties zijn klankbordgroepen van docenten geformeerd. De werkgroep heeft collega's met deskundigheid op het gebied van ict, Elo, personeelsbeleid en financiën geraadpleegd. Deze deskundigen hebben gereageerd op de criteria voor leermiddelen.

Casussen Groepen docenten voeren vijf casussen uit om verschillende aspecten van de keuze en het gebruik van leermiddelen in kaart te brengen. De bruikbaarheid van de criterialijst wordt getest.

■ Succesfactoren

- Raadpleging van verschillende deskundigheden (ict, financiën, personeelszaken en stafbureau) heeft sterk bijgedragen aan de ontwikkeling van leermiddelenbeleid.
- De betrokkenheid van alle locaties door middel van werkgroepvertegenwoordigers, klankbordgroepen en casussen is een sterk punt gebleken.

■ Obstakels

Doordat een inventarisatie/analyse van de huidige situatie rond leermiddelen en ict ontbrak, kon daar niet direct bij worden aangesloten en moesten we op een algemener niveau starten'.

Leermiddelenbeleidsplan

Atlas College

Werkgroep Leermiddelenbeleid:

Guus Beemsterboer
Martien de Boer (eindredactie)
Gert Boontjes
Gerard Broersen
Nico 't Hooft
Joost Osterhaus
Henk Verstraten

Hoorn, 30 oktober 2009

Inhoudsopgave

1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding en doel	3
1.2 Van ambities naar leermiddelenbeleid	3
1.3 Wat verstaan we onder leermiddelen?	4
2 Criteria voor leermiddelen die passen bij de ambities van het Atlas College	5
2.1 Bedoeling en gebruiksmogelijkheden van de criterialijst	5
2.2 Criterialijst	5
2.3 Casussen	6
3 Leermiddelenbeleid en ict-beleid	7
4 Leermiddelenbeleid en personeelsbeleid	8
5 Leermiddelenbeleid en financiën	9
6 Voorgenomen beleid	10
Bijlagen	11

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Het Atlas College bestaat uit vijf scholen voor voortgezet onderwijs: Copernicus Scholengemeenschap (vmbo-t, havo, vwo), De Dijk (vmbo, havo, vwo), OSG West-Friesland (vmbo-t, havo, vwo), Titaan (vmbo) en Triade (vmbo, havo, vwo). Op hoofdthema's trekken de vijf locaties gezamenlijk op, om van elkaar te leren en om de schaalgrootte te benutten. Leermiddelenbeleid is zo'n hoofdthema.

De belangrijkste aanleiding voor het opstellen van een leermiddelenbeleidsplan voor de vijf Atlasscholen zijn de vernieuwde ambities van het Atlas College. Leermiddelen hebben een belangrijke rol bij het vervullen van die ambities. Daarnaast maken de beschikbaarheid van steeds meer leermiddelen (via internet) en de nieuwe financieringssystematiek voor leermiddelen het ontwikkelen van leermiddelenbeleid zinvol.

De vraag waar dit leermiddelenbeleidsplan een antwoord op wil geven is: Welke leermiddelen hebben we nodig om onze onderwijskundige ambities te kunnen realiseren en welke consequenties heeft dat voor beleid rond ict, personeel en financiën?

Het leermiddelenbeleidsplan is bedoeld voor het (midden) management van de vijf Atlasscholen.

Het plan is opgesteld door een werkgroep waarin de vijf locaties en het centraal bureau vertegenwoordigd zijn. Daarnaast zijn collega's met deskundigheid op gebied van ict, elo, personeelsbeleid en financiën geraadpleegd.

1.2 Van ambities naar leermiddelenbeleid

Het Atlas College wil een excellente werkgever zijn en excellent onderwijs verzorgen voor een groeiend marktaandeel in West-Friesland en Waterland.

Het Atlas College wil vooroplopen in toekomstgericht en innovatief onderwijs. Personeel en leerlingen voelen zich gestimuleerd om hun talenten maximaal en veelzijdig te ontwikkelen en te gebruiken.

Deze nieuwe ambitie is door de kerndirectie uitgewerkt in een aantal uitspraken die richting geven aan onderwijs en personeelsbeleid op de vijf Atlasscholen. Die uitspraken hebben we op hun beurt vertaald in criteria voor leermiddelen. De criterialijst die zo ontstond is de kern van dit leermiddelenbeleidsplan (hoofdstuk 2).

Om te kunnen voldoen aan die criteria hebben docenten tijd en bepaalde, misschien nieuwe competenties nodig. Ook roepen de criteria wensen op gebied van ict-randvoorwaarden op. Een volgende logische vraag is dan: wat kost dat en hoe verhoudt zich dat tot het huidige boekenfonds- en leermiddelenbudget? Bij het uitwerken van de onderwerpen personeel, ict en financiën in relatie tot leermiddelenbeleid was de conclusie steeds dat de casussen of pilots uit moeten wijzen welke concrete gevolgen het werken met de lijst met leermiddelencriteria heeft, welke wensen erdoor opgeroepen worden. Daarna kan ict-beleid, personeelsbeleid en financieel beleid in relatie tot leermiddelen vastgesteld worden. We gaan in de hoofdstukken 3 (ict), 4 (personeel) en 5 (financiën) op deze onderwerpen in. In het zesde en laatste hoofdstuk staan onze voorlopige beleidsvoornemens op Atlasniveau op een rij.

Het voorliggende leermiddelenbeleidsplan zien we als een eerste versie. Op elke locatie gaan teams, afdelingen en secties ermee werken om de bruikbaarheid van de criterialijst en gevolgen voor ict, personeel en financiën te onderzoeken en in kaart te brengen. Daartoe zijn verschillende casussen gestart, die de werkgroep in januari en april 2010 zal bespreken. Deze casussen zijn in 2.3 beschreven. Aan de hand van feedback uit de locaties en evaluatie van de casussen, stellen we het leermiddelenbeleidsplan en de beleidsvoornemens bij. Na advisering door de MR zal het College van Bestuur in juni 2010 het leermiddelenbeleid vaststellen.

1.3 Wat verstaan we onder leermiddelen?

We onderscheiden in dit beleidsplan drie soort leermiddelen: 'lesmateriaal', 'extra leermiddelen' en 'hulpmiddelen bij het leren'. Dit onderscheid kan helpen bij het gesprek over leermiddelen en bij het opstellen van financiële kaders.

■ Lesmateriaal

Met lesmateriaal bedoelen we hier lessenreeksen, methodes, losse lessen, met een 'gedidactiseerde inhoud', ontwikkeld voor onderwijssituaties. De criterialijst in het volgende hoofdstuk draait voornamelijk om dit soort lesmateriaal omdat het de kern van het leerplan vormt en docenten er veel invloed op hebben. Je kunt dit lesmateriaal nader indelen in:

- **methodes:** leerboeken, werkboeken, antwoordenboeken, software en andere bijbehorende materialen, meestal bedoeld voor meerdere leerjaren, meestal van een educatieve uitgeverij;
- **eigen lessen:** door een individuele docent gemaakt lesmateriaal, op papier of digitaal, in beginsel alleen voor eigen gebruik;

- **lessen van de school:** door een groep docenten gemaakte lesmaterialen, bijvoorbeeld een boekje voor een projectweek, een reeks lessen voor een leergebied of bijvoorbeeld toetsen die de hele sectie gebruikt;
- **'lesbrieven', lespakketten, een educatief computerspel en andere lesmaterialen** afkomstig van een organisatie of bedrijf, bijvoorbeeld een lespakket van Milieudefensie over het regenwoud;
- **'open leermiddelen'**, via internet vrij toegankelijke digitale lesmaterialen, van uiteenlopende herkomst, bijvoorbeeld wiskundeoefeningen op WisWeb.

Wanneer het totale leermiddelen'arrangement' onder de loep wordt genomen kan het zinvol zijn om de actuele en de gewenste verhouding (in tijd) tussen deze lesmaterialen in kaart te brengen, bijvoorbeeld in dit schema, dat verschillende combinatiemogelijkheden laat zien:

■ Extra leermiddelen

In de tweede plaats zijn er allerlei extra leermiddelen voor leerlingen: bronnen en instrumenten die niet gemaakt zijn met een didactisch doel, maar die wel nodig zijn bij het leren, die een rol spelen in het leerplan. Voorbeelden zijn romans in de mediatheek, websites, musea en tentoonstellingen, wandkaarten, atlassen, documentaires, gereedschapsets, microscopen, ballen en ander materiaal voor gym. Ze zijn

meestal niet-leerlinggebonden. Door hun karakter ligt het niet voor de hand dat docenten zelf dit type leermiddelen zullen maken. Ze komen wel in beeld bij afspraken over de financiering van alle leermiddelen.

■ Hulpmiddelen bij het leren

Ten derde zijn er hulpmiddelen bij het leren, instrumenten die het leren en het lesgeven vergemakkelijken: bord, krijt, computers, smartboards, een elo, een digitale infrastructuur, enzovoort. Op de digitale hulpmiddelen komen we terug in hoofdstuk 3.

De school kan kiezen voor een bepaalde basisvoorziening op gebied van deze hulpmiddelen, maar voor een deel zal de aanschaf afhangen van keuzes in het aanbod van lesmateriaal en extra leermiddelen. Op de financiering van deze hulpmiddelen komen we terug in hoofdstuk 5.

A	methode			eigen lessen
B	methode	eigen lessen	lessen van de school	open leermiddelen
C	methode	open leermiddelen		
D	eigen lessen	lessen van de school	open leermiddelen	
E				

2 Criteria voor leermiddelen die passen bij de ambities van het Atlas College

2.1 Bedoeling en gebruiksmogelijkheden van de criterialijst

Hiervoor hebben we al beschreven hoe we vanuit onze gemeenschappelijke ambities als Atlas College een lijst met criteria of voorwaarden hebben geformuleerd die je aan leermiddelen kunt stellen. Voor we in 2.2 die lijst presenteren lichten we toe wat de bedoeling en gebruiksmogelijkheden ervan zijn.

De lijst is geen voorschrift, maar vooral een hulpmiddel om bewuste keuzes te maken en deze keuzes te kunnen verantwoorden. Door het gebruik van de lijst komen hiaten in beeld en vaksectie, team of afdeling kan gericht naar vervangende of aanvullende materialen op zoek gaan, om een goed leermiddelenarrangement voor de leerlingen samen te stellen.

De meeste criteria gaan over het geheel aan leermiddelen voor een vak, voor een leerjaar of voor beide. Het geheel aan leermiddelen moet bijvoorbeeld uitdagen tot planning, reflectie en evaluatie door de leerling. Dat vraagt om beschouwing van alle leermiddelen waarmee een leerling in een bepaalde periode te maken krijgt. Enkele criteria hebben betrekking op elk leermiddel. Dit betekent dat elke nieuwe methode en elke zelfgemaakte of op internet gevonden les hier in principe aan moet voldoen. Een voorbeeld daarvan is dat lesmateriaal leesbaar en overzichtelijk is.

De criterialijst kan op verschillende manieren gebruikt worden. Een vaksectie kan hem benutten bij het kiezen van een nieuwe methode. Een team kan het gehele leermiddelenpakket waarmee een leerling in een jaar te maken heeft ermee onder de loep nemen (ook als er geen nieuwe methodes aangeschaft zullen worden). Samen met leerlingen kan gekeken worden of hun lesmateriaal voldoet aan de criteria die gaan over het gebruik door leerlingen. Bij zelf te maken lesmateriaal kan de criterialijst houvast geven. Ook bij specifieke problemen kan de criterialijst integraal of gedeeltelijk ingezet worden. En de lijst kan uiteraard benut worden bij discussies over (de rol van) leermiddelen.

In 2.3. schetsen we vijf concrete casussen: situaties op de locaties waarin de criterialijst op bruikbaarheid wordt getoetst.

De criterialijst zal wensen oproepen op gebied van scholing of ict. In hoofdstuk 3 en 4 gaan we daar verder op in. Over de kosten die daarmee samenhangen gaat vervolgens hoofdstuk 5.

Hierna volgen de 22 criteria. In bijlage 1 is een diagnose-variant ervan opgenomen, met toelichting van elk criterium en kolommen om te kunnen markeren in hoeverre aan elk criterium voldaan is.

2.2 Criterialijst

Criteria vanuit de visie van sectie, team, afdeling

- 1 Het leermiddel past binnen de visie van team of afdeling op leerprocessen en didactiek.
- 2 Het leermiddel past binnen de visie van sectie en team of afdeling op het product van leren.
- 3 Het geheel aan leermiddelen voor een vak sluit aan bij de visie van de sectie op het vak.
- 4 Het geheel aan leermiddelen voor een vak garandeert dat gewerkt wordt in de richting van kerndoelen of eindtermen.
- 5 Het geheel aan leermiddelen past binnen de doorgaande leerlijn voor het vak, elk leermiddel is te plaatsen op die leerlijn.
- 6 Het geheel aan leermiddelen voor een leerjaar is toekomstgericht, dat wil zeggen biedt leerstof en (mogelijkheden voor) werkvormen die voor leerlingen relevant zijn in de (wereldwijde) samenleving van de toekomst.

Criteria voor gebruiksmogelijkheden voor de docent

- 7 Het geheel aan leermiddelen voor een vak en voor een leerjaar biedt ten minste bronnen, oefenmateriaal, diagnostische toetsen, (grotere) toepassingsopdrachten en eindtoetsen.
- 8 Het geheel aan leermiddelen voor elk vak in elk leerjaar bevat een substantieel aantal momenten waarop moderne media ingezet worden.
- 9 Het leermiddel maakt flexibel gebruik mogelijk en laat aanpassingen toe.
- 10 Het geheel aan leermiddelen maakt het mogelijk in samenhang te werken aan het verwerven en versterken van kennis, vaardigheden en houdingen.
- 11 Het leermiddel maakt het mogelijk leertaken af te stemmen op leerstijlen.
- 12 Het leermiddel stimuleert en activeert voorkennis en legt relaties met eerdere leerervaringen.
- 13 Het geheel aan leermiddelen voor een vak en een leerjaar zet aan tot samenwerkend leren en laat leerlingen de meerwaarde daarvan ervaren.
- 14 Het geheel aan leermiddelen maakt passend onderwijs voor (groepen) leerlingen mogelijk.

Criteria voor gebruiksgemak en –plezier voor de leerling

- 15 Het leermiddel is wat betreft structuur en taalgebruik toegankelijk voor de leerlingen.
- 16 Het leermiddel is voor leerlingen uitdagend.
- 17 Het leermiddel is voor leerlingen inspirerend.
- 18 Het leermiddel biedt ruimte voor het maken van keuzes door de leerling.

- 19 Het geheel aan leermiddelen daagt uit tot planning, reflectie en evaluatie door de leerling opdat hij inzicht krijgt in zijn eigen leerproces en zijn eigen leerresultaten kan beoordelen.
- 20 Het leermiddel plaatst leerstof in voor leerlingen relevante, herkenbare contexten, zet aan tot toepassen van het geleerde in die contexten en laat leerlingen het nut van de leerstof in de 'echte' wereld en voor hun eigen leven ervaren.

Criteria vanuit financieel perspectief

- 21 Het geheel aan leermiddelen is te bekostigen uit het beschikbare budget.
- 22 Het leermiddel is qua (fysieke) uitvoering geschikt om meerdere jaren gebruikt te worden.

2.3 Casussen

Elke locatie zet in het najaar van 2009 een casus op waarbij de bruikbaarheid van de criterialijst getoetst wordt en zo mogelijk ook consequenties voor ict-beleid, personeelsbeleid en financiën in kaart gebracht worden. We volgen deze casussen gezamenlijk en verwerken de gegevens in 2010 in de tweede versie van dit beleidsplan. In het kort zien de casussen er als volgt uit:

■ Copernicus

Voor M&O is door één docent een compleet eigen leergang ontwikkeld. Zijn de kosten daarvan in kaart te brengen? Voldoet dit materiaal aan de criteria? Wat kost een M&O-methode bij een uitgeverij? Doel is een beeld te krijgen van investeringskosten en terugverdientijd van het zelf maken van een methode t.o.v. het aanschaffen van een methode. Een vervolgstap is de situatie te vergelijken met M&O op de OSG.

■ De Dijk

- 1 De wiskundesectie kiest een nieuwe wiskundemethode, met behulp van de criterialijst.
- 2 Bij Mens en Natuur wordt het gebruik van de methode steeds verder teruggedrongen. Dit kan onder andere door de inzet van een toa. Is hier een beeld te krijgen van de totale (investerings)kosten en verschillen in kosten met het gebruik van een methode?

■ OSG

In de derde klas mh moet naast de m-methode ook materiaal op h-niveau aangeboden worden. Het team gaat na in hoeverre de criterialijst te gebruiken is bij het kiezen en arrangeren van geschikte leermiddelen, waarmee de gewenste differentiatie wordt bereikt.

■ Titaan

De sectie Nederlands staat voor de keuze van een nieuwe methode of nieuwe leermiddelen waarbij er extra aandacht is voor versterking van het taalonderwijs. De criterialijst wordt hierbij ingezet.

■ Triade

Bij het plan voor leermiddelen op locatieniveau worden twee ict-scenario's (ook financieel) uitgewerkt: een open-sourcevariant en een alternatieve variant.

3 Leermiddelenbeleid en ict-beleid

We constateren dat de ontwikkelingen op het gebied van ict steeds meer gevolgen zullen krijgen voor de lespraktijk. Het vaker en beter benutten van de mogelijkheden van ict past ook bij onze ambities om een innovatieve school te zijn en excellent onderwijs te verzorgen. Er zijn veel relaties tussen leermiddelen en ict. Een aantal daarvan belichten we hieronder.

■ Digitale leermiddelen

De beschikbaarheid van digitale leermiddelen is geen probleem. Voor alle vakken zijn tegenwoordig veel digitale lesmaterialen beschikbaar, via de uitgevers maar vooral via internet. Digitale leermiddelen kunnen heel waardevol zijn om hiaten in het leermiddelenpakket te vullen. Het is wel van belang om kritisch naar digitale leermiddelen te kijken. Ze zien er vaak mooi en handig uit, maar dat zijn ze niet per definitie. Veel digitale programma's bieden echt meerwaarde vergeleken met een boek en een schrift, bijvoorbeeld door directe feedback en doorverwijzing naar oefenstof op maat, door illustraties in beeld of geluid of extra teksten en bronnen achter links. Maar soms is een digitaal leermiddel niet meer dan paper on screen en biedt het precies dezelfde inhoud en werkvormen als het (werk)boek. In bepaalde gevallen kan dat wel praktisch zijn, maar de didactische meerwaarde is beperkt.

■ De elektronische leeromgeving (elo)

Elke locatie heeft een elo-coördinator. We werken met Moodle. Een elo kan een belangrijke rol spelen bij het samenstellen en overzichtelijk presenteren van een leermiddelenarrangement. De elo biedt ook vele mogelijkheden om het onderwijs te structureren en flexibeler te maken. Met behulp van de elo kan een leerling op afstand en op elk tijdstip bijvoorbeeld leerstofoverzichten en planningen raadplegen, leerstof of toetsen gebruiken, een portfolio vullen, communiceren, werk inleveren.

De docent kan via de elo de leerstof uitbreiden met beeld, geluid, extra informatie, extra bronnen en communiceren met leerlingen, volgen wat een leerling gedaan heeft, hoe lang er aan een toets gewerkt is etc.

■ Personeel en ict

Het gebruik van digitale leermiddelen en van de elo heeft op het Atlas College nog geen grote vlucht genomen. Volgens een schatting van de elo-coördinatoren is zo'n 30% van de docenten onervaren of niet handig met ict met als gevolg dat ze er in het geheel geen gebruik van maken. Aan de andere kant zijn er voorlopers, die goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden en veel of alleen nog maar digitale leermiddelen gebruiken in hun lessen. Daartussenin is er een brede groep van 'volgers', die wel meer met ict in hun lespraktijk willen, maar daarvoor onvoldoende kennis en vaardigheden hebben of er te weinig aan toekomen. In het volgende hoofdstuk staat meer over (ict-)competenties van personeel.

■ Van computerlokaal naar laptopklas?

Een computerlokaal of een laptopkar voldoet niet meer. In elk lokaal zouden computers aanwezig moeten zijn. De OSG en De Dijk zijn ertoe overgegaan om leerlingen met hun eigen laptop toegang te geven tot het schoolnetwerk. Een nieuwe mogelijkheid is om een complete desktopomgeving op een usb-stick te zetten zodat leerlingen altijd alles bij zich hebben en op elke computer verder kunnen werken. Het technisch-tekenprogramma Autocad en bepaalde kantoorprogrammatuur is daar te zwaar voor en zal dus op een andere manier beschikbaar moeten blijven.

De 'laptopklas' waarin alle leerlingen altijd al hun werk doen op een laptop, is voor de werkgroep geen aantrekkelijk beeld. Het risico bestaat dat leerlingen echt de hele dag op het scherm zitten te kijken.

Op de locaties varieert het aantal computers per leerling op dit moment van 1 op 3 tot 1 op 12.

■ Technische voorzieningen

De criterialijst uit hoofdstuk 2 zal de vraag oproepen naar nieuwe, technische ict-faciliteiten. Het kan dan gaan om hardware, software, beveiliging en ruimtes in de school, nodig om leermiddelen optimaal in te kunnen zetten. Voorkomen moet worden dat vernieuwingen geen kans krijgen vanwege technische belemmeringen. Voorkomen moet ook worden dat (dure) nieuwe voorzieningen niet benut worden omdat er bijvoorbeeld nog geen digitale leermiddelen zijn. Onze huidige netwerkstructuur dateert van enige tijd geleden. Incidenteel worden aanpassingen verzorgd, bijvoorbeeld om real time communicatie of videotoeepassingen mogelijk te maken.

Voor structurele aanpassingen is een concreet plan nodig dat de wensen (onderwijskundig) onderbouwt, bijvoorbeeld aan de hand van de leermiddelen criterialijst. Op basis daarvan zal systeembeheer scenario's uitwerken, kosten in kaart brengen en een advies geven. Een flexibel of gefaseerd plan maakt het mogelijk ook de technische aanpassingen gefaseerd uit te voeren.

4 Leermiddelenbeleid en personeelsbeleid

De criterialijst kan vragen oproepen over de inzet van personeel. Zijn secties en teams voldoende competent om het geheel aan leermiddelen te beoordelen, om leermiddelen te kiezen, te combineren, aan te passen, te ontwikkelen, zodanig dat ze passen bij de ambities van het Atlas College? En een andere vraag is: is er tijd, krijgen docenten tijd voor het (opnieuw) bekijken en aanpassen van leermiddelenarrangementen? Hieronder bespreken we hoe we met deze vragen om willen gaan.

■ Van methode kiezen in de sectie naar bekijken van het geheel aan leermiddelen

Momenteel is het gangbaar dat vaksecties een nieuwe methode kiezen. De lijst met criteria gaat daar een rol bij spelen. Daarnaast zal op team- of afdelingsniveau gekeken moeten worden naar het geheel aan leermiddelen waarmee een leerling in een periode werkt. Het locatiemanagement wijst de criteria aan waaraan nieuwe leermiddelen en het geheel aan leermiddelen dienen te voldoen, en stelt daarmee kaders voor de keuzes van secties en teams.

■ Investerings in formatie

Het kiezen en op beperkte schaal aanvullen van methodes is nu een normaal onderdeel van het werk van de docent. Het samenstellen van leermiddelenarrangementen die voldoen aan nieuwe, ambitieuze criteria, zal zeker in het begin meer tijd kosten. In het locatieformatieplan zullen de keuzes die locaties op dit vlak maken, verhelderd worden.

■ Zelf leermiddelen maken, zelf leermiddelen arrangeren

We zetten niet zwaar in op het op grote schaal zelf schrijven van lesmateriaal. Het is tijdrovend, het is niet eenvoudig en er is genoeg bestaand aanbod van leermiddelen.

Wel zal steeds meer aandacht gaan naar het arrangeren: het kiezen en combineren van bestaand lesmateriaal en extra leermiddelen om een goed, actueel aanbod te kunnen doen aan alle leerlingen.

■ Vergroten 'leermiddelencompetenties'

Onder leermiddelencompetenties verstaan we binnen het Atlas College de kennis, vaardigheden en houding die nodig zijn om een leermiddelenarrangement samen te stellen dat past bij onze ambities. Die competenties omvatten dus ook het kunnen (en willen) werken met de criterialijst. Het gaat niet alleen om ict-gerelateerde competenties, maar ook om didactische, vakmatige en organisatorische competenties. Kunnen werken met de elo zou een basiscompetentie voor alle docenten kunnen zijn.

Een overzicht van de ontwikkeling van leermiddelencompetenties is in bijlage 2 opgenomen. Zo'n overzicht kan gebruikt worden als zelfscan voor docenten of teams en kan een rol spelen in pop-gesprekken. Bij het

opstellen van vacatures en bij selectie van nieuw personeel kunnen leermiddelencompetenties meegenomen worden, afhankelijk van de hiaten in een team of sectie.

■ Scholing

Als het streven is om de leermiddelencompetenties te vergroten zal er scholing aangeboden moeten worden. Welke scholing nodig is, is afhankelijk van de al aanwezige competenties en behoeften onder docenten en teams, secties, afdelingen. Die zul je dus in kaart moeten brengen.

Denkbaar is dat de scholingsbehoefte zal gaan in de richting van het leren beoordelen van software, het produceren van 'content' voor Moodle, maar ook om het doorontwikkelen van didactische en vakmatige competenties voor zover het de inzet van leermiddelen betreft. Ook moeten mensen toegerust worden om gebruik te maken van de open-leermiddelenbank en de daar gevonden materialen aan te passen aan eigen ambities.

Scholing en begeleiding kan op veel manieren vorm krijgen. Ten eerste kunnen meer ervaren docenten binnen de locatie anderen scholen en coachen, zo nodig na daarin zelf getraind te zijn. Als het gaat om nieuwe gadgets en de beleving van jongeren op gebied van leren met behulp van ict, zijn ook de leerlingen in te zetten. De aanwezige kennis op Atlasschaal kan benut worden. En tot slot is externe scholing een optie. In het hoger onderwijs is het arrangeren van leermaterialen veel gangbaarder dan in het voortgezet onderwijs, omdat er vaak geen complete methoden beschikbaar zijn. We zouden van de daar opgebouwde kennis gebruik kunnen maken. De Atlas Academie kan een overkoepelende rol spelen bij scholing op gebied van leermiddelen.

5 Leermiddelenbeleid en financiën

De ambitie om excellent onderwijs te verzorgen betekent dat het leermiddelenpakket waarmee leerlingen en docenten werken aan een hoge standaard moet voldoen. De criteria die onze standaard vormen hebben we weergegeven in hoofdstuk 2. Het is de vraag of een methode per vak, wat nu gangbaar is, daaraan kan voldoen. Willen we op weg naar een optimale mix van methoden en andere leermiddelen, op papier en in ict-vorm, met een hoge kwaliteit, dan heeft dat financiële gevolgen. Hieronder beschrijven we de belangrijkste gevolgen.

■ 'Schoolboekenbudget'

Het schoolboekenbudget per locatie ligt vast: het schoolboekengeld vermenigvuldigd met het aantal leerlingen. Locaties zullen opnieuw naar de verdeling van dit budget moeten kijken als het niet meer vanzelfsprekend is dat secties om de vijf jaar een nieuwe methode aanschaffen, maar andere arrangementen willen samenstellen en er bijvoorbeeld scholing en ict ten behoeve van het leermiddelen arrangeren nodig is. De term schoolboekenbudget dekt dan de lading niet meer en daar gaan we iets anders voor bedenken.

■ Gratis leermiddelen kosten ook geld

Het groeiende aanbod aan leermiddelen via internet maakt dat er steeds meer te kiezen is. Een deel van de lesmaterialen op internet is gratis. Dat kan een besparing opleveren maar de tijd die nodig is voor het aanpassen van het materiaal, het inpassen in het eigen arrangement en het onderhoud daarvan moeten meegerekend en niet onderschat worden.

■ Kosten van zelf arrangeren en zelf maken

Zelf lessenreeksen maken of lesmateriaal zoeken en combineren is tijdrovend. Het werk van docenten daaraan moet bekostigd worden. Ook zijn er kosten voor redactiewerk, vormgeving en productie van de zelfgemaakte leermiddelen of arrangementen, want het materiaal moet er wel professioneel uitzien – dat geldt ook voor digitaal materiaal.

Niet alle docenten kunnen dat allemaal zelf en er zal geïnvesteerd moeten worden in scholing.

In hoofdstuk 4 schreven we al dat niet bepleiten om op grote schaal zelf leermiddelen te gaan ontwikkelen. Het zal zich op kleine schaal voordoen om hiaten in het arrangement te vullen en bij uitzondering als een docent echt in staat is om binnen een gegeven budget goed en goed overdraagbaar materiaal te maken.

■ Bekostigen van zelf arrangeren en zelf maken

Als er ruimte ontstaat in het schoolboekenbudget doordat secties en teams minder methodes aanschaffen, of andere keuzes maken kunnen daaruit ontwikkelkosten, productiekosten en scholing betaald worden. Voor werkboeken die bijvoorbeeld maar voor de helft gebruikt worden kun je een alternatief zoeken. Licenties voor toegang tot aanvullend digitaal lesmateriaal zijn niet meer nodig als je zelf gratis materiaal vindt met vergelijkbare inhoud.

Een begroting vooraf is nodig om verantwoord te kunnen investeren. Dit geldt in sterkere mate voor overgangssituaties waarbij methode en nieuw materiaal nog naast elkaar nodig zijn.

De Atlasschaal kan hier voordeel opleveren omdat we ontwikkeld materiaal kunnen uitwisselen en gezamenlijke scholingstrajecten kunnen opzetten.

Met behulp van in paragraaf 2.3 omschreven praktijkcasussen willen we kosten en opbrengsten op middellange termijn van veranderingen in het leermiddelenarrangement in kaart brengen.

6 Voorgenomen beleid

■ Algemeen

- De criterialijst wordt binnen het Atlas College een vast ijkpunt bij het samenstellen van de leermiddelenpakketten waarmee leerlingen werken. (De huidige lijst met 22 criteria wordt eerst op elke locatie in een praktijksituatie uitgetoetst en met feedback van de gebruikers maken we een definitieve versie.)

■ Leermiddelen en ict

- De elo wordt het centrum voor het arrangeren van leermiddelen.
- Het gebruiken van de elo wordt verder bevorderd. Elke locatie formuleert hier concrete streefdoelen voor.
- We zoeken binnen het Atlas College actief naar samenwerking om het gebruik van de elo en het werken met digitale leermiddelen te bevorderen en te verbeteren.

■ Leermiddelen en personeel

- De leermiddelencompetenties van secties, afdelingen, teams worden in kaart gebracht.
- De scholingsbehoefte per locatie wordt geformuleerd.
- Scholing rond leermiddelen wordt gecoördineerd door de Atlas Academie.

■ Leermiddelen en financiën

- Locaties stellen begrotingen op waarin naast de aanschaf van methodes en extra leermiddelen ruimte is voor investeringen in het samenstellen van nieuwe leermiddelenarrangementen.
- Voor financiering van structurele aanpassingen in de ict-infrastructuur moet een onderwijskundig onderbouwd plan opgesteld worden dat de terugverdientijd van de investering laat zien.

Bijlage 1

Criteria voor leermiddelen die passen bij de ambities van het Atlas College

	Criteria vanuit de visie van sectie, team, afdeling	Toelichting	Diagnose: in hoeverre voldoen de leermiddelen aan genoemd criterium?				
			in sterke mate	vol-doende	enigs-zins	nog niet	niet van belang
1	het leermiddel past binnen de visie van team of afdeling op leerprocessen en didactiek	denk aan uitspraken over (de verhouding tussen): klassikale instructie, actief leren, zelfstandig werken, zelfstandig leren, groepswork, contextrijk leren, probleemgestuurd leren, inzet ict, buitenschools leren, ...					
2	het leermiddel past binnen de visie van sectie en team of afdeling op het product van leren	denk aan: leerdoelen voor kennis, vaardigheden, houding; streefresultaten (cijfers)					
3	het geheel aan leermiddelen voor een vak sluit aan bij de visie van de sectie op het vak						
4	het geheel aan leermiddelen voor een vak garandeert dat gewerkt wordt in de richting van kerndoelen of eindtermen	de leermiddelen bevatten verwijzingen naar kerndoelen of eindtermen					
5	het geheel aan leermiddelen past binnen de doorgaande leerlijn voor het vak, elk leermiddel is te plaatsen op die leerlijn	<ul style="list-style-type: none"> - de leerstof sluit qua inhoud aan op eerder behandelde stof en bereidt voor op komende stof - de leerstof sluit qua moeilijkheid aan op eerder behandelde stof en bereidt voor op komende stof 					
6	het geheel aan leermiddelen voor een leerjaar is toekomstgericht, dat wil zeggen biedt leerstof en (mogelijkheden voor) werkvormen die voor leerlingen relevant zijn in de (wereldwijde) samenleving van de toekomst	denk aan: internationale samenwerking, klimaatproblematiek, verdergaande digitalisering, multiculturele samenleving, ...					

	Criteria voor gebruiksmogelijkheden voor de docent	Toelichting	Diagnose: in hoeverre voldoen de leermiddelen aan genoemd criterium?				
			in sterke mate	vol-doende	enigs-zins	nog niet	niet van belang
7	het geheel aan leermiddelen voor een vak en voor een leerjaar biedt ten minste bronnen, oefenmateriaal, diagnostische toetsen, (grotere) toepassingsopdrachten en eindtoetsen						
8	het geheel aan leermiddelen voor elk vak in elk leerjaar bevat een substantieel aantal momenten waarop moderne media ingezet worden	<ul style="list-style-type: none"> - software en internet worden ingezet voor het (actief en interactief) verwerven van kennis en vaardigheden (dus niet: paper on screen) - de computer wordt benut bij het verwerken en presenteren van informatie door docenten en leerlingen (tekstverwerken, powerpoint, fotografie, film, geluid, links naar internet) - er zijn digitale toetsen beschikbaar - er is een digitaal portfolio of leerlingvolgsysteem beschikbaar 					
9	het leermiddel maakt flexibel gebruik mogelijk en laat aanpassingen toe	<p>inhoud: hoe overzichtelijker het leermiddel is, hoe eenvoudiger om er (met beleid) delen van over te slaan, te verplaatsten, te vervangen of uit te breiden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel bevat een leerstofoverzicht - het leermiddel maakt zichtbaar wat basisstof is en wat extra stof - het leermiddel verwijst naar alternatieve stof en naar aanvullingen <p>vorm: aanpassingen zijn in digitale leermiddelen doorgaans eenvoudiger te realiseren dan in papieren leermiddelen</p>					
10	het geheel aan leermiddelen maakt het mogelijk in samenhang te werken aan het verwerven en versterken van kennis, vaardigheden en houdingen.	het geheel aan leermiddelen besteedt aandacht aan kennis én aan vaardigheden én aan houding					
11	het leermiddel maakt het mogelijk leertaken af te stemmen op leerstijlen	<ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel laat ruimte om taken op verschillende manieren uit te voeren (samen of alleen, lezen of luisteren, eerst voorbeelden, dan theorie of andersom; van zelf proberen naar instructie of andersom, enz.) - het leermiddel bevat open opdrachten, die leerlingen op hun eigen manier kunnen uitwerken 					

12	het leermiddel stimuleert en activeert voorkennis en legt relatie met eerdere leerervaringen	<ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel bevat opdrachten die (eigen) voorkennis van de leerlingen oproepen en verbinden met de (nieuwe) leerstof - het leermiddel bevat opdrachten die voorgaande stof herhalen of waarbij voorgaande stof toegepast moet worden - het leermiddel bevat hulpmiddelen om startkennis en –vaardigheden van leerlingen in kaart te brengen en te bespreken 					
13	het geheel aan leermiddelen voor een vak en een leerjaar zet aan tot samenwerkend leren en laat leerlingen de meerwaarde daarvan ervaren	<ul style="list-style-type: none"> - er zijn opdrachten waarbij samenwerken functioneel is - er is uitleg over en er zijn oefeningen voor (leren) samenwerken - er zijn checklists en/of reflectieopdrachten om het proces en de kwaliteit van het samenwerken te kunnen volgen 					
14	het geheel aan leermiddelen maakt passend onderwijs voor (groepen) leerlingen mogelijk	<ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel is speciaal gemaakt voor de mogelijkheden of het niveau van een bepaalde groep leerlingen - het leermiddel is aangepast aan de mogelijkheden of het niveau van een bepaalde groep leerlingen - denk aan: zorgleerlingen, dyslectische leerlingen, leerlingen met een andere moedertaal dan Nederlands, maar ook aan cognitief getalenteerde leerlingen 					

	Criteria voor gebruiksgemak en –plezier voor de leerling	Toelichting	Diagnose: in hoeverre voldoen de leermiddelen aan genoemd criterium?				
			in sterke mate	vol-doende	enigs-zins	nog niet	niet van belang
15	elk leermiddel is wat betreft structuur en taalgebruik toegankelijk voor de leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel heeft op elk niveau (hoofdstuk, paragraaf, scherm, etc.) een duidelijke, vaste structuur - het leermiddel heeft een inhoudsopgave en/of leerstofoverzicht en paginanummers - verwijzingen tussen bronnenboek, werkboek, ict-middelen etc. zijn eenduidig – leerling kan niet ‘verdwalen’ - teksten en instructies zijn begrijpelijk, belangrijke begrippen worden goed uitgelegd 					
16	het leermiddel is voor leerlingen uitdagend	<ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel legt de lat niet te laag, is ‘spannend’ en vraagt denkracht en lef van de leerlingen - het leermiddel laat zien waar de leerling (op langere termijn) naartoe werkt - er zijn regelmatig opdrachten die moeilijk en leuk tegelijk zijn 					
17	het leermiddel is voor leerlingen inspirerend	<ul style="list-style-type: none"> - de sfeer van het leermiddel spreekt de meeste leerlingen aan, de leerstof opent nieuwe werelden voor de leerlingen en appelleert aan hun creativiteit - het leermiddel ziet er aantrekkelijk uit, is verzorgd vormgegeven en geïllustreerd - er zijn regelmatig verrassende, interessante opdrachten - er zijn regelmatig opdrachten waarin leerlingen hun eigen creativiteit kwijt kunnen 					

18	het leermiddel biedt ruimte voor het maken van keuzes door de leerling	denk aan: <ul style="list-style-type: none"> - het leermiddel bevat (gelijkwaardige) keuzeopdrachten - er is de keuze tussen meer of minder oefenstof - er zijn verschillende routes door de stof mogelijk - leerlingen kunnen regelmatig eigen onderwerpen aandragen - leerlingen kunnen eventueel zelf leerdoelen bepalen 					
19	het geheel aan leermiddelen daagt uit tot planning, reflectie en evaluatie door de leerling opdat hij inzicht krijgt in zijn eigen leerproces en zijn eigen leerresultaten kan beoordelen	<ul style="list-style-type: none"> - leerlingen kennen leerdoelen en beoordelingscriteria - er zijn opdrachten voor planning, reflectie en evaluatie - er zijn hulpmiddelen (formulieren) voor planning, reflectie en evaluatie - er zijn diagnostische toetsen, oefentoetsen, zelftests - er is een leerling(zelf)volgsysteem (bijvoorbeeld een portfolio) 					
20	het leermiddel plaatst leerstof in voor leerlingen relevante, herkenbare contexten, zet aan tot toepassen van het geleerde in die contexten en laat leerlingen het nut van de leerstof in de 'echte' wereld en voor hun eigen leven ervaren	<ul style="list-style-type: none"> - er is leerstof die een herkenbare relatie heeft met het dagelijks leven van leerlingen, buiten school of bij andere vakken - er zijn (toepassings)opdrachten die in de werkelijkheid uitgevoerd moeten worden - er zijn reflectieopdrachten over de bruikbaarheid van de leerstof 					

	Criteria vanuit financieel perspectief	Toelichting	Diagnose: in hoeverre voldoen de leermiddelen aan genoemd criterium?				
			in sterke mate	vol-doende	enigs-zins	nog niet	niet van belang
21	het geheel aan leermiddelen is te bekostigen uit het beschikbare budget	<ul style="list-style-type: none"> - er is een systematiek afgesproken voor de verdeling van het budget voor leermiddelen - docenten zijn bekend met deze systematiek 					
22	het leermiddel is qua (fysieke) uitvoering geschikt om meerdere jaren gebruikt te worden	denk aan: <ul style="list-style-type: none"> - boeken / andere papieren leermiddelen zijn stevig gebonden - boeken / andere papieren leermiddelen zijn gedrukt op stevig papier - werkboeken zijn op de computer in te vullen - kans op zoekraken van bijbehorende materialen is beperkt door een opbergsysteem, een duidelijke titel of andere markering 					

Bijlage 2

Leermiddelencompetenties

	starter	op weg	ervaren	zeer ervaren
scholing ict	heeft geen behoefte om competenties op gebied van ict en leermiddelen te vergroten	kan eigen scholingsbehoefte op gebied van ict en leermiddelen formuleren	is (breed) geschoold op gebied van ict en leermiddelen en kent de eigen punten waarop verdieping mogelijk is	houdt ontwikkelingen zelfstandig bij en kan anderen (breed) scholen op gebied van ict en leermiddelen
leermiddelenaanpassen aan didactiek	is nog niet in staat om leermiddelen te beoordelen op bruikbaarheid binnen een didactische visie	kan sterke en zwakke plekken in leermiddelen aanwijzen m.b.t. bruikbaarheid binnen een didactische visie	kan leermiddelen beoordelen op bruikbaarheid binnen een didactische visie en ziet mogelijkheden voor aanpassingen	kan leermiddelen aanpassen om de bruikbaarheid binnen de didactische visie te vergroten en kan dit aan anderen leren
leermiddelen zoeken en vinden	is nog niet bekend met bronnen van leermiddelen naast de uitgeverijen	kent een aantal bronnen van leermiddelen (naast uitgeverij) maar heeft nog niet vaak iets bruikbaars gevonden	zoekt en vindt regelmatig bruikbare leermiddelen naast de methode, voor eigen gebruik	ordent bronnen van leermiddelen en benut ze systematisch bij het arrangeren van leermiddelen (voor team of sectie)
leermiddelen arrangeren	heeft nog onvoldoende grip op de criteria voor een goed leermiddelenarrangement	is bekend met de criteria voor een goed leermiddelenarrangement en heeft enige ervaring in het werken ermee	kan de criteria kritisch wegen en hiaten in het leermiddelenarrangement signaleren	kan goed onderbouwd leermiddelen kiezen en combineren tot een compleet arrangement
aanvullende leermiddelen ontwerpen	is nog niet in staat om zelf geschikte lessen te maken	kent hulpmiddelen om geschikte lessen te maken en heeft er enige ervaring mee	is in staat om geschikte lessen of lessenreeksen te maken, voor eigen gebruik	maakt geschikte lessen of lessenreeksen waar ook anderen mee kunnen werken

BAUDARTIUS COLLEGE, ZUTPHEN

Een haalbare en betaalbare inzet van meer soorten leermiddelen

Naam school	Baudartius College, Zutphen		2008/2009	2009/2010/2011
Schoolsoort	vwo/havo/mavo	Prijs leermiddelenpakket	€ 360	€ 350
Aantal leerlingen	1500	Ouderbijdrage	€ 60	€ 50

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Het Baudartius College wil met een nieuw leermiddelenbeleid voor 2009-2013 de koers uitzetten voor een haalbare en betaalbare inzet van een veelzijdig(er) arrangement van leermiddelen. De school legt daarbij de volgende accenten:

- prominente inzet van ict;
- arrangeren en (in mindere mate) zelf ontwikkelen door docenten, ook samenwerking met andere scholen;
- niveaudifferentiatie en toetsing in de brugklas;
- doorlopende leerlijnen in en tussen de vakken, in de onder- en bovenbouw en bevorderen van de vaardigheden;
- aandacht voor de verschillende profielen in de vakken en voor vakoverstijgend werken.

Het Baudartius College beschouwt leermiddelen als de ruggengraat van het onderwijs. In tien pilotprojecten wil de school de keuze en het gebruik van leermiddelen verder verbreden ten dienste van de onderwijskundige visie.

Motieven Het Baudartius College formuleert vijf behoeftes en motieven voor leermiddelenbeleid:

- grip krijgen op de kosten, in evenwicht met het budget voor leermiddelen;
- behoefte om afstemming tussen verschillende secties te creëren;
- horizonverbreding: oriëntatie op de bruikbaarheid van meer soorten leermiddelen en de mogelijkheden om met andere partijen leermiddelen te ontwikkelen en/of arrangeren;
- realiseren van maatwerk maakt samenwerking in een netwerk van scholen onontbeerlijk;
- de ontdekking dat ook leerlingen een rol moeten spelen in het maken van leerarrangementen.

■ Aanpak

Werkgroep De werkgroep bestaat uit de rector, een afdelingsleider, vier docenten (twee mentoren, een coördinator en een ambassadeur TeleTop) en een externe adviseur.

Externe oriëntatie De werkgroep heeft literatuuronderzoek verricht, collega-scholen bezocht, bijeenkomsten bijgewoond en leveranciers en samenwerkingsverbanden geïnventariseerd.

Interne oriëntatie Binnen de school is de LeermiddelMentality test afgenomen. De uitkomsten zijn besproken: 49% gedegen vakvrouw/man, 25% tevreden coach, 23% eigenzinnige arrangeur en 3% kritische idealist. Daarnaast is een enquête met 49 vragen afgenomen en zijn er diepte-interviews gehouden, zowel met docenten als met leerlingen.

Uitvoering De werkgroep heeft een leermiddelenbeleidsplan geschreven voor de periode 2009-2013, toetst het draagvlak in de organisatie en zet tien projecten uit. Acht daarvan hebben betrekking op de onderwijskundige ambities, een op de personele consequenties en een op de financiële consequenties.

■ Succesfactoren

- De druk van buitenaf heeft tot een stroomversnelling geleid, terwijl de inzet van een externe deskundige horizonverbreding tot gevolg had.
- De integrale aanpak van leermiddelenbeleid en de aansluiting bij bestaand beleid hadden een positieve uitwerking.
- Docenten en leerlingen bieden belangrijke informatie voor de keuze en het gebruik van leermiddelen.

■ Obstakels

De tijd om een gedegen beleidsplan neer te zetten was te kort

LEERMIDDELENBELEIDSPLAN

BAUDARTIUS COLLEGE

Inhoudsgave

1 De interne en externe kaders (schoolniveau)

- 1.1** Interne oriëntatie op ontwikkelingen en kaders (schoolniveau)
- 1.2** Externe oriëntatie op ontwikkelingen en kaders

2 Relatie met de onderwijskundige visie en doel

- 2.1** Vooraf
- 2.2** Onderwijskundige visie
- 2.3** Onderwijskundige ambitie voor de leermiddelen
- 2.4** Uitvoering onderwijskundige ambitie, wat is er al en wat gaan we doen?

3 Relatie met het organisatie- en personeelsbeleid

- 3.1** Vooraf
- 3.2** Doelstelling organisatie en personeel
- 3.3** Ambities ten aanzien van het personeel en organisatie
- 3.4** Wat gaan we doen en wat is al in gang gezet?
Eerstvolgende schooljaar

4 Relatie met het ict- en financiële beleid

- 4.1** Vooraf
- 4.2** Middelenbeleid uitspraken (inclusief aanbestedingsbeleid)
- 4.3** Ambitie: Gewenste ontwikkelingen
- 4.4** Aanpak eerstvolgende schooljaar

Bijlagen

- Uitslag mentalitytest
- Uitslag enquête

1 De interne en externe kaders (schoolniveau)

1.1 Interne oriëntatie op ontwikkelingen en kaders

➤ Reden en doel van een leermiddelenbeleid.

Het Baudartius College wil leermiddelenbeleid formuleren voor de periode 2009- 2013. Op dit moment is er sprake van een ad hoc schoolboekenbeleid; er is geen duidelijke lijn. Er is wel behoefte aan structuur en een wens om meer grip te krijgen op de kosten (die in evenwicht moeten zijn met het budget voor leermiddelen, aangevuld met een deel van het ICTbudget en een relatief klein bedrag uit de lumpsum ten behoeve van klassikale leermiddelen, sectiebudgetten en repro). Daarnaast kan het ontwikkelen van leermiddelenbeleid er toe bijdragen dat er afspraken worden gemaakt over afstemming tussen de verschillende secties. Tenslotte, maar niet in de laatste plaats, is een horizonverbreding nodig op zowel de bruikbaarheid van (meer) soorten leermiddelen als op strategische ontwikkelingen om samen met andere partijen tot het ontwerpen of assembleren van nieuwe leermiddelen te komen.

Werkende weg (aan dit beleid) tekenden zich nog 2 motieven af: wanneer onderwijs en begeleiding steeds minder confectie en steeds meer maatwerk wordt, is samenwerking in een netwerk van scholen en eventueel andere partners onontbeerlijk. We zouden ook invloed willen uitoefenen op processen die zich op landelijk niveau afspelen om te komen tot een nationale leermiddelenbank.

En we ontdekken dat leerlingen een rol kunnen/willen/moeten spelen in het maken van leerarrangementen. Om te beginnen door er achter te komen hoe hen de keuze voor leermiddelen, zoals wij die voor hen maken, bevalt. Maar hen vervolgens ook betrekken bij nieuw te maken keuzes. Noem het “vraagsturing”.

➤ Wat zijn de algemene uitgangspunten voor leermiddelenbeleid.

Leermiddelen zijn de ruggengraat van het onderwijsleerproces. De onderwijsgever, als regisseur, moet kunnen terugvallen op een keur aan hulpmiddelen. De mate waarin deze kant-en-klaar worden aangeleverd dan wel origineel gemaakt, kan sterk variëren –en dat doet het ook- in de tijd maar ook per vak, niveau, etc. In onze school domineert de gedegen vakman/vakvrouw met 50%, gevolgd door de eigenzinnige arrangeurs met 25% en de tevreden coaches met 25% (bron: *mentalitytest* leermiddelen van *motivaction* i.o.v. de VO-raad). Deze samenstelling wijkt wat af van het landelijke beeld (zie bijlage). Zijdelings zij opgemerkt dat nogal wat invullers als commentaar geven dat zij zich niet herkennen in de uitslag van de test. Uit de enkelvoudige uitslag wordt ook onvoldoende duidelijk dat ieder in feite hybride is, dus meerdere typen in zich herbergt. Op onze school is dit zeker het geval omdat ons pedagogisch-didactisch model zo sterk twee gezichten kent (zie 2.1). Maar toch, in het team is, meer dan we dachten, de lesmethode dominant en leidend. Het merendeel van de docenten gebruikt er wel zeer frequent eigen materiaal bij. En dat geldt ook voor veel digitale toepassingen; deze zijn

vaak niet vervangend maar aanvullend. Dit zou wel eens een cumulatieve werking kunnen hebben. Lesmethoden zijn vaak geïntegreerd: bronnenboeken, werkboeken, toetsmateriaal, ict-toepassingen, handleiding, etc. en zijn daardoor kostbaar. Onder het nieuwe regime van de “gratis schoolboeken” is de betaalbaarheid in het geding gekomen. De kaasschaafmethode onder het beslag van het oude boekenfonds is vorig jaar toegepast, maar met onvoldoende –en overigens ook onbevredigende- resultaten. Een nieuw leermiddelenbeleid moet de koers uitzetten voor een haalbare en betaalbare inzet van een veelzijdig(er) arrangement van leermiddelen. Accenten die we willen (ver)leggen zijn:

- prominenter inzet van ict
- zelfontwikkeling door docenten (maken, maar vooral ook arrangeren)
- samenwerking met andere scholen
- niveaudifferentiatie en toetsing in de brugklas
- doorlopende leerlijnen vakken (docenten uit de tweede fase zijn onvoldoende op de hoogte van de ontwikkelingen in de onderbouw en v.v.)
- een doorlopende leerlijn vaardigheden
- aandacht voor de verschillende profielen (m.n. sport, kunst & cultuur, wetenschap) in de ‘gewone’ vakken
- vakoverschrijving.

➤ **Wat is de functie van dit document.**

Voor het leermiddelenbeleidsplan formuleerden we bij aanvang een drietal functies.

1 Het wil een soort van plaatsbepaling zijn: waar staan we nu en hoe zijn we daar beland?

2 Tevens willen we dat het document (en het daarin beschreven proces) bij alle betrokkenen mag leiden tot een horizonverbreding: wat is er allemaal mogelijk op het gebied van de leermiddelen. Maar ook: hoe vergroten we het budgetbewustzijn. We gaan onderzoeken of en hoe we zullen overgaan tot budgettering van secties en docentenwerkplaatsen.

3 Ten derde heeft het een procesfunctie: het begeleiden van de leermiddelenkeuze op een minder ad hoc wijze dan dat de methodekeuze nog wel eens tot stand komt en (dus) meer is ingebed in een alomvattende pedagogisch didactische visie. In die visie neemt maatwerk steeds meer de plek in van confectiewerk, zowel op schoolniveau (de “baudartius-methode”) als op individueel leerlingenniveau.. We willen graag ook onderzoeken of de leerling zelf daar een rol in kan krijgen.

Uiteindelijk hopen en verwachten we dat het leermiddelenbeleid ons dichterbij onze onderwijskundige doelen, maar daarnaast ook dichterbij doelstellingen op het gebied van personeelsbeleid en financiën, brengt. Samengevat: mensen en middelen optimaal laten samenwerken.

➤ **Wat is de relevante inhoud uit het bestaande personeelsbeleid, financiële beleid en ict beleid in relatie tot de visie.**

Personeelsbeleid: “Het Baudartius College wil een organisatie zijn waarin medewerkers in een sfeer van respect en vertrouwen open met elkaar kunnen communiceren en optimaal kunnen samenwerken....Onze schoolgemeenschap willen wij graag kenschetsen als een lerende organisatie. Op basis van dit uitgangspunt ligt het voor de hand dat we medewerkers stimuleren om a.h.w. regisseur te zijn van de eigen loopbaan” (Handboek IPB)

Financieel beleid: “Het financieel en materieel beleid is een middel om doelen ten aanzien van Onderwijs en Zorg enerzijds en Personeel en Zorg anderzijds te bereiken. Het kader wordt bepaald door de middelen die de overheid jaarlijks en incidenteel verstrekt en de daarbij behorende wet- en regelgeving”. En: “Dankzij hernieuwde aandacht voor begrotingsdiscipline staat de financiële positie van het Baudartius College minder onder druk. Voorfinanciering van vele jaren van stormachtige groei van het aantal leerlingen in combinatie met het uit eigen zak moeten betalen van de nodige aanpassingen aan de gebouwen hebben het eigen vermogen behoorlijk uitgeput. (Schoolplan).

ICT beleid: “Verdere integratie van ict in de lespraktijk is noodzakelijk en gewenst. Ict is een onmisbaar middel om onderwijsdoelen te bereiken en is niet meer weg te denken uit het onderwijs. Leerlingen leren op school en thuis veel en vaak m.b.v. ict. Het is ook een belangrijk middel om te kunnen differentiëren en verschillende uitdagende vormen en inhoud aan te bieden. Het is zaak om daarbij aan te sluiten en er voor te zorgen dat er geen kloof tussen docenten en leerlingen ontstaat” (memo ICT beleid 2007). Voor ons gaat het om de drieslag: effectiviteit, efficiency en aantrekkelijkheid.

Begripsverklaring leermiddelen

➤ **Wat verstaan we wel en niet onder leermiddelen.**

We hebben een aantal definities verzameld.

Onder ‘leermiddelen’ verstaat het Kenniscentrum leermiddelen (KCL) alle materialen (book of non-book) die bedoeld zijn om het onderwijsleerproces vorm te geven of te ondersteunen.

In de encyclopedie lezen we: Ieder hulpmiddel dat in het leerproces wordt gebruikt. Wikipedia: Een leermiddel of didactisch middel is ieder middel dat in een formele lessituatie wordt gebruikt om de leerling of student kennis en vaardigheden bij te brengen. Dit kan variëren van de meest basale hulpmiddelen tot zeer geavanceerde materialen.

In “zijn wij allemaal als enige uniek?, en 42 andere ervaringen met leermiddelen” wordt gesteld: Alles waar tekens aan te pas komen, in welke vorm dan ook. Dus niet de zaagmachine en een smartboard, maar wel een digitaal leerarrangement en de licentie voor een ELO.

Boeken, werkboeken, project- en tabellenboeken, examentrainingen/bundels en bijbehorende cd's en/of dvd's, digitale leermateriaal, atlanten, woordenboeken, rekenmachines en andere benodigdheden die leerlingen gebruiken ter ondersteuning van het onderwijs en die door de school op de boekenlijst zijn geplaatst (omschrijving uit

contract met leermiddelenleverancier) , aangevuld met naslagwerken, boeken in de bibliotheek, kopieën, materiaal nodig voor excursies, stages, practica en materiaal voor de mediatheek.

Als werkdefinitie gebruiken we de volgende omschrijving:

Leermiddelen zijn alle zaken die als lesmateriaal gebruikt worden. De drager waarop het leermateriaal staat, beschouwen we niet als leermiddel.

➤ Wat verstaan we onder de begrippen?

Ontwerpen:

-originele leerstof creëren (eigen definitie)

Arrangeren:

- het selecteren en combineren van leermiddelen door de docent voor zijn/haar onderwijs (SLO)
- teamleden of leerlingen assembleren hun eigen eenheden lesstof. Hierbij maken ze gebruik van gemetadeerde stofeenheden (eigen definitie).

Elektronische leeromgeving (ELO) wordt vaak gezien als de software die e-learning mogelijk maakt. Een ELO omvat de technische voorzieningen die de interactie faciliteert tussen:

- 1 het proces van leren
  - 2 de communicatie die nodig is voor dat leren
  - 3 de organisatie van dat leren
- (Wikipedia)

Metadata: aan een stofeenheid (leereenheid) hangen data die gaan over het vak, niveau, eindterm/kerndoel, tijdsbesteding

---

Procedure-vaststelling en -uitvoering

➤ Hoe komt nieuw leermiddelenbeleid tot stand?

Oriëntatie extern:

- literatuuronderzoek
- bezoeken collega scholen
- bijwonen themabijeenkomst vo-raad/kennisnet
- inventariseren leveranciers (digitale) leermiddelen
- inventariseren mogelijke samenwerkingsverbanden

Oriëntatie intern:

- Inventarisatie van “archetypen” van docenten m.b.t. leermiddelen, de stand van zaken en de ambities
- d.m.v. een test, een enquête en een aantal diepte-interviews (waaronder ook met leerlingen)
-

Uitvoering

- Beschrijven van het leermiddelenbeleid voor de periode 2009 – 2013
- Draagvlaktoetsing van het beleidsplan binnen de schoolorganisatie.
- Adoptie van projecten

➤ **Bestaand beleid doorloopt steeds weer de Plan Do Check Act - cyclus:**

- Vaststellen van het beleidsplan (MR/bestuur).
- Uitvoeren van projecten op schoolniveau, vakgroepniveau, Docenten WerkPlaats-niveau en individueel niveau,
- Evalueren om te bekijken of de gestelde resultaten zijn behaald,
- Aanpassen van het beleidsplan en formuleren van nieuwe projecten..

➤ **Hoe gaan we om met afwijkingen in het proces als dit nodig mocht blijken.**

.Alle afwijkingen gaan conform de PDCA-cyclus via het bevoegd gezag en de medezeggenschap. Het is niet noodzakelijk, zelfs niet de bedoeling, dat iedereen persé in hetzelfde stramien werkt. Varianten die passen binnen de visie worden toegejuicht.

➤ **Wat is de tijdshorizon voor het leermiddelenbeleid.**

- september 2009 – oktober 2009 oriëntatie extern/intern
  - oktober 2009 – november 2009 analyse, verdieping, formuleren van concept-beleid
  - december 2009 tussentijdse rapportage (intern/extern).
  - januari 2010 – dialoog in de school (medewerkers, leerlingen/ouders)
  - februari 2010 – adoptie van projecten
  - voorjaar 2010 – uitvoering en evaluatie (resultaten meenemen in inkoopprocedure leermiddelen)
  - daarna jaarlijks PDCA. Midden winter is nieuw beleid vastgesteld voor de inzet van (nieuwe) leermiddelen in het voorjaar t.b.v. het nieuwe cursusjaar.
-

1.2 Externe oriëntatie op ontwikkelingen en kaders

➤ **Wat zijn de landelijk vastgestelde kaders?**

Een vergoeding voor “gratis schoolboeken” van plusminus € 480.000 per jaar. De overheid heeft nauw omschreven welke leermiddelen uit het budget “gratis schoolboeken” moeten worden bekostigd. Daarvan mag het schoolbeleid niet afwijken. Het afgelopen jaar hebben scholen eenmalig een invoeringssubsidie gekregen voor een “zachte landing” van het gratis schoolboeken beleid. Voor onze school bedroeg dit ruim € 45.000.

➤ **Wat zijn de kaders die zijn vastgesteld door het bestuur?**

Het bevoegd gezag reserveert € 40.000 per jaar voor onverhoopte overschrijdingen van het schoolboekenbudget, € 10.000 in het ict-budget voor educatieve software (w.o. ook licenties, ELO). Voor klassikale leermiddelen en in de vorm van sectiebudgetten wordt totaal € 75.000 per jaar begroot. De repro-capaciteit t.b.v. het onderwijsproces is € 34.000. Tenslotte wordt in de jaartaak plusminus 4000 klokuur, dus dat is € 150.000, aan het faciliteren van onderwijsontwikkeling besteed (Bijvoorbeeld in 2009: 400 uur per Docenten Werk Plaats (DWP), 200 uur voor sport (BSM/LO2), 400 uur voor NLT, wiD. Alle bestellingen van schoolboeken en aanverwante leermiddelen vallen onder een centraal contract dat is afgesloten met Van Dijk Educatie, Dit contract heeft een looptijd tot 1 augustus 2014.

➤ **Wat zijn de externe ontwikkelingen?**

Het ontstaan van coöperatieve werkverbanden voor het ontwerpen/arrangeren van leermiddelen neemt een vlucht. We wachten met smart op een bundeling van krachten. We hebben ons georiënteerd op drie spelers op internet, OVC, StudioVO en DigilessenVO. Recent is daar ook nog VO-content (van het innovatieplatform) bijgekomen.

➤ **Wat heeft de oriëntatie opgeleverd?**

Na de oriëntatie op de drie coöperatieve werkverbanden hebben we besloten ons niet bij de OVC of DigilessenVO aan te sluiten. We blijven StudioVO wel gebruiken in de

bovenbouw van het vmbo. We hopen dat genoemde partijen straks hun lesmateriaal gaan aanbieden via VO-content; dat VO-content (of Wikiwijs) wellicht als “paraplu” voor de anderen gaat fungeren. Wij gaan daar via het coöperatief werkverband (40 zogenaamde “één-pitters” die tezamen het op een na grootste schoolbestuur binnen de VO-raad vormen) op aandringen.

2 Relatie met de onderwijskundige visie en doel

2.1 Vooraf

De onderwijskundige visie van de school heeft directe gevolgen voor het leermiddelenbeleid en andersom. In dit hoofdstuk leggen we deze directe relatie door de visie weer te geven in onderwijskundige uitspraken en aan te geven wat de gevolgen van die uitspraak zijn voor de leermiddelen. Vervolgens gaan we in op de toekomstige ontwikkelingen en geven we in de laatste paragraaf in een plan van aanpak weer hoe we te werk gaan om onze ambitie waar te maken

Het Baudartius College leidt leerlingen op voor een diploma waarbij didactiek en persoonlijke begeleiding erop gericht zijn elke leerling te stimuleren om het beste uit zichzelf te halen. Het Baudartius College bereidt jonge mensen voor op de maatschappij door aandacht voor kennis, vaardigheidstraining en persoonlijkheidsvorming, creativiteit, sociale bekwaamheid, initiatief, zelfverantwoordelijkheid en weerbaarheid. De school leidt op tot zelfstandige, verantwoordelijke en mondige mensen en leert leerlingen onafhankelijk te worden. Zij legt de nadruk op de zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen. Sociale vorming en samenwerking met anderen staan daarbij hoog in het vaandel. Belangrijk is dat leerlingen leren voor anderen te zorgen, verantwoordelijkheid te nemen en solidariteit te tonen. Daarnaast wil de school een goede werksfeer bieden voor de leerlingen. Het welbevinden van de leerling heeft hoge prioriteit. Onderwijs is interactie tussen de docent en de zelfstandige leerling. Het is onze taak deze zelfstandigheid bij leerlingen te (helpen) ontwikkelen door hen ruimte en vertrouwen te geven.

(Schoolplan 2009/2012)

Het onderwijs op het Baudartius College is gericht op actief leren door de leerling. De leerstof moet daartoe, waar mogelijk, toepasbaar zijn in de eigen leefwereld en later in vervolgonderwijs of beroep. De school houdt rekening met individuele leermogelijkheden. De leerlingbegeleiding heeft met name een coachend karakter.

(Schoolplan 2009/2012)

Toelichting

Sleutelwoorden zijn zelfstandigheid, actief leren, leefwereld, individuele leermogelijkheden.

Gevolgen

De inzet van leermiddelen moet het mogelijk maken dat de leerling in toenemende mate de regie krijgt over het eigen leerproces, daarin gecoacht door de onderwijsgevers. Dit vereist (meer) maatwerk.

Opmerkelijk is de tegenstelling tussen de reguliere lesweken, waarin de klassikale instructie als werkvorm overheerst (confectie) en de prestatieweken, waarin de leerlingen in allerlei vrije werkvormen, zelfstandig, actief, heel divers onderzoek doen (maatwerk). Dit stelt verschillende eisen aan de inzet van leermiddelen. Voor de klassikale les wordt zwaar ingezet op bestaande methoden; in de prestatieweken wordt heel veel zelf ontwikkeld materiaal ingezet of gearrangeerd. Dat laatste geldt overigens ook voor de vormgeving van de lijnen (sport, KC, plus en wetenschap), de leergebieden (Mens & Natuur en Mens & Maatschappij) en voor nieuwe vakken (NLT, wiskunde D en straks wetenschap & techniek).

2.2 Onderwijskundige visie

Uitspraak 1	<i>Op het Baudartius College wordt rekening gehouden met verschillen tussen leerlingen en leerkrachten.</i>
Toelichting	<i>Leerlingen verschillen van elkaar in leerstijl, tempo, pedagogische aanpak, niveau, interesse, motivatie. Docenten (ook binnen één sectie) verschillen van elkaar in stijl van doceren.</i>
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> <i>Niet iedere leerling in een klas gebruikt op hetzelfde moment dezelfde leermiddelen.</i> <i>Bij het kiezen van een methode wordt gekeken naar differentiatiemogelijkheden binnen de methode.</i> <i>Leerlingen hebben keuzemogelijkheden.</i> <i>Leermiddelen kunnen door de docenten op maat gemaakt worden..</i>
Stand van Zaken	<i>Uit de enquête (zie bijlage 1) komen de volgende scores m.b.t. de huidige situatie en de gewenste situatie</i>

	Huidige situatie				Gewenste situatie			
	Oneens		Eens		Oneens		Eens	
Niveaudifferentiatie	2	42	50	6	1	11	72	16
Tempodifferentiatie:	2	48	44	6	0	23	67	10
Leerstijlen:	7	55	36	2	0	23	67	10
Zelfstandig werken:	0	26	60	14	0	15	66	19

Uitspraak 2	<i>We willen leerlingen uitdagen op hun talenten en ze afleveren op het hoogst haalbare niveau (kennis en vaardigheden; competenties).</i>
Toelichting	<i>Dit betekent dat we middelen moeten hebben om de talenten van leerlingen in beeld te krijgen.</i>
Gevolgen	<i>Bijvoorbeeld door ze kennis te laten maken met allerlei uitdagingen, maar ook door te toetsen/meten. Met als gevolg dat (beter) de passende leermiddelen kunnen worden aangeboden.</i>

Uitspraak 3	<i>We vinden het belangrijk dat docenten zich alleen en samen ontwikkelen tot professionele gebruikers van leermiddelen. Zelf leerstof arrangeren/ontwikkelen is kostbaar. Het vergt tijd en deskundigheid. Binnen school betekent dit dat binnen en tussen vakgroepen zaken uitgewisseld moeten worden. Maar ook samenwerking in een collectief van scholen is wenselijk. Plus de support van professionele leerstofontwikkelaars.</i>
Toelichting	
Gevolgen	

2.3 Onderwijskundige ambitie voor de leermiddelen

Ambitie 1	<i>Docenten krijgen (meer) zicht op de onderscheiden kenmerken van hun leerlingen (leerlingprofielen)</i> <i>Docenten zijn bewust van differentiatiemogelijkheden binnen methoden.</i> <i>Docenten houden bij het kiezen van een methode rekening met differentiatie en honoreren deze in hun lessen.</i>
------------------	---

Ambitie 2	<i>Toetsen/meten meer betekenis geven bij het organiseren van het onderwijs</i>
------------------	---

en het leveren van maatwerk. M.a.w. de toets inzetten als leermiddel.

Ambitie 3	<i>Bij het arrangeren van lessen maken we gebruik van elkaars materiaal; binnenschools en buitenschools, zo nodig ondersteund door expertise van ervaren leermiddelenontwikkelaars.</i>
Ambitie 4	<i>Boeken (folio) deels vervangen door digitale leermiddelen; op zoek naar een optimale balans tussen folio en digitaal</i>
Ambitie 5	<i>Alles wat als leermiddel kan functioneren ook als zodanig inzetten (geen taboes?).</i>
Ambitie 6	<i>Leermiddelen moeten vaardigheden op een hoger niveau brengen in doorlopende leerlijn zowel verticaal als horizontaal.</i>
Ambitie 7	<i>Leermiddelen faciliteren leerlingen om transfer van kennis en vaardigheden van het ene vak naar het andere vak mogelijk te maken.</i>
Ambitie 8	<i>Leermiddelen dragen meer bij aan beroeps- en opleidingsbeelden.</i>

2.4   Uitvoering onderwijskundige ambitie, wat is er al en wat gaan we doen?

Projectnaam	I Leerlingprofielen betrekken in leermiddelenaanbod (door één sectie X).
Toelichting	<p>Er zijn verschillende leerstijlen/leerlingprofielen. Kolb onderscheidt vier verschillende leerstijlen. Hoewel iedereen gebruik maakt van alle vier de leerstijlen, is er volgens Kolb meestal sprake van één of twee overheersende leerstijlen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doener - Concreet ervaren (feeling) • Denker - Waarnemen en overdenken (watching) • Bezinner - Abstracte begripsvorming (thinking) • Beslisser - Actief experimenteren (doing) <p>Op Internet zijn er veel testen voor leerlingen te vinden waarmee zij hun favoriete leerstijl kunnen bepalen. We gaan een (groot) aantal leerlingen vragen zo'n test in te vullen. Vervolgens gaan we een les of lessenreeks arrangeren/ontwikkelen waarbij wordt ingespeeld op deze verschillende leerstijlen. We doen dit in de prestatieweek van voorjaar 2010.</p>

Projectnaam II De toets als leermiddel/De toets voor de doorlopende leerlijn

Toelichting In de onderbouw geven we het vak (leergebied) M&N. In de bovenbouw de monovakken natuurkunde, scheikunde en biologie. Docenten uit de bovenbouw ontwikkelen een instaptoets klas 3 voor leerlingen van klas 2 M&N., Deze diagnostische toets wordt voor het eerst afgenomen in mei/juni 2010. De uitkomst moet zowel docenten van het leergebied als de docenten van de monovakken houvast geven bij de inrichting van hun lessen.

Projectnaam III Docent X ontwikkelt een les t.b.v. docent Y: wat mag dat kosten?

Toelichting Door één van de docenten die werkt met StudioVO wordt een digitale les ontwikkeld. Die les wordt door StudioVO in het *format* geplaatst. De les wordt op de school zelf (docent + collega's) en op de scholen waarmee wordt samengewerkt uitgetoetst. Waar we naar op zoek zijn is een verantwoorde urenvergoeding voor dit werk. Landelijk wordt gesproken over een urenvergoeding van 1 op 10. Dat wil zeggen dat het ontwerpen van 1 lesuur totaal 10 klokuren kost. Het expertisecentrum Technasium, om eens een ander voorbeeld te geven, vindt een vergoeding van 100 uur voor een module van 40 lessen reëel. Voorjaar 2010.

Projectnaam IV Start laptopklas

Toelichting In de nieuw te starten *Atheneum Exact* klas krijgen de leerlingen de beschikking over een laptop. Deze laptops worden betaald uit het leermiddelenbudget. We willen in deze klas vooral het multimediaal leren stimuleren (o.a. simulaties). Daarnaast verwachten we dat het vak Wetenschap & Techniek, maar ook andere vakken voor minstens de helft hun leerstof digitaal gaan aanbieden. Dit leidt naar verwachting tot een 50% reductie van folio- en repro kosten. Start september 2010.

Projectnaam V Leermiddelen zijn overal

Toelichting Er wordt een les ontwikkeld en uitgetoetst waar 'verboden' leermiddelen (mobieltjes, gsm, mp3, gamen, hyves, etc.) centraal staan.

Projectnaam VI Doorlopende leerlijn samenwerken en onderzoeken

Toelichting Er worden per leerjaar/niveau samenwerkingsvaardigheden gedefinieerd. Ook wordt aangegeven op welke manier er per leerjaar/niveau gewerkt kan worden aan samenwerkend leren.

Voorbeeld beschrijving samenwerkingsvaardigheden.

In leerjaar 1 werken leerlingen in tweetallen samen. Ze helpen elkaar bij het maken van een eindproduct. Het werk wordt nog niet verdeeld. Ze

worden samen beoordeeld. Ze zijn samen verantwoordelijk voor het eindproduct.

In leerjaar 2 werken leerlingen in tweetallen samen. Ze doen allebei een deel van het werk en voegen de delen samen tot een geheel.
etc.....

Projectnaam   **VII Procent rekenen (afstemming verschillende vakken)**

Toelichting

In veel vakken wordt met procenten gerekend. Er wordt geïnventariseerd of er verschillen zijn tussen vakken of tussen onderbouw/bovenbouw in de manier waarop met procenten wordt gerekend. Er wordt gekeken of het mogelijk is te komen tot één manier van het rekenen met procenten.
Salvo!?

Projectnaam   **VIII Loopbaanoriëntatie**

Toelichting

Aan het eind van het derde leerjaar havo/vwo moeten leerlingen een profiel kiezen.
Het kiezen van een profiel is op dit moment vooral een proces dat wordt begeleid door de decanen. Docenten zijn van mening dat de vakken in dit proces een grotere rol zouden kunnen en moeten vervullen. De huidige leermiddelen dragen echter onvoldoende bij aan deze ambitie. Binnen dit project wordt onderzocht hoe vakken beter kunnen bijdragen tot de profielkeuze. Door middel van (andere) leermiddelen of anderszins.
Gedacht wordt bijvoorbeeld aan het uitnodigen van beroepsbeoefenaars tijdens de les: Een econoom (of een student economie) legt uit welke wiskunde voor zijn vak belangrijk is, etc..

3 Relatie met het organisatie- en personeelsbeleid

3.1 Vooraf

Het leermiddelenbeleid kan ook gevolgen hebben voor de organisatie en het personeelsbeleid. In dit hoofdstuk leggen we deze directe relatie door de visie weer te geven in uitspraken en aan te geven wat de gevolgen van die uitspraak zijn voor de leermiddelen. Vervolgens gaan we in op de toekomstige ontwikkelingen en geven we in de laatste paragraaf in een plan van aanpak weer hoe we te werk gaan om onze ambitie waar te maken.

Het Baudartius College wil een lerende organisatie zijn. Dit geldt voor leerlingen, personeelsleden, bestuur en andere betrokkenen (ouders, belangstellenden, etc). Ieder leert van elkaar en aan elkaar. Het streven is dat iedereen zich ontwikkelt en zo jaarlijks beter wordt. Om dit te bereiken stelt iedereen op zijn/haar eigen niveau zijn/haar eigen doelen. Deze doelen zijn duidelijk omschreven, meetbaar en ambitieus. De school biedt ontwikkelingskansen aan een ieder die dat wil. (Schoolplan 2009/20120)

In een professionele cultuur –misschien nog niet helemaal realiteit, maar wel de ambitie– kan leermiddelenbeleid nooit een *top down* verhaal zijn. Echter volledig *bottom up* is evenmin haalbaar en wenselijk gelet op financiële beperkingen (zie hoofdstuk 4), maar ook omdat nog wel eens kennis ontbreekt van wat er op leermiddelengebied allemaal “te koop” is. Met andere woorden: invloed moet hand in hand gaan met verantwoordelijkheid.

Toelichting

Sleutelwoorden zijn lerende organisatie, erkende ongelijkheid (impliciet), professionele cultuur.

Gevolgen

In de loopbaangesprekken draait het altijd om de vraag of medewerker en organisatie (nog steeds) wederkerige aantrekkelijkheid ervaren. Er moet een parallelle ontwikkeling zijn. De ambities die de individuele medewerker koestert moeten min of meer passen binnen de ambities van de school. De richting die we met de school willen moet waargemaakt kunnen (willen) worden door de medewerkers. Op leermiddelengebied hebben school en medewerker er belang bij het eigenaarschap van het personeel. Wat betreft docenten spitst dit zich toe op het onderwijsleerproces. Daarom moet het streven er op gericht zijn dat de docenten in zekere zin samenstellers van leerarrangementen zijn.

Daarbij staat het wat voorop, niet het hoe. Leermiddelenbeleid moet all mogelijke alternatieven bieden om het “hoe” vorm te geven. Docententeams moeten taken, rollen en verantwoordelijkheden kunnen verdelen, binnen de kaders van beschikbaar gesteld budget (zie hoofdstuk 3).

3.2 Doelstelling organisatie en personeel

Uitspraak 1

Sommige docenten profileren zich als leermiddelenontwikkelaar omdat er geen geschikt leermateriaal is.

Toelichting

Voor nieuwe vakken, voor de lijnen en voor de prestatieweken bestaat geen kant-en-klaar materiaal. Dit moet ontwikkeld worden. De school

Gevolgen

heeft daar budget (tijd) voor over. Maar niet iedereen is in de wieg gelegd voor deze taak.

Teams moeten de beschikking hebben over een budget dat naar eigen inzicht kan worden ingezet voor een palet aan leermiddelen.

Bij aanname van nieuw personeel kan hiermee rekening worden gehouden.

3.3 Ambities ten aanzien van het personeel en organisatie

Ambitie

Binnen de vakgroepen versterken we komend schooljaar de roldifferentiatie waarbij naar behoefte de mogelijkheid wordt geboden dat docenten/toa's zich scholen als leermiddelenarrangeur en bestaand leermateriaal gaan arrangeren.

Gezien de wens schoolspecifieke materiaal te gebruiken zijn eigen arrangementen nodig.

De vakgroep bepaalt in onderling overleg wie er deelneemt aan de scholing tot arrangeur die op schoolniveau wordt georganiseerd.

3.4 Wat gaan we doen en wat is al in gang gezet?

Het komend jaar wordt gestart met het nieuwe vak Wetenschap en Techniek in de atheneum exact klas. Het kernteam dat dit vak gaat aanbieden wordt deskundig begeleid in het ontwerpen van eigentijdse leerarrangementen ("proeftuin").

Projectnaam IX Leermiddelenarrangeurs Wetenschap &Techniek

Om zelf leermiddelen te kunnen gaan arrangeren worden de docenten van het nieuwe vak Wetenschap & Techniek komend schooljaar vakkundig begeleid in hun rol van Leermiddelarrangeur (naast de facilitering in het kader van de jaartaak)

4 Relatie met het ict- en financiële beleid

4.1 Vooraf

Het financieel en materieel beleid is een middel om doelen ten aanzien van Onderwijs en Zorg enerzijds en Personeel en Zorg anderzijds te bereiken. Het kader wordt bepaald door de middelen die de overheid jaarlijks en incidenteel verstrekt en de daarbij behorende wet- en regelgeving (Schoolplan 2009-2012).

Uitgaven mogen in structurele zin inkomsten niet overstijgen. In de loop van 7 jaar moet het weerstandsvermogen van de school op een peil zijn gebracht van 14% (van de bekostiging) (Schoolplan 2009-2012).

Toelichting

Het Baudartius College heeft in financieel opzicht niet voldoende financiële reserves. De personeelsformatie maakt het momenteel mogelijk te reserveren voor moeilijke tijden, maar materieel ligt het lastiger. De school geeft jaarlijks meer uit dan de bekostiging in feite toelaat. M.n. de dure bovenbouwhuisvesting is hieraan debet. Ergo: er is geen extra reserve voor een leermiddelenbeleid, behoudens een kleine buffer voor calamiteiten. In principe moet het leermiddelenbeleid gestalte krijgen binnen het budget van € 480.000 voor boeken (€ 320 per leerling gemiddeld), € 85.000 ten behoeve van software, klassikale leermiddelen en het sectiebudget, € 33.000 t.b.v. repro en € 150.000 (in taakuren) voor het arrangeren van schooleigen materiaal t.b.v. leergebieden, nieuwe vakken en lijnen. Totaal voor leermiddelenarrangementen derhalve plusminus **€ 750.000** (Dit alles dus exclusief hardware in de vorm van pc, laptops, active boards etc., lokaalinventaris, zoals bijvoorbeeld een skelet of wandkaarten, audiovisuele media en personeelskosten). Op het moment dat we dit beleidsplan schrijven zijn de kosten van het gemiddelde boekenpakket van onze school nog ruim € 50 te hoog. Ondanks het toepassen van de “kaasschaafmethode”.

Gevolgen

Inzake leermiddelen kennen we eigenlijk een open einde regeling. Dit is de erfenis van het van oudsher verhalen van de kosten op de ouders. De financiële positie van de school noopt tot een budgeteringssystematiek. Dit past ook in het personele beleid (zie boven). Wanneer de school het beschikbare budget versleuteld over de teams heeft ieder een taakstellend budget dat naar eigen inzicht kan worden ingezet. Het motto “op = op” zal soms nopen tot een of/of beslissing in de plaats van –wat nu nog vaak gebruikelijk is- en/en.

4.2 Middelenbeleid uitspraken (inclusief aanbestedingsbeleid)

Uitspraak 1

Het totale folio, audiovisuele en digitale leermiddelenpakket moet worden gefinancierd uit een budget van pakweg € 750.000 (de lumpsum leermiddelen= €320 maal 1500 leerlingen = € 480.000) en (een deel van) het ICTbudget, repro, sectiebudgetten, budget klassikale leermiddelen en een deel van de jaartaaktijd t.b.v. DWP(de lijnen), nieuwe vakken en leergebieden.

- Toelichting** *Het totale bedrag dat voor de leermiddelen beschikbaar is wordt ook aan leermiddelen uitgegeven. Er vindt geen afroaming of uitbreiding plaats.*
- Gevolgen •** *Het leermiddelenbudget voor de vakgroepen is een gemaximeerd budget waaruit zij al hun leermiddelen moeten bekostigen. Voor de DWP's, lijnen en vakken in ontwikkeling wordt een deel van het budget opzij gezet. Dit kan in de vorm van een "interne subsidieaanvraag" worden verkregen.*

Versleuteling van het budget voor de vakken vindt op kwantitatieve gronden plaats nl. naar rato van het aantal uren op de lessentabel x het aantal leerlingen dat een vak volgt. T.b.v. DWP's, lijnen en nieuwe vakken wordt een kwalitatieve maatstaf gehanteerd, namelijk aard/omvang van innovatie. Toekenning van innovatietijd volgens de sleutel 10 voor 1. (10 klokuren voor 1 gearrangeerd lesuur)

4.3 Ambitie: Gewenste ontwikkelingen

We gaan ervaring opdoen met taakstellende budgetten t.b.v. de inzet van leermiddelen. Dit verhoogt het budgetbewustzijn, legt de verantwoordelijkheid waar deze hoort en maakt de weg vrij voor arrangementen die bestaan uit een veel groter scala van (verschillende) leermiddelen.

Ambitie

We willen de budgetverantwoordelijkheid voor de leermiddelen delen met de teams. En we willen de innovatiekracht vergroten. Tenslotte willen we uitkomen met de middelen die we ter beschikking hebben.

4.4 Aanpak

We inventariseren hoe thans de middelen zijn verdeeld over de vakken en DWP's. Dit benaderen we integraal, dus een somming van het gratis schoolboeken budget, ict-budget t.b.v. software repro, klassikale leermiddelen, sectiebudgetten, taakuren voor onderwijsontwikkeling.

Analyse: hoe verhoudt de verdeling zich tot kwantitatieve gegevens als uren op de lessentabel, aantal leerlingen dat het vak volgt? Welke andere verdelingscriteria zouden opgeld moeten/kunnen doen?

Eerstvolgende schooljaar

Projectnaam   X Decentrale leermiddelenbudgetten

In de aanloop naar een nieuwe bestedingsronde leermiddelen gaan we budgetten toewijzen aan vakgroepen en DWP's. Nadat een analyse is gemaakt naar de huidige verdeling van middelen (zowel voor folio, digitaal, repro, als in ontwikkeltijd) wordt het totale budget bepaald, afgeroomd voor een subsidiepot innovatie, en voor het overige verdeeld over de secties naar rato van uren op de tabel en leerlingen in de klas.

Bijlagen

Uitslag mentality test (vergeleken met landelijke uitslag)

Enquête (verkorte uitslag)

Tevreden Coaches, Gedegen Vakvrouwen en -mannen, Eigenzinnige Arrangeurs en Kritische Idealisten zijn de vier typeringen die de houding - de "Leermiddelmentality" - ten opzichte van leermateriaal aangeven.

De uitslag van de *mentalitytest* onder 87 docenten van onze school (81%) geeft een afwijking te zien van het landelijke beeld.

	BC	landelijk
Gedegen vakman/-vrouw	49%	34%
Eigenzinnige arrangeur	23%	37%
Tevreden coach	25%	18%
Kritische idealist	3%	11%

Docenten uit de groep 'Tevreden Coaches' gaan vrij om met leermiddelen, zij zijn vooral op zoek naar materiaal dat 'werkt' voor hun leerlingen, dat kan de ene keer een methode en de andere keer zelf samengesteld materiaal zijn.

Docenten uit de groep 'Gedegen Vakvrouw of -man' zijn meer gericht op methoden die structuur, gemak en een leerlijn bieden.

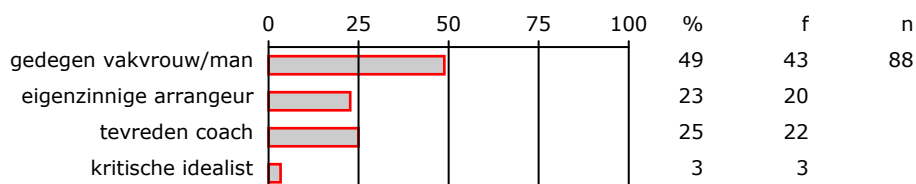
De groep 'Eigenzinnige Arrangeurs' daarentegen wil naast de methoden dikwijls ook door henzelf samengesteld en ontwikkeld materiaal gebruiken. Zij hechten een relatief groot belang aan flexibiliteit; open leermateriaal helpt hen daarbij.

De Kritische Idealisten tenslotte willen vooral het beste van het beste voor hun leerlingen maar missen daarbij ondersteuning.

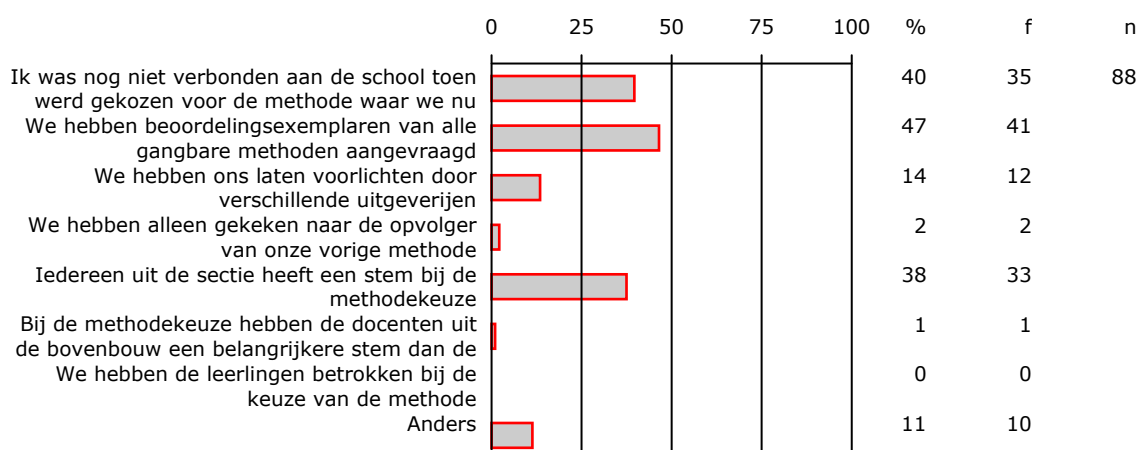

1. Volgens de LeermiddelMentality test ben je een:

1. Volgens de LeermiddelMentality test ben je een:

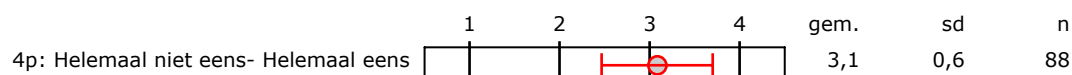
2. Hoe zijn jullie binnen de sectie tot de keuze van de methode die jullie nu gebruiken gekomen (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

3. Onze lesmethode biedt een doorlopende leerlijn van klas 1 tot aan het examen

4. Onze lesmethode is opgebouwd volgens een vaste, duidelijke structuur

5. De leerstof in onze lesmethode sluit goed aan bij de belevingswereld van de leerlingen

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,0	0,5	88

6. De leerstof in onze lesmethode is contextrijk/betekenisvol

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,1	0,6	88

7. De leerdoelen zijn duidelijk aangegeven bij de lessen/hoofdstukken

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,9	0,6	88

8. Onze lesmethode kent veel gevarieerde oefenvormen/werkvormen

	1	2	3	4	gem.
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,8

9. In onze lesmethode wordt veel aandacht besteed aan de algemene vaardigheden

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,0	0,6	88

10. Onze lesmethode kent veel keuzeopdrachten

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☒	☐	☐	2,5	0,7	88

11. Onze lesmethode kent veel leerkrachtgebonden lessen

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,7	0,6	88

12. Onze lesmethode biedt veel mogelijkheden tot zelfstandig werken

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					2,9	0,6	88

13. Lesgeven met onze lesmethode vraagt weinig voorbereidingstijd

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					2,4	0,6	88

14. Er is voldoende leerstof om te differentiëren naar niveau

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					2,6	0,6	88

15. Er is voldoende leerstof om te differentiëren naar tempo

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					2,5	0,6	88

16. Er is voldoende leerstof om te differentiëren naar leerstijl

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					2,3	0,6	87

17. Er is voldoende leerstof om te differentiëren naar interesse

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					2,4	0,7	87

18. Onze lesmethode is compleet. Naast de leerboeken zijn er ook handleidingen, toetsen, antwoordboeken, etc.

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens					3,0	0,8	87

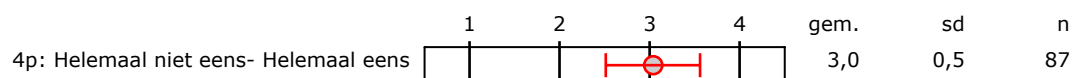
19. ICT speelt een grote rol in onze lesmethode

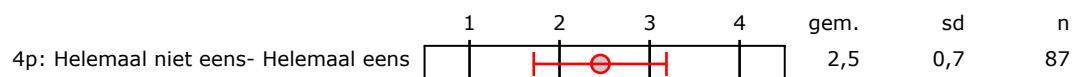
20. Media (geluid, video, film) spelen een grote rol in onze lesmethode

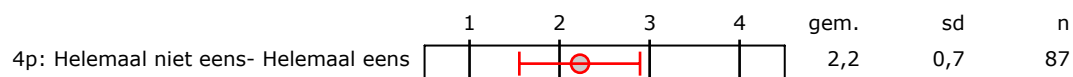
21. Onze lesmethode is goed vormgegeven

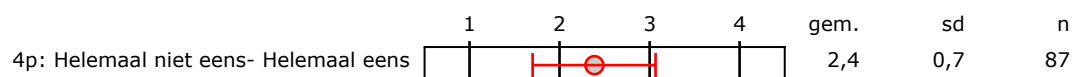
22. Onze lesmethode is goedkoop

23. In onze lesmethode is voldoende aandacht voor beroepsoriëntatie

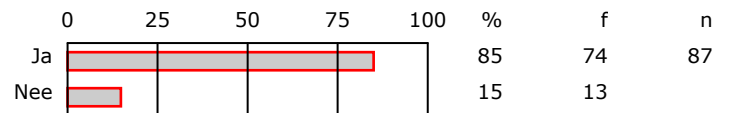

24. In onze lesmethode is voldoende aandacht voor de relatie van het vak met andere vakken

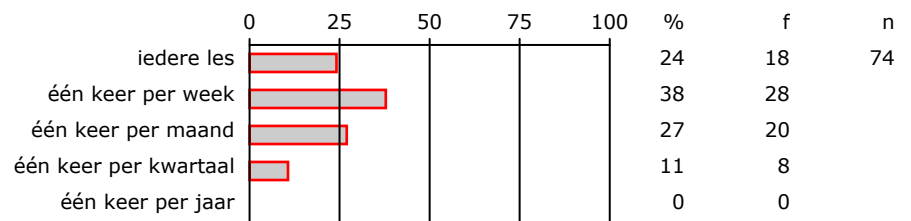

25. Aanvullingen wat betreft onze lesmethode:

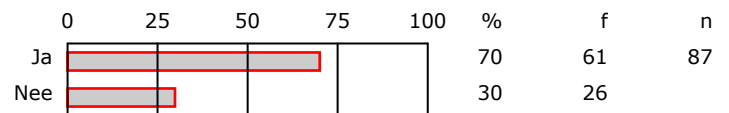
26. Gebruik je naast het materiaal dat door de uitgever bij de methode wordt meegeleverd zelf ontwikkeld materiaal

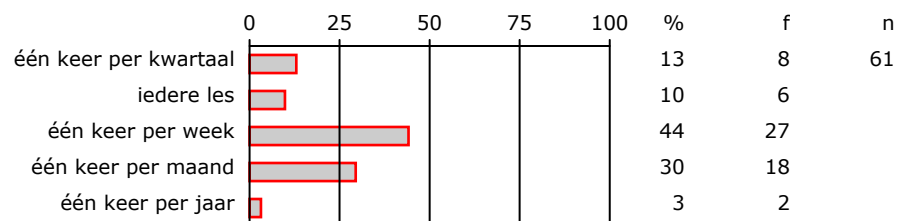
27. Kun je aangeven hoe vaak je zelf ontwikkeld materiaal gebruikt

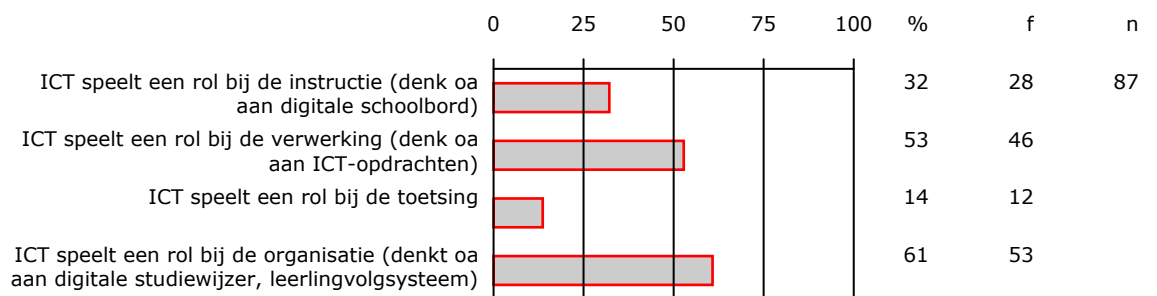
28. Gebruik je naast het materiaal dat door de uitgever bij de methode wordt meegeleverd nog ander dan zelf ontwikkeld materiaal

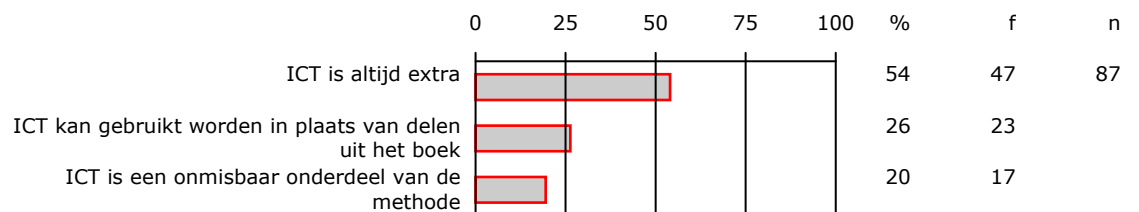
29. Kun je aangeven hoe vaak je materiaal gebruikt dat niet door de uitgever van de methode wordt meegeleverd en dat je niet zelf hebt ontwikkeld

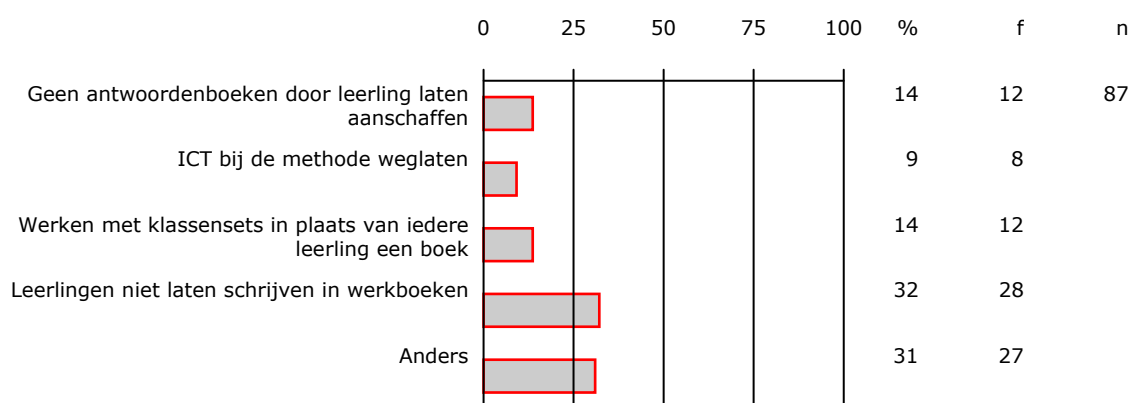
30. Welke rol speelt ICT binnen de methode (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

31. Wat is het belang van ICT binnen de methode

32. Stel dat je in het kader van het leermiddelenbeleid (meer) zou moeten bezuinigen. Hoe zou je dan bezuinigen

33. Leerlingen moeten zelf(standig) met leermiddelen aan de slag kunnen

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,0	0,6	87

34. Leermiddelen moeten differentiatie naar leerstijl faciliteren

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,9	0,6	87

35. Leermiddelen moeten differentiatie naar niveau faciliteren

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,0	0,5	87

36. Leermiddelen moeten differentiatie naar tempo faciliteren

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,9	0,6	87

37. Leermiddelen moeten docent onafhankelijk zijn

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☒	☐	☐	2,5	0,7	87

38. Leermiddelen moeten aangepast kunnen worden/ moeten op maat gemaakt kunnen worden

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,0	0,6	87

39. Om een goed en volledig leermiddel te hebben is het belangrijk om naast het materiaal van de uitgever ook ander materiaal te gebruiken

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,0	0,6	87

40. Leermiddelen moeten zorgen voor samenhang tussen vakken

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,7	0,6	87

41. Leermiddelen moeten zorgen voor een doorlopende leerlijn van onderbouw naar bovenbouw

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,2	0,6	87

42. Leermiddelen moeten veel aandacht besteden aan het aanleren van algemene vaardigheden

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	2,9	0,6	87

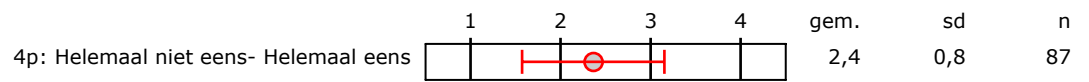
43. Leermiddelen moeten aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☐	☒	☐	3,1	0,6	87

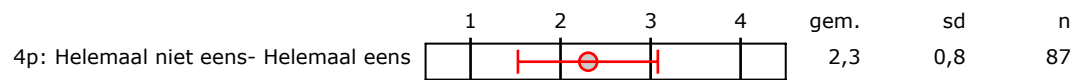
44. Vijftig procent van de leermiddelen moet digitaal zijn

	1	2	3	4	gem.	sd	n
4p: Helemaal niet eens- Helemaal eens	☐	☒	☐	☐	1,9	0,7	87

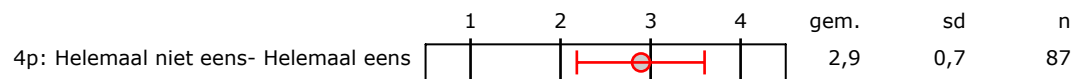
45. Alle leermiddelen moeten online (via de ELO) op school en thuis beschikbaar zijn

46. Iedere leerling moet over een eigen laptop beschikken

47. De keuze van de leermiddelen is puur een sectie-aangelegenheid

HET COLLEGE VOS, VLAARDINGEN

Denken en doen: verbindingen leggen tussen streefbeelden en praktijk

Naam school	Het College Vos, Vlaardingen
Schoolsoort	vmbo/havo/vwo
Aantal leerlingen	1900

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	ca. € 250	ca. € 250
Ouderbijdrage	€	€ 60 laptop

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Het College Vos heeft in 2008 belangrijke uitgangspunten beschreven waaraan leermiddelen moet voldoen. Dit resulteerde in het document *Triple-A leermiddelen in 2013*: actueel, activerend en aangepast aan de leerling. In het leermiddelenbeleidsplan wil Het College Vos de hoge ambities uit dit document verbinden met de dagelijkse praktijk.

Doelen zijn onder andere:

- grotere inzet van digitale leermiddelen als onderdeel van de leermiddelenmix, naast de Elo ook het digitaal schoolbord;
- binnen drie jaar werken alle vmbo-leerlingen met een laptop als drager; voor havo/vwo is een termijn van vijf jaar gepland;
- de komende drie tot vijf jaar worden papieren werkboeken vervangen door een invulbaar digitaal exemplaar of een gearrangeerd pakket verwerkingsopdrachten;
- aan digitale leermiddelen worden eisen gesteld voor interactiviteit en maatwerk en deze zullen snel via de Elo beschikbaar zijn.

Motieven De laatste jaren heeft Het College Vos veel geïnvesteerd in een goede ict-infrastructuur. Daarnaast bieden de ontwikkelingen rond de maatregel 'gratis schoolboeken' een kans om een belangrijke stap te maken. Tot slot kan leermiddelenbeleid de ambities uit het Triple-A-document dichterbij brengen.

■ Aanpak

Betrokkenen Bij de ontwikkeling van het beleidsplan zijn betrokken geweest: de directeur onderwijs, een afdelingsleider, een ict-manager, een medewerker kwaliteit en innovatie, een externe ondersteuner, twaalf docenten en twaalf leerlingen.

Gesprekken over streefbeelden en praktijk Op basis van gesprekken met directeurs onderwijs en afdelingsleiders is een streefbeeld geschetst, een gewenst beeld voor de toekomst. Deze gewenste situatie is besproken met docenten en leerlingen, en zal later ook met ouders besproken worden. Op basis van de vragen en knelpunten is de notitie tot stand gekomen.

Gefaseerde opbouw In vier schooljaren schetst Het College Vos een gefaseerde aanpak. Na een pilotjaar met scholing in de vorm van workshops en vakgroepbijeenkomsten, wordt het gebruik van digitale leermiddelen stapsgewijs opgevoerd, van 30 tot 50% via 75 tot 100% naar 90 tot 100%.

■ Succesfactoren

- Door collega's in een vroeg stadium bij de ontwikkeling te betrekken, is er veel draagvlak gecreëerd.
- Een duidelijk tijdpad is een sterk punt gebleken bij de totstandkoming van het leermiddelenbeleidsplan.
- Met de Triple-A-notitie was er al een duidelijk vertrekpunt.

■ Obstakels

- Er is weinig ruimte voor discussie, meningsvorming en deskundigheidsontwikkeling, naast de vele andere onderwerpen die er spelen.
- Er bestaat een kloof tussen enerzijds de ambitie en anderzijds de ruimte voor realisatie, bijvoorbeeld voor wat betreft de deskundigheid en de ontwikkelruimte van docenten.

Denken én doen

Leermiddelenbeleid op Het College Vos

Vlaardingen, december 2009

Denken én doen

Leermiddelenbeleid op Het College Vos

Inleiding

Het College Vos heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in een goede ict-infrastructuur en ziet de ontwikkelingen rondom de ‘gratis’ schoolboeken als een kans om een belangrijke stap te maken. In het schooljaar 2007-2008 heeft zij - samen met andere scholen – in de notitie Triple-A een start gemaakt met het formuleren van leermiddelenbeleid¹. In Denken én Doen wordt dieper ingegaan op de algemene lijn die in Triple-A is beschreven en wordt geprobeerd de hoge ambities en de dagelijkse praktijk aan elkaar te verbinden. Er is daarom nadrukkelijk voor gekozen om gesprekken te voeren met vertegenwoordigers van enkele vakgroepen (Engels havo-vwo-tto, M-en-M vmbo, wiskunde vmbo-b/k) en met twee groepen leerlingen (1 h/v en 5 v). Aan een (digitaal) ouderpanel zijn vragen voorgelegd over kenmerken en gebruik van leermiddelen.

In deze notitie wordt allereerst een streefbeeld geschetst op basis van het gesprek met directeuren onderwijs en afdelingsleiders. Het streefbeeld ‘we zijn een school die rekening houdt met de verschillen tussen leerlingen en willen daar de leermiddelen op afstemmen’ is niet wereldschokkend. Toch zal dat de realisatie van het streefbeeld lastig zijn. Een van de gesprekspartners sprak ‘als het met de huidige boeken nu niet lukt, zou het dan straks wel lukken?’ De verwachtingen en vragen van de docenten laten de ruimte zien en ook de knelpunten. In deze notitie worden de mogelijkheden duidelijk gemaakt om op kortere termijn (3 jaar) met gebruik van ICT de kwaliteit van het leren te bevorderen.

In het tweede gedeelte van de notitie wordt een plan voor de komende jaren beschreven.

De gehaaste lezer kan desgewenst na paragraaf 1 verder gaan bij 2.5. Hij mist dan de overwegingen en start bij de conclusies uit de consultatieronde. Hij kan dan ook de kaderteksten overslaan die een illustratie of een uitwerking zijn van een begrip of situatie uit de kerntekst.

De ongeduldige lezer heeft misschien al voldoende aan de samenvatting op de volgende bladzijde.

AAA-leermiddelen

In de notitie Triple-A leermiddelen in 2013 (april 2008)¹ zijn de belangrijkste uitgangspunten geformuleerd waaraan leermiddelen in 2013 zouden moeten voldoen: ze zijn **Actueel**, ze worden dus regelmatig aan de actuele vakinhoudelijke ontwikkelingen aangepast en maken gebruik van actuele voorbeelden, ze zijn **Activerend**, de leermiddelen zetten de leerlingen aan tot leeractiviteiten en ze zijn **Aangepast** aan de behoeften van de betreffende leerling. Leermiddelen worden persoonlijke gereedschappen voor de leerling.

De school blijft de ontmoetingsplek van jonge mensen met elkaar en met volwassenen, de school blijft een plek van inspiratie en structureert ook het denken en werken van de leerling. De computer blijft een hulpmiddelen dat alleen ingezet wordt als het

¹ Onder leermiddelen worden vooral informatieleveranciers (lesmethoden, naslagwerken, digitale bladen) verstaan en niet zozeer de informatiedragers (laptops, e-books, ...), de hulpmiddelen/verbruiksmaterialen (pen, geo, proefwerkpapier, microscoop, ...) en de infrastructuur (tafels, stoelen, netwerken en digitale schoolborden). De keuze voor een bepaald type materiaal impliceert de keuze voor een drager (papier, laptop, etc.) Leermiddelenbeleid zijn alle activiteiten die leiden tot de keuze en inzet van leermiddelen.

Samenvatting

Het College Vos houdt rekening met de verschillen tussen leerlingen. De leermiddelen die een vakgroep kiest zal aan de verschillen tussen leerlingen tegemoet moeten komen. Dat gebeurt traditioneel al door het vergroten van de variatie in opdrachten. Het gebruik van digitale leermiddelen maakt het beter mogelijk om verschillen tussen leerlingen te honoreren.

In de huidige onderwijspraktijk is het gebruik van ict bij het onderwijzen en leren nog beperkt, zelfs na meer dan 10 jaar aandacht voor dit onderwerp. Ondertussen wordt een aantal basisvoorwaarden verbeterd: er hangen veel digitale schoolborden in de gebouwen en reeds 1000 van de 1750 hebben een persoonlijke laptop. De komende jaren zal dat aantal snel groeien.

Het keuzeproces van de leermiddelen voor deze nieuwe media vereist de komende jaren veel aandacht van docenten én van de schoolleiding. Voor de docenten rust goed onderwijs op een gestructureerd programma (leerboek) dat door een professionele uitgever gemaakt en onderhouden wordt. Daarnaast wil men kunnen variëren in en met opdrachten. Bij deze opdrachten denkt men niet in de eerste plaats aan digitale materialen. Men kent ze niet of is gefrustreerd door slechte ervaringen of slechte ervaringen van anderen.

De gewenste verandering – leerlingen meer variatie en de mogelijkheid bieden om langs verschillende wegen hetzelfde doel te bereiken – zal niet vanzelf gerealiseerd worden. Door planmatig werkboeken te vervangen door digitaal materiaal komt geld vrij om nieuwe materialen te kiezen, te maken of te kopen. In een rekenmodel wordt aangetoond dat er de komende drie jaar € 77.000 jaarlijks herbestemd kan worden. Er is een aantal voorwaarden voor een succesvolle uitvoering van het plan.

- Een voortdurend gesprek van de schoolleiding met docenten, teams en vakgroepen (vakclusters of -domeinen) over de keuze en het gebruik van leermiddelen.
- Een uitbreiding van techniek en verbetering van de betrouwbaarheid van de techniek.
- Ondersteuning van de docenten bij keuzes en vergroting van hun deskundigheid.
- Een planmatige aanpak binnen de PDCA-cyclus.

1. Wat voor school wil Het College Vos zijn en wat voor onderwijs en leermiddelen horen daarbij?

‘Het College Vos is een school waar de leerling kansen krijgt zich te ontwikkelen. In toenemende mate zullen verschillen tussen leerlingen (in belangstelling, in aanpak, in leerstijl, in begeleidingsbehoefte, in startniveau, etc.) erkend worden en de basis zijn voor het leren. Leermiddelen moeten de leerlingen aanzetten tot activiteiten en ze moeten tegemoet komen aan de specifieke wensen van de lerende.’ Dit was de conclusie van een gesprek over leermiddelen van enkele onderwijsdirecteuren en teamleiders in oktober 2009. Deze uitspraak legt de nadruk dus niet op de leermiddelen maar op de onderwijskundige, pedagogische en didactische benadering van leerlingen en het leren.

Ook in het strategisch beleidsplan (2005-2010) en het schoolplan (2009-2014) wordt het karakter van de school in enkele volzinnen beschreven. In het schoolplan worden bijvoorbeeld de volgende kernpunten besproken.

- We bieden kwalitatief goed onderwijs.
- We bieden inspirerend en uitdagend onderwijs.
- We bieden een aantrekkelijke, stimulerende en dynamische leeromgeving.
- We staan voor optimale ontplooiing van de leerling.

Het lijken algemene punten maar ze worden door de context van de school en door eerdere keuzes ingekleurd. Het eerste punt wordt bijvoorbeeld sterk bepaald door de grote aandacht voor een doorgaande leerlijn, voor inhoudelijk en organisatorisch goede toetsing en voor aandacht voor de leerling die uit lijkt te vallen. Het tweede en derde aandachtspunt is in de school o.a. opgepakt door projectonderwijs vorm te geven (in het vmbo veel meer dan in havo-vwo) en door het gebruik van ict te bevorderen. Het laatste punt van dit lijstje wordt op dit moment o.a. vormgegeven door leerlingen de mogelijkheid te bieden voor een themaklas te kiezen (sportklas, kunstklas, tweetalig onderwijs).

Alhoewel in deze notitie veel over de inzet van de computer en digitale leermiddelen geschreven wordt en het wellicht de discussie soms zal domineren, staat het leren van de leerling en de rol van de docent daarbij voorop. De computer is en blijft een hulpmiddel.

Werken aan nieuwe leermiddelen

2001	Oprichting Digidac, zoektocht naar de didactiek van het digitale leren
2001	Start van de Dotcomklas, driejarige pilot met leerlingen met eigen laptop
2001	Start van de ict-leerroute
2002	Aanschaf Natschool als ELO
2007	Start DigilessenVO
2007	Alle docenten krijgen een laptop
2008	Leerlingen bovenbouw vmbo SDV en ICT eigen laptop
2008	Triple-A leermiddelen
2009	Bijna 1000 leerlingen hebben eigen laptop

2. De stand van zaken

Met groepen docenten en leerlingen is vervolgens gesproken over de huidige en gewenste praktijk. Uit deze gesprekken komen twee groepen wensen naar voren. Goede leermiddelen bieden houvast maar ook ruimte en variatie.

2.1 Houvast

Kern van het leermiddelenpakket is een door een team van professionals (bijv. een uitgever) verzorgde en onderhouden methode. Hiermee wordt min of meer een garantie gegeven dat alle kerndoelen en eindtermen voldoende aan de orde komen.

Minimaal ziet men een basisboek, waarin de theorie (leerstof, begrippen) van één of van meerdere leerjaren aan de orde komt. In het algemeen is er een duidelijke voorkeur voor een gedrukt (geprint) boek dat een instrument van de leerling is.

Ook de leerlingen hebben beelden bij een goed leerboek: overzichtelijk en compact met functionele illustraties en tekeningen. De teksten gaan over echte dingen die je bezighouden, er zijn inhoudelijk goede vragen. Met het boek kan je je goed voorbereiden op de toets. Ouders delen deze ideeën, een boek dat bondig overzichtelijk, goed gestructureerd is, (bijv. met kaderteksten) heeft de voorkeur.

De vraag om een basisleerboek past prima bij het uitgangspunt 'Kwalitatief goed onderwijs bieden'. Het leerboek geeft het zekere gevoel dat de kerndoelen/eindtermen aan de orde komen en dat er een doorlopende leerlijn binnen de opleiding is.

Over de verwerkingsopdrachten (werkboeken) is men minder eenstemmig. De taalmethodes kennen een complexe opbouw waarbij uitleg en toepassingsopdrachten bijna een geheel zijn. De docenten Engels kunnen zich niet goed voorstellen het werkboek te missen. De docenten van de zaakvakken konden zich juist goed voorstellen dat ze zonder werkboek verder zouden gaan. Zij meenden dat 'het werkboek creativiteit weg haalt' en 'er is zoveel materiaal te vinden op het net dat past bij de onderwerpen'. Ook de leerlingen hadden geen voorkeur voor losse werkboeken (het is veel sjouwen, het zijn saai invuloefening, het antwoord past nooit op de lijntjes) en gaven aan het werkboek vooral te gebruiken bij de verwerking van bepaalde leerstof. De meeste leerlingen gebruiken het niet bij het voorbereiden van een toets. Ouders zijn verdeeld over de werkboeken. Iets meer dan de helft van de respondenten ziet vragen en opdrachten liever in het tekstboek opgenomen en denkt dat hun kinderen niet graag met een werkboek werken. Op de vraag is het werkboek nuttig of zinloos antwoordt de helft neutraal, de andere helft kiest voor (min of meer) nuttig. Er zijn geen ouders die de werkboeken zinloos achten.

2.2 Ruimte en variatie

Het gebruik van een methode (boek) zou de ruimte voor de docent niet moeten verkleinen maar juist groter moeten maken. In de gesprekken met de docenten blijkt de behoefte om eigen materiaal te ontwikkelen en te gebruiken, als middel om vernieuwend met het eigen vak

Verschillen verklaren

Een deel van de docenten heeft een wetenschappelijke vakinhoudelijke opleiding gevolgd, geeft uitsluitend in dat vak les – vak aan leerlingen die hoge inhoudelijke eisen stellen - en nemen de vakinhoudelijke kennis als uitgangspunt voor de organisatie van de lessen. Anderen hebben een algemene opleiding (PABO) of meerdere bevoegdheden en geven meerdere vakken aan leerlingen die doorgaans geen ingewikkelde kennisvragen stellen. Beide groepen stellen andere eisen aan de leermiddelen en de selectie van de leermiddelen.

Daarnaast zijn er (didactische) verschillen tussen de vakken.

In de boeken voor de moderne vreemde talen zijn alle vaardigheden telkens binnen een hoofdstuk geïntegreerd, er wordt afwisselend geluisterd, gelezen, geschreven en gesproken. De overstap naar niet-methodisch materiaal is lastig in te passen. Bij de mens- en maatschappijvakken gaat het over verschijnselen om ons heen. Er is vaak veel bronmateriaal te vinden in op het net. Voor deze docenten is een bron – of zelfs een hoofdstuk - uit het lesboek gemakkelijker inwisselbaar voor een bron met opdracht op het net.

bezig te zijn, om sleur te voorkomen en om weer regie te krijgen over de inhoud en het leren. Dit geldt in sterkere mate voor de vakdocenten (van havo-vwo) en in mindere mate voor docenten in het vmbo die meerdere vakken geven en vaak een pabo-opleiding hebben. Deze laatste zien de variatie eerder als een mogelijkheid om aan te sluiten bij de leerlingen en de relatie met de klas te versterken.

Het materiaal dat zij willen gebruiken is heel divers. Het kan digitaal en analoog zijn, een schrijfpdracht op papier zijn of vragen om fysieke activiteiten van leerlingen (kijken, tellen, meten, schetsen, bouwen), vragen om een klassikaal gesprek of juist om individuele actie, etc. Op deze manier willen zij ook voorkomen dat er een 'nieuwe saaiheid' ontstaat en het maakt het mogelijk om in te spelen op vragen die in de klas gesteld worden.

De gedachten om ruimte te houden voor eigen materiaal en voor gevarieerde opdrachten past op zichzelf goed bij kenmerken van AAA-leermiddelen. De docenten hebben het echter niet zo systematisch benaderd en denken ook (nog) niet in de eerste plaats aan de mogelijkheden van ict-materialen.

Het past ook bij de eerder genoemde schoolkenmerken 'Inspirerend en uitdagend onderwijs verzorgen' in 'een aantrekkelijke, stimulerende en dynamische leeromgeving'.

2.3 Ict-gebruik

In de gesprekken ging het – uiteraard – veel over de inzet van ict. Veel gespreksgenoten hadden geen duidelijke beeld van de mogelijkheden die ict voor hun vak, hun les biedt. Als de methode een directe ondersteuning biedt is de kans het grootst dat ict-materiaal gebruikt wordt (althoewel er kanttekeningen bij de complexe inlogprocedures gemaakt worden en de beschikbaarheid van voorzieningen niet optimaal is). Voor los materiaal is men huiverig (Is de kwaliteit wel goed? Past het bij de theorie van dit hoofdstuk? Kunnen de leerlingen het? Wat kan ik dan weglaten?). De meesten kennen de beschikbare materialen niet of zien op tegen de tijdrovende selectie en eventuele bewerking en twijfelen of het gevonden object vanuit de beveiligde schoolomgeving te benaderen is. De leerlingen van de bovenbouw vwo geven aan zelden gebruik te maken van ict-voorzieningen voor schoolwerk, noch op school, noch thuis. Zij maken hoogstens een opdracht op de tekstverwerker. De leerlingen uit de eerste klas hebben sinds kort een laptop in gebruik. Zij maken zo nu en dan gebruik van de laptop.

Ouders waarderen het gebruik van de computer voor het leren. Zij zien vooral goede mogelijkheden voor informatie verzamelen, werkstukken en samenvattingen.

Alle betrokkenen pleiten voor bedrijfszekere ict-voorzieningen als basisvoorwaarde.

Meerwaarde van ict-gebruik

Tussen de regels door, soms ook wel expliciet, wordt de meerwaarde van ict ter discussie gesteld, niet iedereen is daarvan op voorhand overtuigd. In de gesprekken komen daarop ook antwoorden, soms aarzelend, deels gesouffleerd door de gespreksleiders.

- Je kunt alternatieve opdrachten (routes) bieden aan leerlingen die moeite hebben met de standaard aanpak.
- Je kunt andere mogelijkheden (intelligenties) van leerlingen aanspreken (een opdracht beluisteren i.p.v. lezen, een animatie bekijken i.p.v. een tekening bekijken, videomateriaal bekijken i.p.v. een tekst lezen, etc.)
- Je kan de uitleg herhalen voor leerlingen die afwezig waren of een vraag hebben, het liefst op een andere manier. De leerlingen zouden er ook de op het digitale schoolbord gemaakte aantekeningen kunnen terugvinden.
- Je kunt de leerlingen opdrachten laten maken die de leerlingen directe feedback geven en op langere termijn een foutenanalyse.
- Je kunt opdrachten of routes laten geblokkeerd als niet aan de voorwaarden is voldaan (als je bijv. de instapvraag niet voldoende gemaakt hebt, kan je niet naar de volgende opdrachten),
- Je kunt een dynamische (persoonlijke) route aanbieden (op basis van instaptoets geeft de computer je een vervolgoopdracht die past bij het geconstateerde niveau of voorkeurstijl).
- Je laat leerlingen gebruikmaken van een rijke bron.
- Je biedt afwisseling.

De docenten erkennen deze meerwaarde in het algemeen maar zien de toepassing voor de eigen les nog niet.

- Voldoende goedwerkende computers,
- voldoende werkende digitale schoolborden,
- snelle inlogprocedures,
- voldoende bandbreedte,
- goed toegang tot elo,
- geen technische rompslomp.

2.4 Kwaliteiten van medewerkers, ondersteuning door de organisatie

In de gesprekken met de vakgroepen is ook gesproken over de kwaliteiten waarover docenten of vakgroepen en teams zouden moeten beschikken als het spoor van ict-leermiddelen verder ontwikkeld zou moeten worden.

Allereerst is opvallend dat er bij geen van de gesprekken een duidelijk beeld is hoe de keuze van de thans gebruikte leermiddelen tot stand gekomen is, er lijkt ook geen afspraken over evaluatie of het planmatig vervangen van bestaande methoden.

Verder lijkt er 'enig' draagvlak voor 'een zekere' specialisatie. Uit de voorzichtige omschrijving blijkt de aarzeling want sommigen zijn bang dat hen het creatieve deel van het werk afgenomen wordt en dat daarmee de verantwoordelijkheid van de docent voor de eigen les uitgehold wordt. Toch wil niet iedereen digitaal materiaal arrangeren of een leerroute in een elo zetten. Het gaat hier om voorlopig tamelijk specialistisch werk waarvoor iemand in de vakgroep of in het team wel een opdracht zou kunnen krijgen. Deze collega zou dan faciliterend moeten zijn en vraaggestuurd moeten werken ('wil je voor klas 3 de opdrachten bij hoofdstuk 6 klaarzetten in de elo' of 'ik zoek bij het onderwerp 'vulkanisme' een animatie, kan jij die zoeken en klaarzetten' of 'weet jij of er een alternatief is voor de saaie hoofdstuk over de middeleeuwen?') maar de autonomie van de docent niet mogen beperken.

Facilitering

In de gesprekken komt ook de facilitering aan de orde. Men heeft hierbij een aantal suggesties.

- Workshops digitale materialen zoeken en bewerken (ook basale digitale technieken).
- Iemand de ruimte geven om collega's te helpen (zie kerntekst hiernaast).
- Voorbeelden laten zien van goed werkende opdrachten.
- Zorgen voor goedwerkende techniek.
- Tijd beschikbaar stellen voor overleg.

2.5 Conclusies uit de gesprekken

De keuze van (nieuwe) leermiddelen speelt zo weinig dat er geen duidelijke afspraken zijn over keuze- en evaluatiecriteria, keuzeproces, besluitvorming etc. Er wordt regelmatig over de kwaliteit van leermiddelen nagedacht.

De gebruikte leermiddelen hebben de volgende kenmerken.

- Zij bieden structuur aan het werk van docenten en zorgen voor de opbouw van een programma,
- worden door een team van professionals gemaakt en onderhouden,
- nemen docenten werk uit handen,
- zijn vooral gericht op klassikaal onderwijs,
- hebben een geringe ict-component (of een weinig gebruikte ict-component).

De eerste drie aspecten bepalen ook de vorm van de gewenste leermiddelen: boeken, soms met een apart werkboek.

Naast materiaal dat door de uitgever geleverd wordt, willen docenten ook ruimte voor eigen inbreng, de ontwikkeling van eigen materiaal en - hiermee - de mogelijk tot sturing; een aantal haalt hieruit veel werkplezier. In het algemeen denkt men niet aan vrij beschikbare, digitale materialen.

De docenten hebben nog nauwelijks een beeld van de mogelijkheden die ict in het onderwijs kan bieden. Er is ook geen streefbeeld, ict roept eerder het beeld op van drie T's (tijdrovend pionieren, technische problemen en teleurstelling) dan van de drie A's.

Dit zorgt ervoor dat de docenten niet snel warm lopen voor ict-leermiddelen, zelfs als deze naast een door professionals verzorgde en onderhouden methode gebruikt worden. Zij wijzen het gebruik niet af en wachten graag 'tot het klaar is'.

De meeste ruimte voor verandering lijkt op dit moment in de vernieuwing van werkboeken / werkmateriaal.

3. De ambitie

Het College Vos is een school waar men rekening houdt met de verschillen tussen leerlingen daarop moeten de leermiddelen afgestemd worden. Digitale materialen bieden – naast een variatie aan leermiddelen - betere mogelijkheden om met verschillen tussen leerlingen om te gaan. In de komende jaren wordt daarom het gebruik van digitale leermiddelen als onderdeel van de leermiddelenmix bevorderd.

Een door een professioneel team (bijv. een uitgever) verzorgd en onderhouden basisboek (folio, gedrukt of ‘printed-on-demand’) zal de kern zijn van het leermiddelenpakket dat elke vakgroep samenstelt. Het basisboek is ook als pdf-bestand beschikbaar voor de leerling.

Op veel van de vmbo-afdelingen werken de leerlingen al met laptops. Hier kunnen binnen drie jaar alle leerlingen over een persoonlijke drager beschikken. Voor havo-vwo is meer tijd nodig, voor deze afdelingen wordt een periode van vijf jaar gekozen.

Over een periode van drie tot vijf jaar worden de papieren werkboeken vervangen door hetzij een invulbaar digitaal exemplaar (zie kader hiernaast), hetzij een ingekocht of een door de school gearrangeerd² pakket verwerkingsopdrachten.³ Aan de digitale leermiddelen zullen in toenemende mate eisen gesteld worden betreffende interactiviteit, maatwerk etc.

De digitale leermiddelen zijn via de elo snel voor leerlingen beschikbaar.

De schoolleiding draagt deze visie op het onderwijs en deze ambitie uit.

PDF-werkboek

Zolang er nog geen goede digitale werkmateriaal beschikbaar zijn voor een vak, kunnen werkboeken op zo’n manier gedigitaliseerd worden, dat de leerlingen opdrachten kunnen invullen met een tekstverwerker. Het bestand is feitelijk een ‘kopie voor eigen gebruik’. De werkboeken zelf zijn aangeschaft en liggen veilig op school en worden in een periode van 4 of 5 jaar afgeschreven.

Dit is natuurlijk niet het ‘gedroomde’ digitale materiaal, elke interactiviteit ontbreekt immers. Sommigen zullen het zelf slechter vinden dan een papieren werkboek. Het maakt echter

² Onder arrangeren wordt verstaan het gebruiksklaar maken (didactiseren) van bestaande bronnen.

³ Deze ambitie sluit goed aan bij ontwikkelingen in de markt. Als bijlage 5 is als voorbeeld een overzicht opgenomen van de ontwikkelingen die een uitgeverij op korte termijn voor zich ziet.

4. De aanpak

4.1 Een plan van aanpak per vakgroep en per team

Aan elke vakgroep zal gevraagd worden de ambities te vertalen naar concrete acties. Hen zal een aantal concrete vragen voorgelegd worden, zoals

- hoe kan in toenemende mate variatie in werkvormen gerealiseerd worden,
- welke alternatieven er op dit moment al voor het werkmateriaal (werkboek) zijn,
- welk onderdeel zich vermoedelijk het beste leent voor digitalisering,
- met welke stap, wanneer begonnen kan worden,
- hoe de werkverdeling in de vakgroep geregeld wordt,
- etc.

Aan de teams zal de vraag worden voorgelegd waar prioriteiten zullen moeten worden gelegd.

De schoolleiding zal met vakgroepen in gesprek gaan over de uitwerking van de plannen en hen daarbij ondersteunen.

4.2 Een plan van aanpak voor de infrastructuur

Binnen drie tot vijf jaar hebben alle leerlingen de beschikking hebben over een persoonlijke ‘drager’ (laptop) en de bandbreedte van de verbinding zal voldoende groot moeten zijn om de leerlingen allemaal aan het werk te laten zijn.

In de instructieruimtes zullen in de komende drie jaar voldoende digiborden aangebracht worden.

Het systeem zal een *uptime* moeten hebben van 97,5% (dat betekent dat 1 op de 40 lesuren het systeem niet (goed) functioneert).

Er zal een algemene hulp- en storingsdienst zijn (vgl. laptopdokter).

Het techniekplan zal uitgewerkt worden in de maanden januari – februari 2010. Het plan bevat doelstellingen en een financiële onderbouwing.

En de opbrengsten dan?

Het belangrijkste onderwerp van dit moment in de school lijkt de verbetering van de opbrengsten. Er is geen tegenstrijdigheid tussen het vernieuwen van de leermiddelen en het verbeteren van de opbrengsten.

Met de nieuw gekozen leermiddelen zullen de

leerlingen meer ‘op maat’ aan de slag kunnen gaan,

dus op het punt waarin ze zwak zijn, met hun

voorkeursstijl etc. Dit zou de opbrengsten moeten

verbeteren.

Daarnaast is er dezelfde voorwaarde als bij onderwijs met een ‘papierboek’: wat is de kwaliteit van de doorgaande leerlijn? En wat is de kwaliteit van de toetsing? Etc. Het ‘voortdurende’ gesprek tussen schoolleiding en docenten, vakgroepen en teams gaat over leren en onderwijzen en versterkt het kwaliteitsbewustzijn van alle betrokkenen.

4.3 Een plan voor de ondersteuning van het personeel

De vernieuwing van de leermiddelen valt of staat bij betrokken en deskundige medewerkers.

Het proces wordt gefaciliteerd door diverse activiteiten.

- De deskundigheid van docenten/vakgroepen en teams zal worden vergroot.
  - Workshops (liefst door eigen medewerkers, knoppencursussen, digibord-lessen, arrangeerlessen).
  - Verkenningen van open materialen per vakgroep.

- Bespreken van good practices.
- Tijd om ervaringen uit te wisselen en plannen te maken.
- Aanstellen van ict-coaches per team of voor een aantal vakgroepen. (zie bijlage 2)
- Het hoog op de agenda houden van het onderwerp door de volgende acties.
  - De ict-ontwikkelingen (gebruik, ervaringen, plannen etc.) tot onderwerp van gesprek maken in voortgangs- en functioneringsgesprekken, vakgroepgesprekken, themabijeenkomsten, leerlingplatform etc.
  - Bijeenkomsten/onderwerpen in te plannen in het jaarprogramma.
  - Het instellen van een platform ict per locatie waarin afdelingsleiding, coördinatoren, ict-coaches etc. de ontwikkelingen bespreken en zo nodig bijsturen.
- Instrumenten beschikbaar stellen die processen ondersteunen.
  - Stappenplan 'leermiddelen kiezen'
  - Checklist 'evaluatie gebruikte leermiddelen'
- Bij coaching van de medewerkers worden competentieprofielen gebruikt voor de (didactische) ict-kwaliteiten van docenten. (zie bijlage 3 en 4)

4.4 Een plan voor de komende jaren

2009-2010 (januari - juli)

- De nota Denken én doen wordt besproken in de school, aangevuld en bijgesteld.
- De schoolleiding gaat in gesprek met docenten, vakgroepen en teams om toe te lichten en te luisteren.
- Het plan voor ict-coaches wordt uitgewerkt. Er wordt een keuze gemaakt voor coaches per team of voor een vakgroepencluster.
- Het plan voor de infrastructuur wordt uitgewerkt.
- Evaluatie van ervaringen met het gebruik van digitale materialen in het eerste leerjaar. Verwerking van de ervaringen in de plannen 2010-2011.
- Voorbereiding van de keuzes voor het tweede leerjaar, keuze van leermiddelen.
- Gerichtte ondersteuning van de vakgroepen en teams (workshops, vakgroepbijeenkomsten met ondersteuning, good practices bespreken).

2010-2011

- Alle leerlingen van de eerste en tweede klas krijgen een persoonlijke laptop, evenals de leerlingen in de bovenbouw gtl en van enkele afdelingen bovenbouw bbl-kbl.

Ervaringen

Het College Vos neemt deel aan DigilessenVO (4 personen, Engels, Duits, aardrijkskunde, sdv) en aan Les2.0 (2 personen).

Deelname aan DigilessenVo heeft als eerste doel om kennis en ervaring binnen de school te krijgen over het omgaan met digitaal leermateriaal (Wat is arrangeren? Hoe arrangeer je? Welke standaarden worden gebruikt? Hoe gebruik je gearrangeerd materiaal van anderen? Hoe maak je digitale materialen beschikbaar voor leerlingen (en docenten)? Wat doen andere scholen? etc. Les2.0 heeft als extra doel ook curriculumdekkend materiaal te ontwikkelen voor M&M onderbouw, biologie bovenbouw hv en ZW-bovenbouw vmbo.

Het gebruik van de in DigilessenVO ontwikkelde materialen is nog beperkt. Docenten gebruiken het zelf gearrangeerde materiaal en in de school wordt dat in de vakgroep ook vaak gebruikt. Het overige materiaal (andere vakken of van docenten van andere scholen) wordt weinig gebruikt).

Les2.0 is nog te kort bezig om op dit nunt conclusies te

- Van de betreffende klassen is 30-50% van het werkmateriaal/de werkboeken gedigitaliseerd, hetzij als invulbaar pdf, hetzij vervangen door ander materiaal (open materiaal, uitgeversmateriaal). Waar nodig en mogelijk worden alternatieve methodes gekozen.
- In 50% van de instructieruimtes zijn digiborden geïnstalleerd.
- Voor alle leerlingen worden in de elo aantekeningen, berekeningen, etc. die op of voor het digibord gemaakt zijn opgeslagen zodat een leerling de materialen kan nalezen. De leerlingen met een laptop kunnen de materialen op de eigen drager nakijken, de andere leerlingen kunnen het op een vaste pc of thuis benaderen.
- Voor een aantal nader te bepalen klassen wordt de agendafunctie van de elo gebruikt.
- De schoolleiding blijft in gesprek met docenten, vakgroepen en teams om de ontwikkelingen te ondersteunen.
- Gerichtte ondersteuning van de vakgroepen en teams (wordt nog ingevuld).
- Evaluatie van ervaringen, bijstelling van de plannen.

2011-2012

- Ook alle leerlingen van de derde klassen krijgen een persoonlijke laptop.
- Van de betreffende klassen is 75-100% van het werkmateriaal/de werkboeken gedigitaliseerd, hetzij als invulbaar pdf, hetzij vervangen door ander materiaal (open materiaal, uitgeversmateriaal). Waar nodig en mogelijk worden alternatieve methodes gekozen.
- In de instructieruimtes zijn digiborden geïnstalleerd.
Materialen die op de digiborden gemaakt of gebruikt worden, worden in de elo geplaatst
- De agendafunctie van de elo wordt voor alle klassen gebruikt.
- Gerichtte ondersteuning van de vakgroepen en teams (wordt nog ingevuld).
- Evaluatie van ervaringen, aanpassen van de plannen.

2012-2013 en later

Ook alle leerlingen van de vierde klassen krijgen een persoonlijke laptop. In de jaren daarna volgen gefaseerd ook de bovenbouw van havo en vwo.

Van de betreffende klassen is 90-100% van het werkmateriaal/de werkboeken gedigitaliseerd, hetzij als invulbaar pdf, hetzij vervangen door ander materiaal (open materiaal, uitgeversmateriaal). Waar nodig en mogelijk worden alternatieve methodes gekozen.

Voor deze periode wordt de verdere planvorming op een later moment uitgevoerd. Er mag worden aangenomen dat zich voor deze school nu nog niet goed voorspelbare ontwikkelingen rondom digitale leermiddelen hebben voltrokken.

4.5 Een plan voor de financiering

Er is in deze notitie voor gekozen om een ombuiging in het leermiddelenbudget te onderzoeken. Er is met name naar gekeken naar de vraag welke ruimte ontstaat als (een deel van) de werkboeken gedigitaliseerd wordt, onder gelijkblijvende overige omstandigheden. Hiervoor is een rekenmodel gemaakt dat uitgaat van de gemiddelde huidige kosten. Op basis van enkele aannames die hieronder geëxpliciteerd worden wordt het budget berekend dat voor arrangeren en aankopen van materialen beschikbaar is. De berekening zelf is opgenomen in bijlage 1.

Er is uitgegaan van de gemiddelde kosten van een leermiddelenpakket zoals dat door de leverancier is aangegeven en het aantal leerlingen dat op grond van deze kosten een pakket heeft gekregen.

De leverancier heeft aangegeven hoeveel de totale kosten van werkboeken voor een locatie zijn. Er is een gemiddeld bedrag per leerling per locatie berekend.

Vervolgens zijn de ambities doorgerekend. In het model wordt er rekening mee gehouden dat het eerste jaar 60% van de huidige (papieren) werkboeken in klas 1 en 2 nog gebruikt wordt, dat 20% van de werkboeken

vervangen wordt door digitaal werkmateriaal en dat 20% vervangen wordt door een als pdf opgeslagen werkboek. Het (papieren) werkboek wordt afgeschreven in 4 jaar (zie toelichting in de kadertekst op blz. 8). Het is – voor het eerste jaar – een bescheiden stap. In de praktijk zouden meer werkboeken gedigitaliseerd kunnen worden, het beschikbare budget groeit dan.

Uit de berekening in de bijlage wordt duidelijk dat er een budget voor digitale leermiddelen beschikbaar komt van € 229.991 in drie jaar, dat is een bedrag van ruim € 77.000 per jaar. De ‘winst’ van het derde jaar wordt hiertoe deels naar voren gehaald.

Dit uit leermiddelen afkomstige budget zal niet onttrokken worden aan de leermiddelen maar op een andere manier worden ingezet.

- Voor arrangeren en ondersteunen
Docenten wordt ruimte gegeven voor het arrangeren van materialen voor vakgroepen (vakkenclusters of domeinen) en het ondersteunen van een team en/of een vakgroep (vakkencluster of domein) bij de oriëntatie op en keuze van bestaande materialen.
Hierbij wordt aangesloten bij de ervaring van de mensen die nu reeds bij DigilessenVO en Les2.0 betrokken zijn. Deze personen kunnen ook betrokken worden bij deze taken. Zie ook de kadertekst op blz. 10.
- Het aanschaffen van door anderen vervaardigd materiaal (licenties).

In de gesprekken met vakgroepen en teams is de keuze van de leermiddelen en de manier van ondersteunen onderwerp van gesprek.

Laptops

Het College Vos stelt aan elke leerling voor de duur van vier jaar een *state-of-the-art* laptop beschikbaar en brengt hiervoor € 5/mnd, € 60/jr in rekening. Alle overige kosten worden door de school gedragen. Dat wil zeggen de rest van de aanschafprijs, de verzekering tegen diefstal en schade, de licenties voor Windows en andere software, het onderhoud, het systeembeheer, een laptoptas, een laptoplocker enz. enz. Na vier jaar mag de leerling de laptop behouden. De laptop kost de school € 520 (prijsspeil 2009-10), inclusief

verzekering tegen schade en diefstal en 24-uurs service bij defecten. De bijdrage van de leerling en diens ouders (verzorgers) is €240, uit het leermiddelenbudget wordt 4x €30 gefinancierd. De overige € 160 wordt door de school uit de algemene middelen betaald. Hier tegenover staat een geringere investering van de school in desktops en netwerkonderhoud.

In de praktijk blijkt dat door de toename van het aantal gebruikers de belasting van het netwerk toeneemt hetgeen extra kosten met zich meebrengt.

	totaal	per jaar
--	--------	----------

Daarnaast moet er rekening mee worden gehouden dat de nieuwe laptops en digiborden ook kosten met zich meebrengen. Deze kosten zijn voor een groot deel al in de meerjarenbegroting opgenomen. Nog niet opgenomen is de aanstelling van een 'laptopdokter'. De kosten van deze medewerker (een functie voor een starter op mbo-niveau (niv.3 of 4) worden – mede afhankelijk van de omvang van de functie - geschat op € 20.000 - € 30.000.- (schaal 5,

4.6 Monitoring en evaluatie

De doelstellingen worden per jaar geoperationaliseerd en opgenomen in de locatie-beleidscyclus.

De schoolleiding neemt het onderwerp op in het lijstje aandachtspunten voor de gesprekken met vakgroepen en de voortgangs-, functionerings- en POP-gesprekken. Bij de gesprekken worden de ict-competentieprofielen (bijlagen 3 en 4) gebruikt.

De afdelingsleiding heeft gesprekken met leerlingen, oa. over het gebruik van de leermiddelen.

5. Conclusie

De 'gratis' leermiddelen zien we als een goede kans om het gesprek over de kwaliteit van leermiddelen en daarmee het gesprek over de kwaliteit van een impuls te geven. Bij het zoeken naar leermiddelen die recht doen aan de verschillen tussen leerlingen komt men in de eerste plaats terecht bij het zoeken naar variëteit in werkvormen en vervolgens bij de extra mogelijkheden die digitale leermiddelen kunnen bieden.

Door voorlopig te kiezen voor een folio (papieren) theorieboek wordt continuïteit in de opleiding geborgd. De variatie en het maatwerk kunnen – voorlopig? - aangebracht worden in de werkmaterialen. Binnen het leermiddelenbudget kan geschoven worden waardoor er middelen vrij komen voor nieuwe, digitale materialen.

Het gesprek over de keuze van deze materialen en het gebruik ervan scherpt het kwaliteitsdenken. De feitelijke ambitie ligt niet in de aanschaf van digitale leermiddelen, maar in het gesprek over leermiddelen en onderwijskwaliteit.

Verantwoording

Deze notitie is mogelijk gemaakt door een subsidie van het project LeermiddelenVO van de VO-raad.
De basis voor de notitie is gelegd in gesprekken met en door informatie van de volgende personen.

- Peter Beij (rector)
- John van Beek (directeur onderwijs)
- Gertjaap Zonneveld (afdelingsleider GTL Bovenbouw)
- Manon Vogel (afdelingsleider hv-onderbouw)
- Frits Aalbrecht (beleidsmedewerker kwaliteit en innovatie)
- Rob Schriel (beleidsmedewerker ict)
- Huib Groenewegen (administrateur)
- Amy Lindsey (docent Engels h/v, TTO)
- Annelies Hak docent Engels h/v)
- Katie Terveer (docent Engels h/v, TTO)
- Quirine Vermeulen (docent Engels h/v, TTO)
- Fatih Anul (docent geschiedenis en M&M, vmbo)
- Jacqueline van der Meer (docent biologie en M&N, vmbo)
- Hans Speksnijder (docent aardrijkskunde en M&M, vmbo)
- Aad van Rutten (docent wiskunde, vmbo-bk)
- Jan Voorbraak (docent wiskunde, nask, Nederlands, vmbo-bk)
- Janus Jacobs (docent wiskunde, nask, Engels, vmbo-bk)
- Leon Wolfraad (docent wiskunde en ICT-route, vmbo-bk)
- Annemieke (leerling V5)
- Joost Wouter (leerling V5)
- Lisa (leerling V5)
- Roselinde (leerling V5)
- Tim (leerling V5)
- Eline (leerling V5)
- Dominca (leerling h 1c)
- Esmée (leerling h 1c)
- Benjamin (leerling h 1c)
- Mike (leerling h 1c)

De tekst is genoteerd door Frits Aalbrecht en Peter van der Zwaal.

Bijlage 1. Rekenmodel

Er is uitgegaan van de gemiddelde kosten van een leermiddelenpakket zoals dat door de leverancier is aangegeven en het aantal leerlingen dat op grond van deze kosten een pakket heeft gekregen.

De leverancier heeft aangegeven hoeveel de totale kosten van werkboeken voor een locatie zijn. Er is een gemiddeld bedrag per leerling per locatie berekend.

Vervolgens zijn de ambities doorgerekend. In het model wordt er rekening mee gehouden dat het eerste jaar 60% van de huidige (papieren) werkboeken in klas 1 en 2 nog gebruikt wordt, dat 20% van de werkboeken vervangen wordt door digitaal werkmateriaal en dat 20% vervangen wordt door een als pdf opgeslagen werkboek. Het (papieren) werkboek wordt afgeschreven in 4 jaar (zie toelichting in de kadertekst op blz. 8). Het is – voor het eerste jaar – een bescheiden stap. In de praktijk zouden meer werkboeken gedigitaliseerd kunnen worden, het beschikbare budget groeit dan.

Locatie 137 CCL	aantal leerlingen	prijs boekenpakket	totaal bedrag	werkboek / ll	kosten werkboeken totaal		
onder (1,2)	167	€ 225	€ 37.512	€ 124	€ 20.650		
boven (3,4)	374	€ 213	€ 79.748	€ 124	€ 46.246		
totaal aantal ll.	541						
werkboeken			€ 66.896	57%			
	ambitie		aant ll	budget per ll	beschikbaar budget	kosten pdf werkboek*	budget digitaal materiaal
jaar 1	40% klas 1+2		167	€ 49	€ 8.260	€ 1.032	€ 7.227
jaar 2	80% klas 1+2+3		354	€ 99	€ 35.018	€ 4.377	€ 30.641
jaar 3	95% alle klassen		541	€ 117	€ 63.551	€ 7.944	€ 55.607

Locatie 136 KL	aantal leerlingen	prijs boekenpakket	totaalbedrag	werkboek/II	kosten werkboeken totaal		
onder gh (1)	46	€ 269	€ 12.358	€ 100	€ 4.617		
onder h (1,2,3)	150	€ 277	€ 41.507	€ 100	€ 15.054		
onder v (1,2,3)	181	€ 301	€ 54.533	€ 100	€ 18.165		
boven h (4,5)	160	€ 273	€ 43.664	€ 100	€ 16.057		
boven v (4,5,6)	115	€ 326	€ 37.472	€ 100	€ 11.541		
totaal aantal II.	652						
kosten werkboeken gehele locatie			€ 65.434	35%			
gemiddeldeprijs werkboeken per leerling			€ 100				
	ambitie		aant II	budget per II	beschikbaar budget	kosten pdf werkboek*	budget digitaal materiaal
jaar 1	40% klas 1+2		267	€ 40	€ 10.705	€ 1.338	€ 9.367
jaar 2	80% klas 1+2+3		377	€ 80	€ 30.268	€ 3.784	€ 26.485
jaar 3	95% klas 1 - 4		495	€ 95	€ 47.189	€ 5.899	€ 41.290

Locatie 131 KHL	aantal leerlingen	prijs boekenpakket	totaalbedrag	werkboek/II	kosten werkboeken totaal		
onder (1,2)	226	€ 210	€ 47.507	€ 100	€ 22.600		
boven (3,4 gtl)	160	€ 328	€ 52.486	€ 100	€ 16.000		
totaal aantal II.	386						
werkboeken			onbekend, prijs KL is aangehouden				
	ambitie		aant II	budget per II	beschikbaar budget	kosten pdf werkboek*	budget digitaal materiaal
jaar 1	40% klas 1+2		226	€ 40	€ 9.040	€ 1.130	€ 7.910
jaar 2	80% klas 1+2+3		306	€ 80	€ 24.480	€ 3.060	€ 21.420
jaar 3	95% alle klassen		386	€ 95	€ 36.670	€ 4.584	€ 32.086

totaal beschikbaar budget voor digitale leermiddelen jaar 1	€ 24.504
totaal beschikbaar budget voor digitale leermiddelen jaar 2	€ 78.546
totaal beschikbaar budget voor digitale leermiddelen jaar 3	€ 128.984
totaal beschikbaar in 3 jaar	€ 232.034
gemiddeld per jaar beschikbaar	€ 77.345

Bijlage 2. Profiel van een docent-arrangeur en ict-coach

gebaseerd op de informatiebladen Leermiddelenbeleid VO-raad

- Ziet een meerwaarde van het gebruik van digitale materialen
- Is (zeer) goed thuis in de inhoud van het vak (de vakken) en de vakdidactiek
- Kan goed samenwerken (met vakcollega's, teamcollega's, afdelingsleiding)
Kan goed luisteren naar collega's en hun vragen naar lesideeën vertalen (vooral de ict-coach)
- Kan goed systematiseren en structuur aanbrengen
- Kan planmatig werken
- Kan nauwkeurig werken en heeft oog voor details
- Kan onderzoek doen
- Vindt het leuk op nieuwe dingen te ontwikkelen
- Kan er tegen dat dingen niet (direct) lukken
- Kan goed zorgen voor de eigen ontwikkeling

Bijlage 3. Vaardighedenlijst 'ict-gebruik docent'

geïnspireerd op een voorbeeld van ictopschool.

Dit concept moet nog worden uitgewerkt om bij het functioneringsgesprek/POP-gesprek gebruikt te worden. De docent beoordeelt zichzelf telkens in vier rubrieken tussen basisgebruiker en expertgebruiker: van basale kennis tot expertgebruiker, van 1 tot 4.

1. Algemene vaardigheden

- Gebruik van de computer (verkenner, opslaan en vinden van documenten, menustructuur)
- Gebruik algemene programmatuur (tekstverwerken, spreadsheet, powerpoint, e-mail, (= MS Office))
- Gebruik beeld, geluid
- Gebruik beamer en geluidsinstallatie
- Gebruik van digitaal schoolbord

2. Pedagogische vaardigheden

- Begeleiden verantwoord internet gebruik (sociale sites, pestgedrag, ...)
- Aanleren veilig gebruik apparatuur en programmatuur (back-up)

3. (Vak)didactische vaardigheden

- Vinden van (andere) vormen van uitleg, (andere) opdrachten, (extra) oefenstof
- Beoordelen van vakinhoudelijk en didactische kwaliteit
- Maken van opdrachten, webquests, etc.
- Aanleren van zoekstrategieën, relevantie, kwaliteit en betrouwbaarheid van bronnen
- Gebruiken van voor het vak specifieke apparatuur of software
bijv. microscoop
- Toetsen maken en/ of inzetten van elektronische toetsen
- Begeleiden van leerlingen die op de PC aan het werk zijn.
- Met een digitaal schoolbord uitleg verzorgen en instructie geven.
- Leerlingen met een digitaal schoolbord laten werken.

4. Organisatorische vaardigheden

- Functioneel gebruik elo
plaatsen materialen, bijhouden klassenagenda
- Bijhouden elektronische administratie
- Omgaan met verstoringen zoals uitval van internet
- Op orde houden van materiaal, adequaat doorgeven storingen etc.

5. Eigen ontwikkeling

- Zicht hebben op eigen kwaliteiten
- Ontwikkelen eigen leervraag
- Gebruik vakcommunities

Bijlage 4. Vaardigheden Digitale schoolborden

Voor digitale borden bestaan aparte vaardighedenoverzichten, voor het SMART-board is bijv. het volgende schema ontwikkeld, met dank aan Martin de Fockert, product Manager SMART Nederland

Beginner

- Projectie van filmpjes en & Internet bronnen
- Whiteboard om aantekeningen te maken en te bewaren
- Gebruik van Zwevende Hulpmiddelen over bestaande bronnen
- Downloaden & aanpassen van bestaande lessen
- Gebruik van basiscontent uit de Notebook TM Gallery
- Vooral gebruik door docent, weinig actieve leerling deelname

Gemiddeld gebruiker

- Gebruik geavanceerde functies in NB (gebruik koppelingen, SMART Recorder, integratie video's)
- Gebruik van de Galerie
- Maken eenvoudige lessen
- Overgang naar gebruik als leermiddel (betrokkenheid leerlingen)

Gevorderd gebruiker

- Maken & geven van lessen/lesactiviteiten in Notebook op structurele basis
- Lessen plaatsen in ELO of online gebruikersgroepen
- Van docent -gericht naar leerling-gericht gebruik van het bord
- Meerdere didactische manieren gebruiken tijdens het onderwijzen
- Inspelen op niveau en capaciteit van leerlingen
- Manieren van alternatieve toetsing verkennen/toepassen
- Bevorderen van hoger niveau denken van leerlingen via bord

Expert

- Ontwikkelen van nieuwe en innovatieve content en strategie
- Actief delen van bronnen
- Ontwikkelen & onderhouden van gebruikersgroepen
- Trainen & begeleiden van andere gebruikers

Bijlage 5 Ontwikkelingen in de markt, een voorbeeld

Een grote uitgeverij onderzoekt de mogelijkheid nieuwe producten en diensten aan te bieden.

A. Zoeken, selecteren en arrangeren van leermiddelen

Met behulp van een online database met leermiddelen van deze uitgever kiest de docent uit deze verzameling hoofdstukken, paragrafen en computerlessen de onderdelen die hij/zij nodig heeft. De docent kan werken in vakken, leergebieden of thema's.

Zo kan de docent Engels voor bijvoorbeeld zijn/haar leerlingen in 5 havo een boek samenstellen met alleen leesvaardigheid. Of de docent stelt voor zijn/haar leerlingen in klas 3 vmbo een digitaal arrangement samen om de spreekvaardigheid te oefenen. Of de docent kan voor het leergebied Mens & Natuur voor zijn/haar leerlingen in leerjaar 2 havo/vwo een module over het thema 'Water' samenstellen.

B. Eigen materiaal toevoegen

Aan het door de docent zelf samengestelde arrangement kan hij/zij eigen ontwikkeld materiaal toevoegen, zoals bijvoorbeeld een eigen les of een studiewijzer. Ook kan de docent het omslag personaliseren en bijvoorbeeld de naam van uw school vermelden.

C. Bestelling

Het door de docent zelf samengestelde arrangement - het 'leermiddel-op-maat' dat bestaat uit boeklessen en/of computerlessen - ontvangt hij/zij digitaal voor gebruik in bijvoorbeeld de elektronische leeromgeving van de school. Daarnaast kan de docent zijn/haar eigen boek door ons in de gewenste aantallen laten drukken.

De online database waar de docent uit kan putten bevat de volgende onderdelen:

- de inhoud van de handboeken/werkboeken/leerwerkboeken van de methodes van deze uitgever (beschikbaar als pdf);
- de inhoud van de ict (computerlessen en toetsen) van de methodes van deze uitgever;
- lessen die door de docent zelf of door collega-docenten van andere scholen zijn ontwikkeld en aan de online database zijn toegevoegd.

Deze uitgever overweegt verschillende varianten aan te bieden:

- docenten kunnen hun eigen leermiddelen samenstellen en bestellingen plaatsen voor één vak, bijvoorbeeld Geschiedenis of Nederlands;
- docenten kunnen hun eigen leermiddelen samenstellen en bestellingen plaatsen voor een pakket met vier vakken (een pakket met bijvoorbeeld alle talen of met alle exacte vakken of met alle de mens-en-maatschappij-vakken);
- docenten kunnen hun eigen leermiddelen samenstellen en bestellingen plaatsen voor een pakket met alle vakken.

Als uitgangspunt bij de verschillende varianten geldt: hoe meer vakken een variant heeft, hoe lager de prijs per vak. De totale prijs voor een regulier lespakket voor één vak komt dan uit op € 36 per leerling per jaar

- een handboek kost doorgaans € 40, hier wordt doorgaans 4 jaar gebruik van gemaakt. Kosten: € 10 per leerling per jaar;
- een werkboek kost doorgaans € 18 per leerling per jaar (een werkboek wordt doorgaans elk jaar opnieuw aangeschaft);
- de ict kost doorgaans € 8 per leerling per jaar.

Deze uitgever bezint zich nog op een prijs voor de nieuwe diensten.

LIEMERS COLLEGE, ZEVENAAR

Docenten denken mee over leermiddelen en gebruiken een programma van eisen

Naam school	Liemers College, Zevenaar
Schoolsoort	vmbo/havo/vwo
Aantal leerlingen	2875

	2008/2009	2009/2010	2010/2011/2012
Prijs leermiddelenpakket	€ 328,35	€ 295,87	€ 290
Ouderbijdrage	€ 21	€ 21	€ 21

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Belangrijk in het leermiddelenbeleid van het Liemerscollege is dat docenten gebruik (gaan) maken van het programma van eisen, dat is opgesteld om hun leermiddelenkeuze te maken en te evalueren.

Een ander belangrijk punt is digitalisering van leermiddelen. De doelstelling is dat in 2013 alle vakken minimaal de helft van hun leermiddelen digitaal aanbiedt. Per sectie geldt een ondergrens van 30%. Daarbij hoort scholing en (leren) gebruik maken van de Elo. Ook digitale toetsing met het oog op maatwerk in leerroutes moet worden uitgebreid.

In de gesprekscyclus met docenten krijgen vanaf oktober 2009 de volgende onderwerpen een vaste plaats: keuze, gebruik en aanpassing van digitale en niet-digitale leermiddelen volgens het programma van eisen. Met ingang van 1 september 2010 krijgen leerlingen, beginnend in de brugklas, de beschikking over een eigen laptop.

Motieven Leermiddelenbeleid is ontwikkeld omdat er grote behoefte aan differentiatie en maatwerk is. Het aanbod aan leermiddelen is de laatste jaren enorm toegenomen. Met een leermiddelenbeleidsplan kan afstemming worden gezocht tussen leersituaties en leerstrategieën van leerlingen enerzijds en didactiek en doceerstijlen van docenten en inzet van leermiddelen anderzijds.

■ Aanpak

Projectplan In oktober 2008 is een eerste projectplan opgezet, waarna in december 2008 subsidie aangevraagd is. Binnen het managementteam zijn in januari 2009 de kaders bepaald.

Externe oriëntatie In het voorjaar van 2009 heeft de school een externe deskundige betrokken bij de totstandkoming van het beleidsplan.

Workshops In mei 2009 zijn twee workshops georganiseerd voor verschillende geledingen binnen de school. Tijdens deze workshops zijn aan de hand van een checklist met criteria leermiddelen gewaardeerd. Naar aanleiding hiervan en met input van andere beleidsdocumenten (financiën, personeel en ict) is een eerste concept opgesteld door de projectgroep.

Waardering huidige leermiddelen Naar aanleiding van de workshops zijn binnen de secties/teams/aanverwante vakken de huidige leermiddelen kritisch gewaardeerd en wensen beargumenteerd voor toekomstige leermiddelen. De uitkomsten hiervan zijn toegevoegd aan het eerste concept. Het eerste concept is voorgelegd aan directie en afdelingsleiders.

Leermiddelenbeleidsplan Aan de hand van de feedback van directie en afdelingsleiders wordt een tweede concept opgesteld. Het tweede concept wordt voorgelegd aan de Medezeggenschapsraad, waarna definitieve vaststelling plaats kan vinden. Na vaststelling wordt het plan breed bekend gemaakt binnen de school. Jaarlijks zal het plan geëvalueerd worden om te bekijken of gestelde doelen zijn behaald.

■ Succesfactoren

De projectgroep had vooraf duidelijk de kaders bepaald. Zo is er een beleidsplan ontwikkeld dat concreet is.

- De workshops hebben betrokkenheid en draagvlak gecreëerd bij de docenten.
- De beoordeling van de eigen methodes door docenten droeg bij aan bewustwording over de rol van (digitale) leermiddelen.
- De inbreng van een externe deskundige was zeer waardevol.

■ Obstakels

- Te weinig financiële middelen om ambities over ict binnen leermiddelenbeleid te realiseren.

INTEGRAAL Leermiddelenbeleid 2009-2013

Beleid en aanpak

Liemers College
Zevenaar

Berna Pas, Eric Severins en Harald Wiggers

25 november 2009

Inleiding

Uit onze visie komt voort dat de behoefte aan differentiatie en maatwerk groot is. Het aanbod aan leermiddelen is de laatste jaren enorm toegenomen. Met dit beleidsplan beogen we de afstemming tussen leersituaties en leerstrategieën van leerlingen enerzijds en didactiek, doceerstijlen van docenten en inzet van leermiddelen anderzijds te optimaliseren. Daartoe worden transparante criteria geformuleerd aan de hand waarvan een verantwoorde keuze gemaakt kan worden voor de leermiddelen. Dit beleidsplan beschrijft criteria waar onze leermiddelen aan moeten voldoen, wat dit betekent voor andere beleidsterreinen, hoe we daar de komende vier jaar mee omgaan en hoe we er voor zorgen dat we dit plan evalueren en bijstellen. Het Liemers College wil een duurzaam integraal leermiddelenbeleid formuleren. We willen een proces in gang zetten waarbij doorlopend aandacht is voor de keuze voor en aanpassing en professionalisering van leermiddelen en de relatie met de andere beleidsterreinen.

Inleiding

1 De kaders

- 1.1 *Uitgangspunten van het integraal leermiddelenbeleid*
  - 1.1.1 Doel en functie van het integraal leermiddelenbeleid
  - 1.1.2 Begripsverklaring leermiddelen
  - 1.1.3 Procedure vaststelling en uitvoering
- 1.2 *Externe kaders*
  - 1.2.1 Landelijk
  - 1.2.2 Bestuur
- 1.3 *Algemene uitgangspunten Integraal leermiddelenbeleid*

2 Relatie met de onderwijskundige visie en ambitie

- 2.1 *Vooraf*
- 2.2 *Onderwijskundige uitspraken*
- 2.3 *Ambitie: Gewenste ontwikkelingen*
- 2.4 *Aanpak*

3 Relatie met het organisatie- en personeelsbeleid

- 3.1 *Vooraf*
- 3.2 *Uitspraken organisatie en personeel*
- 3.3 *Ambitie: Gewenste ontwikkelingen*
- 3.4 *Aanpak*

4 Relatie met het financiële en ict-beleid

- 4.1 *Vooraf*
- 4.2 *Uitspraken financieel beleid en ict-beleid*
- 4.3 *Ambitie: Gewenste ontwikkelingen*
- 4.4 *Aanpak*

5 Implementatie

De kaders

Uitgangspunten van het integraal leermiddelenbeleid

Doel en functie van het integraal leermiddelenbeleid

De invulling van onze onderwijskundige visie maakt dat docenten steeds meer behoefte hebben aan flexibel materiaal hebben dat ze naar hun hand kunnen zetten. Aan de aanbodzijde zien we meer partijen dan voorheen zich richten op de leermiddelenmarkt. Mede onder invloed van technologische ontwikkelingen vindt een verdringing van formeel door informeel lesmateriaal plaats en sociale media als Wiki's, podcast, videoblog, enz zijn in opkomst. Het gevolg hiervan is dat het voor scholen en docenten moeilijk is om daar zelf een weg in te vinden. Ook leerlingen hebben duidelijk andere wensen dan voorheen. Zij willen bijvoorbeeld gaming tot onderdeel van het schoolprogramma maken en sociale media inzetten in het onderwijs.

We stellen dit integraal leermiddelenbeleid vast om keuzes in leermiddelen te kunnen maken [inhoudelijk en financieel]. Veel keuzes ten aanzien van leermiddelen blijven echter aanbod gestuurd. Het Liemers College ambieert ook in samenwerking binnen Quadraam initiatieven te ontplooiën, het beleid helpt dan bij het maken van keuzes. Flexibiliteit moet echter blijven. Er wordt dus niet uitgesloten dat er meer, minder of andere projecten dan afgesproken in dit beleidsplan worden uitgevoerd tot 2013.

Met dit beleidsplan beogen we de afstemming tussen leersituaties en leerstrategieën van leerlingen enerzijds en didactiek, doceerstijlen van docenten en inzet van leermiddelen anderzijds te optimaliseren. Daartoe worden transparante criteria geformuleerd aan de hand waarvan een verantwoorde keuze gemaakt kan worden voor de leermiddelen. Dit beleid beschrijft criteria waar onze leermiddelen aan moeten voldoen, wat dit betekent voor andere beleidsterreinen, hoe we daar de komende vier jaar mee omgaan en hoe we er voor zorgen dat we dit plan evalueren en bijstellen.

Begripsverklaring leermiddelen

Onder leermiddelen verstaan we alle hulpmiddelen bij het onderwijs. Dus niet alleen de traditionele huurboeken, werkboeken, cd's, dvd's, examenbundels, project- en tabellenboeken, lesmateriaal gemaakt door school, [licenties voor] online lesmateriaal, schriften, mappen, schrijf- en tekenmaterialen, rekenmachines, atlassen, woordenboeken, [sport]kleding, gereedschap, lees- en literatuurboeken, maar ook ict-hard ware, software en multimedia zoals; computers, laptops, dictafoons, activ/smartboards, webbased content, open sources, weblog, enz. Onderwijsruimtes, Elektronische Leeromgeving, inzet native speakers, vakexcursies, etc vallen niet direct onder het begrip leermiddelen, maar zijn wel hulpmiddelen die worden ingezet om de leerdoelen te bereiken.

Procedure vaststelling en uitvoering

Het leermiddelenbeleidsplan komt tot stand via een aantal stappen:

- Op 18 en 19 mei 2009 hebben workshops voor diverse geledingen binnen de school plaats gevonden. Tijdens deze workshops zijn aan de hand van een checklist met criteria leermiddelen gewaardeerd.
- Naar aanleiding hiervan en met input van andere beleidsdocumenten [financiën, personeel en ict] zal een eerste concept opgesteld worden door de projectgroep.
- Naar aanleiding van de workshops worden binnen de secties/teams/aanverwante vakken de huidige leermiddelen kritisch gewaardeerd en wensen beargumenteerd voor toekomstige leermiddelen. De uitkomsten hiervan zullen toegevoegd worden aan het eerste concept.

- Het eerste concept wordt voorgelegd aan directie en afdelingsleiders. Aan de hand van de feedback van directie en afdelingsleiders wordt een tweede concept opgesteld.
- Het tweede concept wordt voorgelegd aan de Medezeggenschapsraad.
- Definitieve vaststelling leermiddelenbeleidsplan.
- Na vaststelling wordt het plan breed bekend gemaakt binnen de school. Doel is dat dit gaat leiden tot [meer] projectvoorstellen voor de komende jaren, waarmee we ambities op verschillende terreinen kunnen realiseren en die passen binnen de kaders van het leermiddelenbeleid.
- Jaarlijks zal het plan geëvalueerd worden om te bekijken of gestelde doelen zijn behaald. Indien noodzakelijk zal het beleidsplan aangepast worden.

Externe kaders

Landelijk

Bij het vaststellen van dit beleidsplan dient de landelijke wet- en regelgeving in acht genomen te worden: de regelgeving inzake de bekostiging, wet BIO, regelgeving inzake de gratis schoolboeken, CAO voor het voortgezet onderwijs. Ook zullen we landelijke initiatieven m.b.t. open leermiddelen; zoals die van het landelijk innovatief platform [IP-VO] volgen en er aan deelnemen.

Bestuur

Scholen zijn verplicht de inkoop van leermiddelen Europees aan te besteden. Medio mei 2009 wordt op stichtingsniveau gestart met de voorbereiding van de Europese aanbesteding. Vanuit Quadraam zijn er richtlijnen m.b.t. de inzet van ict in het primaire proces. Vanaf 1 september 2009 zal vanuit een supportbeleid ter ondersteuning van de docenten een educatieve dienstencatalogus [EduQuat] worden aangeboden. EduQuat zal makkelijk toegankelijk expertise en content aanbieden voor alle docenten van alle Quadraam scholen. Het Liemers College neemt bovendien deel aan het landelijk initiatief van het innovatief platform VO [IP-VO]. Vanaf september 2009 is circa 5000 uur open leermateriaal beschikbaar via dit platform. Binnen de stichting Quadraam willen we hier optimaal gebruik van maken.

Algemene uitgangspunten Integraal leermiddelenbeleid

- Onze missie en visie vormen het uitgangspunt van het integraal leermiddelenbeleid. Het leermiddel moet zo krachtig mogelijk bijdragen aan relevant leren: leerdoelen/examendoelen dekkend, stimulerend, variërend en eigentijds [zie programma van eisen].
- Leermiddelen moeten de samenhang tussen verschillende vakken bevorderen [bijv. vaardighedenlijn, leergebieden].
- Teletop is leidend als educatieplatform. Alle [digitale] leermiddelen en informatie over leermiddelen die we gebruiken of willen gebruiken zijn te vinden in of via de elektronische leeromgeving Teletop.
- Leermiddelen moeten voldoende flexibel zijn om aan de verschillende leerstijlen van leerlingen en de verschillende doceerstijlen van docenten tegemoet te komen.
- Het Liemers College wil hoog kwalitatieve leermiddelen tegen een redelijke prijs. Het beschikbare budget [aantal leerlingen x € 316,=] voor 'gratis schoolboeken' is opgenomen in de totale begroting van de school. Dit betekent dat de financiering van leermiddelen [boeken, werkboeken, digitaal leermateriaal, materiaal voor gebruik in de lokalen en bij excursies] gebeurt uit het totaal aan middelen voor de school. Voor zover het door de overheid ter beschikking gestelde bedrag voor leermiddelen niet toereikend is, zullen er keuzes gemaakt

moeten worden. Leerlingen krijgen vanuit dit budget vanaf 1 september 2011 [gefaseerd in te voeren en te starten op projectbasis in een aantal brugklassen] een eigen laptop.

- Op basis van bovenstaande uitgangspunten bepalen docenten in onderling overleg in team/sectie welke leermiddelen er worden ingezet. Indien er een nieuwe methode gekozen gaat worden, legt de sectie/het team hun keuze voor aan de directie. Deze besluit op sectorniveau over de keuze.

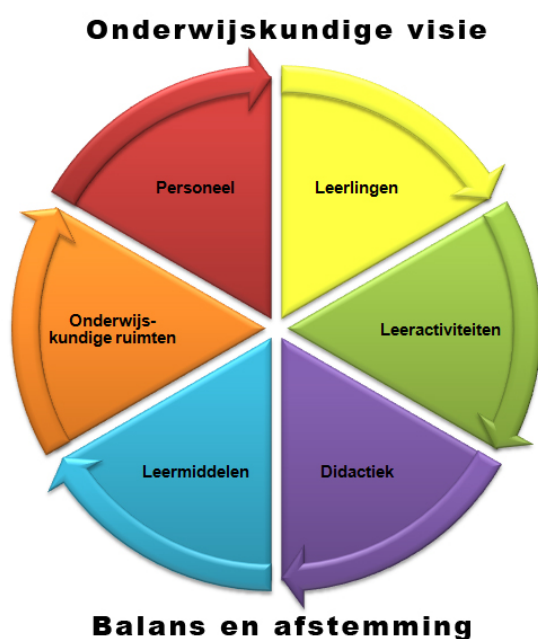
2 Relatie met de onderwijskundige visie en ambitie

2.1 Vooraf

De onderwijskundige visie van het Liemers College heeft directe gevolgen voor het integraal leermiddelenbeleid. In dit hoofdstuk leggen we deze directe relatie door de visie weer te geven in onderwijskundige uitspraken en aan te geven wat de gevolgen van die uitspraak zijn voor de leermiddelen. Tevens gaan we in op de toekomstige ontwikkelingen en geven we in de laatste paragraaf in een plan van aanpak weer hoe we te werk gaan om onze ambitie waar te maken.

We streven er naar om de leeractiviteiten van leerlingen in de juiste setting, binnen gepaste onderwijskundige ruimten met activerende uitdagende leermiddelen en met gewenste personele inzet plaats te laten vinden. De leerdoelen, die leerlingen onder begeleiding van onze collega's moeten halen

zouden het uitgangspunt van het onderwijs aan onze leerlingen moeten zijn. Vanuit een leerdoel bekijkt de docent welke leeractiviteit er moet worden ontplooid. Welke didactiek moet vervolgens worden ingezet en welke leermiddelen zijn passend bij de leeractiviteit van de leerlingen. Vervolgens moet de inzetbaarheid van een passende onderwijskundige ruimte worden bekeken. De docent stelt zich de vraag; moet de leeractiviteit plaatsvinden in een vaklokaal, praktijklokaal, Openleer Centrum, Studielandschap, in een instructieruimte of misschien wel buiten? De docent beraadt zich over zijn rol ter voorbereiding op de activiteit en zijn rol tijdens de activiteit. De cirkel is rond.

2.2 Onderwijskundige uitspraken

Voor ons Integraal leermiddelenbeleid vormt onze visie op het onderwijs het uitgangspunt. Deze visie is beschreven in 'Van Missie naar één onderwijskundige cultuur'.

Uitspraak 01	De actieve en zelfstandige leerling.
Toelichting	<p>In concrete termen vertaald betekent dit dat de docent stimuleert/ zorgt voor <i>een actieve deelname van iedere leerling</i>, waarbij</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ leerlingen samenwerken; ▪ leerlingen elkaar ondersteunen; ▪ leerlingen zelf oplossingen zoeken; ▪ leerlingen leren reflecteren op eigen werkwijze; ▪ leerlingen verschillende leer- en oplossingsstrategieën gebruiken; ▪ leerlingen zelf het leerproces plannen en invullen.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ De gebruikte leermiddelen hebben samenwerkingsopdrachten. ▪ Ten behoeve van het samenwerken ontwikkelen de vakgroepen samenwerkingsopdrachten. ▪ Niet iedere leerling in een klas gebruikt dezelfde leermiddelen.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er zijn leermiddelen voor verdieping [meer weten] en verrijking [meer uitleg]. ▪ Het leermiddel is zodanig opgebouwd dat het voor de leerling arrangeerbaar is, passend bij zijn ontwikkelingsdoelen en tempo. ▪ Leermaterialen moeten altijd en overal beschikbaar zijn. ▪ De leerling plant met behulp van lesplanner in TeleTop zijn eigen leerroute. ▪ Passend bij de leerroute, kan de leerling [alleen of met een leergroep] leerarrangementen kiezen. ▪ Leermiddelen stellen de leerling in staat te reflecteren op zijn leerproces. ▪ De leraar vervult de rol als coach bij het kiezen en volgen van leerroutes en leerarrangementen.
--	--

Uitspraak 02	Een veilige en uitdagende leer- en werkomgeving.
Toelichting	<p>In concrete termen vertaald betekent dit dat:</p> <p>Veilig: de docent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ positieve persoonlijke aandacht geeft aan leerlingen; ▪ een positieve omgang tussen leerlingen onderling bevordert; ▪ leerlingen op een gelijkwaardige manier behandelt; ▪ voor een veilige instructie voor leerlingen zorgt; ▪ met de leerlingen in termen van positieve verwachtingen spreekt; ▪ realistische eisen stelt aan zijn leerlingen en daarbij rekening houdt met individuele niveauverschillen; ▪ pedagogisch didactisch tegemoet komt aan de individuele leerstijlen van leerlingen. <p>Uitdagend: de docent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ leerlingen uitdagen door moderne media in het leerproces van leerlingen in te zetten; ▪ de leerlingen leren verantwoord en relevant om te gaan met moderne media; ▪ ervoor zorgt dat activerend leren centraal staat in de opdrachten; ▪ ervoor zorgt dat de leerlingen de ruimte krijgen zichzelf te ontplooiën door initiatieven te honoreren; ▪ de leerlingen betreft bij het onderwijs aanbod [vergroten betrokkenheid].
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er zijn specifieke leermiddelen gericht op de goede omgang van leerlingen met elkaar. ▪ Er is veel diversiteit in leermiddelen qua inhoud en vorm. ▪ Het leermiddel moet [deels] gedigitaliseerd, multimediaal worden. ▪ Er zijn specifieke leermiddelen gericht op de goede omgang van leerlingen met verschillende [nieuwe] media. ▪ De leermiddelen zijn uitdagend. ▪ De leermiddelen bieden de leerling de mogelijkheid ook buiten de lestijden te kunnen doorwerken. ▪ Er wordt gebruik gemaakt van toetsen voor het bepalen van het niveau en mogelijk ook leerstijl van leerlingen. ▪ Er worden bijvoorbeeld externe sprekers ingehuurd die inspiratie brengen en uitdagende opdrachten of leermiddelen meebrengen.

Uitspraak 03	Een actueel, samenhangend en relevant onderwijsaanbod.
--------------	--

Toelichting	<p>In concrete termen vertaald betekent dat:</p> <p>Actueel: de docent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ speelt tijdens de lessen in op politieke, maatschappelijke, sociale en/of economische ontwikkelingen, afhankelijk van de vakinhoud; ▪ is op de hoogte van ontwikkelingen in zijn vakgebieden en verwerkt deze in zijn lessen; ▪ gebruikt moderne onderwijsmaterialen, moderne media en gevarieerde didactische kennis; ▪ zet moderne media in tijdens de lessen en maakt gebruik van een digitale leeromgeving [gedeeltelijke virtualisering]; ▪ is in staat zijn lesinhoud aan te passen aan de eisen die de veranderende maatschappij stelt; ▪ heeft aandacht voor evaluaties en feedback van ouders, leerlingen en management. <p>Samenhangend: de docent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ is in staat de verschillende onderdelen/thema's binnen het eigen vak met elkaar in verband te brengen op een voor de leerlingen begrijpelijke manier; ▪ weet verbanden te leggen tussen het eigen vak en andere vakken en bevordert het gebruik van gecombineerd materiaal; ▪ kan actueel onderwijsmateriaal integreren in de lessen; ▪ weet samenhang te bewerkstelligen tussen lesstof, huiswerk en toetsmateriaal; ▪ weet een goede doorstroming van leerlingen te garanderen door de samenhang tussen de verschillende leerjaren en de verschillende leerstromen te waarborgen. <p>Relevant: de docent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zet pedagogische en didactische aanpak in die relevant is voor de ontwikkelingsfase waarin de leerling zich bevindt; ▪ sluit met zijn lessen aan op de belevingswereld van de leerling; ▪ is kritisch op de relevantie van de lesstof; ▪ weet met zijn onderwijs de leerlingen voor te bereiden op het eindexamen, het vervolgonderwijs en de toekomstige arbeidsmarkt; ▪ weet zijn onderwijsaanbod aan te passen aan de veranderende eisen die de maatschappij stelt: meer vaardigheden in plaats van kennisinhouden.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er zijn specifieke leermiddelen gericht op het gebruik door leerlingen van verschillende [nieuwe] media. ▪ De leermiddelen laten de samenhang zien tussen verschillende vakken onderling. ▪ De leermiddelen laten de samenhang zien tussen het onderwijs en de maatschappij. ▪ De gebruikte leermiddelen hebben een hoog actualiteitsgehalte. ▪ Ten behoeve van de samenhang ontwikkelen de vakgroepen samenwerkingsopdrachten. ▪ De leermiddelen moeten kern-/einddoelendekkend zijn.

Uitspraak 04	Samenwerking is de sleutel tot succes.
Toelichting	Deze uitspraak onderstreept het belang van samenwerking: samenwerking tussen leerlingen onderling [in groepjes, duo's], tussen leerlingen – docenten/medewerkers, tussen docenten/ medewerkers onderling

	<p>[teamorganisatie] en met de omgeving.</p> <p>In concrete termen vertaald betekent dit dat de docent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ leerlingen door middel van gedifferentieerde didactiek stimuleert tot samenwerking om individuele en gemeenschappelijke doelen te bereiken; ▪ samen werkt met leerlingen om individuele en gemeenschappelijke doelen te bereiken; ▪ samen werkt met collega's [docent, instructeur en/of onderwijsassistent] in het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van onderwijs; ▪ samen werkt met collega's aan het verbeteren en vernieuwen van het onderwijs of de organisatie, zoals bijvoorbeeld het ontwikkelen van opdrachten en beoordelingsinstrumenten in het kader van een nieuwe onderwijsvorm of het vormen van teams; ▪ verbanden weet te leggen tussen het eigen vak en andere vakken in interdisciplinaire samenwerking; ▪ collega's aan spreekt en zelf ook aanspreekbaar is als het gaat om het vragen of geven van hulp bij het werk; ▪ bij draagt aan een effectief functionerende organisatie door te werken volgens in de organisatie geldende afspraken, procedures en systemen; ▪ op een open en constructieve manier contacten met ouders, verzorgers of andere belanghebbenden onderhoudt.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ De gebruikte leermiddelen hebben samenwerkingsopdrachten. ▪ Ten behoeve van het samenwerken ontwikkelen de vakgroepen samenwerkingsopdrachten. ▪ Ten behoeve van de samenhang ontwikkelen de vakgroepen samenwerkingsopdrachten.

2.3 Ambitie: Gewenste ontwikkelingen

Hier beschrijven we onze ambities m.b.t. leermiddelen in relatie tot de onderwijskundige uitspraken en toekomstige ontwikkelingen. De ambities liggen met name op het terrein van digitale leermiddelen. Digitale leermiddelen maken het mogelijk de actualiteit meer te betrekken bij het onderwijs. Bovendien wordt het door het gebruik van digitale leermiddelen eenvoudiger het onderwijs af te stemmen op de verschillende behoeften van de individuele leerling. Op basis van de uitgangspunten uit de vorige paragraaf moeten keuzes gemaakt worden. De gevolgen van de ambities vertalen zich direct door naar een aanpak [zie volgende paragraaf] om de ambities ook te realiseren.

Ambitie 01	Vanaf 2009-2010 doen alle docenten ervaring op met het gebruik van digitale leermiddelen in de les.
Toelichting	Digitale leermiddelen kunnen methodegerelateerd zijn, maar kunnen ook door docenten gearrangeerd of ontwikkeld zijn. Ook open digitale leermiddelen via bijvoorbeeld IP-VO zijn aan te bevelen.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inventariseren of er docenten zijn die nog geen gebruik maken van digitaal leermateriaal. ▪ Indien nodig moeten docenten de vaardigheden kunnen ontwikkelen om gebruik te kunnen maken van digitale leermiddelen [zie ook hoofdstuk 3].

Ambitie 02	De ambitie is 50% van de leermiddelen [ook] digitaal beschikbaar te hebben in 2013.
Toelichting	Vanaf het schooljaar 2009-2010 digitaliseren we elk jaar 10% van de leermiddelen. Over alle secties/teams heen geldt de 50% in 2013. Een minimum van 30% per sectie/team is vastgesteld. Digitalisering van de leermiddelen betekent niet alleen gebruik maken van digitaal lesmateriaal van bijvoorbeeld uitgevers, maar ook het reeds in gebruik zijnde materiaal digitaal beschikbaar stellen.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er moet bepaald worden welke leermiddelen in aanmerking komen voor digitalisering. ▪ Er moet bepaald worden op welke manier en wat er gemeten gaat worden. Percentage in tijd, aantal leermiddelen, ...? ▪ Er moet een plan van aanpak worden geformuleerd: elk team werkt uiteindelijk hierin mee. Volgorde moet nog bepaald worden. De stappen worden in projecten vastgelegd.

Ambitie 03	We maken pro-actiever gebruik van de mogelijkheden van digitale toetsen [Wintoets].
Toelichting	Doel hiervan is om op elk gewenst moment het niveau van leerlingen te kunnen bepalen. Op basis daarvan bieden we leerlingen flexibele leerroutes aan.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ We kunnen leerlingen maatwerk en flexibele leerroutes aanbieden. ▪ Leerroutes en digitale toetsen moeten ontwikkeld zijn. ▪ Digitale toetsen moeten gekoppeld kunnen worden aan de beschikbare leermiddelen.

Ambitie 04	Leerling kunnen keuzes maken uit een groter palet van leermiddelen.
Toelichting	Passend binnen de verschillende leersituaties en aansluitend bij verschillende leerstijlen en mogelijkheden/talenten van leerlingen, kunnen leerlingen een keuze maken tussen verschillende leermiddelen. Ook over vakken heen.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er moet voldoende aanbod en verscheidenheid van leermiddelen komen, die te gebruiken zijn binnen de verschillende leersituaties. ▪ Er moeten voldoende leermiddelen gearrangeerd worden die aansluiten bij vakoverstijgende projecten.

2.4 Aanpak

Project 01	Vullen elektronische leeromgeving [TeleTop].
Doel van het project	Via TeleTop zal informatie over alle leermiddelen geboden worden en zal toegang mogelijk zijn tot digitale leermiddelen.
Resultaat	TeleTop biedt toegang tot alle open leermiddelen en de leermiddelen van de educatieve uitgeverijen. De ontwikkelsites van de vakken zijn gevuld met kwalitatief goed [kerndoelen en eindtermen dekkend] en gevarieerd materiaal.
Activiteiten	De ict-innovatoren zorgen in samenwerking met de vertegenwoordigers van de verschillende teams voor coördinatie en ondersteuning van collega's om tot het gewenste resultaat te komen.
Inzet, kosten en opbrengsten	De ict-innovatoren coördineren onder leiding van de applicatiebeheerder TeleTop [totaal circa 150 uur]. Het Liemers College is lid van IP-VO [€ 2.000,= per jaar] en neemt deel aan de educatieve dienstencatalogus van Quadraam [EduQuat].
Planning	Schooljaar 2009-2010
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door overleg tussen ICT-innovatoren en directie.
Evaluatie	Evaluatie vindt plaats tijdens overleg tussen ict-innovatoren en directie [4 maal per jaar]. Bovendien vindt evaluatie plaats binnen het MT-breed overleg.

Project 02	Teams/secties kiezen op basis van de uitkomsten van de methodescans [bijlage] jaarlijks drie actiepunten m.b.t. keuze, gebruik en aanpassing van de leermiddelen, passend bij de onderwijsvisie.
Doel van het project	Reeds gebruikte leermiddelen worden geactualiseerd en geprofessionaliseerd. Bewuste keuzes worden gemaakt voor leermiddelen passend bij de didactiek van de effectieve leersituaties.
Resultaat	Gevarieerd, kwalitatief goede leermiddelen passend bij de didactiek van de effectieve leersituaties.
Activiteiten	Activiteiten worden door de verschillende secties/teams geïnitieerd.
Inzet, kosten en opbrengsten	Initiëring van de activiteiten vindt plaats tijdens de teammiddagen. Innovatie en voorbereiding valt onder de opslagfactor.
Planning	Schooljaar 2010-2011 [teamcontracten].
Bewaking voortgang	De bewaking vindt plaats binnen het maandelijkse sectoroverleg.
Evaluatie	Evaluatie vindt plaats tijdens de teammiddagen en binnen het sectoroverleg.

Project 03	Bij vervanging van bestaande leermiddelen/methoden maken secties de keuze op basis van een programma van eisen [bijlage].
Doel van het project	Nieuwe leermiddelen worden gekozen aan de hand van vaststaande criteria, passend bij de onderwijsvisie. Daarbij is ook ruimte voor specifieke criteria voor de betreffende sectie.
Resultaat	Gevarieerd, kwalitatief goede leermiddelen passend bij de onderwijsvisie.
Activiteiten	Een programma van eisen wordt opgesteld op basis van de kaders van het leermiddelenbeleidsplan en de uitkomsten van de methodescan.
Inzet, kosten en opbrengsten	Het programma van eisen wordt geformuleerd in het kader van het leermiddelenbeleidsplan. Daarvoor is subsidie van de VO-raad verkregen.
Planning	Looptijd van het leermiddelenbeleidsplan.
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door de directie.
Evaluatie	Evaluatie gebeurt binnen het sectoroverleg.

Project 04	Bij keuze voor buitenlesactiviteiten en projecten maken secties de keuze op basis van een programma van eisen.
Doel van het project	Nieuwe buitenlesactiviteiten/projecten worden gekozen aan de hand van vaststaande criteria, passend bij de onderwijsvisie. Daarbij is ook ruimte voor specifieke criteria voor de betreffende sectie.
Resultaat	Gevarieerde, kwalitatief goede buitenlesactiviteiten en projecten passend bij de onderwijsvisie.
Activiteiten	Een programma van eisen wordt opgesteld op basis van de kaders van het leermiddelenbeleidsplan.
Inzet, kosten en opbrengsten	
Planning	Looptijd van het leermiddelenbeleidsplan.
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door de directie.
Evaluatie	Evaluatie gebeurt binnen het sectoroverleg.

Project 05	Cito-VAS
Doel van het project	We krijgen de leervorderingen van leerlingen in beeld en vergelijken de resultaten met de landelijke gegevens. We ijken het adviessysteem aan de hand van de resultaten. De resultaten worden teruggekoppeld naar de scholen van herkomst.
Resultaat	Een volg- en adviessysteem gekoppeld aan landelijke gegevens.
Activiteiten	Afname van toetsen en het analyseren van de gegevens.
Inzet, kosten en opbrengsten	De kosten bedragen € 27.500,- voor het driejarige traject Cito. Daar boven komen personele kosten i.v.m. de organisatie. Opbrengsten zijn de gegevens die de toetsen opleveren. Doordat het aantal testen dat nu wordt afgenomen door externe organisatie[s] af zal nemen, zal een nog niet bekende kostenbesparing gerealiseerd [kunnen] worden.
Planning	In schooljaar 2009-2010 worden in leerjaar 1 de nultoets en toets 1 afgenomen. In 2010-2011 worden de toetsen afgenomen in leerjaar 1 en 2 [toets 2] en in 2011-2012 leerjaar 1, 2, 3 [alleen havo en vwo toets 3].
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door de directie.
Evaluatie	Evaluatie gebeurt binnen het sectoroverleg.

Project 06	Invoering van WinToets 4.0 EXP.
Doel van het project	Toetsen is een aparte leersituatie. Toetsen kunnen uitgesplitst worden in instaptoetsen, diagnostische toetsen en eindtoetsen. Het maken van een toets moet een natuurlijke en passende afronding zijn van een onderwerp, thema, hoofdstuk, enz. De toetsen moeten relevante kennis en vaardigheden testen en bijdragen aan zelfreflectie door de leerling. WinToets kan worden ingezet om leerlingen gericht en relevant te laten toetsen en om de toetsdruk bij docenten en leerlingen af te nemen. Instaptoetsen en diagnostische toetsen worden gekoppeld aan TeleTop zodat individuele leerwegen ontwikkeld en afgesloten kunnen worden.
Resultaat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gevarieerde, kwalitatief goede toetsen passend bij het leertraject van de individuele leerling. ▪ Afname van het aantal toetsen. ▪ Uiteindelijk zal er een toetsbeleid worden opgesteld
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Docenten beoordelen bestaande toetsen op basis van de doelstelling [genoemd bij doel van het project], passen ze aan waar nodig en maken de toetsen geschikt voor plaatsing in Win-toets. ▪ Docenten overwegen de frequentie en hoeveelheid van toetsen op basis van de doelstelling [genoemd bij doel van het project]. ▪ Toetsen worden gedigitaliseerd en geplaatst in WinToets. ▪ Docenten ontwikkelen zich in de vaardigheden van het werken met WinToets [driefasenontwikkelingsmodel WinToets].

Inzet, kosten en opbrengsten	Licentie WinToets.4.0 EXP en licentie Edubouwdoos 4.0.
Planning	Ontwikkeltijd van drie jaar gekoppeld aan het driefasenmodel van WinToets
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door de directie.
Evaluatie	Evaluatie gebeurt binnen het sectoroverleg.

3 Relatie met het organisatie- en personeelsbeleid

3.1 Vooraf

Het leermiddelenbeleid heeft ook gevolgen voor het organisatie- en personeelsbeleid. In dit hoofdstuk leggen we deze directe relatie door de visie weer te geven in uitspraken en aan te geven wat de gevolgen van die uitspraak zijn voor de leermiddelen. Vervolgens gaan we ook hier weer in op de ambities en geven we in de laatste paragraaf in een plan van aanpak weer hoe we te werk gaan om onze ambitie waar te maken.

3.2 Uitspraken organisatie en personeel

Uitspraak 05	Ontwikkeling en gebruik van een breder palet/meer variëteit aan leermiddelen leidt tot taak- en functiedifferentiatie voor docenten en onderwijsondersteunend personeel.
Toelichting	We streven er naar de kwaliteiten van onze medewerkers zo optimaal mogelijk in te zetten binnen de effectieve leersituaties. Zo kunnen taken van docenten doorschuiven naar onderwijsassistenten en van onderwijsassistenten naar andere oop-functies of zelfs vrijwilligers.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deze taken en functies zijn of worden onderdeel van het functiebouwwerk. ▪ Docenten en onderwijsondersteunend personeel kunnen ingezet worden voor deze nieuwe taken en functies. ▪ Daar waar nodig worden medewerkers opgeleid voor deze nieuwe taken. Er is hiervoor een aanbod van trainingen.

Uitspraak 06	Afstemming van de keuzes voor leermiddelen gebeurt binnen teams en de sector.
Toelichting	Door raakvlakken tussen vakken en het werken in teams/leergebieden is afstemming noodzakelijk.
Gevolgen	Voorstellen voor projecten en initiatieven zijn altijd afgestemd binnen het team en de sector.

Uitspraak 07	Initiatieven en projecten op het gebied van leermiddelen voeren we uit in samenwerking met andere [Quadraam]scholen en organisaties, daar waar het meerwaarde heeft.
Toelichting	In samenwerking kunnen we [door externe expertise] inhoudelijk meer bereiken en leren van anderen. Het Liemers College neemt vanaf september 2009 deel aan de expertisebank EduQuat van Quadraam en is actief betrokken bij de initiatieven van het innovatief platform VO [IP-VO].
Gevolgen	Bij voorstellen voor projecten en initiatieven wordt onderzocht in hoeverre vergelijkbare initiatieven op andere scholen lopen en of

	samenwerking mogelijk is. Binnen Quadraam zal dit door EduQuat eenvoudiger worden.
--	--

Uitspraak 08	Het supportbeleid van Quadraam met betrekking tot EduQuat en deelname aan IP-VO biedt ondersteuning aan docenten met betrekking tot het gebruik van digitale leermiddelen. Communicatie binnen de school van beide initiatieven is van groot belang.
Toelichting	Uit landelijk onderzoek is gebleken dat 80% van de docenten moeite heeft zijn weg te vinden op de digitale snelweg. Om onze collega's te helpen deze weg te vinden en zich verder te ontwikkelen op het gebied van ict-gebruik, is deelname aan het initiatief van IP-VO van belang. EduQuat inventariseert, verzamelt en ordent de reeds aanwezige didactische expertise, initiatieven en content binnen Quadraam. Zowel de content van IP-VO als de gegevens van EduQuat zullen via TeleTop toegankelijk worden.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beide initiatieven zullen schoolbreed aangekondigd worden bij de start van het schooljaar 2009-2010. ▪ Binnen de teams zullen ict-innovatoren in samenwerking met de afdelingsleiders verdere uitleg geven over de mogelijkheden van beide initiatieven. ▪ Ict-innovatoren en TeleTop-specialisten ondersteunen collega's in het gebruik van TeleTop zodat zij van beide initiatieven gebruik kunnen maken.

3.3 Ambitie: Gewenste ontwikkelingen

Hier beschrijven we onze ambities in relatie tot de uitspraken over personeel en organisatie en toekomstige ontwikkelingen zoals we die nu op ons af zien komen. De gevolgen vertalen zich hier direct door naar een aanpak [zie volgende paragraaf] om deze ambities ook te realiseren.

Ambitie 05	Alle docenten beheersen in 2012 de volledige gebruiks- mogelijkheden van TeleTop.
Toelichting	Het Liemers College heeft een driefasen ontwikkelingsmodel TeleTop ontwikkeld, dat Quadraambreed gebruikt gaat worden. Met behulp van dit model kan vastgesteld worden welke vaardigheden al aanwezig zijn en welke vaardigheden nog ontwikkeld moeten worden om tot een optimaal gebruik van de mogelijkheden van TeleTop te komen.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaardigheden van docenten worden geïnventariseerd door ict-innovatoren/specialisten TeleTop en afdelingsleiders. ▪ Ontwikkeling van docenten wordt binnen de kaders van de wet BIO meegenomen in de gesprekscyclus. ▪ Scholing op individueel en groepsniveau zal worden aangeboden.

Ambitie 06	Er vindt meer taak- en functiedifferentiatie plaats onder docenten en onderwijs ondersteunend personeel ten aanzien van ontwikkeling en
------------	---

	gebruik van leermiddelen.
Toelichting	Medewerkers kunnen een of meerdere rollen innemen welke o.a. specifieke taken bevatten op het gebied van ontwikkeling en gebruik van leermiddelen. Bovendien kan personeel optimaal ingezet worden binnen de effectieve leersituaties.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er moet duidelijkheid komen over nieuwe taken en eventueel functies die ontstaan vanuit de grotere variëteit aan leermiddelen. ▪ Medewerkers worden optimaal ingezet binnen de effectieve leersituaties. ▪ Er worden trainingen geselecteerd/ontwikkeld die medewerkers trainen in/opleiden voor een specifieke rol.

Ambitie 07	Vanaf schooljaar 2009-2010 bevatten alle voorstellen voor initiatieven en projecten uitleg over de afstemming/samenwerking binnen de school en de [on]mogelijkheden voor samenwerking binnen de afdeling en eventueel met andere [Quadraam]scholen.
Toelichting	Geeft invulling aan uitspraak 06 en 07. Ook hier is een verwijzing van gebruik EduQuat en deelname aan IP-VO op zijn plaats.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inzicht in en overzicht over lopende initiatieven/projecten binnen het Liemers College en Quadraamscholen en een overzicht van landelijke initiatieven/projecten. ▪ Voorstellen worden hierop getoetst.

3.4 Aanpak

Hier geven we aan welke projecten we schoolbreed uitvoeren om onze ambities te bereiken. Voor eventuele specifiekere projecten op sectie/afdelingsniveau is ruimte in de bijlagen.

Project 07	Scholing ICT-vaardigheden van docenten, in het bijzonder in het gebruik van TeleTop a.h.v. het driefasenontwikkelingsmodel TeleTop [bijlage].
Doel van het project	Deskundigheidsbevordering.
Resultaat	Alle docenten zitten in 2012 in fase 3 van het ontwikkelingsmodel TeleTop.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ De ICT-innovatoren zorgen voor scholingsaanbod op basis van de vraag van de gebruikers. ▪ Docenten volgen scholing om zich verder te ontwikkelen in het gebruik van TeleTop.
Inzet, kosten en opbrengsten	Kosten voor de scholing worden betaald uit het scholingsbudget. Opbrengst: docenten hebben de ICT-vaardigheden om digitale leermaterialen in te zetten in de klas. Hiermee wordt een belangrijke belemmering voor het gebruik van digitale leermiddelen weggenomen.
Planning	Schooljaar 2009-2012.

Bewaking voortgang	In overleg tussen ict-innovatoren en afdelingsleiders.
Evaluatie	Einde van ieder schooljaar wordt getoetst of alle docenten de gewenste ontwikkeling binnen het driefasen ontwikkelingsmodel TeleTop hebben bereikt. Zo niet, 'verplichte' scholing voor volgend schooljaar inplannen. De ICT-innovatoren zijn verantwoordelijk voor deze evaluatie en de rapportage hierover aan de afdelingsleiders.

Project 08	Driefasen ontwikkelingsmodel TeleTop als vast item opnemen in de gesprekscyclus.
Doel van het project	Structurele aandacht voor deskundigheidsbevordering van docenten op het gebied van ict-gebruik a.h.v. het driefasenontwikkelingsmodel voor TeleTop.
Resultaat	Docenten kunnen in het kader van de wet BIO hun professionele ontwikkeling op het gebied van ict-gebruik verantwoorden.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ In voorbereiding op het planningsgesprek ict-vaardigheden van de docent inventariseren. ▪ In voorbereiding op het voortgangsgesprek de ontwikkeling van de ict-vaardigheden van de docent evalueren. ▪ In voorbereiding op het beoordelingsgesprek beoordelen of de docent de gestelde doelen op het gebied van ict-vaardigheden heeft behaald.
Inzet, kosten en opbrengsten	Afdeling HR en schoolleiding.
Planning	Start gesprekscyclus oktober 2009.
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door de afdeling HR en de directie.
Evaluatie	Evaluatie vindt plaats in MT-breed overleg.

Project 09	De docent licht in de gesprekscyclus toe hoe hij/zij gewerkt heeft aan de speerpunten in keuze, gebruik en aanpassing van de leermiddelen, passend bij de onderwijsvisie.
Doel van het project	Structurele aandacht voor de keuze, het gebruik van en de aanpassing van leermiddelen in relatie tot de onderwijsvisie.
Resultaat	Docenten kunnen in het kader van de wet BIO hun professionele ontwikkeling m.b.t. keuze, gebruik en aanpassing van leermiddelen verantwoorden.

Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ In voorbereiding op het planningsgesprek vaardigheden van de docent m.b.t. keuze, gebruik en aanpassing van leermiddelen inventariseren. ▪ In voorbereiding op het voortgangsgesprek de ontwikkeling van deze vaardigheden evalueren. ▪ In voorbereiding op het beoordelingsgesprek beoordelen of de docent de gestelde doelen op het gebied van keuze, gebruik en aanpassing van leermiddelen heeft behaald.
Inzet, kosten en opbrengsten	Schoolleiding.
Planning	Start gesprekscyclus oktober 2009.
Bewaking voortgang	De voortgang wordt bewaakt door de directie.
Evaluatie	Evaluatie vindt plaats in MT-breed overleg.

4 Relatie met het financiële en ict-beleid

4.1 Vooraf

In dit hoofdstuk leggen we de relatie tussen het middelenbeleid en de leermiddelen. Daarbij is er aandacht er voor de gevolgen van het leermiddelenbeleid voor het middelenbeleid [begroting], de ICT-infrastructuur en de aanbestedingsproblematiek.

4.2 Uitspraken financieel beleid en ict-beleid

Uitspraak 9	Leermiddelen worden gefinancierd uit de totale begroting [lumpsum] voor de school. Richtlijn voor het budget is het door de overheid beschikbaar gestelde bedrag. [In 2009 € 316,= per leerling.]
Toelichting	De financiering van leermiddelen [boeken, werkboeken, digitaal leermateriaal, materiaal voor gebruik in de lokalen en bij excursies] gebeurt uit het totaal aan middelen voor de school. De overheid voorziet in een bijdrage van € 316,= per leerling. Het totale bedrag wordt schoolbreed ingezet voor de financiering van alle leermiddelen en de organisatiekosten die met verstrekking van de leermiddelen gemoeid zijn en wordt in de begroting opgenomen. [het budget is niet leerlinggebonden!]
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Voorstellen voor projecten en initiatieven bevatten altijd een onderdeel met inzicht en toelichting op kosten en opbrengsten. ▪ De kosten van ‘boeken’ als resultaat van de Europese aanbesteding bepaalt de ruimte voor uitgaven aan en investering in overige leermiddelen. ▪ Er moeten dus keuzes gemaakt worden. Nieuwe leermiddelen moeten binnen het budget worden gefinancierd. Dat kan dus betekenen dat andere leermiddelen niet meer worden aangeschaft.

Uitspraak 10	Kosten mogen voor de baten uitgaan.
Toelichting	Investeringen in initiatieven of projecten kunnen gerechtvaardigd zijn als er in de jaren daarna opbrengsten tegenover staan.
Gevolgen	Voorstellen voor projecten en initiatieven bevatten altijd een onderdeel met inzicht en toelichting op kosten en opbrengsten. Als de opbrengsten duidelijk en goed onderbouwd zijn, het project kwaliteitsverbetering realiseert en [op termijn] ook binnen het leermiddelenbudget valt, is de kans op toekenning groot.

Uitspraak 11	Leermiddelen worden Europees aanbesteed.
Toelichting	Dit is een wettelijke vereiste. De Europese aanbesteding zal centraal vanuit Quadraam gecoördineerd worden.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ We zijn gebonden aan de leverancier die de aanbesteding wint, dus minder flexibel. ▪ Als de aanbesteding goed verloopt binnen Quadraam, kan door schaalvoordelen goedkoper ingekocht worden.

Uitspraak 12	We gebruiken de elektronische leeromgeving [TeleTop] voor toegang tot digitale leermiddelen en voor informatie over leermiddelen.
Toelichting	<p>In de elektronische leeromgeving [TeleTop] is alle informatie over leermiddelen te vinden.</p> <p>Voor digitaal leermateriaal is het uitgangspunt dat het materiaal via TeleTop te benaderen of beschikbaar is. Informatie over de binnen de school gebruikte boeken/methodes is ook te vinden in TeleTop.</p>
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alle informatie over leermiddelen moet worden opgenomen in TeleTop. ▪ Toegang tot digitale leermiddelen moeten geregeld worden via TeleTop. ▪ Er moet een proces komen waardoor informatie over leermiddelen altijd in TeleTop komt en digitale leermiddelen toegankelijk worden via TeleTop.

4.3 Ambitie: Gewenste ontwikkelingen

Hier beschrijven we onze ambities in relatie tot de uitspraken m.b.t. het financiële en ict-beleid en toekomstige ontwikkelingen zoals we die nu op ons af zien komen. De gevolgen vertalen zich hier direct door naar een aanpak [zie volgende paragraaf] om deze ambities ook te realiseren.

Ambitie 08	In het schooljaar 2009-2010 is duidelijk wat de kosten en beschikbare financiële middelen zijn voor leermiddelen in de komende jaren.
Toelichting	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uit Europese aanbesteding wordt duidelijk wat kosten voor leermiddelen de komende jaren zijn. ▪ De kosten voor leermiddelen worden in kaart gebracht en in de begroting opgenomen.
Gevolgen	De opbrengsten en de kosten van de leermiddelen worden inzichtelijk. De financiële gevolgen van de gemaakte keuzes zijn duidelijk en in de begroting verwerkt.

Ambitie 09	In het schooljaar 2009-2010 geeft TeleTop toegang tot of informatie over alle leermiddelen.
------------	---

Toelichting	Alle leermiddelen zijn toegankelijk via TeleTop. Alle informatie over leermiddelen is te vinden in TeleTop.
Gevolgen	Alle [informatie over] leermiddelen moeten toegankelijk gemaakt worden via TeleTop.

Ambitie 10	Leerlingen krijgen de beschikking over een laptop. De aanschaf van de laptops wordt gefinancierd uit het leermiddelenbudget.
Toelichting	Leerlingen krijgen vanuit het leermiddelenbudget vanaf 1 september 2011 [gefaseerd in te voeren en te starten bij een aantal brugklassen] een laptop ter beschikking.
Gevolgen	<ul style="list-style-type: none"> De inzet van laptops vraagt om een herbezinning op de inzet van leermiddelen. Aangezien de kosten van de laptops uit het leermiddelenbudget komen, betekent dit dat er voor de andere leermiddelen minder geld beschikbaar is.

4.4 Aanpak

Hier geven we aan welke projecten we schoolbreed uitvoeren om onze ambities te bereiken. Voor eventuele specifiekere projecten op domein/afdelingsniveau is ruimte in de bijlagen.

Project 11	Vorbereiding invoering laptopklassen in een aantal brugklassen.
Doel van het project	<ul style="list-style-type: none"> Samenstellen van een leerdoelen dekkend programma voor laptopklassen op basis van digitaal en folio materiaal binnen de vastgestelde financiële kaders. Vorbereiden van de pilot laptopklassen in schooljaar 2011-2012. Voorafgaand aan het project gaat een onderzoekwerkgroep bestaande uit een ict-innovator, hoofd ict, 2 afdelingsleiders en Harald Wiggers onderzoek doen naar ervaringen van andere scholen en naar mogelijke hobbels en kansen
Resultaat	Per 1 september 2011 kunnen een tweetal teams van docenten met hun leerlingen starten met de pilot gebruik makend van gevarieerd lesmateriaal en bijpassende didactiek [effectieve leersituaties], met optimaal gebruik van de laptop.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> Selecteren van teams die op basis van intrinsieke motivatie willen deelnemen aan dit project; Het projectplan wordt opgesteld door de geselecteerde teams.
Inzet, kosten en opbrengsten	Financiering vindt plaats binnen de financiële kaders.
Planning	Schooljaar 2010-2011.
Bewaking voortgang	Bewaking gebeurt door de afdelingsleiders van de betreffende teams.
Evaluatie	Evaluatie geschiedt in de teams onder leiding van de afdelingsleider in samenwerking met de ict-innovator.

Project 12	Europese aanbesteding leermiddelen.
Doel van het project	Uitvoeren van de Europese aanbesteding voor de selectie en aanschaf van leermiddelen.
Resultaat	Keuze van leverancier[s] voor leermiddelen.
Activiteiten	Inventariseren wensen, uitvoeren Europese aanbesteding en afstemming met de begroting.
Inzet, kosten en opbrengsten	Coördinatie bij Quadraam, kosten worden uit de extra vergoeding van de overheid voor Europese aanbesteding gefinancierd.
Planning	Schooljaar 2009-2010
Bewaking voortgang	Overleg centrale directie en Quadraam.
Evaluatie	De Taskforce Leermiddelen van Quadraam evalueert de aanbesteding.

Implementatie

Het conceptbeleidsplan zal in november 2009 aan de afdelingsleiders gepresenteerd worden. Tevens wordt het conceptbeleidsplan ter goedkeuring aangeboden aan de MR.

De docent is de motor [van de verbetering] van het onderwijs. Van belang is dan ook dat docenten de inhoud van het beleidsplan kennen en weten wat er van ze verwacht wordt.

Na goedkeuring door de MR zal daarom [een samenvatting van] het leermiddelenbeleidsplan verspreid worden onder de docenten. Tijdens de teammiddagen zal aandacht besteed worden aan het beleidsplan.

Het leermiddelenbeleidsplan wordt opgenomen in het nieuwe meerjarenplan 2010/2014 en in de beleidscyclus. Per schooljaar wordt een aantal projecten voortvloeiend uit de uitspraken en ambities, maar ook uit de input van secties, uitgevoerd. De projecten worden opgenomen in het jaarplan. Daar waar relevant worden de te behalen resultaten opgenomen in de teamcontracten.

MONTAIGNE LYCEUM, DEN HAAG

Steeds meer verwerkingsopdrachten zelf ontwikkelen

Naam school	Montaigne Lyceum, Den Haag
Schoolsoort	vmbo-kgt/havo/vwo
Aantal leerlingen	890

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	€ 330	€ 290/€270/€250
Ouderbijdrage	€ 90	€ 90

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Het Montaigne Lyceum stelt de ontwikkeling van de leerling centraal en streeft ernaar zoveel mogelijk op maat gemaakte, contextrijke verwerkingsopdrachten te ontwikkelen. In de komende vier jaar wordt het gebruik van materiaal van derden, zoals uitgevers, verder afgebouwd, terwijl het gebruik van zelf ontwikkeld verwerkingsmateriaal toeneemt tot ongeveer 40 à 50% van de verwerkingstijd van leerlingen. Als ondergrens hanteert de school een streefcijfer van 25%. De school investeert geen tijd en energie in het zelf ontwikkelen van leerteksten. Wel zoekt de school samenwerking met partners om te komen tot een gezamenlijke productie van lesmateriaal.

Motieven Het Montaigne Lyceum heeft sinds de oprichting in 2001 veel ervaring opgedaan met het ontwikkelen van onderwijsmateriaal. Leermiddelenbeleid biedt de mogelijkheid eenheid aan te brengen in het schoolbeleid en een verbinding aan te brengen tussen de onderwijsvisie, de inzet van leermiddelen, professionalisering van docenten, ict-beleid en financiële kaders.

■ Aanpak

Werkgroep Het leermiddelenbeleidsplan is samengesteld door een werkgroep, bestaande uit de conector, twee onderwijsarchitecten, de ict-coördinator en een externe adviseur.

Beleidskeuzes Voor de periode 2009-2014 zijn veertien acties geformuleerd voor met name het ontwikkelen van contextrijke opdrachten voor verschillende leergebieden en leerjaren. Ook de boekenlijst, het tijdloos maken van materiaal en metadatering komen aan de orde.

Verkennde activiteiten De werkgroep heeft tien verkennende activiteiten geformuleerd, bijvoorbeeld ten aanzien van Elo-gebruik, Wikiwijs en de arrangeermogelijkheden van uitgevers. Op basis van deze activiteiten kan het leermiddelenbeleid verder ontwikkeld worden.

Teamontwikkelplannen Teams formuleren in januari van elk schooljaar plannen voor het ontwikkelen, verbeteren en aanvullen van eigen materiaal. Plannen worden gepresenteerd aan een beoordelingscommissie.

OnderwijsAtelier Het OnderwijsAtelier geeft handreikingen aan secties en teams over de kwaliteitseisen van zelf ontwikkeld materiaal op basis van de uitgangspunten van het leermiddelenbeleid.

■ Succesfactoren

- Bij het zelf maken van onderwijsmateriaal is het aan te bevelen om gebruik te maken van de diensten van een externe partij met ontwikkelervaring.
- Ieder team (zeven totaal) heeft een docent die geschoold is in het ontwikkelen van materiaal, de zogenaamde OnderwijsArchitecten die tezamen het OnderwijsAtelier vormen.

■ Obstakels

- Ict-beleid is nog onvoldragen, onder andere door het gebrek aan good practices in het land. Dat geldt bijvoorbeeld voor laptopbeleid.
- Niet iedereen kan en wil materiaal ontwikkelen.
- Zelf materiaal ontwikkelen kost veel tijd en dus ook veel geld, terwijl het nog de vraag is hoe je de kwaliteit van dit materiaal bewaakt.

[HOME](#)
[HULP](#)
[CONTACT](#)
[UITGEBREID ZOEKEN](#)
[TOEVOEGEN](#)

Vul hier uw zoekwoorden in...

Montaigne Lyceum

[Vakken](#)
[Competenties](#)
[Groepsgrootte](#)
[Leerjaren](#)
[Onderwijsniveau](#)
[Talen](#)
[Ontwerpvormen](#)
[Objectsoorten](#)

Het tijdschrift in EURO-FICTIE

Elk modern land heeft verschillende tijdschriften. Dus jullie nieuwe land kan ook niet zonder een goed tijdschrift. Maar zo'n tijdschrift is er nog niet, daarom wordt jullie gevraagd er één te ontwerpen. Het moet een echt tijdschrift worden met een[...]

Populair

Reacties

Tags

Kalender

- ★ over smaak valt niet te twisten deel
- ★ Jullie eigen stad
- ★ Identiteit: ben je Griek of stedeling?
- ★ Een stripverhaal van je boek
- ★ Leef je in in een mythologisch pers
- ★ beroemde gezichten
- ★ Overblijfselen van de oudheid
- ★ IKEA
- ★ Middeleeuws spel

Schlagerfestival

01 april 2009

Elk land heeft zijn eigen traditionele muziek. In

Het tijdschrift in EURO-FICTIE

01 april 2009

Elk modern land heeft

Nieuws

Acties

Veel bronnen, één beleid!

het leermiddelenbeleidsplan
van het Montaigne Lyceum

Den Haag, 1 december 2009

Inhoudsopgave

1. De onderwijskundige visie van de school
2. Visie op leermiddelenbeleid
3. Organisatie rond het kiezen, verwerven en ontwikkelen van leermiddelen
4. Programma van eisen voor leermiddelen
5. Het financiële kader
6. Professionalisering van het team
7. Volgen en vooruitzien

Dit leermiddelenbeleidsplan is samengesteld door een werkgroep bestaande uit:
Mathieu Arnouts (conrector), Monique van der Steen en Dirk van Ravestein (onderwijsarchitecten), Theo van der Weiden (ict-coördinator) en Harm van Son (extern adviseur Colours/KPC Groep)

Inleiding

Het opstellen van een leermiddelenbeleidsplan biedt de mogelijkheid om eenheid aan te brengen in het schoolbeleid. Het opstellen van een Leermiddelenbeleidsplan vereist een integrale benadering. De onderwijsvisie van de school, de inzet van leermiddelen, professionalisering van de docenten, ICT beleid en de financiële kaders zijn immers niet los te benaderen. Keuzes die gemaakt worden in het kader van leermiddelenbeleid hebben invloed op al deze terreinen en vice versa.

Het Montaigne Lyceum heeft sinds de oprichting van de school in 2001 veel ervaring opgedaan met het ontwikkelen van onderwijsmateriaal. Dit betekent dat keuzes die andere scholen wellicht nog moeten maken al zijn gemaakt en niet in het plan opgenomen zijn. Hierbij valt te denken aan een vraag als: "aan welke voorwaarden moet het zelf ontwikkelde materiaal voldoen?". Om toch inzicht te geven in de keuzes die in het verleden zijn gemaakt, is de Montaigne Ontwikkelgids als bijlage 1 aan dit plan toegevoegd.

Daarnaast is er een bijlage (2) gewijd aan Montaigne-db.nl. In dit zelf ontwikkelde online leermiddelenopslagsysteem wordt het door de docenten van de school ontwikkelde materiaal beschikbaar gehouden. Het systeem bestaat o.a. uit een database van door de docenten ontwikkeld materiaal en een programma voor het ontwikkelen van lesmaterialen. Om ervoor te zorgen dat de lesmaterialen gemakkelijk te vinden zijn in de database, vindt metadatering volgens de internationale standaarden plaats. Daarnaast heeft het Montaigne Lyceum een aantal schoolspecifieke metadata toegevoegd met betrekking tot de visie en werkwijze van de school.

In dit plan wordt uitgegaan van cycli van 4 jaar aangezien voor de afschrijving van boeken en ICT vaak deze termijn wordt gebruikt. Dit plan is daarnaast gekoppeld aan het nieuwe schoolplan van het Montaigne Lyceum, waarin de ambities voor komende vijf jaar zijn verwoord.

1. De onderwijskundige visie van de school

Op het Montaigne Lyceum staat de ontwikkeling van de leerling, in de brede zin des woords, centraal. De doelstelling van het onderwijs is dat we van een Montaigne-leerling kunnen zeggen dat hij of zij

- betrokken is
- zelfsturend is, keuzes kan maken, discipline heeft
- inzicht heeft in eigen kunnen
- kennis van zaken heeft
- kan samenwerken
- verantwoordelijkheid neemt voor zichzelf, voor anderen en voor de wereld
- klaar is voor de maatschappij

Het diploma dat onze leerlingen uiteindelijk behalen, is een diploma-plus: naast het opdoen van kennis staat het verwerken van inzichten en de vaardigheden om iets met die inzichten te doen centraal.

Bovenstaande doelstelling is alleen te realiseren met een op maat gemaakt, contextrijk onderwijsaanbod. Dit betekent concreet dat op het Montaigne Lyceum veel materiaal door de docenten zelf wordt ontwikkeld. Om het ingewikkelde proces van het ontwikkelen van materiaal goed te laten verlopen heeft iedere team (in totaal 7) een eigen OnderwijsArchitect. Dit zijn docenten die geschoold zijn in het ontwikkelen van materiaal. De OnderwijsArchitect begeleidt collega-docenten in het zelf ontwikkelen van lesmateriaal. Elke OnderwijsArchitect heeft wekelijks een dagdeel beschikbaar voor de ontwikkeling van lesmaterialen. De onderwijsarchitecten van de verschillende teams vormen samen het OnderwijsAtelier. Tijdens de wekelijkse teammiddagen geven de OnderwijsArchitect en de teamleider samen richting aan de onderwijsontwikkeling in hun team. De OnderwijsArchitecten ondersteunen verschillende onderwijskundige processen in de school en worden daarom uit de reguliere gelden en niet uit de leermiddelengelden betaald.

Momenteel wordt onderzocht hoe de onderwijsarchitecten nog effectiever kunnen worden ingezet. Hierbij wordt gedacht aan een *Flying Doctors*-constructie.

2. De visie van de school op leermiddelenvoorziening

De school wil een substantieel deel van de leermiddelen zelf ontwikkelen. Het onderwijs moet zo echt en contextrijk mogelijk zijn. Het gebouw van het Montaigne Lyceum en de wijze waarop de school is georganiseerd bieden hiertoe veel mogelijkheden. Slechts een zeer beperkt aantal scholen in Nederland heeft een soortgelijk vernieuwend concept als het Montaigne Lyceum.

Het zelf ontwikkelen van een deel van het materiaal zorgt voor:

- Onderwijs op maat
- Implementatiemogelijkheden van de schooldidactiek
- Deskundigheidsbevordering van de docenten
- Een grote mate van eigenaarschap van het onderwijs van de collega's

Uitgevers lijken vooralsnog niet in staat (of bereid) passend materiaal bij dit concept te ontwikkelen en op de markt te brengen.

In onderstaande tabel zijn de percentages voor de huidige situatie en streefsituatie (uiterlijk over 4 jaar) naast elkaar geplaatst. Deze percentages zijn gecheckt bij de teams en akkoord bevonden.

	Materiaal van derden		Eigen materiaal	
	Huidig	streef	huidig	streef
Onderbouw KT	60	50	40	50
Onderbouw TH	50	50	50	50
Onderbouw HV	70	60	30	40
Onderbouw Gym	70	60	30	40
Bovenbouw K	50	50	50	50
Bovenbouw T	75	60	25	40
Bovenbouw HV	75	65	25	35

De percentages hebben betrekking op de tijd dat leerlingen zelf bezig zijn met de verwerking van de stof en zijn gemiddelden per afdeling (en kunnen daarbinnen dus per leerjaar en per vak verschillen).

Materiaal van derden:

dit is materiaal dat bij uitgevers of andere (commerciële) partijen wordt ingekocht. Materiaal van derden is (hoofdzakelijk) bronnenmateriaal, in het zelf ontwikkelde materiaal wordt hiernaar verwezen.

Eigen materiaal:

dit is materiaal dat zelf ontwikkeld is of gearrangeerd met bestaande content.

Alleen eigen materiaal dat opgenomen is in de Montaigne DataBase wordt meegerekend in de streefcijfers. Opname in de DataBase betekent dat het materiaal voldoet aan de kwaliteitseisen van de school en hierop is gecontroleerd door het OnderwijsAtelier (zie paragraaf 4).

Het zelf ontwikkelen en/of arrangeren van eigen materiaal heeft betrekking op contextrijke verwerkingsopdrachten (voor een vak, vakoverstijgend of voor een thema). Het is niet gewenst veel tijd en energie te steken in het zelf ontwikkelen van leerteksten.

Als ondergrens per vak (mag gemiddeld over de verschillende leerjaren) wordt een streefcijfer van 25% eigen materiaal gehanteerd. De school / teamleiding voert hierover jaarlijks gesprekken met de sectie en daarbij kan eventueel beargumenteerd worden waarom de 25% niet wordt gehaald. De gesprekken worden 'low profile' gevoerd en op basis van ervaringen wordt gestuurd op het behalen van het streven in 4 jaar. Het ontwikkelen van eigen materiaal is een vast onderdeel op de agenda van het Doorlopend Leerlijn Overleg (DLO)

3. Organisatie rond het kiezen, verwerven en ontwikkelen van leermiddelen

Eigen materiaal

In de teamontwikkelpannen worden in januari van elk schooljaar plannen geformuleerd voor het ontwikkelen, verbeteren of aanvullen van eigen materiaal. Deze plannen worden als een project uitgewerkt en ingediend, waarbij vooral aandacht is voor de formulering van het beoogde resultaat, het tijdpad, de begroting en de criteria voor kwaliteit.

Naast de teams kunnen ook vaksecties of individuele docenten een project indienen.

De plannen worden gepresenteerd voor een 'beoordelingscommissie'. Deze breed samengestelde groep binnen de school (met afvaardiging uit de schoolleiding, het OnderwijsAtelier, docenten en leerlingen) maakt jaarlijks een keuze uit de aangeboden projecten. De ouders worden via de Ouderraad geïnformeerd over de procedure en de uitkomsten ervan.

De schoolleiding verstrekt inzichten in de toegekende projecten en de bijbehorende budgetten. De tijd die gemoeid is met de uitvoering van gehonoreerde projecten wordt vanaf 2010-2011 opgenomen in het takenplaatje van de betrokkenen.

Procedure interne ontwikkelsubsidie (jaarlijks proces)

	Onderdeel	Tijdpad
1.	Aankondigen subsidiemogelijkheid	Uiterlijk 31 oktober
2.	Indienen projectplan (zie bijlage voor format)	Uiterlijk 31 januari
3.	Beoordelen plannen door commissie	Uiterlijk 15 februari
4.	Toekennen bedrag (tijd voor docent) en ondersteuning (OA)	Uiterlijk 28 februari
5.	Informereren aanvragers	Uiterlijk 15 maart
6.	Opnemen in formatie nieuw schooljaar	Uiterlijk 15 juni

De school zoekt samenwerking met partners (bijv. binnen PLEION), om te komen tot een gezamenlijke productie van lesmateriaal. In de komende beleidsperiode van 4 jaar worden hier gerichte stappen in gezet, te beginnen in de tweede helft van het schooljaar 2009-2010 (eerste verkenning, oriëntatie op reeds beschikbaar materiaal o.a. via de Montaigne Database www.montaigne-db.nl).

Externe ondersteuning

Het Montaigne Lyceum heeft bij het ontwikkelen van het onderwijsmateriaal externe ondersteuning ingekocht bij KPC Groep / Colours. Het betrof o.a.:

- scholing van onderwijsarchitecten m.b.t. het ontwikkelen van materiaal
- bewaken van het tijdpad
- systematisch opzetten van onderwijsontwikkeling in de school
- in samenspraak opstellen van criteria en *formats* waaraan het materiaal moet voldoen
- het inrichten van www.montaigne-db.nl

Het verdient aanbeveling om bij een ingrijpende innovatie, zoals het zelf maken van onderwijsmateriaal, een externe partij in de hand te nemen die ervaring heeft op dit gebied. Inmiddels heeft het Montaigne Lyceum zelf getrainde onderwijsarchitecten, zijn de criteria opgesteld en is het ontwikkeltraject vastgesteld zodat vooralsnog geen externe partij (behalve bij het opstellen van dit plan) in het plan is opgenomen.

Bij het implementeren van het beleidsplan in de komende 4 jaar zal de school, daar waar nodig, externen inschakelen voor advies. De kosten van deze inhuur zullen ten laste komen van het leermiddelenbudget.

Materiaal van derden

Het Montaigne Lyceum werkt voor de komende periode met Van Dijk Educatie als leverancier en logistiek verantwoordelijke voor de schoolboeken.

Ten aanzien van de aanschaf van materiaal van derden wordt in de komende periode experimenteerruimte toegestaan voor de teams en secties. Het gaat daarbij om zaken als de aanschaf van lesmethoden per leerling of

per klas (in zogenaamde klassensets), alsmede de aanschaf van pdf's van lesmethoden. De secties zijn leidend, nemen het initiatief voor het inzetten van een experiment en overleggen hierover met de team – en schoolleiding.

De middelen die nodig zijn voor experimenten zoals klassensets, mogelijkheden om zelf materiaal te arrangeren en de aanschaf van digitaal materiaal worden uit het leermiddelenbudget bekostigd en niet uit het sectiebudget. Voor ieder experiment dient de sectie / het team een begroting en een toelichting in bij de schoolleiding . Naar aanleiding hiervan wordt besloten welke voorstellen / experimenten worden gehonoreerd.

4. Programma van eisen voor leermiddelen

De school gebruikt de volgende omschrijving voor wat digitale leermiddelen zijn:
'digitale leermiddelen':

- wat is het wel? webquests
applets
games
url's, als verwijzing naar informatie
- wat is het niet? pdf's van methode
invulbladen en formats in Word/Excel ter verwerking van geleerde,
dragers zoals digitale schoolborden, mp3-spelers

Tenminste 10% van de contacttijd werken leerlingen met digitale leermiddelen. Daarnaast wordt 10% van de contacttijd gewerkt met het Office-pakket, hoofdzakelijk voor het uitwerken van opdrachten en het verwerken van de leerstof.

Deze percentages zijn streefcijfers voor een periode van 4 jaar en zijn gemiddelden per afdeling (en kunnen daarbinnen dus per leerjaar en per vak verschillen). Er wordt niet strikt gecontroleerd of deze cijfers gehaald worden, omdat dit moeilijk te meten is. Wel wordt vooral door de schoolleiding en het OnderwijsAtelier een klimaat geschapen binnen de school, waardoor het mogelijk wordt op een natuurlijke wijze naar de streefsituatie toe te groeien.

Kwaliteitseisen

Het OnderwijsAtelier geeft handreikingen aan de secties en teams als het gaat om de kwaliteitseisen van zelf ontwikkeld lesmateriaal. Deze eisen liggen op het gebied van:

- materiaal moet passen bij de uitgangspunten van de school
- materiaal moet ontwikkeld zijn conform de afspraken uit de ontwikkelgids van het OnderwijsAtelier (bijlage 1)
- materiaal moet gemetadateerd zijn en opgenomen zijn in de Montaine DataBase, zie hiervoor de handleiding 'Metadateren' (bijlage 2)

Het OnderwijsAtelier vervult een rol van 'poortwachter – achteraf' en als vraagbaak voor de secties en teams die vragen hebben over alle zaken die te maken hebben met het ontwikkelen en/of arrangeren van lesmateriaal en leermiddelen.

ICT faciliteiten

Als eerste resultaat van het denken over leermiddelen en leermiddelenbeleid is een weldoordachte keuze gemaakt voor een nieuwe Elektronische Leeromgeving. Met de keuze voor Magister wordt het mogelijk een aantal functionaliteiten te combineren, zodat leerlingen en docenten op een centrale plek alles kunnen vinden wat van belang is voor het leerproces (administratief en onderwijs-inhoudelijk, zoals bijvoorbeeld digitaal leermateriaal). Deze omstandigheid zal stimulerend werken voor een verdere groei van het gebruik van digitaal leermateriaal in de school naast producten die al gebruikt worden zoals DigIn en Wisweb. Vanaf de invoering van de Magister ELO wordt het gebruik hiervan voor alle docenten verplicht. (2010)

In deze beleidsperiode zal nader onderzoek gedaan worden naar een verdere uitbreiding van functionaliteiten van de nieuwe ELO (o.a. portfolio voor leerlingen) en de koppeling van de ELO aan de Montaigne DataBase. Tevens wordt in het komende jaar onderzocht welke en hoeveel *hardware* nodig is om het leerproces van de leerlingen binnen het uitgezette onderwijsbeleid (schoolplan 2010 -2014) goed te ondersteunen. Op basis van de resultaten zullen vervolgens een financieel en een implementatieplan worden opgesteld, zodat aan de randvoorwaarden kan worden voldaan.

5. Het financiële kader

De school wil de door het rijk verstrekte middelen optimaal gebruiken. Het gemiddelde bedrag dat de school wil uitgeven voor het leermiddelenpakket van de leerling is vastgesteld op 320 euro, conform de vergoeding per leerling vanuit de rijksoverheid. Dit betekent dat de school alleen in bijzondere gevallen extra, eigen middelen inzet voor de aanschaf en/of ontwikkeling van lesmateriaal. Bv. Als er extra kosten voortkomen uit strategische beleidskeuzes.

Binnen dit financiële kader wordt per afdeling (zie schema in paragraaf 2) een gemiddelde prijs voor het leermiddelenpakket vastgesteld, eventueel gespecificeerd naar leerjaren. De schoolleiding stelt in samenspraak met de teamleiders dit bedrag vast.

Per afdeling wordt gestreefd in max. 4 jaar naar een verdeling van het budget voor aanschaf van materiaal van derden en ontwikkeling van eigen materiaal, als volgt (uitgaande van een normbedrag van 320 euro):

- 230 euro voor aanschaf materiaal van derden (incl. licenties)
- 90 euro voor ontwikkeling eigen materiaal (incl. inzet personeel)

Daarnaast wordt ongeveer 25 euro per leerling additioneel ingezet voor kopieer- en reproductiewerk, voor zover het betrekking heeft op onderwijsdoelen (dus niet administratief). Hierbij zal nog onderscheid gemaakt worden tussen verbruik en gebruik en tussen zwart-wit- en kleurkopieën. Om het aantal kopieën terug te dringen wordt het eigen materiaal tijdsbestendig gemaakt. Dit betekent dat (delen van) dit materiaal meerdere schooljaren gebruikt kan worden. De reprojosten worden uit het huisvestingbudget bekostigd en niet uit het leermiddelenbudget, zodat er meer middelen kunnen worden vrijgemaakt voor onderwijsontwikkeling.

Door een eerste kritische 'boekenlijstronde' in 2008 -2009 is de gemiddelde prijs per boekenlijst teruggebracht van 330 naar 290 Euro. Hieronder zijn de stappen in beeld gebracht die de komende 4 jaar moeten leiden tot het verder terugbrengen van gemiddelde boekenlijstprijzen

Aan het leermiddelenbeleid gerelateerde Beleidskeuzes uit het nieuwe schoolplan (korte termijn)

	Onderdeel	Tijdpad
1.	Opstellen boekenlijst 2010 - 2014 (zo weinig mogelijk werkboeken)	Uiterlijk maart 2010
2.	Herontwerpen /aanpassen VMBO intersectoraal	Uiterlijk maart 2011
3.	Ontwikkelen programma Technisch ontwerpen klas 1 HV en 3 Gymnasium	Uiterlijk juni 2010
4.	Ontwikkelen programma Kunst en Techniek 3 H en 3V	Uiterlijk juni 2011
5.	Uitvoeren nieuw ontwikkeld programma NLT 4,5,6 HV	Vanaf september 2010
6.	Curriculum vervangende contextrijke opdrachten ontwerpen voor thema's in onderbouw (en thematische opdrachten)	2010 -2014
7.	Curriculum vervangende (vakoverstijgende) contextrijke opdrachten ontwerpen voor vakken in de onderbouw	2010 -2014
8.	Curriculum vervangende contextrijke opdrachten ontwerpen voor thema's in bovenbouw (en thematische opdrachten)	2010 -2014
9.	Curriculum vervangende (vakoverstijgende) contextrijke opdrachten ontwerpen voor vakken in de bovenbouw	2010 -2014
10.	'Tijdloos' maken en produceren bestaand materiaal	Uiterlijk juni 2010
11.	Invoeren bestaand materiaal in www.montaigne-db.nl	Continue
12.	Betrekken van leerlingen bij het beoordelen van zelfontworpen materiaal d.m.v. enquêtes	Continue
13.	Betrekken van leerlingen bij het ontwerpen van materiaal via de Domeinraden	Jaarlijks bij minimaal een onderwijsproject per team
14.	Breed inzetten van wintoets	2011 - 2012

Wanneer een afdeling in staat is minder geld uit te geven aan materiaal van derden, ontstaat er meer ruimte voor investeringen in eigen materiaal.

Ten aanzien van de exacte verdeling van de kosten per afdeling en per team wordt in de komende jaren ervaring opgedaan. Bovengenoemde uitgangspunten zijn daarbij bepalend, alsmede de tabel met streefcijfers uit paragraaf 2.

Voor de kosten voor de aanschaf van abonnementen, deelnames etc. reserveert de school jaarlijks een budget van 5.000 euro. Teams en secties kunnen een aanvraag doen voor een aanschaf, onderbouwd met een onderwijskundige argumentatie en een kostenplaatje. De schoolleiding beslist over toekenning van de aanvraag, in samenspraak met het OnderwijsAtelier.

Eventuele extra vakken worden meegenomen binnen het budget (ouders gaan hiervoor dus niet extra betalen).

6. Professionalisering van het team

Het OnderwijsAtelier speelt een voorname en initiërende rol bij de professionalisering van het team. De architecten in dit Atelier zijn geschoold en hebben een ruime ervaring en een uitgebreid instrumentarium op het gebied van zelf ontwikkelen en arrangeren van lesmateriaal. Het Atelier coacht en begeleidt de teams en de docenten en is verantwoordelijk voor het verspreiden en borgen van kennis. Daar waar nodig worden de OnderwijsArchitecten voor deze taken extra geschoold.

Speerpunten voor de komende beleidsperiode zijn scholing op werkvormen, metadatering en het arrangeren van materiaal. In het scholingsplan zal hier ruim aandacht voor zijn. Naast inhoudelijke scholing wordt ook scholing aangeboden met betrekking tot het verwerven van ICT-vaardigheden. Dit heeft als doel om het gebruik van de ELO, het Smartboard en digitaal materiaal te optimaliseren. Het scholingsplan wordt opgesteld in overleg met de teamleiders en andere betrokkenen en voorgelegd aan de MR ter vaststelling in de periode mei/juni van elk schooljaar. De kosten voor scholing drukken op het scholingsbudget en niet op het leermiddelenbudget.

7. Volgen en vooruitzien

Over hoe de school rapporteert over het leermiddelenbeleid en de leermiddelenvoorziening aan bestuur, medezeggenschapsraad, ouders en omgeving.

De school rapporteert in haar begroting aan het Centrale Directie van de Esloo Onderwijsgroep, waarvan het Montaigne Lyceum deel uitmaakt. Daarnaast wordt het Leermiddelenbeleidsplan verspreid onder de andere scholen van de onderwijsgroep. In december 2009 zijn de uitgangspunten van dit plan reeds aan de Algemene Directie (Locatie directeurs, Algemeen Directeur, Stafbureau) gepresenteerd.

Het Leermiddelenbeleidsplan zal ter goedkeuring aan de Deel MR, waarin ook ouders zitting hebben, worden voorgelegd.

De leerlingen worden betrokken bij de evaluatie van leermateriaal via enquêtes. Het OnderwijsAtelier speelt hier een rol in, als expertisecentrum binnen de school.

In dit plan zijn met name de ambities met betrekking tot leermiddelenbeleid voor de komende 4 jaar uitgewerkt. Daarnaast zal ook nog een aantal verkennende activiteiten plaatsvinden ter ondersteuning van het beleid in de periode daarna. Deze zijn in onderstaand schema opgenomen.

Verkennde activiteiten m.b.t. het leermiddelenbeleid

	Onderdeel	Tijdspad
1.	Opstellen functies mb.t. de inrichting van de ELO	Uiterlijk maart 2012
2.	Opstellen ICT-beleidsplan in het kader van leermiddelenbeleid	Uiterlijk maart 2013
3.	Opnemen scholingswensen m.b.t. onderwijsontwikkeling in het scholingsplan	Uiterlijk juni 2010
4.	Onderzoek naar de mogelijkheden om in de onderbouw VMBO (en verder?) te werken met leergebieden	Uiterlijk juni 2011
5.	Samenwerking met partners (PLEION) aangaan met betrekking tot onderwijsontwikkeling	Vanaf september 2010
6.	Onderzoek naar mogelijkheden en wenselijkheid om digitale methodes in te voeren	2010 – 2011
7.	Onderzoek naar mogelijkheden om gebruik te maken / aan te sluiten bij initiatieven als Wikiwijs en VO-content	2010 – 2011
8.	Onderzoek naar arrangeermogelijkheden van uitgevers	2010 – 2011
9.	Onderzoek naar breed invoeren van Wisweb	2010 -2011
10.	Verwerken conclusies uit richtinggevende onderzoeken voor leermiddelenbeleidsplan 2014 en verder	Uiterlijk januari 2014

DR. NASSAU COLLEGE, ASSEN

Activerender didactiek door moderne en flexibele leermiddelen

Naam school	Dr. Nassau College, Assen
Schoolsoort	gymnasium/vwo/havo
Aantal leerlingen	1500

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	€ 398	€ 388
Ouderbijdrage	€ 57	€ 57

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities De verdere ontwikkeling van activerende didactiek speelt een belangrijke rol. Het Dr. Nassaucollege wil daarom nadrukkelijk moderne, digitale communicatiemiddelen als sms, msn, Hyves, blogs en gaming betrekken. Ook flexibele leermiddelen, waarbij leerlingen individueel en zelfstandig hun leerproces bepalen, worden noodzakelijk geacht. De school streeft ernaar, dat in 2015 (wanneer de nieuwbouw is gerealiseerd) circa 30% van alle leermiddelen uit eigen ontwikkeld materiaal bestaat. Op langere termijn zal dit percentage oplopen tot 100%.

Met de pilots *Digiklassen Unit X* en *Culturium en ontwikkeling van de creatieve vakken* verkent de school de verdere mogelijkheden en de uitwerking. De school investeert jaarlijks 2 fte (€ 120.000) in ontwikkeltijd en streeft een besparing na van 50% op werkboeken. Het streven is om het percentage digitale leermiddelen te laten stijgen tot circa 50%.

Motieven Dr. Nassau College arrangeert en ontwikkelt al enige tijd eigen, digitale leermiddelen. De school wil deze activiteiten graag in een locatiebreed beleid plaatsen. Daarnaast wil de school anticiperen op de invoer van de lumpsumfinanciering, de aflopende contracten met de tussenhandel, en de Europese aanbesteding.

■ Aanpak

Werkgroep In een werkgroep van vijf personen is het beleidsplan ontwikkeld. De werkgroep bestond uit de locatiedirecteur (projectleider), de beleidsmedewerker ict (opsteller beleidsplan), twee onderwijsontwikkelaars en de facilitymanager (financiën/aanbesteding).

Rol docenten Docenten hebben per vakgroep in een enquête aangegeven hoe zij huidige leermiddelen gebruiken en welke veranderingen zij in de toekomst verwachten.

Rol leerlingen/ouders Brugklasleerlingen worden in het schooljaar 2010/2011 geënquêteerd over leermiddelen.

Updates/onderhoud Maandelijks wordt de kwaliteit van leermiddelenbeleid gemeten en geëvalueerd in het managementteam, de unit en individueel met docenten en leerlingen. Het conceptbeleidsplan wordt besproken in directie en MR.

■ Succesfactoren

- Ontwikkeling van leermiddelenbeleid draagt bij aan een betere bewustwording van de rol van de onderwijskundige visie, ict, financiën, personeel en organisatie.
- Leermiddelenbeleid bundelt losstaande onderwijskundige ontwikkelingen.
- Leermiddelenbeleid leidt tot een hoger kostenbewustzijn.
- Leermiddelenbeleid leidt tot een kwalitatieve impuls aan het onderwijs.

■ Obstakels

- Op financieel gebied blijven vragen over, onder andere doordat er nog gepraat moet worden over de Europese aanbesteding.
- Het aanbod aan met name digitale leermiddelen bevindt zich in een enorme stroomversnelling. Daardoor valt niet precies te voorspellen in welke richting het zal gaan. Daarom moet het beleidsplan volgens de school niet gezien worden als een onwrikbaar document.

LEERMIDDELENBELEIDSPLAN

VOOR DE 21^E EEUW

Projectgroep Leermiddelenbeleid

Juli 2009

Voorwoord

Op Quintus gebeurt veel. Binnen onze locatie horen wij dit regelmatig. Voor opgroeiende pubers is het sociale aspect zeer belangrijk. Daarom zijn wij steeds op zoek naar een optimale balans in kwaliteit, sociale netwerken en diversiteit in activiteiten.

Onze docenten zijn zeer belangrijk voor de kwaliteit van ons onderwijs. Door de komst van internet, laptops, gaming, sociale netwerken, You-tube en de mobiele telefoon is de leer- en leefomgeving van de opgroeiende pubers drastisch veranderd. De afgelopen jaren is er veel onderzoek gedaan naar het puberbrein en hoe pubers leren. Dit heeft andere inzichten gegeven in hoe leerlingen informatie verwerken en opslaan. We moeten ons terdege realiseren dat de wijze waarop de jeugd leert en communiceert is veranderd. Wij moeten inspelen op veranderde leerstijlen van leerlingen. De komende jaren spelen wij daar op in door onze activerende didactiek te optimaliseren. Door het creëren van een stimulerende leeromgeving, waarin de docent steeds meer de rol krijgt van kennisarrangeur, gaan wij de kwaliteit van ons onderwijs verbeteren. Dat moet zichtbaar worden in prima eindexamenresultaten en tevreden leerlingen, ouders en personeel. Ons leermiddelenbeleid speelt daarbij een belangrijke rol. Maandelijks wordt de kwaliteit gemeten en geëvalueerd. Dit gebeurt in het managementteam, de units en individueel met de docenten en leerlingen.

Binnen de locatie Quintus willen we sterker inzetten op de interesse gebieden van onze leerlingen. Uit ervaring is gebleken dat dit motiverend werkt voor de leerling maar ook voor de docent. Dit heeft ook een positief effect op de andere vakken. Op deze wijze wordt op een natuurlijke manier samenhang gecreëerd, zullen de resultaten verbeteren en bereiden we de leerlingen beter voor op het maken van keuzes voor de toekomst.

Wij willen kinderen opleiden tot wereldburgers die klaar zijn voor de maatschappij. Een hele uitdaging waar wij met veel plezier invulling aangeven.

Albert Noord
Locatiedirecteur Quintus

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING

- 1.1 Waarom een leermiddelenbeleidsplan
- 1.2 Wat verstaan we onder leermiddelen

2 RELATIE MET DE ONDERWIJSKUNDIGE VISIE & DOELEN

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Onderwijskundige visie
- 2.3 Leermiddelen en didactische visie

3. DE HUIDIGE STAND VAN ZAKEN

- 3.1 De leermiddelen
- 3.2 Organisatie & Personeel
- 3.3 Financiën

4. LEERMIDDELENBELEID IN 2015 – PLAN VAN AANPAK

- 4.1 Inleiding
- 4.2 Leermiddelen
- 4.3 Organisatie & personeel
- 4.4 Financiën

5. TENSLOTTE

Bijlage 1: PILOT DIGIKLASSEN UNIT X

Bijlage 2: Culturium en ontwikkeling van de creatieve vakken

1.INLEIDING

1.1 Waarom een leermiddelenbeleidsplan

In de onderwijsvisie van het Dr. Nassau College speelt het ontwikkelen van een activerende didactiek een belangrijke rol. Een veranderende maatschappij, waarin ICT bij jongeren een steeds prominentere rol speelt, vereist ook veranderend onderwijs, onderwijs dat zich aanpast aan de moderne homo zappiens, die zijn kennis en informatie allang niet meer uitsluitend uit boeken haalt, maar alle hem ter beschikking staande middelen en bronnen gebruikt. Dit onderwijs dient vernieuwend, aansprekend en afwisselend te zijn.

Daarnaast streeft het Dr. Nassau College naar onderwijs dat samenhangend is, zowel in horizontaal(tussen vakken) als in verticaal (tussen leerjaren) opzicht. In dat kader wordt er op het Dr. Nassau College steeds meer projectmatig en vaak ook vakoverstijgend gewerkt. Het spreekt voor zich dat de bestaande, traditionele leermiddelen vaak niet (meer) voldoen en dat docenten op zoek moeten gaan naar alternatieven. Op het Dr. Nassau College wordt door enthousiaste docenten dan ook al druk geëxperimenteerd met het gebruik van “alternatieve” (dwz andere dan leerboeken) leermiddelen.

- Zo wordt de ELO steeds meer ingezet als alternatief voor traditioneel lesmateriaal (het boek),
- wordt er steeds meer en vaker digitaal getoetst,
- wordt er steeds vaker zonder het traditionele boek met eigen ontwikkeld en gearrangeerd lesmateriaal gewerkt,
- wordt er volop nagedacht over en geëxperimenteerd met de inzet van nog weer andere vormen van leermiddelen zoals bijv. gaming, mobile learning, Hyves, SMS, MSN en andere Web 2.0 applicaties.

Het voornaamste doel van dit Leermiddelenbeleidsplan is dan ook, al deze op zich staande activiteiten in een breder kader te plaatsen en het beleid t.a.v. de huidige en toekomstige leermiddelen in een locatiebreed document te verankeren. De noodzaak daarvan wordt urgenter naarmate ook zaken als de invoer van gratis schoolboeken, het aflopen van bestaande contracten met leveranciers als bijv. van Dijk Educatie en de plicht tot Europees aanbesteden steeds dichterbij komen.

1.2 Wat verstaan we onder leermiddelen

Volgens Wikipedia is een “**leermiddel** of **didactisch middel** ieder middel dat in een formele lessituatie wordt gebruikt om de leerling of student kennis en vaardigheden bij te brengen.” Dit kan variëren van de meest basale hulpmiddelen zoals het gesproken woord, via het boek naar geavanceerde digitale materialen.

In onze onderwijssituatie betekent dit dat hiertoe naast de traditionele papieren methode, veelal bestaande uit een tekst- en leerboek (doorgans aangevuld met een door de uitgever geleverde extra digitale component in de vorm van een CD, DVD of internetsite) tevens uiteenlopende toepassingen als eigen foliomateriaal als readers, werkbladen e.d. ook websites, WIKI's, blogs, games en mobile learning moeten worden gerekend.

Het gebruik van al deze diverse leermiddelen, zowel digitaal en niet-digitaal zal binnen het te ontwikkelen leermiddelenbeleid moeten worden meegewogen en geëvalueerd.

2.RELATIE MET DE ONDERWIJSKUNDIGE VISIE & DOELEN

2.1 Inleiding

Het Dr. Nassau College streeft ernaar om onderwijs op maat te ontwikkelen, niet alleen om beter tegemoet te kunnen komen aan de verscheidenheid van de individuele leerling, maar ook om optimaal te kunnen aansluiten bij de veranderende onderwijskundige ontwikkelingen, waarbij leerlingen individueel en zelfstandig hun eigen leerproces vormgeven. Dit vraagt om flexibele leermiddelen die lang niet altijd in het traditionele leermiddelenveld gevonden kunnen worden. Eigen initiatieven van de school en de leerling op het gebied van het gebruik en het ontwikkelen van leermiddelen worden daardoor welhaast noodzakelijk.

2.2 Onderwijskundige visie

Het Dr. Nassau College streeft op onderwijskundig gebied o.a. naar:

- Onderwijs dat een tweeledig doel dient: enerzijds vorming van de leerling, anderzijds voorbereiding van de leerling op vervolgstudie, beroep en maatschappij.
- Onderwijs dat zich richt op de persoonsvorming van de leerling, waarbij het zelfstandig, op basis van argumenten, kunnen maken van keuzes een centraal uitgangspunt vormt.
- Onderwijs dat persoonsvorming nastreeft die plaatsvindt binnen de sociale context van school en maatschappelijke omgeving.
- Onderwijs dat de leerling een actieve rol geeft in het eigen leerproces en hem hiertoe uitdaagt en motiveert.
- Onderwijs dat samenhangend is, zowel in horizontaal (tussen vakken) als in verticaal (tussen leerjaren) opzicht.
- Onderwijs waarin leerstof aangeboden wordt die een pedagogische meerwaarde heeft, d.w.z. die relevant is voor de persoonsvorming van de leerling en zijn functioneren in de samenleving
- Onderwijs dat recht doet aan de ontwikkelingsfase waarin de leerling verkeert.
- Onderwijs met aandacht voor het veranderende karakter van kennis en het toenemend belang van vaardigheden en attitudevorming.
- Onderwijs dat mede gericht is op en gebruik maakt van de maatschappelijke omgeving.

2.3 Leermiddelen en didactische visie

Onze leermiddelen dienen aan te sluiten bij de hierboven beschreven didactische visie en doelen van de school. In de praktijk houdt dit in dat leerlingen de beschikking dienen te krijgen over leermiddelen waarmee ze zelfstandig hun eigen leerproces kunnen vormgeven. Deze

leermaterialen en de leeromgeving moeten leerlingen bovendien uitdagen om een actieve en zelfstandige rol aan te nemen en ze dienen aan te sluiten bij de eigen maatschappelijke belevingswereld. Deze is vandaag de dag voor een belangrijk deel digitaal: leerlingen maken in steeds grotere mate gebruik van digitale middelen als het gaat om kennisverwerving en communicatie. Het boek is allang niet meer heilig, kennis wordt doorgaans verkregen via het internet en het gebruik van digitale communicatiemiddelen als SMS, MSN, Hyves, Blogs, gaming enz. behoort tot de primaire levensbehoeftes van de huidige (de generatie Einstein).

Willen wij als school bij deze ontwikkelingen aansluiten en de jongeren blijven aanspreken en motiveren, dan zullen we deze WEB 2.0 applicaties (ook wel social software genoemd) op de een of andere wijze in de lespraktijk dienen te integreren.

3. DE HUIDIGE STAND VAN ZAKEN

3.1 De leermiddelen

Op dit moment wordt er op het Dr. Nassau College door veel vakgroepen nog voornamelijk met “traditionele” leermiddelen gewerkt, d.w.z. vanuit een bestaande methode met doorgaans een tekst- en een werkboek. Bij veel van de deze methodes worden er daarnaast in toenemende mate extra digitale hulpmiddelen zoals E-packs, websites, CD-Rom's enz. aangeboden. Daarnaast maken veel vakgroepen gebruik van bestaande Internetsites (bijv. Teleblik) als aanvulling op de lessen.

De school heeft al een groot aantal jaren de beschikking over een ELO (Brainbox=Blackboard), die door veel vakgroepen in eerste instantie werd gebruikt als communicatie- en administratiemiddel (voor studiewijzers, taken. Agenda's, mail enz.). De laatste jaren neemt het gebruik van de ELO explosief toe, ook voor de onderwijs-inhoudelijke toepassing.

Een groeiend aantal vakgroepen werkt volledig of in enkele leerjaren zonder bestaande methode, maar met eigen ontwikkeld en/of gearrangeerd lesmateriaal. Als voornaamste reden voor het gebruik van eigen leermiddelen wordt doorgaans genoemd het ontbreken van een geschikte methode: bestaande methodes sluiten niet aan bij de leerlijnen zoals die door de vakgroep zijn opgesteld, zijn incompleet, niet meer up-to-date enz..

Vakgroepen die al langere tijd met eigen ontwikkelde lesmaterialen werken zijn bijv. Muziek, LO en BSM, Science, Beeldende Vorming, Nederlands (V5 en V6). Deze vakgroepen maken doorgaans intensief gebruik van de ELO, ook waar het gaat om het aanbieden van de lesstof en de toetsing.

3.2 Organisatie & Personeel

Op het Dr. Nassau College wordt de keuze voor leermiddelen doorgaans bepaald door de vakgroepen. Op basis van ontwikkelde vakleerplannen en doorlopende leerlijnen kiezen zij hun leermiddelen uit het bestaande aanbod van traditionele lesmethodes.

Er bestaat niet zoiets als een maximum budget en de verschillen per vakgroep zijn soms enorm groot.

Op dit moment worden docenten die zelf leermiddelen ontwikkelen daarvoor niet of nauwelijks gefaciliteerd.

3.3. Financiën

Een gemiddeld boekenpakket kost € 400,00 voor klas 1 t/m 3

50% van de leermiddelen bestaat uit werkboeken die in 1 jaar worden afgeschreven. De overige boeken worden in 3 jaar afgeschreven. Hiermee komen wij voor klas 1 t/m 3 uit met de bekostiging .

Voor de klas 4 t/m 6 kost een boekenpakket gemiddeld € 450,00. Ook hier zijn 50% van de boeken werkboeken. Bij een afschrijving van 3 jaar krijgen we hier een tekort.

Om het tekort wat gaat ontstaan op te vangen gaan we de boeken in 4 jaar afschrijven en hebben wij de vakgroepen gevraagd het komend jaar met een alternatief te komen voor de relatief hoge kosten voor de werkboeken. Het komend schooljaar starten we al met diverse pilots.

Ons streven is de kosten van de werkboeken met minimaal 50% terug te brengen. Dit moet een besparing opleveren van minimaal € 150.000 euro. Wij gaan er vanuit dat we maximaal 2 FTE moeten investeren voor contentontwikkeling. De kosten hiervan zijn € 120.000. Eind 2012 moet dit zijn gerealiseerd.

Leermiddelen worden betaald uit de lumpsum financiering. Daarnaast hanteert de school een ouderbijdrage van € 57,-.

De school heeft een contract met van Dijk Educatie. Voor de klassen 1 t/m 3 worden de pakketten door de school samengesteld en uitgereikt, voor de 2^e fase worden de pakketten dit jaar bij wijze van proef samengesteld en uitgereikt door van Dijk Educatie.

Het contract met van Dijk loopt t/m het schooljaar 2009-2010.

4. LEERMIDDELENBELEID IN 2015 – PLAN VAN AANPAK

4.1 Inleiding

Het is het streven van het Dr. Nassau College om op het gebied van leermiddelen te komen tot een vorm van blended learning waarbij naast de traditionele middelen (in de vorm van boeken, readers enz.) ook veelvuldig en gestructureerd gebruik wordt gemaakt van eigen ontwikkelde/gearrangeerde digitale leermiddelen, met als uitgangspunt de Elektronische Leeromgeving van de school.

De school streeft ernaar dat in het jaar 2015 (wanneer volgens de huidige planning de nieuwbouw betrokken kan worden) circa 30% van alle leermiddelen uit eigen ontwikkeld digitaal lesmateriaal bestaat.

Op de langere termijn zal dit percentage nog verder oplopen tot ongeveer 50%.

Om deze ambitie te realiseren worden er in fases een aantal activiteiten ontplooid.

- Er wordt een uitgebreid onderzoek onder docenten en leerlingen gehouden naar wensen op het gebied van (digitale) leermiddelen
- Er vindt een forse uitbreiding plaats van de bestaande infrastructuur (pc's, beamers enz)
- Er wordt gestart met een aantal experimenten met nieuwe, alternatieve leermiddelen (gaming, blogs, wiki's, enz)
- Er wordt onderzoek verricht naar de financiële implicaties van het leermiddelenbeleid op het gebied van facilitering van leermiddelenontwikkelaars, Europese aanbesteding.

4.2 Leermiddelen

Het is het streven van het Dr. Nassau College om op het gebied van leermiddelen te komen tot een vorm van blended learning, waarbij naast de traditionele leermiddelen (in de vorm van boeken, readers enz.) ook veelvuldig en gestructureerd gebruik wordt gemaakt van eigen ontwikkelde/gearrangeerde digitale middelen, met als uitgangspunt de Elektronische Leeromgeving van de school. Daarnaast zal er structureel gebruik worden gemaakt van ieder leermiddel dat kan bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. We moeten hierbij denken aan de inzet van social software als WIKI's, Blogs, MSN , maar ook aan toepassingen als serious gaming en mobile learning.

- De rol van de ELO wordt verder uitgebreid en ingebed in de onderwijsstructuur van de school. Het is het streven dat in 2015 alle vakken structureel gebruik van Blackboard

maken. Om dit te realiseren wordt er voortdurend scholing aangeboden aan beginners. Daarnaast worden er echter ook cursussen voor (ver)gevorderden georganiseerd. In deze cursussen zullen specifieke thema's worden behandeld als digitaal toetsen, adaptief toetsen enz.. Deze cursussen zullen worden verzorgd door de beleidsmedewerker ICT dan wel door het UOCG, de educatieve afdeling van de R.U. Groningen, waarmee de school nauw samenwerkt.

- In het komend schooljaar wordt in een aantal brugklassen een pilot gestart waarbij de leerlingen voor een aantal vakken niet meer met een bestaande methode werken, maar met door de vakgroep zelf ontwikkeld materiaal, dan wel met de digitale versie van een bestaande methode (zie bijlage 1).
- Ook wordt er in het schooljaar 2009-2010 een begin gemaakt met het Culturium, een cultuurstroom die leerlingen gaat voorbereiden op een vervolgopleiding in een creatieve richting (film, foto, drama, beeldende vorming, tekenen enz.). Deze cultuurstroom zal uitsluitend gebruik gaan maken van zelf ontwikkelde -vooral digitale- leermiddelen (zie bijlage 2).
- Onder leerlingen en docenten wordt onderzoek gedaan naar de gebruikte en gewenste leermiddelen. De uitkomsten van deze enquêtes kunnen op onderdelen tot een aanpassing van het beleidsplan leiden.

4.3 Organisatie & personeel

Er vindt op dit moment binnen de verschillende vakgroepen een kritische heroriëntering op de leermiddelen plaats. D.m.v. een enquête hebben zij aangegeven wat voor leermiddelen zij nu gebruiken en welke veranderingen zij in de toekomst op dit gebied verwachten. Als direct gevolg van die discussie zijn er al vakgroepen die in het komend schooljaar de bestaande methode afzweren en uitsluitend met eigen digitaal en niet digitaal materiaal gaan werken. Daarnaast zal er aan het begin van het nieuwe schooljaar ook onder de leerlingen een enquête worden gehouden over de leermiddelen.

Om ervoor te zorgen dat er in de toekomst ook voldoende kennis onder –een deel van- de docenten aanwezig is om zelf leermiddelen te gaan ontwikkelen/arrangeren, zal er per vakgroep/leergebied minimaal één collega op dit gebied worden geschoold.

De school streeft naar een toename van het aantal gekwalificeerde docenten die zelf nieuwe leermiddelen ontwikkelen. Deze docenten dienen vanuit de lumpsum gefaciliteerd te worden.

4.4 Financiën

Zoals gezegd loopt het contract van de school met van Dijk Educatie medio 2010 af.

Momenteel zijn de verantwoordelijken (directeur bedrijfsvoering, Facility manager) al druk

bezig met de voorbereiding op de verplichte Europese aanbesteding. In september van dit jaar zullen de verschillende locatiedirecteuren daarin uitgebreid getraind worden.

Leermiddelenbeleid heeft vanzelfsprekend een grote impact op zowel het ICT- als het totale financiële beleid van de school. Het is een misvatting, te denken dat het vervangen van bestaande, door uitgeverijen aangeboden, leermiddelen door zelf ontwikkeld lesmateriaal financieel voordeliger zou zijn. Zeker in het begin is dat absoluut niet het geval, omdat de kosten van facilitering van leermiddelenontwikkelaars hoger liggen dan de kosten van de bestaande leermiddelen.

5. TENSLOTTE

De ontwikkelingen op het gebied van leermiddelen bevinden zich momenteel in een enorme stroomversnelling. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door financiële oorzaken (gratis schoolboeken, afnemende financiële mogelijkheden) anderzijds door de toenemende mogelijkheden van ICT gerelateerde leermiddelen.

Zoals het met name in de ICT wereld een gegeven is dat een beleidsplan al weer kan worden herschreven op het moment dat het eindelijk is goedgekeurd, zo moet ook dit beleidsplan niet als een onwrikbaar document worden beschouwd. Ook voor het ontwikkelen van leermiddelenbeleid geldt dat het vaak een kwestie van koffiedik kijken is, in welke richting het zal gaan.

Uitgangspunt echter voor elk beleid op dit gebied moet zijn de kwaliteit van het onderwijs en het aansluiten bij onze onderwijskundige visie en doelen.

Bijlage 1: PILOT DIGIKLASSEN UNIT X

WAT

In het schooljaar 2009-2010 zal in de klassen qX1a en qX1b van het Dr. Nassau College, locatie Quintus, bij een aantal vakken les worden gegeven geheel of deels zonder boeken. Doel van de pilot is om te onderzoeken in hoeverre het werken zonder boeken en/of zonder een vaste methode kan bijdragen tot attractiever, aansprekender onderwijs. Startpunt zal zijn de ELO van de school (Brainbox) maar daarnaast zullen ook andere, digitale en niet digitale leermiddelen worden gebruikt en ontwikkeld. Het project past binnen het op het Dr. Nassau te ontwikkelen Leermiddelenbeleidsplan, waarin het gebruik van huidige en toekomstige leermiddelen kritisch onder de loep wordt genomen.

WAAROM

- Werken met digitale middelen vanuit een elektronische leeromgeving sluit perfect aan bij een aantal belangrijke aspecten van de onderwijskundige visie van het Dr. Nassau College, te weten:
  - Verzorgen van adaptief onderwijs/onderwijs op maat
  - Flexibilisering van het leerproces
  - Bevorderen zelfstandig leren
  - Aantrekkelijker en inspirerender maken van het onderwijs voor leerlingen (activerende didactiek!)
  - Bevorderen van remediërend leren
- Door veel docenten wordt het werken vanuit een bestaande methode als beperkend ervaren. Iedere (nieuwe) methode is op het moment van verschijnen eigenlijk al weer achterhaald. Door de methode los te laten en te gaan werken met eigen ontwikkelde en/of gearrangeerde leermiddelen waarbij gebruik gaat worden gemaakt van alle digitale (en niet digitale) middelen die leerlingen vandaag de dag gebruiken, zal de leerling gemotiveerder raken. Leermiddelen die aansluiten bij de belevingswereld van de huidige jongere zullen o.i. tevens leiden tot betere leerresultaten.
- In het kader van de regeling gratis schoolboeken is het interessant om te onderzoeken of het ontwikkelen van eigen materiaal een serieus alternatief kan zijn voor de traditionele schoolboeken. Ter illustratie: een werk- en tekstboek Duits Neue Kontakte kost samen momenteel circa € 30,-, (uitgaande van huur van het tekstboek via het boekenfonds), een 23-rings multomap ongeveer €3,50. Bijkomende losse (gekopieerde)bladen kosten € 0,04 per stuk. Al met al zal het werken zonder schoolboeken een kostenbesparing van zo'n 60/70% betekenen.

WIE

De pilot wordt geïnitieerd door het vak Duits, de vakken Aardrijkskunde en Engels sluiten erbij aan. De organisatie is in handen van Hans Grömmel, hij is gedurende de pilot het 1^e aanspreekpunt. De deelnemende klassen zijn qX1a (gymnasium) en qX1b (HAVO).

HOE

Er wordt door de drie deelnemende vakken op verschillende niveaus deelgenomen. Bij Duits zal er volledig zonder methode worden gewerkt, bij Aardrijkskunde wordt de digitale versie van de methode gebruikt en bij Engels is er een combinatie Folio-digitaal.

Duits

Bij het vak Duits zal er volledig zonder methode worden gewerkt, al het benodigde lesmateriaal zal via een Brainbox-cursus worden aangeboden, waar nodig aangevuld met stencils. De leerlingen krijgen dus géén tekst- en werkboek meer, maar hebben alleen een 23-rings multomap nodig. Deze wordt gevuld met extra tekst- en oefenmateriaal dat door de school (cq de docent) verstrekt wordt.

Daar het hier een pilot betreft en een naadloze doorstroming naar klas moet worden gegarandeerd, zal er zoveel mogelijk worden aangesloten bij de in de overige klassen gebruikte methode (idioom, tekstkeuze enz.)

Werkende vanuit een ELO zullen alle moderne digitale middelen worden ingezet: Daarbij denken we aan:

- *Het digitaal aanbieden van alle lesstof via brainbox. Dit geldt zowel voor de grammatica als voor het oefenmateriaal en het bijkomende tekstmateriaal.*
- *Het digitaal (en flexibel) toeten via Brainbox*
- *Het werken in Wiki's, om samen aan opdrachten te werken*
- *Het inzetten van (Duitstalige) games als die Stämme (een MMORPG) als alternatieve vorm van taalverwerving.*
- *Het gebruiken van blogs om verslag te doen (in het Duits) over wat de leerlingen hebben geleerd.*
- *Het maken van (Duitstalige) stripverhalen m.b.v. online comicstrip creator applicaties*
- *Het maken en bewerken van filmpjes m.b.v. de mobiele telefoon of een digitale camera*
- *Het gebruiken van internet voor het maken van actueel en daardoor inspirerend onderwijs.*
- *Enz.*

Aardrijkskunde

Bij Aardrijkskunde wordt uitsluitend gebruik gemaakt van de digitale versie van de methode Terra.

Engels

Bij Engels wordt naast de papieren versie van de methode GO FOR IT uitgebreid gebruik gemaakt van het bijbehorende digipack

LOGISTIEK

- Per periode hebben leerlingen in de eerste klas 4 uur Duits of Aardrijkskunde per week. Het is noodzakelijk dat een klas in één periode niet tegelijkertijd Duits en Aardrijkskunde heeft, daar dit de druk op de beperkte pc-ruimtes te zeer vergroot.
- Voor het vak Duits wordt er standaard 2 uur per periode in een computerlokaal gewerkt (voor iedere leerling moet daar een pc beschikbaar zijn, dus een lokaal met 32 werkende pc's is een noodzaak). De overige uren worden gegeven in lokaal 203 (i.v.m. de aanwezigheid van 1 netbooks, een beamer en ander tekst-/lesmateriaal).
- Voor het vak Engels wordt er standaard één uur per periode in het computerlokaal gewerkt, één uur in lokaal 203 en de overige uren in lokaal 202.
- Het vak Aardrijkskunde geeft 2 uur per week in het computerlokaal en 2 uur in lokaal 203.
- In lokaal 203 worden 16 draadloze netbooks geplaatst, waar leerlingen individueel of in tweetallen aan de slag kunnen. Daarnaast is er in lokaal 203 en 202 een beamer aanwezig.
- In lokaal 203 zal er verduistering mogelijk moeten worden, vergelijkbaar met lokaal 202.

WANNEER

Het project begint met ingang van het schooljaar 2009-2010 en duurt voorlopig één schooljaar lang. Gedurende het schooljaar vindt er bij voortduring een evaluatie plaats in de vorm van het vergelijken van de onderwijsresultaten met die van de andere klassen.

Aan het einde van het schooljaar volgt een algehele evaluatie en wordt bekeken wat er verder gaat gebeuren.

Bijlage 2: Culturium en ontwikkeling van de creatieve vakken

In navolging van het gymnasium en het technasium zal er met ingang van het schooljaar 2010-2011 op de locatie Quintus gestart worden met een cultuurstroom. Leerlingen die zich daarvoor aanmelden zullen vanaf de 1^e klas naast hun reguliere lessenspakket extra modules krijgen in creatieve vakken als film, muziek, dans en drama. Doel van deze cultuurstroom is om leerlingen te bereiken die al in een vroeg stadium weten dat ze later een creatieve vervolgopleiding willen gaan doen. Om alvast de nodige ervaring op te doen zal er in het schooljaar 2009-2010 in alle 1^e klassen op Quintus een pilot worden gehouden met de cultuurstroom. Momenteel zijn de creatieve vakken druk bezig met het schrijven van een leerplan en het ontwikkelen van leermiddelen voor deze nieuwe richting.

Door deze nieuwe ontwikkeling vindt er momenteel bij alle creatieve vakken een noodzakelijke heroriëntering plaats op de leerplannen en leermiddelen. Daarbij speelt de inzet van ICT een cruciale rol zoals hieronder zal worden duidelijk gemaakt.

CULTURIUM

Tijdens culturiumlessen worden de computers structureel ingezet bij de onderdelen muziek, dans, theater, film en fotografie voor audioproductie, geluidsbewerking, compositie, soundscapes en muziekarrangementen.

MUZIEK

Bij muziek wordt er naast het zelf spelen en het onderwijzen in de muziektheorie steeds meer aandacht besteed aan het werken op de computer, zoals het maken van composities, bewerken van muziek, opmaak van bladmuziek, maken van filmaudiotracks, muziekpresentaties, het maken van muziek-analyse, audiopodcasting, videopodcasting, het instuderen van partijen enz.

Naast specifieke muziekprogramma's als Cubase Essential 4 en Garageband '09 wil de vakgroep muziek gebruik maken van Adobe Creative Suite.

TEKENEN (BEELDDE VORMING)

Naast het traditionele tekenen wil het vak zich meer toespitsen op het computergestuurd tekenen via programma's als Adobe Creative Suite.

HANDVAARDIGHEID (BEELDDE VORMING)

Naast het traditionele handwerk wordt er bij Handvaardigheid al steeds meer met ICT gewerkt, met name op het gebied van grafische vormgeving, fotografie enz. Ook hiervoor kan het beste met Adobe Creative Suite gewerkt worden, als aansluiting op een vervolgopleiding aan bijv. de kunstacademie.

FILM

Binnen het Culturium wordt ook veel aandacht besteed aan film. Leerlingen moeten voordat ze daadwerkelijk gaan filmen een gedegen scenario voorbereiden, onderzoek doen naar de mogelijkheden, interviews doen en uiteindelijk de film monteren en voorzien van geluidsfragmenten. Ook hiervoor geldt weer dat Adobe Creative Suite de standaard op dit gebied is.

KEUZE HARD- EN SOFTWARE

Daar het de bedoeling is om leerlingen voor te bereiden op een vervolgstudie in een creatieve richting (kunstacademie, filmacademie, conservatorium, grafische vormgeving) is het uiterst wenselijk dat de aankomende studenten alvast leren werken met de tools die zij ook dan zullen moeten gebruiken. Daar in de creatieve wereld de Apple computer de absolute standaard is en de door alle vakgroepen gewenste software oorspronkelijk voor de Apple bedoeld is (sommige muzieksoftware draait zelfs uitsluitend op een Apple) is de aanschaf van Apple computers en – software vanuit onderwijsinhoudelijk oogpunt eigenlijk onvermijdelijk. Daarbij zou het zeer wenselijk zijn om voor de creatieve vakken één grote ruimte te creëren waar klassen en/of individuele leerlingen onder permanente begeleiding (van een docent of een onderwijsassistent) kunnen werken. Voor het vak muziek dient daarvoor een uitzondering te worden gemaakt daar zij de computers tijdens de lessen in het muzieklokaal willen gebruiken.

Knelpunten

- Het overstappen naar de apple-omgeving kan voor problemen zorgen.
- Ontbreken van kennis bij het systeembeheer
- Ontbreken van kennis bij deel vd collega's
- Eventuele problemen met aansluiting op het NassauNet
- De behoorlijke financiële kosten waarmee deze operatie gepaard gaat

ORS LEK EN LINGE, CULEMBORG

Secties kiezen of maken passend en betaalbaar leermiddelenpakket in overleg met management

Naam school	O.R.S. Lek en Linge, Culemborg
Schoolsoort	vmbo, havo, (tweetalig) vwo
Aantal leerlingen	2250

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	€ 650	€ 575
Ouderbijdrage	€ 60	€ 75

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Er is een tweesporenbeleid gevoerd:

Nieuwe en andere leermiddelen:

Secties maken inhoudelijke keuzes over leermiddelen en leggen die voor aan een MT-lid.

Gelet wordt op:

- passend bij onderwijsvisie en doorlopende leerlijn;
- prijs (gemiddelde kosten in NL voor het vak per afdeling en leerjaar).

Voor het zelf ontwikkelen van leermiddelen kunnen secties een voorstel doen en voor ontwikkeluren in aanmerking komen (wie het minst uitgeeft aan leermiddelen, maakt de meeste kans). Dat materiaal is bij voorkeur ict-ondersteund.

1. Er is een intern boekenfonds opgezet.

Motieven De redenen om leermiddelenbeleid te ontwikkelen:

- zorgen dat er geen andere schoolmiddelen ingezet hoeven te worden om te voorzien in adequate leermiddelen;
- een impuls voor het realiseren van de strategische en onderwijskundige visie van de school, vooral wat betreft eigenaarschap en betrokkenheid bij het eigen leerproces en het eigen werk (voor leerlingen en medewerkers).

■ Aanpak

Beleidsplan Bij het opstellen van het beleidsplan waren de algemeen directeur, het managementteam en verschillende docenten betrokken. Een van de MT-leden was kartrekker.

Inbreng MR De MR heeft een grote rol gespeeld bij de keuzes op onderwijsinhoudelijk gebied en wat betreft organisatie en distributie. Via de MR waren er ook leerlingen betrokken.

Regiefunctie MT De regie was sterk vanuit het managementteam. Lang niet alle docenten waren enthousiast over de keuze van het MT om niet langer met een werkboek te werken, dat maar een jaar meegaat.

■ Succesfactoren

- Duidelijke sturing op basis van kaders die goed waren doorgesproken met MR.
- Een begroting waaruit bleek dat er keuzes gemaakt moesten worden om de kaderafspraken te realiseren.
- Het opzetten van en het werken met een intern boekenfonds is een grote operatie (veel werk!), die echter veel oplevert (financieel; betrokkenheid; kwaliteit pakketten).
- Het leermiddelenbeleid heeft geleid tot meer kostenbewustzijn bij docenten en management.

■ Obstakels

- Tijdgebrek maakt dat de onderwijskundige onderbouwing soms te weinig aandacht krijgt.

Leermiddelenbeleidsplan

O.R.S. Lek en Linge

Augustus 2009

Inhoudsopgave

1. Vooraf
  2. Interne kaders
  3. Leermiddelenbeleid en strategische en onderwijskundige visie
  4. Uitgangspunten met betrekking tot het beleid voor de organisatie van leermiddelen ten behoeve van een intern boekenfonds
  5. Impulsen richting eigentijds leren
  6. Aandachtspunten en ambities
- Bijlage 1: Format voor het vakwerkplan

Leermiddelenbeleidsplan O.R.S. Lek en Linge

1. Vooraf

Op de O.R.S. Lek en Linge is het sinds de start van de school in 1990 gebruik dat de secties een hoge mate van vrijheid hebben in de keuze van de leermiddelen. Aan de basis van die keuze van de sectie staan de strategische en onderwijskundige visie van de school. De strategische en onderwijskundige visie van de school heeft elke sectie vertaald naar een visie op het vak die is vastgelegd in een vakwerkplan (format vakwerkplan: zie bijlage 1). Alleen indien de leden van een sectie niet tot overeenstemming kunnen komen over de methodekeuze, of als de sectie een veel te duur pakket aan boeken op de boekenlijst wil plaatsen, neemt het managementteam, de partijen gehoord hebbend, de beslissing m.b.t. de leermiddelen voor die sectie.

Al enige jaren voordat de overheid het beleid m.b.t. “gratis schoolboeken” ingang had gezet, heeft de schoolleiding van Lek en Linge, op basis van klachten van ouders over de intensiteit van het gebruik van sommige werkboeken in relatie tot de kosten. In de schooljaren 2004-2005 en 2005-2006 is op verzoek van het managementteam door de secties kritisch gekeken naar (het gebruik van) de leermiddelen. Dat heeft enigszins geresulteerd in afname van het aantal (werk)boeken bij een aantal secties.

Dat neemt niet weg dat bij de start van het traject “gratis schoolboeken” het voor het managementteam overduidelijk was dat de kosten voor leermiddelen per leerling ver boven de rijksvergoeding dreigden uit te komen. Dat werd mede veroorzaakt doordat veel secties naast een lesmethode met eigen leermaterialen werken waarvoor ouders, via de boekenlijst, een vergoeding werd gevraagd. Daarnaast werkt de school met projecturen. Voor het materiaal dat daarvoor ontwikkeld is, werd ook een ouderbijdrage gevraagd op de boekenlijst. Voorts gold dat op Lek en Linge secties eraan gewend waren dat de werkboeken jaarlijks nieuw worden gekocht zodat erin gewerkt kan worden. Tot slot: Lek en Linge werkte met een extern boekenverhuurbedrijf en ook dat werkt kostenverhogend in vergelijking met een intern boekenfonds.

De afgelopen twee jaar heeft de O.R.S. Lek en Linge veel tijd gestoken om het landelijk beleid m.b.t. de “gratis schoolboeken” om te zetten naar schoolbeleid m.b.t. de leermiddelen.

Wat betreft het financieel beleid m.b.t. het dossier leermiddelen is als uitgangspunt gekozen dat het beleid budgettair neutraal moet zijn.

Dat wil zeggen dat er geen andere schoolmiddelen elders vrijgespeeld moeten worden om de “gratis schoolboeken” te kunnen betalen. Andersom is het ook niet de bedoeling dat de school op de “gratis schoolboeken” geld verdient dat elders ik kan worden gezet. Voor zover de school – door een goede aanbesteding, een intern boekenfonds, heldere beleidsuitgangspunten m.b.t. de aanschaf van leermiddelen, etc.) geld overhoudt op dit dossier, worden die middelen gebruikt voor extra leermiddelen en voor tijd voor docenten die dat willen om leermiddelen te ontwikkelen.

De keuze is gemaakt, met instemming van de MR, om van een extern naar een intern boekenfonds te gaan.

De Europese aanbesteding m.b.t. het interne boekenfonds is in december 2008 succesvol afgerond. Overleg is gevoerd met uitgeverijen over mogelijkheden om m.n. het werkmateriaal te digitaliseren op een betaalbare wijze. Secties hebben kritisch gekeken naar de methodes en hebben op basis van de onderwijskundige uitgangspunten en de financiële kaders keuzes gemaakt voor de komende vijf jaar. Behalve leermateriaal arrangeren, naast de methode, dat veel secties al sinds jaar en dag doen, gaan een aantal secties zelf eigen (digitaal) materiaal ontwikkelen naast een handboek (Nederlands, geschiedenis, biologie, techniek, natuurkunde, informatica).

Zoals wij het nu kunnen overzien (augustus 2009) betekent dat het werken met een IBF en met de vastgestelde uitgangspunten dat de school niet alleen uitkomt met de middelen die zij ontvangt voor leermiddelen maar dat zij ook structureel kan investeren in het ontwikkelen van eigen lesmateriaal door docenten van Lek en Linge. Daarmee zou een belangrijke doelstelling (vergroting eigenaarschap van docenten voor de lesinhoud; minder strikt methodeafhankelijke werkwijze) structureel een belangrijke impuls kunnen krijgen.

Enige voorzichtigheid is hier wel op haar plaats want onbekend is nog of de begrote aannames van het intern boekenfonds ook daadwerkelijk gerealiseerd worden (afschrijvingstermijnen, inkomsten, etc.).

2. Interne kaders

Het leermiddelenbeleid dat ontwikkeld is nadat duidelijk werd dat het landelijk beleid m.b.t. “gratis schoolboeken” door zou gaan kent twee belangrijke sporen:

- Hoe zorgen we dat dat beleid minimaal budgettair neutraal wordt doorgevoerd, d.w.z. dat er geen andere schoolmiddelen ingezet hoeven te worden om te voorzien in adequate leermiddelen.
- Hoe kan het leermiddelenbeleid een impuls leveren aan het realiseren van de strategische en onderwijskundige visie van de school. Specifieker: hoe kan het leermiddelenbeleid een push geven aan een groter eigenaarschap van docenten voor de inhoud van de lessen op een manier die de kwaliteit van de leerprocessen verhoogt.

De functie van dit leermiddelenbeleidsplan is om het geheel van beleidsontwikkeling m.b.t. de leermiddelen vast te leggen en de ambities en aandachtspunten voor de komende jaren aan te geven.

De bouwstenen voor het leermiddelenbeleidsplan zijn in goed overleg met de MR (personeelsgeleding; oudergeleding en leerlingengeleding) tot stand gekomen. De docenten en andere medewerkers zijn geïnformeerd en geraadpleegd via de IM en in gesprekken met een aantal sectievertegenwoordigers. Op basis van een evaluatie van het leermiddelenbeleid in het najaar 2009 (organisatie en distributie; met interne en externe betrokkenen bij het proces) en voorjaar 2010 (onderwijskundig; met secties) zullen verbetervoorstellen worden voorgelegd door het managementteam aan de MR.

3. Leermiddelenbeleid en strategische en onderwijskundige visie

Het is onze collectieve ambitie om een school te zijn met een hoge leeropbrengst voor al onze leerlingen in een positief pedagogisch klimaat.

Alle werkzaamheden op onze school, de werkzaamheden op het gebied van leren, onderwijzen en begeleiding evenals de werkzaamheden m.b.t. schoolorganisatie, financiën, personeel en organisatie, huisvesting en inventaris, marktpositie, kwaliteitszorg en externe relaties zijn erop gericht een krachtige leeromgeving te creëren waarin we leerlingen stimuleren om veel te leren en zich zo goed mogelijk te ontplooiën: kennis vaardigheden en houding.

We willen zoveel mogelijk eigenaarschap en betrokkenheid m.b.t. het eigen leerproces en het eigen werk bevorderen. Dat geldt voor leerlingen en voor medewerkers.

We willen de leerprocessen inrichten op basis van een goede mix van betekenisvol, vraaggestuurd leren en zinvol, aanbodgestuurd leren. Een krachtige leeromgeving waarin leerlingen geregeld keuzes kunnen maken uit de verschillende leerbronnen draagt daaraan bij. Het regelmatig kunnen maken van keuzes bevordert het eigenaarschap van en de betrokkenheid op het eigen leren en het eigen werk. Een krachtige leeromgeving houdt ook in dat de docent de eindregie heeft over het leren van leerlingen.

Met betrekking tot de medewerkers heeft de school de volgende visie:

Lek en Linge beschouwt de kwaliteit van het team van medewerkers als de belangrijkste kritische succesfactor voor het realiseren van een hoge onderwijskwaliteit.

Lek en Linge streeft naar een aantrekkelijk en inspirerend werkklimaat voor al haar medewerkers:

➤ een werkklimaat waarin medewerkers eigenaarschap van hun werk ervaren en zien dat hun bijdrage van waarde is voor het geheel.

➤ een op professionele ontwikkeling gericht werkklimaat

➤ een werkklimaat waarin kwaliteit gezien, beoordeeld en gewaardeerd wordt.

➤ een werkklimaat met een gezonde, dus niet te hoge, werkdruk.

Het leermiddelenbeleid zal moeten aansluiten bij bovenstaande visie en zal een impuls moeten geven aan het eigenaarschap van docenten voor de lesinhouden.

Het is dus van belang dat samenwerkende docenten in secties binnen randvoorwaarden de beslissingsbevoegdheid houden om de leermiddelen te kiezen op basis van de onderwijskundige visie van de school en het erop gebaseerde vakwerkplan. Dat betekent dat bij de keuzes voor leermiddelen ook de vraag aan de orde is in hoeverre die aantrekkelijk zijn voor leerlingen en hun betrokkenheid op het leren en hun leerproces stimuleren.

Het is tevens van belang dat docenten worden gestimuleerd om zelf meer de lesinhoud te ontwikkelen en daarbij gebruik te maken van nieuwe digitale mogelijkheden (smartboard; beamer; elektronische leeromgeving). Daarbij is het van belang goed te bewaken dat de werkdruk niet te hoog wordt. Goede lessen ontwikkelen die ook door anderen gegeven kunnen worden kost tijd. Een ander punt van aandacht is: hoe bewaken we de kwaliteit van de zelf ontwikkelde lessen.

4. Uitgangspunten met betrekking tot het beleid voor de organisatie van leermiddelen ten behoeve van een intern boekenfonds

1. We hanteren als uitgangspunt dat boeken in elk leerjaar 5 jaar meegaan. Dit geldt ook voor de werkboeken. Dat betekent dat in de (werk)boeken niet geschreven mag worden.

Secties, die hiervan willen afwijken, wordt verzocht dit met redenen waarom het niet zou kunnen aan te geven bij het MT.

Een andere afschrijvingstermijn dan 5 jaar legt een grote druk op de schoolfinanciën en leidt ertoe dat veel andere, onderwijskundig waardevolle zaken in het gedrang komen.

2. O.R.S. Lek en Linge is eigenaar van de boeken.

Het is van vitaal belang dat de boeken in zulke goede staat blijven dat zij ook inderdaad 5 jaar meegaan. Ook docenten zijn erbij gebaat dat de boeken van leerlingen er uitnodigend uitzien. Dat vergt preventieve maatregelen (kaften verplicht), alertheid op gebruik tijdens de les (bv. niet schrijven in de (werk)boeken en een scherpe controle bij de inname aan het eind van het jaar.

3. Secties bepalen met welke methode zij willen werken. Daarbij geldt als restrictie dat de kosten voor de methode (handboek, eventueel werkboek, ict-licenties, etc.) niet boven de prijs mag uitkomen die gemiddeld gesproken aan het vak wordt besteed op VO-scholen.

Daarbij gaan we uit van de gemiddelde prijs in:

- Klas 1 t/m 3 havo/(t)vwo
- Klas 1 t/m 2 vmbo
- Klas 3 en 4 vmbo-b/k
- Klas 3 en 4 vmbo-t/g
- Klas 4 en 5 havo
- Klas 4 t/m 6 (t)vwo

Secties die meer dan 10 % onder het gemiddelde bedrag zitten in een van deze categorieën (en in de andere categorieën er niet -tijdelijk- boven zitten) kunnen een verzoek indienen bij het managementteam voor extra sectiebudget dan wel voor extra ontwikkeltijd. Secties die op goede gronden een verzoek doen aan het managementteam om met een totaal aan leermiddelen te werken waarvan de prijs boven het landelijk gemiddelde voor het vak ligt, dienen er rekening mee te houden dat zij niet als eerste in aanmerking komen voor investeringen in inventaris en lokaal en voor extra sectiebudget.

4. Bij hun keuze van de boeken houden secties er rekening mee dat de methode inhoudelijk en fysiek (harde kft heeft voorkeur) mee kan gaan. Anders dan tot nu toe kunnen secties niet eerder dan na vijf jaren van methode wisselen. Het is dus nog meer dan tot nu toe zaak om een methode te kiezen waarmee minimaal 5 jaren goed gewerkt kan worden.

Secties die in vaklokalen lesgeven, wordt in overweging gegeven een klassikale set boeken aan te schaffen, waar 5 jaar mee gewerkt kan worden.

5. In elk leerjaar heeft de sectie in principe minimaal één leerboek.

Indien een sectie geheel zonder leerboeken wil (blijven) werken legt de sectie dit verzoek neer bij het MT. Daarbij geeft de sectie aan:

- hoe zij met eigen materiaal de kwaliteit borgt;
- hoe zij continuïteit realiseert in geval van ziekte;
- hoeveel extra kopieer- en andere werkzaamheden en kosten (ICT-licenties ?) ermee samenhangen per jaar
- welk eigen gemaakt materiaal meerdere jaren meegaat

Secties die aanmerkelijk minder kosten maken dan wat gemiddeld voor hun vak gebruikelijk is op scholen voor voortgezet onderwijs, kunnen een verzoek doen bij het MT voor een bijdrage in de ontwikkeltijd of een verhoging van hun sectiebudget voor (verbruiks)materialen en/of inrichting.

6. Bij het inleveren van de boeken vindt controle plaats.

Ouders van leerlingen betalen jaarlijks aan het einde van het cursusjaar een boete voor elk niet goed onderhouden boek. De school bepaalt de hoogte van de boete aan de hand van de vraag of het boek na herstel nog hergebruikt kan worden. Het gaat om herstelkosten dan wel om de aanschaf door de school van een nieuw exemplaar.

Voor ernstige beschadigingen, c.q. het verloren gaan van boeken wordt de nieuwprijs in rekening gebracht; bij kleinere beschadigingen, een evenredig bedrag ter beoordeling van de boekenfondsbeheerder.

7. Ouders wordt geadviseerd om een goede schooltas aan te schaffen om ervoor te zorgen dat boeken niet beschadigen.

8. We heffen een eenmalige borgsom van ouders van € 100,00.

➤ uit de borgsom worden geen boetes verrekend, wel worden er zoekgeraakte of kapotte boeken uit voorgeschoten.

➤ bij het verlaten van de school ontvangen de ouders de volledige borgsom retour indien en nadat de boeken in behoorlijke staat, ter beoordeling aan de school, zijn ingeleverd.

Ouders met meer dan een leerling kunnen gebruik maken van een betalingsregeling waarbij zij de borgsom op basis van een machtiging in drie termijnen voldoen.

9. De school zal de inzet van leerlingen en ouders bij het assisteren bij het beheer van het boekenfonds stimuleren (repareren van boeken, pakketten per klas en per leerling samenstellen, etc.)

De inname van de boeken en de controle op de staat van de boeken zal door medewerkers en ouders worden uitgeoefend.

10. De school zal medewerkers aantrekken die de logistieke voorbereiding en de uitvoering van een schooleigen boekenfonds organiseren. Deze medewerkers komen niet ten laste van de rijksbijdrage voor personeel. De kosten worden ten laste gebracht van de rijksbijdrage voor de "gratis schoolboeken".

11. Op de locatie MTL zal een ruimte worden ingericht van waaruit gedurende het gehele jaar gewerkt kan worden.

12. De O.R.S. Lek en Linge werkt met een Reglement Boekenfonds, een jaarlijkse Overeenkomst Ouderbijdragen en een Reglement bij de Overeenkomst Ouderbijdragen waarvan alle ouders op de hoogte worden gebracht. De oudergeleding heeft instemming over de inhoud van deze stukken. Reglementen en overeenkomst zijn in april 2009 vastgesteld en worden jaarlijks in januari geëvalueerd met de MR, te beginnen in januari 2010.

13. Secties maken een keuze voor leermiddelen op basis van bovenstaande uitgangspunten. Het is zaak dat jaarlijks voldoende tijd wordt ingeruimd voor sectieoverleg in de periode januari-maart om de secties de ruimte te geven om hun keuzes m.b.t. de leermiddelen te kunnen evalueren en waar wenselijk en mogelijk bij te stellen.

5. Impulsen richting eigentijds leren

In 2005 zijn we gestart met DE EIGEN WEG. DE EIGEN WEG is de metafoor voor onze onderwijsidealen die we met elkaar vorm willen geven.

DE EIGEN WEG staat voor onze zoektocht naar een goede mix van betekenisvol, vraaggestuurd leren en zinvol, aanbodgestuurd leren. We willen leerlingen een krachtige leeromgeving bieden waarin leerlingen geregeld keuzes kunnen maken uit de verschillende leerbronnen. Het regelmatig kunnen maken van keuzes bevordert het eigenaarschap van en de betrokkenheid op het eigen leren en het eigen werk. Een krachtige leeromgeving houdt ook in dat de docent de eindregie heeft over het leren van leerlingen.

In het kader van DE EIGEN WEG werken we sinds 2005 met een 70-minutenrooster wat de kans biedt op meer verdiepend leren en variatie in werkvormen in een les. Daarnaast hebben we gekozen voor twee projecturen in klas 1 en 2 en voor projectdagen en weken in hogere klassen.

De school heeft geïnvesteerd in een krachtige ict-leeromgeving. In 2008 heeft de school verder geïnvesteerd in een krachtige ICT-leeromgeving:

- alle lokalen zijn voorzien van een computer, een beamer en een smartboard;
- alle docenten hebben een knoppenscholing smartboard gebruik genoten evenals een verdiepende onderwijskundige scholing m.b.t. smartboard gebruik

In augustus 2010 zijn drie van de vier locaties voorzien van een draadloos netwerk waardoor het werken met ICT-ondersteund materiaal verder wordt vergemakkelijkt. In 2011, als de nieuwe vierde locatie is opgeleverd, zijn alle locaties voorzien van een draadloos netwerk.

De school kiest er -in ieder geval vooralsnog- niet voor om alle leerlingen van een laptop te voorzien of te werken met laptopklassen. De ervaringen hiermee tot nu toe op andere scholen in binnen- en buitenland zijn niet positief. Wel wordt het voor leerlingen steeds aantrekkelijker, zeker als het draadloos netwerk is gerealiseerd, om de eigen laptop op school te gebruiken. Wel zijn er veel computerlokalen en zijn er laptopkarren die in de lokalen ingezet kunnen worden. De school kent een computer/leerling ratio van 0,25, d.w.z. 1 op 4.

Het leermiddelenbeleid op Lek en Linge is erop gericht om de kwaliteit van het leren te bevorderen, mede door een impuls te geven aan de ontwikkeling van lesmateriaal (naar inhoud en vorm) dat aansluit bij de visie vastgelegd in DE EIGEN WEG.

In dat kader heeft het managementteam met instemming van de MR besloten dat 75 % van de middelen m.b.t. de regeling "Kwaliteit vo-scholen" de komende drie jaren met voorrang worden ingezet om docenten in tijd tegemoet te komen die zelf (aanvullend) lesmateriaal ontwikkelen, bij voorkeur ICT-ondersteund, op basis van de elektronische leeromgeving. Het gaat met voorrang om tijd voor leden van (deel)secties die minder voor een "methode met werkboek" gestuurde aanpak kiezen en meer voor door docenten zelf ontwikkeld materiaal met een grote ICT-component (als aanvulling op het handboek).

Deze impuls beoogt de professionele ruimte voor de docent te vergroten door het eigenaarschap over de inhoud van de kernactiviteit (de lessen) te vergroten. Daarnaast kan het de aantrekkelijkheid van het beroep van leraar vergroten doordat het een appel doet op ontwikkeling gerichte competenties op het vakgebied.

Door de professionele ruimte op dit gebied te bevorderen zal ook de kwaliteit van de lessen toenemen. Daarmee levert het ook een bijdrage om het beoogde doel m.b.t. de lessen (nog meer boeiende lessen met een hoge leeropbrengst) te verwezenlijken. Daarmee zullen de prestaties van leerlingen (niet alleen de taal- en rekenprestaties, maar ook die) verder toenemen. De keuze om de ontwikkeling van ICT-ondersteund lesmateriaal dat werkt in de elektronische leeromgeving en dat gebruikt wordt door de (deel)sectie te bevorderen stimuleert ook de tendens om het onderwijs meer te laten aansluiten bij de moderne levensstijl van de huidige digitale generatie. Het nodigt docenten uit om zich juist op het gebied van het ontwikkelen van digitaal lesmateriaal verder te bekwaamen.

Voor docenten en secties die in dit kader gebruik maken van de regeling om zelf aanvullend lesmateriaal te maken zijn de volgende afspraken gemaakt:

- de sectie staat als geheel achter de keuze om met zelf ontwikkeld materiaal te gaan werken (i.p.v. met een werkboek);
- de ontwikkelaars zorgen dat het ontwikkelde materiaal er goed en aantrekkelijk uitziet voor leerlingen en gebruikersvriendelijk is voor andere sectieleden;
- alle sectieleden zullen het materiaal gebruiken;
- het copyright van het ontwikkelde materiaal ligt bij de school zolang het materiaal intern gebruikt wordt. Wanneer het materiaal ook op andere scholen gebruikt gaat worden en er staan hierdoor inkomsten zullen die inkomsten verdeeld worden tussen de school en de ontwikkelaars/de sectie op 50/50 basis.

➤ De ontwikkelaar zorgt dat een kopie van het ontwikkelde materiaal naar de betreffende locatiedirecteur gaat.

Hoe meten we de voortgang op de versterking van de professionele ruimte van docenten, m.n. gericht op de kernactiviteit van het werk?

- Het aantal vakken dat in een leerjaar in een afdeling (vmbo-b/k; vmbo-t/g; havo; (t)vwo), op basis van een handboek, werkt met eigen ict-ondersteund lesmateriaal i.p.v. met werkboeken neemt in 2010 en 2011 toe met ieder jaar 10 %. (Voor schooljaar 2009-2010 is dit percentage gerealiseerd. Docenten van zes vakken nemen deel aan deze mogelijkheid.)

- Het gebruik van het smartboard, de beamer en teletop (de elektronische leeromgeving) neemt per jaar toe met 10 % t.o.v. het basisjaar 2008-2009. Als meetinstrument wordt een korte digitale enquête voor docenten ontwikkeld.)

Hoe meten we de relatie van de versterking van de professionele ruimte van docenten met de toename van de kwaliteit van de lessen (boeiend; hoge leeropbrengst)?

- Uit de leerlingenenquêtes blijkt dat de leeropbrengst van de lessen volgens leerlingen met 10 % toeneemt in 2011-2012 t.o.v. het startjaar 2008-2009.

- Uit de leerlingenenquêtes wordt duidelijk dat er een toename met 10 % is van het aantal leerlingen dat de lessen als boeiend ervaart (2011-2012 in vergelijking met 2008-2009);

6. Aandachtspunten en ambities

Inhoud leermiddelen

De secties hebben in de periode januari-maart 2009 een grote inspanning geleverd door uitermate kritisch te kijken naar de leermiddelen. Alle secties hadden de kans om, op basis van de onderwijsvisie van de school en de visie op het vak, een nieuwe keuze te maken voor leermiddelen. Een belangrijk beslissingsmoment omdat de sectie zich daarmee voor de komende vijf jaar vastlegt op een methode.

In schooljaar 2009-2010 zullen de secties bezien hoe de keuzes uitpakken en wat dat betekent voor de leermiddelen voor het vak in 2010-2011.

Een punt van aandacht geldt de ontwikkeling van aanvullend lesmateriaal. Wat is daarvan de kwalitatieve opbrengst? Wordt de hypothese dat daarmee het eigenaarschap van docenten voor de lesinhoud wordt vergroot bewaarheid? Leidt het ertoe dat docenten hun werk nog boeiender gaan vinden? Is de kwaliteit van het eigen materiaal van hoger niveau en aantrekkelijker dan de inhoud van een gemiddeld werkboek?

Het proces van de ontwikkeling van het eigen aanvullend lesmateriaal (ter vervanging van een werkboek) dient door zowel de sectie als de schoolleiding (locatieleidingen en managementteam) goed gemonitord te worden. Elke ontwikkelaar zal een belangstellend lid van de schoolleiding aan zich gekoppeld krijgen.

Op basis van een evaluatie van de ontwikkeling van eigen aanvullend lesmateriaal (succesfactoren; belemmeringen; aandachtspunten) zal gekeken worden in de loop van 2009-2010 hoe we hiermee verder gaan.

Leermiddelen en ICT

De komende jaren willen we de kansen van ICT-ondersteund onderwijs verder benutten. Dat kan door intensivering van de huidige mogelijkheden gebruik te maken. Daarbij kan m.n. gedacht worden aan het onderwijskundig gebruik maken van het smartboard en de beamer en aan het meer en onderwijskundig beter gebruik maken van de elektronische leeromgeving.

In dat kader is het belangrijk dat docenten voldoende tijd krijgen om zich op deze gebieden te ontwikkelen. Ook scholingen zullen een bijdrage leveren aan een betere benutting van deze mogelijkheden.

Daarnaast is versterking van de infrastructuur met een veilig en stabiel draadloos netwerk op alle vier de locaties een ambitie. (Op drie locaties, BKL, MTL en IBB per 1-8-2010 en op de nieuwe havolocatie per 1-1-2011.)

Organisatie en distributie

De overgang van een extern naar een intern boekenfonds is een majeure operatie geweest: het keuzeprocess om ertoe te beslissen, de Europese aanbesteding en vervolgens de ontwikkeling van de organisatie en distributie m.b.t. het intern boekenfonds en tot slot in augustus 2009 de eerste uitlevering. We constateren dat deze processen goed zijn verlopen en de uitlevering van de leermiddelen zeker niet moeizamer verloopt dan toen we werkten met een extern boekenfonds. Dat neemt niet weg dat we, deels samen met de leverancier, zullen kijken waar we de logistieke processen kunnen versterken.

Voorts zal het logistiek proces van de inname van de leermiddelen aan het eind van het schooljaar 2009-2010

voorbereid worden. Een goede organisatie en een goede controle op de kwaliteit van de in te leveren boeken dragen eraan bij dat de kwaliteit van leermiddelen hoog blijft (geen beschadigingen; etc.) waardoor de geplande afschrijvingstermijn ook gerealiseerd wordt. Daarmee kunnen middelen van het leermiddelenbeleid ingezet worden voor extra leermiddelen en voor ontwikkeltijd voor de vervaardiging van nieuwe leermiddelen door docenten.

Financiën

De O.R.S. Lek en Linge heeft een keuze gemaakt voor een intern boekenfonds omdat zij heeft berekend dat dat -als alle kosten die te maken hebben met het intern boekenfonds daaraan worden toegerekend- financieel aantrekkelijk is. Daardoor kunnen meer middelen aan daadwerkelijke leermiddelen -en de ontwikkeling daarvan- worden ingezet.

We zullen de komende jaren kritisch moeten bezien of de werkelijke kosten in de pas lopen met de begroting. Met name is de vraag interessant of de geplande afschrijvingstermijn gehaald wordt.

Format voor het vakwerkplan

1. Inleiding

- In welke leerjaren en afdelingen wordt het vak gegeven;
- Welke methode(s) worden gebruikt
  - Klas 1 t/m 4 vmbo-(T)/B/K
  - Klas 1 t/m 4 vmbo-T/G
  - Klas 1 t/m 5 havo
  - Klas 1 t/m 6 vwo

2. Inhoudelijk profiel van het vak

- In deze paragraaf wordt per afdeling (zie hierboven) kort aangegeven wat de visie op het vak is. Wat zijn de doelen van het vak en welke aanpak(ken) worden gebruikt om die doelen te realiseren.

3. Werkvormen en differentiatie binnen de les

- Welke afspraken zijn binnen het vak per afdeling gemaakt met betrekking tot werkvormen en vormen van differentiatie?

4. Toetsing

- Welk doel hebben de toetsen voor de voortgang van het leerproces?
- Welke afspraken zijn binnen het vak per afdeling gemaakt m.b.t. toetsen?
- Hoe dragen de toetsen ertoe bij dat leerlingen in de -voor hen- goede afdeling terecht komen. (determinatie)?
- Op welke manier wordt de taxonomie van Bloom (kennis; inzicht; toepassing; analyse; synthese; evaluatie) toegepast bij het maken van toetsen en bij de normering van de vragen?

5. Hoe is de sectie georganiseerd?

- Op welke manier draagt de organisatie van de sectie, de werk- en taakverdeling, bij aan de kwaliteit van het onderwijs (lesinhouden; doorlopende leerlijnen; determinerende toetsen; werkvormen).

6. Samenwerking met andere vakken

- Welke afspraken zijn er met andere vakken gemaakt over:
  - Lesinhouden;
  - Vakoverstijgende vaardigheden;
  - Projecten (projecturen; projectdagen; profielweek)
  - Welke bijdrage levert het vak per afdeling per leerjaar aan de Lek en Lingedagen?

7. Kernverbeteringen

- Aan welke kernverbetering(en) wil het vak per afdeling het komende jaar werken m.b.t. bovengenoemde punten?
  - Bij het bereiken van welk resultaat is de sectie tevreden m.b.t. de kernverbetering(en)?
  - Welke andere kernverbetering(en) wil het vak realiseren?
- N.B. het gaat om haalbare ambities die tot een zichtbare verbetering leiden.

8. Randvoorwaarden

- Welke randvoorwaarden behoeven verbetering/aandacht om de kwaliteit van het leren in het vak te bevorderen?

SG DALTON VOORBURG

Zelf meer (digitale) leermiddelen ontwikkelen in navolging van Frans en wiskunde

Naam school	Scholengemeenschap Dalton Voorburg
Schoolsoort	vmbo-theoretisch/havo/vwo (gymnasium/atheneum)
Aantal leerlingen	1141

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	€ 330	€ 319
Ouderbijdrage	€ 100	€ 100

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Scholengemeenschap Dalton Voorburg wil inzetten op het verder ondersteunen en aanmoedigen van secties om vervangend (digitaal) leermateriaal te ontwikkelen. Hiermee is voor wiskunde en Frans al ervaring opgedaan. Daarnaast evalueert de schoolleiding de ontwikkelingen rond DigilessenVO, Wikiwijs en de Open Leermaterialenbank van de VO-raad met de betrokken secties en met de ict-coördinatoren. Begin 2010 stelt de school vast hoe de komende jaren beter voldaan kan worden aan de tien eisen die aan goed leermateriaal gesteld worden. Ook maken secties dan hun ambities kenbaar voor het structureel ontwikkelen van leermateriaal. Drukkosten van zelf ontwikkeld materiaal worden bekostigd vanuit de lumpsum voor leermiddelen, terwijl ontwikkeltijd uit het personele budget komt.

Motieven Scholengemeenschap Dalton Voorburg formuleert drie motieven voor leermiddelenbeleid:

- Dalton Voorburg vraagt om specifieke leermiddelen, die afgestemd zijn op de methodisch-didactische principes, de heterogeniteit van de brugklas en havo/atheneum-2, het modulaire aanbod vanaf vmbo-3 en havo/vwo-4, en vakoverstijgende projecten;
- de maatregel 'gratis schoolboeken';
- het streven naar een gezamenlijke leermiddelenaanpak naar aanleiding van initiatieven zoals DigilessenVO en Wikiwijs.

■ Aanpak

Vooronderzoek met vragenlijst De schoolleiding heeft in samenwerking met twee docenten de hoofdlijnen en de eisen aan leermiddelen opgesteld. Beide docenten hebben vanuit hun secties wiskunde en Frans al ervaring met het zelf ontwikkelen voor leerjaar 1 tot en met 3. Ook zijn interviews gehouden met deze voortrekkers. Vervolgens is een vragenlijst onder docenten uitgezet om het draagvlak voor de geformuleerde eisen te toetsen én om te kijken in welke mate de huidige leermiddelen voldoen.

Onderwijscommissie/vakgroepen/schoolleiding De resultaten uit het vooronderzoek zijn gepresenteerd in de onderwijscommissie en in een plenaire vakgroepbijeenkomst.

Beleids- en actieplan Het definitieve plan wordt begin 2010 vastgesteld, nadat vakgroepen en secties input hebben geleverd.

■ Succesfactoren

- De onderwijskundige onderbouwing in combinatie met de eigen ervaring met het zelf (digitaal) ontwikkelen heeft bijgedragen aan het ontwikkelen van een leermiddelenbeleidsplan.
- Leerlingen ervaren het bij de vakken Frans en wiskunde ontwikkelde materiaal als motiverend.
- Door deskundige externe hulp bij de totstandkoming van het onderzoek en het beleidsplan, kon het project in vier maanden gerealiseerd worden.

■ Obstakels

- Het budget van € 316 is onvoldoende voor bijvoorbeeld de investering binnen één schooljaar van ruim 1,5 fte en het kopiëren van papieren leermateriaal.

DALTON LEERMIDDELENBELEIDSPLAN

Scholengemeenschap Dalton Voorburg

Management en docenten Dalton Voorburg

December 2009

Inhoudsopgave

1 Inleiding

1.1 Uitgangspunten

2 Relatie met onderwijskundige visie en doelen

2.1 Onderwijskundige uitgangspunten

2.2 Ambitie en aanpak

2.3 Aanpak

3 Relatie met het schoolorganisatiebeleid

3.1 Leermiddelen en schoolorganisatie

3.2 Ambitie t.a.v. leermiddelenbeleid

3.3 Relatie met Personeelsbeleid

3.4 Relatie met Financiën en met ICT-beleid 1

4 Conclusies

Bijlage A Eisen aan leermateriaal daltononderwijs en consequenties voor leermateriaal

Bijlage B Onderzoek leermiddelen Dalton Voorburg. Resultaten enquête docenten

Inleiding

Uitgangspunten

Doel en functie van leermiddelenbeleid

Ons Daltononderwijs vraagt om specifieke leermiddelen die niet altijd direct geleverd worden door de educatieve uitgeverijen. Dat was een van de redenen waarom de secties Frans en Wiskunde vanaf het schooljaar 2007-2008 zelf aan de slag zijn gegaan met het ontwikkelen van eigen leermateriaal, dat afgestemd is op de methodisch-didactische principes van daltononderwijs en op de heterogeniteit van de brugklas en klas 2HAVO/Atheneum.

Ook de "gratis schoolboekenmaatregel" en externe ontwikkelingen op het vlak van leermiddelen (o.a. Digilessen VO, Wikiwijs) vergroten de noodzaak om tot komen tot een gezamenlijke leermiddelenaanpak voor de komende jaren.

Het leermiddelenbeleid:

- geeft duidelijkheid aan alle betrokkenen over de eisen ten aanzien van de leermiddelen.
- Geeft het kader aan waarbinnen de secties keuzes maken t.a.v. de leermiddelen voor het vak en de keuze voor het al of niet gezamenlijk gaan ontwikkelen van eigen leermateriaal.
- Geeft het kader voor de keuze van de secties voor het al of niet gezamenlijk gaan ontwikkelen van eigen leermateriaal.

Begrippen

Leermiddelen: alle hulpmiddelen die worden ingezet t.b.v. het leerproces (leermaterialen, lokaal, elektronische schoolbord enz.)

Leermaterialen zijn: alle fysieke en digitale materialen die de ingezet worden t.b.v. het directe leerproces.

- a) Digitaal leermateriaal: Het materiaal dat via internet/intranet beschikbaar is en waarbij dus een computer met internetverbinding nodig is.
  - Statisch digitaal leermateriaal: bijvoorbeeld: lezen van een opdracht op het beeldscherm
  - Interactief digitaal materiaal: hier is sprake van leerling – computer interactie: bijvoorbeeld een toets met feedback op de foute en goede antwoorden.
- b) Folio leermateriaal: "papieren" leermateriaal: leerboeken, werkboeken, atlanten enz.
- c) Overig leermateriaal: practicummaterialen, gymmaterialen

Procedure om te komen tot het leermiddelenbeleid

Het leermiddelenbeleid komt tot stand via een aantal stappen:

- Vooronderzoek
Met de schoolleiding en twee docenten zijn de hoofdlijnen en eisen aan de leermiddelen opgesteld. Vervolgens is onder docenten een vragenlijst uitgezet om de opgestelde eisen voor daltonleermateriaal te toetsen. Daarbij is ook gevraagd naar het draagvlak onder docenten voor de opgestelde eisen en de mate waarin huidige leermiddelen voldoen aan de eisen.
- Onderwijscommissie / Vakgroepen / Schoolleiding
De resultaten zijn gepresenteerd in de onderwijscommissie en in een plenaire vakgroepbijeenkomst.
- Vanuit de vakgroepen en secties wordt input geleverd voor het beleids- en actieplan voor leermiddelen.
- Het beleids- en actieplan voor leermiddelen wordt begin 2010 definitief vastgesteld door de schoolleiding.

Relatie met onderwijskundige visie en doelen

De basis voor het leermiddelenbeleid ligt in de onderwijskundige visie van de school.

Onderwijskundige uitgangspunten

Interne kaders

Dalton onderwijs hanteert drie fundamentele principes. Deze zijn:

- Vrijheid in gebondenheid
- Zelfstandigheid
- Samenwerking

Het uitgangspunt hierbij is dat de leerling met zijn verschillende interesses, leer- en werktempo, vermogen tot het (zelfstandig) werken en samenwerken bediend moet worden.

Deze principes en het centraal stellen van de leerling dwingt Dalton Voorburg om flexibel onderwijs te bieden, in de vorm van taken/leerstofeenheden en het daarbij behorende leermateriaal. Docenten op een daltonschool hebben veel ervaring met het didactiseren en re-arrangeren van bestaand materiaal.

Naast de principes van het daltononderwijs zijn er nog een aantal aspecten die maken dat de school al geruime tijd en om specifieke redenen nadenkt over (eigen) leermiddelen:

- Er zijn heterogene brugklassen (vmbo-t/havo/vwo). Dit zorgt ervoor dat er binnen één klas veel mogelijkheden moeten zijn voor differentiatie binnen de leermaterialen. De leermiddelen van de educatieve uitgeverijen voorzien hierin vaak onvoldoende.
- De school heeft ervoor gekozen om in de bovenbouw vanaf 3-VMBO, 4-HAVO en 4-VWO de gehele leerstof voor het school- en het centraal examen op basis van modules aan te bieden: dit betekent dat de leerling het onderwijsprogramma per leerstofonderdeel of per vaardigheid doorloopt. In deze modulaire opbouw bestaan er geen schriftelijke overhoringen en proefwerken meer waarop de rapportages gebaseerd worden: de leerlingen maken diagnostische toetsen en toetsen voor het schoolexamen die meetellen in het kader van de schoolexamenregeling (het examendossier).
- In het kader van vernieuwend en samenhangend onderwijs ontwikkelen secties, mentoren en afdelingsleiders vakoverstijgende projecten.
- Dalton Voorburg is een gecertificeerde Begaafdheidsprofielschool. Dit houdt in dat de school zich profileert in een specifiek en flexibel onderwijsaanbod aan hoogbegaafde leerlingen en aan leerlingen die onderpresteren.

Externe kaders

Gratis schoolboekenmaatregel

De schoolboekenmaatregel heeft geleid tot een scherper economisch beleid ten aanzien van de aanschaf van methodes van de uitgevers. De tijd dat secties zelfstandig besluiten namen ten aanzien van de door de sectie gewenste leermaterialen is voorbij. De schoolleiding tracht hierin niet alleen financiële overwegingen een rol te laten spelen, maar in het kader van gesprekken met de secties ook inhoudelijk te kijken naar de vorm en de functie van het gewenste leermateriaal.

Project Leermiddelenbeleid VO Raad

Het Project van de VO-Raad heeft de school de mogelijkheid geboden om het leermiddelenbeleidsplan en het daaraan ten grondslag liggende onderzoek uit te voeren met behulp van een extern adviesbureau, Verdonck, Klooster & Associates.

Digilessen VO

Met ingang van het schooljaar 2008-2009 heeft onze school zich aangesloten bij www.digilessenvo.nl. Dit is een samenwerkingsverband van ong. 25 scholen die sinds 2007 samen digitaal lesmateriaal ontwikkelen en uitwisselen. Docenten worden hiervoor gefaciliteerd met 50 klokuren op jaarbasis. Bovendien krijgt elke sectie 6 laptops ter beschikking (2 voor docenten, 4 voor in de klas).

Deelname Pilotproject Open Leermateriaal Wiskunde VO-Raad

Sinds begin 2009 voert de VO-Raad een pilotproject uit, gericht op het digitaal ontsluiten van zelf gemaakt leermateriaal voor het wiskunde in klas 1 havo/vwo in een open leermaterialenbank. In samenwerking met een aantal scholen, waaronder onze school, wordt er door een projectteam leermateriaal geïnteriseerd, geordend en vervolgens getoetst op kwaliteit.

Eisen aan leermiddelen

Dalton Voorburg heeft op basis van een aantal gesprekken met de secties Frans en wiskunde en de schoolleiding voorlopig de volgende 10 eisen geformuleerd (zie Bijlage A). Deze eisen zijn vervolgens in een digitale enquête voorgelegd aan de docenten (zie Bijlage B). De 10 geformuleerde eisen zijn:

1	Leerlingen kunnen met het leermateriaal zelfstandig leren
Toelichting	Onder zelfstandig leren verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Docentonafhankelijk leren • Individueel of samen met anderen leren • Leren aan de hand van leertaken die door de docent zijn opgedragen. • De leerling controleert de eigen leerresultaten.
2	Leerlingen kunnen met het leermateriaal leren in vrijheid en met eigen verantwoordelijkheid
Toelichting	Onder leren in vrijheid en verantwoordelijkheid verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen maken keuzes in volgorde van taken/opdrachten • Leerlingen maken keuzes uit verschillende soorten taken/opdrachten • Leerlingen kiezen om alleen of samen te leren • Leerlingen kiezen het tempo waarin ze aan de taken/opdrachten werken (versnelling) • Leerlingen kiezen de vorm waarin ze hun leerresultaat tonen • Leerlingen weten wat er wanneer af moet zijn (kennen dus de beoogde leerdoelen) • Leerlingen organiseren hun eigen ondersteuning (van anderen, van docenten van ondersteunende leermaterialen)
3	Leerlingen kunnen met het leermateriaal samenwerken en samen leren
Toelichting	Onder leren samenwerken verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren met elkaar. • Aan de hand van de opgedragen leertaken Onder samen leren verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren van en met elkaar • Er is sprake van een taakverdeling en een gezamenlijk product
4	Leerlingen worden in het leermateriaal aangesproken op hun creativiteit in open opdrachten
Toelichting	Onder aanspreken op creativiteit in open opdrachten verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen kiezen zelf leerdoelen (open opdracht) • Leerlingen kiezen zelf de aanpak en de vorm van de afsluiting (binnen de gegeven kaders) van een opdracht (creativiteit)
5	Leerlingen kunnen met het leermateriaal tijd- en plaatsonafhankelijk leren.
Toelichting	Met tijd- en plaatsonafhankelijk leren bedoelen we: <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen kunnen op elk zelfgekozen moment leren • Leerlingen kunnen op elke zelfgekozen plaats leren
6	Het leermateriaal voldoet aan de nieuwste vakinhoudelijke en vakdidactische inzichten

Toelichting	Onder nieuwste vakinhoudelijke en vakdidactische inzichten verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • De wetenschappelijk vastgestelde vakdidactisch inzichten • De nieuwste vakwetenschappelijke inhoud is verwerkt.
-------------	---

7	Het leermateriaal sluit direct aan bij de eigen beleving van de leerlingen
Toelichting	Met aansluiten op de eigen beleving bedoelen we <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen herkennen de eigen leefsituatie in de leermiddelen • Bij het leren worden eigen ervaringen als uitgangspunt genomen • De leeropdrachten zijn van betekenis voor de leerling

8	Het leermateriaal laat leerlingen leren op het eigen niveau
Toelichting	Onder leren op eigen niveau verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren in alle situaties op het eigen niveau (zowel in heterogene klassen als in de homogene klassen) • In de heterogene klassen is leermateriaal op vmbo / havo / vwo niveau beschikbaar

9	Het leermateriaal laat leerlingen leren op basis van de eigen leerstijl
Toelichting	Onder leerstijl verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> • De leerstijlen van Kolb (zie bijlage I) • De vormen van meervoudige intelligentie (zie bijlage II)

10	De docent voelt zich direct betrokken op het leermateriaal
Toelichting	Onder betrokkenheid bij het leermateriaal verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Docenten staan "boven" het materiaal en hebben de regie over het leren van de leerling met het materiaal: niet het materiaal is de regisseur maar de docent. • De docent voelt zich eigenaar, samen van zijn collega's, van het gebruikte materiaal

Ambitie en aanpak

In het formuleren van de eisen en in de draagvlakmeting onder de docenten ligt de inhoudelijke basis van het leermiddelenbeleidsplan. Hieruit voortvloeiend stelt de schoolleiding in de "sectie-functioneringsgesprekken" de volgende onderwerpen aan de orde:

1. In hoeverre kan de sectie en kunnen de individuele docenten zich vinden in de opgestelde eisen.
2. De manier waarop de sectie nu gebruik maakt van leermiddelen die aan de eisen voldoen.
3. De plannen die de sectie heeft om meer te gaan voldoen aan de eisen en daarin prioriteiten te kiezen
4. De manier waarop de schoolleiding de sectie kan ondersteunen bij de uitvoering van de sectieplannen.

Uit het vooronderzoek kwam naar voren dat de volgende eisen de hoogste prioriteit moeten krijgen:

Eis 1: Leerlingen kunnen met het leermateriaal zelfstandig leren

Eis 3: Leerlingen kunnen met het leermateriaal samenwerken en samen leren

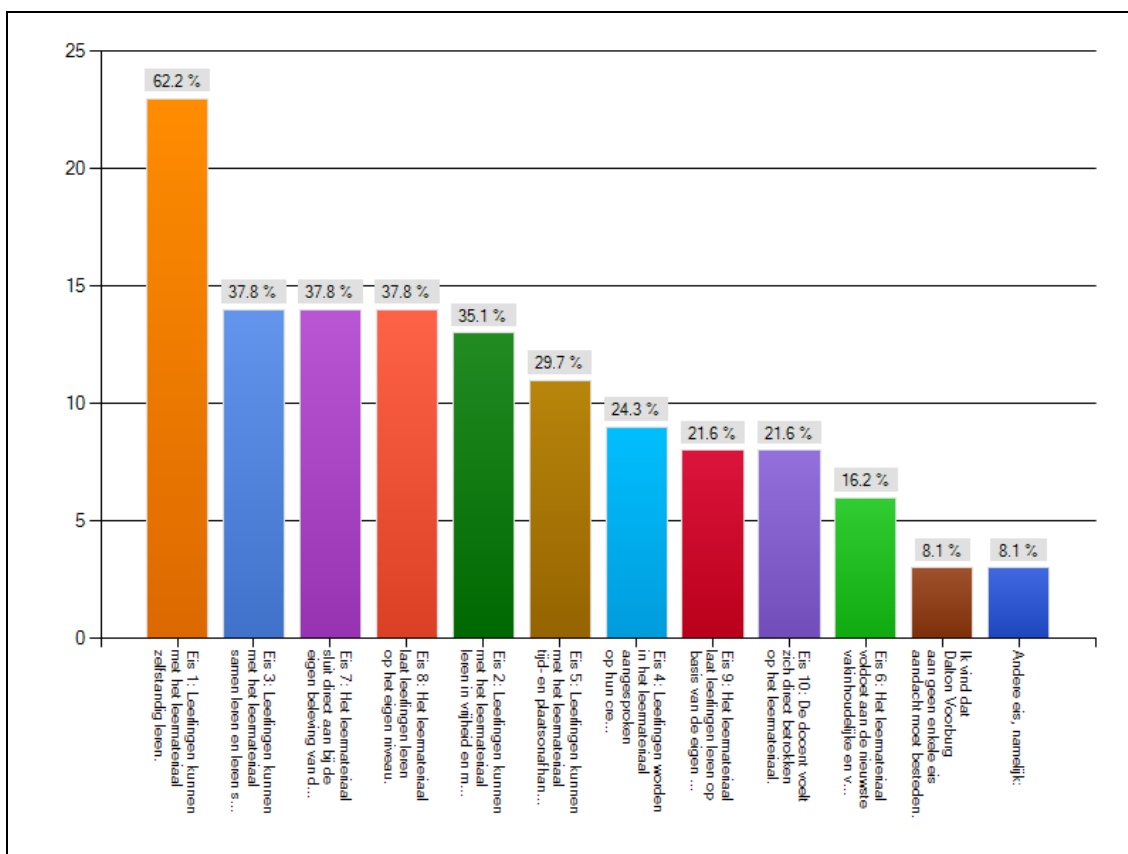
Eis 7: Het leermateriaal sluit direct aan bij de eigen beleving van de leerlingen

Eis 8: Het leermateriaal laat leerlingen leren op het eigen niveau

Eis 2: Leerlingen kunnen met het leermateriaal leren in vrijheid en met eigen verantwoordelijkheid

Welke prioriteiten stellen we vast voor de komende jaren om beter te voldoen aan de vastgestelde eisen? Docenten hebben middels de ingevulde vragenlijst reeds aangegeven hoe zij deze prioritering zien (figuur 1).

Figuur 1 Eisen waaraan Dalton Voorburg aandacht moet besteden volgens docenten

Aanpak

De volgende aanpak wordt gehanteerd:

1. De eisen aan het leermateriaal worden besproken in de sectievergaderingen en de vakgroepvergadering.
2. Definitief vaststellen van de eisen door de schoolleiding en de prioriteiten daarin voor het komend schooljaar.
3. De secties geven in de sectie-functioneringsgesprekken aan in hoeverre het huidige materiaal voldoet aan de en hoe zij omgaan met eventuele grote afwijkingen van de eisen. Op basis van dit gesprek besluit de sectie of er nieuwe leermiddelen gekozen gaan worden en/of dat er aanvullend leermateriaal gemaakt gaat worden en/of dat de sectie als team gaat starten of doorgaat met het ontwikkelen van vervangend leermateriaal Dit resulteert in een sectievoorstel dat besproken wordt met de schoolleiding.
4. De schoolleiding stelt vast welke middelen (tijd, geld, faciliteiten) zij aan de sectie(s) beschikbaar stelt.

Relatie met het schoolorganisatiebeleid

In dit hoofdstuk leggen we een relatie tussen het algemene schoolbeleid (organisatie-, personeels-, ICT- en financieel beleid) en de leermiddelen.

Leermiddelen en schoolorganisatie

De secties Frans en wiskunde hebben ervaring met het zelf ontwikkelen van leermateriaal dat de schoolboekmethode volledig vervangt. Dat is geen eenvoudig proces waarbij ondersteuning van groot belang is. Vanuit deze secties is aangegeven dat de volgende factoren meespelen:

- Tijd
- Ideeën
- (Ruimte voor) overleg
- Creativiteit
- Gevoel van noodzaak bij zowel docenten als de schoolleiding
- ICT-vaardigheden
- Vertrouwen binnen het team
- Faciliteiten (computers met internetverbinding, kopieermogelijkheden)
- Kennis van vakdidactiek
- Kennis van de belevingswereld van de leerlingen
- Kennis van de door uitgeverijen ontwikkelde methodes.

Onder (bege)leiding van twee gefaciliteerde docenten (ICT-onderwijscoördinatoren) werken de volgende secties aan het ontwikkelen van digitale lesmodules binnen het project Digilessen VO:

- Nederlands
- Frans
- Engels
- Geschiedenis
- Aardrijkskunde
- Wiskunde

Het individueel ontwikkelen van leermiddelen (bijvoorbeeld t.b.v. projecten) is een zaak van de individuele docent en de secties. Op deze vorm van individueel ontwikkelen wordt verder niet gestuurd tenzij er een verzoek ligt vanuit de sectie(s) om dit met tijd en middelen te ondersteunen.

Ambitie t.a.v. leermiddelenbeleid

1. De schoolleiding zorgt voor een sterk draagvlak onder de docenten t.a.v. de opgestelde eisen door deze te laten bespreken in de secties en in de vakvergadering.
2. De schoolleiding wil inzetten op het verder ondersteunen / aanmoedigen van secties om aanvullend of vervangend (digitaal) leermateriaal te ontwikkelen in het licht van de opgestelde eisen. Dit wordt besproken met de secties en met de vakgroepen.
3. De schoolleiding evalueert met de betrokken secties en met de ICT-coördinatoren met welke externe ontwikkelingen we actief bezig zijn, zoals
  - Digilessen VO
  - Wikiwijs / Open leermateriaal VO RaadDe resultaten uit deze evaluaties nemen we mee in de gesprekken met de secties over hun leermiddelenplannen

3.3. Relatie met Personeelsbeleid

In het kader van het personeelsbeleid stimuleert de schoolleiding intervisie en collegiale uitwisseling in sectie- en vakgroepbijeenkomsten: deze bijeenkomsten zijn bij uitstek geschikt voor het uitwisselen van ideeën en ervaringen ten aanzien van het vinden van een gedeelde opvatting over leren zoals de pedagogisch/didactische aanpak, het hanteren van (samen)werkvormen, het uitwisselen van materiaal etc. Als docent maak je deel uit van een team van vakcollega's en heb je vanzelfsprekend een rol in de ontwikkeling van het team. Uitwisseling en inspiratie, ondersteuning en samenwerking zijn hierbij de sleutelbegrippen. Iedere docent stelt zich zelf een leervraag of een leerdoel in het kader van de eigen professionele ontwikkeling. Docenten worden ook gestimuleerd om bij vakcollega's op andere daltonscholen te gaan kijken.

In het kader van het leermiddelenbeleid wordt de discussie gevoerd over de kwaliteit van het vakonderwijs en het effectief inzetten van de talenten van de teamleden binnen een sectie of vakgroep.

Op deze wijze kan er binnen de sectie gedifferentieerd worden naar expertise van de docenten op het gebied van (digitale) leermateriaalontwikkeling.

3.4 Relatie met Financiën en met ICT-beleid

1. Het inzetten van een deel van de lumpsum voor schoolboeken t.b.v. het drukken van zelf ontwikkeld leermateriaal. In plaats van de aanschaf/huur van de methode(s) van de uitgever(s) wordt het door de secties ontwikkelde leermateriaal in eigen beheer gekopieerd of professioneel bij een drukkerij geproduceerd. Dit is in principe op den duur goedkoper in het kader van de te behalen financiële doelstelling t.a.v. de lumpsumregeling schoolboeken.
2. Het inzetten van de lumpsum voor personeel (formatiebudget) voor het financieren van de faciliteiten (tijd, ondersteuning, scholing) van de secties die zelf (digitaal) leermateriaal (willen gaan) ontwikkelen. Onze school heeft in de afgelopen drie jaar tijd geïnvesteerd in lesvrijstellingen voor docenten in de secties Frans en wiskunde ten behoeve van het zelf ontwikkelen van methodevervangend leermateriaal (totaal 1535 klokuren lesvrijstellingen) en het faciliteren van 6 secties (12 docenten) voor deelname aan Digilessen VO (50 klokuren per docent, totaal 600 klokuren lesvrijstellingen).
Reeds vanaf 1998 faciliteert de schoolleiding 2 docenten in het kader van het coördineren van de ontwikkeling van ICT-leermateriaal en het ontwikkelen van ICT-tools binnen de ELO. Deze 2 ICT-coördinatoren begeleiden docenten en secties. Sinds 2004 gaat het hier om 600 klokuren op jaarbasis (300 klokuren per persoon).
3. Het inzetten van het meerjaren-investeringsbudget voor een goede ICT-infrastructuur (het up-to-date houden van de twee computerlokalen en de mediatheek, de aanschaf van laptops voor het onderwijs en de docenten, de aanleg van een WIFI-netwerk binnen de school).

Conclusies

Op basis van het onderzoek uitgevoerd door Verdonck, Klooster & Associates en de bespreking van de resultaten van het onderzoek in de vakgroepen en de schoolleiding komen we tot de volgende conclusies:

1. *De schoolleiding gaat een inhoudelijke gesprek aan met de secties over de eisen aan daltonleermateriaal.*

Op basis van de voorgesprekken en het onderzoek onder de docenten lijken de 10 eisen aan daltonleermateriaal een goede afspiegeling te zijn van de onderwijskundige uitgangspunten van de school. Uit het onderzoek zou je kunnen afleiden dat het meeste leermateriaal er ook al aan voldoet. Uit de geringe respons (37 docenten van de 90 hebben de vragenlijst helemaal ingevuld) en de korte bespreking in de schoolleiding en de vakgroepen mag volgens ons nog niet worden geconcludeerd dat het draagvlak voor de eisen onder de docenten al groot genoeg is. Het gesprek met de secties (en de schoolleiding) over de eisen en over de manier waarop nu feitelijk aan de eisen wordt voldaan moet dus nog verder en met aandacht worden gevoerd.

De opgestelde eisen aan daltonleermiddelen raken de kern van de kwaliteit van het daltononderwijs in Dalton Voorburg en van de manier waarop het docententeam daaraan gezamenlijk vorm geeft. Dit betekent dat het (bege)leiden van het proces waarin de secties omgaan met de eisen en de manier waarop ze dat kunnen verbeteren cruciaal is voor de kwaliteit van het onderwijs. Zonder te kiezen voor een top-down benadering vanuit de schoolleiding (die meestal niet werkt bij docenten) moeten secties gestimuleerd worden na te denken over de kwaliteit van de gekozen methode en het zelf ontwikkelde daltonleermateriaal.

2. *Het voldoen aan de eisen ten aanzien van goed daltonleermateriaal staat boven de "verplichting" om zelf leermateriaal te gaan ontwikkelen.*

De kwaliteit van het daltononderwijs is gebaat bij het voldoen aan de eisen én bij goede docenten die met het leermateriaal goed onderwijs kunnen geven. Het zelf gaan ontwikkelen van (digitaal) leermateriaal is dus geen doel op zichzelf. Overigens blijkt uit de gesprekken met de sectie Frans dat het gezamenlijk maken van leermiddelen een grote bijdrage levert aan het gevoel zelf de regie te hebben over het onderwijs. Als de secties met het bestaande leermateriaal aan de eisen voldoen, bijvoorbeeld door onderdelen te vervangen of aan te vullen, dan is het niet effectief om docenten het gevoel te geven dat het verplicht is om zelf materiaal te ontwikkelen.

3. *Secties die als team gezamenlijk leermiddelen willen (blijven) ontwikkelen moeten worden ondersteund.*

Er is bij Frans en wiskunde al veel gebeurd op dit terrein met wisselend resultaat. Er zijn grote verschillen tussen deze secties in de mate waarin als team is samengewerkt. Dit heeft te maken met het leiderschap in de teams maar ook met het verschil in "leermiddelenmentaliteit" binnen de sectie. Bij die secties die willen gaan starten met leermiddelenontwikkeling als team moet aandacht zijn voor het samenwerkingsproces door een gerichte ondersteuning van de schoolleiding.

4. Prioriteit voor de onderbouw m.b.t. het zelf ontwikkelen van leermateriaal.

De secties Frans en wiskunde hebben zich met name gericht op de onderbouw om o.a. goed aan te sluiten bij de heterogene brugklas en het begaafdheidsprofiel van de school (rekening houden met verschillen tussen leerlingen qua begaafdheid, talent, interesse). Het door de secties Frans en wiskunde gezamenlijk vastgestelde didactisch model dat aan het zelf ontwikkelde daltonleermateriaal ten grondslag ligt verdient navolging bij andere vakken:

Basis de Baas	=	basisstof (uitleg en taakopdrachten wisselen elkaar af)
FF tjeke	=	diagnostische toetsopdrachten (hiermee kan de leerling controleren of hij de basisstof kent)
King Size	=	verdiepingsstof (keuzetaken waarin de basisstof wordt gecombineerd met echte problemen/situaties. Leerlingen kiezen zelf welke taak hen het meest aanspreekt)
Fitness	=	herhalingstaken (als de leerling de basisstof nog onvoldoende beheerst)
Eigen Wijzer	=	eigen leeropdrachten kiezen op basis van persoonlijke interesse en nieuwsgierigheid

De aandacht van de schoolleiding zou zich dan ook moeten richten op het goed zichtbaar maken van de didactische aanpak van deze twee secties. Secties die ook plannen hebben om leermateriaal zelf te ontwikkelen zouden zich moeten aansluiten bij dit model. De voorlopers uit deze secties zouden de gelegenheid moeten krijgen om het model goed overdraagbaar te maken voor de andere secties.

5. Aansluiting bij externe ontwikkelingen

De ontwikkelingen in het kader van het project leermiddelenbeleid zijn aanleiding om goed te kijken welke ontwikkelingen in de komende jaren direct kunnen bijdragen aan de kwaliteitsdoelen van Dalton Voorburg. Het gaat dan om ontwikkelingen zoals Wikiwijs of de leermaterialenbank van de VO Raad om zelf ontwikkeld leermateriaal te delen met andere (dalton)scholen en materiaal te vinden dat dient als basis voor de eigen ontwikkeling van leermiddelen.

Verder zou onderzocht moeten worden of de VO-daltonscholen (samen met Montessori-scholen) elkaar zouden moeten opzoeken t.b.v. het beschikbaar stellen van leermateriaal aan elkaar. De opgestelde eisen aan het leermateriaal (zie Bijlage A) zijn wellicht een eerste stap in een mogelijk samenwerkingsproces

BIJLAGE A Eisen aan leermateriaal daltononderwijs

Op basis van de enquête onder de docenten staan hieronder de eisen die we stellen aan de leermaterialen in relatie tot ons daltononderwijs en de consequenties voor het ontwikkelen van daltonleermateriaal :

1	Leerlingen kunnen met het leermateriaal zelfstandig leren
Toelichting	Onder zelfstandig leren verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Docentonafhankelijk leren • Individueel of samen met anderen leren • Leren aan de hand van leertaken die door de docent zijn opgedragen. • De leerling controleert de eigen leerresultaten.
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen o.a. <ul style="list-style-type: none"> • Alle benodigde onderdelen zijn voor de leerling beschikbaar • De instructie is van het juiste leerlingniveau • De leerbronnen (teksten, figuren, websites enz.) zijn op het juiste leerlingniveau • De leereenheid kennen de OPUR-aspecten: Oriëntatie, Plannen, Uitvoeren en Reflecteren • Het pakket leermateriaal is overzichtelijk en eenvoudig in gebruik • De leerling leert zonder dat de docent de leerling elk moment moet begeleiden • De leerling controleert zijn gemaakte werk door middel van het materiaal en door de feedback van docenten en medeleerlingen
Komt voort uit:	Principes daltononderwijs

2	Leerlingen kunnen met het leermateriaal leren in vrijheid en met eigen verantwoordelijkheid
Toelichting	Onder leren in vrijheid en verantwoordelijkheid verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen maken keuzes in volgorde van taken/opdrachten • Leerlingen maken keuzes uit verschillende soorten taken/opdrachten • Leerlingen kiezen om alleen of samen te leren • Leerlingen kiezen het tempo waarin ze aan de taken/opdrachten werken (versnelling) • Leerlingen kiezen de vorm waarin ze hun leerresultaat tonen • Leerlingen weten wat er wanneer af moet zijn (kennen dus de beoogde leerdoelen) • Leerlingen organiseren hun eigen ondersteuning (van anderen, van docenten van ondersteunende leermaterialen)
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • Een aantal taken en opdrachten is geschikt om in een variabele volgorde uit te voeren • Er zijn verschillende soorten taken/opdrachten beschikbaar • Er zijn verschillende vormen van afsluiting van de leereenheid mogelijk. • Ondersteunende leermaterialen zijn op afroep beschikbaar • De taak vereist dat leerlingen hun keuzes op een bewuste manier maken en feedback op hun leerproces en product verwerken
Komt voort uit:	Principes daltononderwijs + Begaafdheidsprofielschool

3	Leerlingen kunnen met het leermateriaal samenwerken en samen leren
---	--

Toelichting	<p>Onder leren samenwerken verstaan we</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren met elkaar. • Aan de hand van de opgedragen leertaken <p>Onder samen leren verstaan we:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren van en met elkaar • Er is sprake van een taakverdeling en een gezamenlijk product
Consequenties	<p>Dit betekent voor de daltonleermaterialen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er zijn voldoende taken/opdrachten zijn die leerlingen samen met anderen moeten uitvoeren. • De samenwerkingstaken/opdrachten eisen dat er samengewerkt wordt: taakverdeling maken, houden aan afspraken, eigen inbreng enz. • Leerlingen blijven individueel aanspreekbaar op hun bijdrage aan het samen leren.
Komt voort uit:	Principes daltononderwijs + Principes begaafdheidsprofielschool

4	Leerlingen worden in het leermateriaal aangesproken op hun creativiteit in open opdrachten
Toelichting	<p>Onder aanspreken op creativiteit in open opdrachten verstaan we:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen kiezen zelf leerdoelen (open opdracht) • Leerlingen kiezen zelf de aanpak en de vorm van de afsluiting (binnen de gegeven kaders) van een opdracht (creativiteit)
Consequenties	<p>Dit betekent voor de daltonleermaterialen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er zijn voldoende open opdrachten (projecten, open toetsvormen) bij alle vakken waarin een beroep wordt gedaan op creativiteit.
Komt voort uit:	Meervoudige intelligenties + Principes begaafdheidsprofielschool

5	Leerlingen kunnen met het leermateriaal tijd- en plaatsonafhankelijk leren.
Toelichting	<p>Met tijd- en plaatsonafhankelijk leren bedoelen we:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen kunnen op elk zelfgekozen moment leren • Leerlingen kunnen op elke zelfgekozen plaats leren
Consequenties	<p>Dit betekent voor de daltonleermaterialen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle materialen zijn via internet op het intranet (ELO, CMS) bereikbaar • Leerlingen hebben thuis en op school toegang tot het intranet. • De taak vereist dat leerlingen hun keuzes voor moment en plaats van leren op een bewuste manier maken
Komt voort uit:	Principes Daltononderwijs

6	Het leermateriaal voldoet aan de nieuwste vakinhoudelijke en vakdidactische inzichten
Toelichting	Onder nieuwste vakinhoudelijke en vakdidactische inzichten verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • De wetenschappelijk vastgestelde vakdidactisch inzichten • De nieuwste vakwetenschappelijke inhoud is verwerkt.
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • De leermiddelen moeten up to date zijn m.b.t. vakdidactiek • De leermiddelen moeten up to date zijn m.b.t. vakinhoud
Komt voort uit:	Exameneisen

7	Het leermateriaal sluit direct aan bij de eigen beleving van de leerlingen
Toelichting	Met aansluiten op de eigen beleving bedoelen we <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen herkennen de eigen leefsituatie in de leermiddelen • Bij het leren worden eigen ervaringen als uitgangspunt genomen • De leeropdrachten zijn zoveel mogelijk opgesteld op een manier, dat de leerling ze als betekenisvol kan ervaren
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • In de opdrachten/leereenheden worden eigen ervaringen ten nutte gemaakt voor het leren. • Het leermateriaal tracht aan te sluiten bij voorkennis en beleving van de leerlingen
Komt voort uit:	Principes daltononderwijs + Begaafdheidsprofielschool

8	Het leermateriaal laat leerlingen leren op het eigen niveau
Toelichting	Onder leren op eigen niveau verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen leren in alle situaties op het eigen niveau (zowel in heterogene klassen als in de homogene klassen) • In de heterogene klassen is leermateriaal op vmbo / havo / vwo niveau beschikbaar
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • Opdrachten/taken zijn op verschillende niveaus beschikbaar. • Leerlingen kunnen in het materiaal "omhoog" en "omlaag" switchen tussen niveaus • Toetsen zijn beschikbaar op de verschillende niveaus.
Komt voort uit:	Heterogene onderbouw + Principes daltononderwijs + Begaafdheidsprofielschool

9	Het leermateriaal laat leerlingen leren op basis van de eigen leerstijl* (zie bijlagen)
Toelichting	Onder leerstijl verstaan we: <ul style="list-style-type: none"> • De leerstijlen van Kolb (zie bijlage I) • De vormen van meervoudige intelligentie (zie bijlage II)
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • Het totale repertoire aan leermateriaal van een vak bedient verschillende leerstijlen en intelligenties. • Er zijn leermaterialen aangepast aan de verschillende leerstijlen • Er zijn toetsvormen aangepast aan de verschillende leerstijlen
Komt voort uit:	Heterogene onderbouw + Principes daltononderwijs + Begaafdheidsprofielschool

10	De docent voelt zich direct betrokken op het leermateriaal
Toelichting	Onder betrokkenheid bij het leermateriaal verstaan we <ul style="list-style-type: none"> • Docenten staan "boven" het materiaal en hebben de regie over het leren van de leerling met het materiaal: niet het materiaal is de regisseur maar de docent. • De docent voelt zich eigenaar, samen van zijn collega's, van het gebruikte materiaal
Consequenties	Dit betekent voor de daltonleermaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • De leermaterialen kunnen aangepast of aangevuld worden door de docent. • Het werken met de leermaterialen is overzichtelijk en niet arbeidsintensief. • Docenten werken binnen de sectie nauw met elkaar samen m.b.t. het gezamenlijk kiezen en/of ontwikkelen van het leermateriaal
Komt voort uit:	Professionalisering daltondocent

OSG DE RIETLANDEN, LELYSTAD

Van gericht onderzoek naar integraal leermiddelenbeleid

Naam school	SG De Rietlanden, Lelystad
Schoolsoort	vmbo, havo, atheneum
Aantal leerlingen	950

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	€ 308 / € 328	€ 316
Ouderbijdrage	€ 20	€ 20

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities SG De Rietlanden onderzoekt de rol van methodes, overige leermiddelen en ict in relatie tot de heterogeniteit van met name het eerste leerjaar. Ook zijn vakoverstijgende projecten en het gebruik van digitale schoolborden onder de loep genomen. Doel van het onderzoek is het beter kunnen ontwikkelen van een leermiddelenbeleid. Concrete vervolgacties zijn:

- examenprogramma's en kerndoelen worden aan iedereen beschikbaar gesteld om aansluiting leermiddelen te toetsen;
- de Projectgroep leermiddelenbeleid stelt een *Checklist leermiddelen* op, die ingevuld moet worden bij aanschaf of vervanging van leermiddelen;
- in 2009/2010 wordt het leermiddelenbeleidsplan geschreven;
- onderzoek naar de rol van leermiddelen in de verschillende fasen van een project;
- het gebruik van het digitale schoolbord moet op een hoger technisch en onderwijskundig niveau worden gebracht.

Motieven De Rietlanden noemt vier aanleidingen, tevens onderzoeksterreinen, voor het ontwikkelen van leermiddelenbeleid:

- aansluiting tussen heterogene klassen en leermaterialen;
- de ondersteuning van projecten door leermiddelen;
- consequenties van ict-beleid voor leermiddelen;
- didactische mogelijkheden van digitale lesborden.

■ Aanpak

Werkgroep De werkgroep telt drie leden: de rector, een afdelingsleider en een stafmedewerker, respectievelijk verantwoordelijk voor de algemene leiding, de vmbo-bovenbouw en de schoolontwikkeling. De administrateur schrijft in opdracht van de schoolleiding het leermiddelenbeleidsplan in het schooljaar 2009/2010.

Docenten Docenten krijgen een concept van de *Checklist leermiddelen* ter becommentariëring voorgelegd. Verder zijn alle docenten schriftelijk ondervraagd over de vier onderzoeksterreinen. Circa 25% is mondeling ondervraagd.

■ Succesfactoren

- Leermiddelenbeleid leidt tot bewustwording van de samenhang tussen schoolvisie, leerdoelen, lesdoelen, didactiek en leermiddel. Dat draagt vervolgens bij aan het schoolontwikkelingsbeleid en de kwaliteitszorg.
- Onderzoek leidt soms tot ontvullende uitkomsten, maar maakt ook direct helder wat op korte termijn gedaan moet worden.
- De relatie tussen ict-beleid en onderwijsvisie moet nauwkeuriger geformuleerd worden.

■ Obstakels

- Een al te gedetailleerde vragenlijst kan leiden tot een overhoring in plaats van een open gesprek over leermiddelen.
- Het gebruik van ict en digitaal schoolbord vindt in zeer bescheiden mate plaats, doordat het gebruik van lokalen met deze voorzieningen als moeilijk inplanbaar wordt ervaren.

OPBRENGSTEN PROJECT LEERMIDDELENBELEID

van

SG De Rietlanden

**Project februari- juli 2009
JULI 2009**

Inleiding

Onderwijskundige visie

De visie van De Rietlanden is voor een langere periode vastgelegd, maar wordt wel steeds enigszins bijgesteld als daar aanleiding voor is.

De Rietlanden wil een school zijn die haar leerlingen leert een in alle opzichten mondig wereldburger te zijn. Dit bereikt zij door hun vaardigheden aan te leren die van fundamenteel belang zijn: het kunnen samenwerken, plannen, communiceren en presenteren. Immers, als een leerling later als een volwaardig lid aan het maatschappelijk verkeer wil deelnemen, zal hij of zij goed moeten kunnen functioneren in teamverband, een planning moeten kunnen maken, in staat dienen te zijn in overlegsituaties een goede inbreng te hebben en zichzelf en de ander moeten kunnen 'verstaan en begrijpen'. Daarnaast is het van groot belang dat de leerling zichzelf en zijn ideeën nu en straks op een duidelijke wijze aan zijn medeburgers kan presenteren. De Rietlanden wil ook een school zijn waar het prettig toeven is: het wil een goed onderwijs- en leefklimaat bieden voor zowel leerlingen als medewerkers.

Tot slot wil De Rietlanden een lerende organisatie zijn, waar naast resultaatgericht onderwijs veel aandacht uitgaat naar het leerproces. Immers, een organisatie die succesvol wil blijven, moet in staat zijn zich voortdurend aan te passen aan en te anticiperen op de maatschappelijke ontwikkelingen.

Er zijn een paar dingen in de visie die de laatste jaren wat sterker werden benadrukt. De belangrijkste daarvan is dat in het onderwijs kennis en kennisoverdracht hoog in het vaandel gevoerd (bleven) worden. Onderwijs hoort naar de overtuiging van De Rietlanden voor een belangrijk deel op kennisoverdracht te zijn gericht, waarbij natuurlijk allerlei manieren gebruikt kunnen worden om dat zo goed mogelijk te doen. Dan komt het aan op zelfstandig werken, het pedagogisch-didactisch klimaat en bij voorbeeld burgerschapscompetenties.

Schoolontwikkelingsbeleid

De visie functioneert als inspiratiebron, leidraad en toetsingskader bij het schoolontwikkelingsbeleid op het gebied van onderwijs en begeleiding, personeel, huisvesting, financiën, betrokkenheid van leerlingen, in- en externe communicatie en kwaliteitszorg.

Dit schoolontwikkelingsbeleid staat beschreven in het schoolplan 2007-2010.

In de onderwijsvisie van De Rietlanden staan centraal:

- 1 de zorg dat leerlingen hun talenten en capaciteiten ten volle kunnen en willen benutten (ontwikkelingsgerichtheid),
- 2 het rekening willen houden met de wensen van en verschillen tussen leerlingen (doelgroepenbeleid, maatwerk),
- 3 het willen stimuleren van een leer- en leefklimaat waarin de volgende begrippen centraal staan:

- groei naar zelfstandigheid
- verantwoordelijkheid nemen voor het eigen handelen
- veiligheid, geborgenheid, respect, normen en waarden
- betrokkenheid, initiatieven stimuleren en belonen
- balans in aandacht voor het individu en de groep
- een goede sfeer

- 4 het willen bieden van de noodzakelijke extra hulp om bovenstaande aspecten te realiseren.

Deze visieonderdelen komen ook op een herkenbare manier naar voren in alle pedagogische en didactische uitwerkingen in onderbouw, Vmbo en Tweede Fase. In alle afdelingen worden afdelingsplannen geformuleerd en gehanteerd, waarmee planmatig aan de concretisering van bovenstaande elementen gewerkt wordt. De visie is richtinggevend voor een bewuste keuze voor de ontwikkeling van de school.

Kernkwaliteiten

Medewerkers op De Rietlanden merkten de afgelopen jaren al dat er meer structuur in de plannen is gebracht en de komende jaren zullen ze nog meer gaan merken dat er schoolbeleid is waar ieder zich aan moet houden: waarschijnlijk zal mede daarom op een aantal terreinen de autonomie van de docent afnemen, ook om een aantal basisprincipes en kernkwaliteiten van de school te beschermen. Dat betekent dat de school van de docent als professional een belangrijke rol verwacht als het gaat om de ontwikkeling van het onderwijs en van de school in het algemeen.

In het beleidsplan voor de periode 2007-2010 staat:

"Natuurlijk zullen ook de leerlingen merken dat we aan ons onderwijs werken. Vorige keer schreven we al dat zelfstandig werken zichtbaarder zou worden, dat de doorlopende leerlijnen en determinatie (bv.) verbeterd zouden worden en dat zijn de dingen die we de komende jaren verder zullen oppakken. Net als de pedagogisch-didactische benadering van de medewerkers: we willen dat echt alle medewerkers een positieve insteek kiezen in de benadering van onze leerlingen, om hen te helpen bij het leren, hen uit te dagen en om hun horizon te verleggen.

(...)

Alle activiteiten die we gaan uitvoeren zijn er op gericht de ontwikkeling van onze leerlingen te stimuleren, hen uit te dagen zich te ontwikkelen. Wij willen eventuele belemmeringen voor een gunstige ontwikkeling verkleinen of wegnemen.

Van de leerlingen verwachten we dat ze bereid zijn hun talenten te ontplooiën en we rekenen er op dat hun ouders (of verzorgers) hen daarbij steunen. We kunnen het ook anders zeggen: we willen zgn. betekenisvol onderwijs in een tot leren uitdagende leeromgeving die veilig, prettig en gestructureerd is.

(...)

Leerlingen en docenten gaan met **respect** met elkaar om;

Wij zijn en voelen ons betrokken bij “de leerling” en we uiten dat door meer de nadruk te leggen op wat-ie wel kan en minder te letten op wat-ie niet kan. Ons **pedagogisch-didactisch handelingsrepertoire** is gebaseerd op de zorgvisie

- *We kennen onze leerling*
- *De leerling leert in toenemende mate zelfstandig.*
- *We hebben een doorlopende leerlijn.”*

Leermiddelen

Met ingang van aankomend schooljaar is er op het gebied van de inzet van leermiddelen door de landelijke overheid een maatregel genomen met verstrekende gevolgen. Onder de noemer ‘gratis schoolboeken’ wordt er een bedrag aan de scholen overgemaakt dat bestemd is om de scholen in staat te stellen hun leerlingen van leermiddelen te voorzien, zonder dat de leerling daarvoor een bijdrage hoeft te betalen. De school ontvangt €316,- per leerling en met dat bedrag zal de school het moeten redden. Tot op heden heeft De Rietlanden de verstrekking van leermiddelen georganiseerd door middel van een intern leermiddelenfonds.

De veranderingen vragen om een zekere vorm van bezinning. Vragen als ‘wat verstaan we onder leermiddelen’ en ‘wat betekent e.e.a. voor ons leermiddelenbeleid de komende jaren’ komen op. De overheidsmaatregel vormt aan de ene kant een bedreiging (afhankelijkheid van een verstrekende overheid i.p.v. doorberekenen aan de gebruiker), maar biedt waarschijnlijk ook mogelijkheden door de vrije besteding. In ieder geval is de maatregel reden genoeg het totale leermiddelenbeleid nog eens nauwkeurig onder de loep te nemen.

Daarnaast heeft De Rietlanden in het kader van haar eigen kwaliteitsbeleid besloten op een aantal terreinen waarop over de kwaliteit zorgen bestaan of waarop meer mogelijk lijkt dan tot op heden wordt benut, verbeteracties in te zetten. In dat kader is ook nadere actie m.b.t. de leermiddelen aan de orde. Ter ondersteuning daarvan heeft de school een aantal onderzoeksterreinen geformuleerd. Deze kunnen kort omschreven worden als:

Op De Rietlanden bestaat om een viertal redenen behoefte aan een nadere oriëntatie op het gebied van leermiddelen:

We zijn er niet zo zeker van dat onze keuzes voor leermaterialen in alle gevallen recht doen aan het heterogene karakter van een aantal van onze klassen.

De vraag is of onze projecten in een bepaalde mate door leermiddelen ondersteund zouden moeten worden.

Het ict-beleid is geformuleerd en heeft geresulteerd in vaklessen, keuzemodules en ‘indalen’ in vakken. Nu moeten de consequenties voor de leermiddelen in kaart gebracht worden.

De stapsgewijze introductie van digitale lesborden verruimt de didactische mogelijkheden. De vraag is wanneer de inzet van een papieren of van een digitaal leermiddel het meest voor de hand liggend is.

Met deze terreinen van onderzoek heeft De Rietlanden ingeschreven op het project van de VO-Raad (Leermiddelenbeleid). Wij hadden de verwachting dat dit project ons zou opleveren dat het vastgestelde ict-beleid (inclusief digiborden) adequaat wordt vertaald in consequenties voor leermiddelen en de inzet daarvan. En dat daarnaast de vraag zou worden beantwoord welke eisen we in verschillende situaties aan de in te zetten leermiddelen moeten stellen om onze heterogeniteit en ons projectonderwijs veilig stellen.

Het project bracht echter meer aan het licht. Met name inzicht in de mate van tevredenheid over een aantal aspecten de leermiddelen betreffende en daarnaast het besef dat op een aantal terreinen de komende tijd meer inspanning is gewenst dan in eerste instantie werd aangenomen.

In de hierna volgende paragrafen wordt een beschrijving gegeven van de bevindingen op de vier onderzoeksterreinen.

1 Heterogeniteit

Inleiding

Tot op heden kent de school niet of nauwelijks voorschriften voor secties bij het kiezen van leermiddelen. Eigenlijk is de enige voorwaarde er één van financiële aard: het totaal aan uitgaven moet binnen het budget passen dat via een boekenfonds beschikbaar wordt gesteld. Er is nu echter behoefte aan herbezinning. Dat heeft een tweetal oorzaken.

De eerste is dat het er op lijkt dat de heterogeniteit in de onderbouw en drie hv niet bij alle vakken vertaald is in een adequate inzet van ondersteunende leermiddelen voor de verschillende niveaus in een klas. Daardoor komen betrouwbaar determineren en heterogeniteit 'an sich' onder druk te staan. Daarnaast zijn wijzigingen in het beschikbare budget niet ondenkbaar. De 'gratis schoolboeken' leiden er toe dat er volgend jaar gemiddeld per leerling €316,- beschikbaar is. Nu is dat via het boekenfonds ongeveer hetzelfde bedrag. Maar wat betekent e.e.a. voor de wat langere termijn?

De Rietlanden is een school voor vmbo, havo en atheneum. De onderbouw is vanaf de start van de school (1978) heterogeen ingericht. In eerste instantie waren de eerste twee leerjaren breed heterogeen ingericht: op de kinderen met een specifieke verwijzing naar het ibo (ivbo) na, zaten allen in gemengde klassen waarin de niveaus vbo (vmbo), havo en atheneum vertegenwoordigd waren. Dit geldt voor de 1^e klas nog steeds, maar voor de tweede klas geldt een 'dakpanconstructie' met naast de lwoo-klassen drie typen reguliere klassen. Het model dat voor de onderbouw geldt, ziet er als volgt uit:

3	Atheneum/Havo			
2	Atheneum/Havo	Havo/Vmbo	Vmbo	Lwoo
1	Atheneum/Havo/Vmbo			Lwoo

Voor de bovenbouw geldt dat er in principe geen heterogene klassen zijn. In de praktijk is dit echter anders. Daar de school een bescheiden omvang heeft (ongeveer 950 leerlingen), is het in de bovenbouw soms noodzakelijk om leerwegen of leerjaren te combineren. In het vmbo wordt meestal gekozen voor leerwegcombinaties (de basisberoepsgerichte leerweg samen met de kaderberoepsgerichte leerweg), in het vwo voor de klassencombinatie (4 en 5 of 5 en 6 samen). Soms voor schooltypencombinaties (bv. 4 havo en 4 vwo samen). De klassen zijn echter in principe niet heterogeen, als er combinatieklassen gemaakt worden dan heeft dat louter om financiële oorzaken.

Deze vorm van 'heterogeniteit' viel buiten ons onderzoek. Het is echter zaak de komende tijd ook eens te kijken of en zo ja tot welke problemen of kansen deze combinaties leiden en of de ene combinatie beter uitpakt als de andere. Daar is echter in eerste instantie een algemeen onderzoek nodig, geen onderzoek toegespitst op leermiddelen, alhoewel die niet buiten beschouwing gelaten kunnen worden.

Om antwoord te krijgen op de vraag of de heterogeniteit in de onderbouw ondersteund wordt door een adequate inzet van leermiddelen zijn voor de verschillende vakken gesprekken gevoerd met sectievoorzitters of leden van het onderbouwteam. In eerste instantie zou gewerkt worden met een gedetailleerde vragenlijst die vervolgens mondeling zou worden afgenomen. Tijdens een 'proefgesprek' bleek dat niet te werken: het gesprek wilde niet vlotten, de vorm leidde er toe dat het meer leek op een overhoring dan op een gesprek. En dat is waarschijnlijk dodelijk voor het waarheidsgehalte van de antwoorden. Het is namelijk uitermate belangrijk dat het op een gesprek lijkt. Immers de 'geïnterviewde' krijgt vragen over zijn of haar lespraktijk en daarbij wordt in feite gevraagd zich open en kwetsbaar op te stellen en eerlijk en integer over de eigen lessen en die van sectiegenoten te praten. Dat kan alleen als de 'geïnterviewde' zich veilig voelt ten opzichte van de vragensteller; dat er een prettige sfeer ontstaat, ook omdat de ander interesse en begrip toont. Daarom is uiteindelijk besloten niet met een afgeronde vragenlijst maar met een startvraag en een lijstje aandachtspunten ('gespreksthema's') het gesprek in te gaan. De startvraag luidde "Welke methode gebruiken jullie in de eerste klas en zijn jullie daar tevreden over?" De gespreksthema's waren:

- keuze methode en onderdelen daarvan,
- overige leermiddelen,

- ict-gebruik,
- doorlopende leerlijnen,
- recht doen aan verschillen / heterogeniteit.

Doel van dit onderzoek was het in kaart brengen welke leermiddelen in de heterogene onderbouw en 3hv op dit moment worden ingezet ter ondersteuning van het leerproces in de verschillende klassen voor de verschillende vakken en of er naar het oordeel van de vaksecties recht gedaan wordt aan het bedienen van de verschillende niveaus die in die klassen (1lwoo, 1vmbo/havo/atheneum, 2lwoo, 2vmbo, 2vmbo/havo, 2havo/atheneum, 3havo/atheneum) vertegenwoordigd zijn. Gebeurt dat adequaat met de huidige leermiddelen? Zo niet, aan welke (additionele) leermiddelen is behoefte? Op welke wijze kunnen deze (additionele) middelen beschikbaar komen?

Het geheel moet er in uitmonden dat er een set van eisen aan leermiddelen wordt opgesteld om zo bij de aanschaf van die leermiddelen mede uitwerking te geven aan het schoolbeleid op het gebied van heterogeniteit. Een globale set van eisen wordt in dit document geschetst. Het vormt het kader voor een meer gedetailleerde set.

Mede in het kader van de beperkte middelen (in eerste instantie €316,-) zal een meerjarenraming opgesteld moeten worden

Keuze methode

Van de 13 vakken in de onderbouw werken er 9 met een methode. Het geldt niet voor tekenen, informatiekunde, ckv en handvaardigheid. Bij drie van deze methodes hoort ict.

Bij de keuze voor een methode voelen de secties zich 'behoorlijk vrij'. Er wordt geen bemoeienis van de schoolleiding, van een afdeling, een leerjaar of wat dan ook ervaren: de sectie zelf maakt haar keuze. De enige beperking is er één van financiële aard: er moet budget zijn. Oftewel: je hebt als sectie één keer in de vier à vijf jaar de mogelijkheid in een leerjaar een andere methode te kiezen.

Er bestaan inderdaad vanuit de school als geheel geen voorschriften voor de methodekeus, er is geen set van eisen o.i.d. De school kent een intern boekenfonds en grenzen en beperkingen zijn inderdaad zuiver financieel. Ouders waren tot op heden een bedrag verschuldigd (in 2008-2009 €308,-) en hebben daarmee betaald voor de boeken en de reprokosten. De laatste jaren staat de school niet meer toe dat binnen dit pakket 'werkboeken' worden aangeschaft waarin geschreven mag worden (waardoor deze boeken slechts één jaar meegaan).

Slechts een enkeling maakt een voorzichtige kanttekening bij deze vrijheid ("Ik zou het eigenlijk wel goed vinden als de school zou voorschrijven dat de methode goed moet passen bij onze school"; "Kan ik me voorstellen, zeker als je als school kiest voor een bepaalde profilering"). Maar over het algemeen wordt deze vrijheid bijzonder gewaardeerd. Zelfs als 'natuurlijk' ervaren ("Ik vind het al erg dat je binnen een budget van een boekenfonds moet blijven"). De methodekeus is een zaak van de secties. Sterker, binnen sommige secties alleen de zaak van hen die in de afdeling van de school werken waarvoor een nieuwe methode wordt gekozen.

Keuze van onderdelen van methode

Er zijn weinig methodes die feilloos passen bij de heterogene schoolinrichting zoals die op De Rietlanden gestalte krijgt. Met name de brede heterogeniteit van het eerste leerjaar komt in methodes niet voor. Dat betekent dat binnen de school keuzes gemaakt moeten worden. De keuze die schoolbreed is gemaakt, is dat alle leerlingen binnen één type klas (bv. 1e klas regulier) uitzicht moeten hebben (en het hele jaar houden) op vervolgen in welke van de drie 2e klassen dan ook. Oftewel, bij aanschaf van een methode kiest de sectie voor aanschaf van één hetzelfde boek voor een leerjaar.

De meeste secties kiezen voor de eerste klas voor een boek dat zichzelf afficheert als een boek voor tl en havo. Voor de 2e klassen zijn er meestal genoeg mogelijkheden om elke soort klas met een daarbij horend deel van de methode te bedienen (2bbl/kbl, 2tl/h, 2 h/v).

Bij de keuze voor een methode spelen - in volgorde van belangrijkheid - de volgende factoren een voorname rol:

- passend bij de smaak van de sectie / docenten (met een door hen gewaardeerde inhoud)
- met voldoende materiaal daarnaast (antwoorden, aanwijzingen, toetsen, software, andere delen etc.)
- passend bij de leerlingen (met een inhoud die de leerlingen in de betreffende klas 'gemiddeld' aankunnen)
- met een uitnodigende lay-out (waarvan men denkt dat die aantrekkelijk en overzichtelijk voor leerlingen is)

Wat nogal opvalt is het volgende:

- er lijkt bij veel vakken een tamelijk scheiding te bestaan tussen onder- en bovenbouw: de methodekeus in de onderbouw vindt bij veel vakken plaats zonder duidelijk de consequenties voor een bovenbouwmethode daarbij te beschouwen (nb. 3hv is onderbouw), overigens acht niemand in de onderbouw dit een probleem,
- bij de methodekeus gaat men er in zijn algemeenheid van uit dat de keuzes die de methode maakt de juiste zijn om in een traject van 4, 5 of 6 jaar een goede opbouw te verzorgen richting het diploma voor respectievelijk vmbo, havo of atheneum,

- men heeft er meestal geen zicht op of de dakpannen dekkend zijn (of de tl van het vmbo-boek ook de tl van het tl/havoboek is etc.)
- dekking voor de kerndoelen speelt geen rol,
- vrijwel alle secties vinden het onduidelijk wat er 'via het boekenfonds' mogelijk is (wanneer er wel of geen toestemming voor iets volgt, of er maximumbedragen gelden, of aanvullend materiaal en/of cd-roms aangeschaft mogen worden).

Oftewel, het thans gevoerde leermiddelenbeleid wordt door de docenten als onduidelijk ervaren. En inderdaad, een duidelijk leermiddelenbeleidsplan is er niet. Toestemming voor de aanschaf of vervanging van leermiddelen - terwijl niet gedefinieerd is wat precies onder een leermiddel wordt verstaan - gebeurt op grond van vage criteria. Voor docenten is het volstrekt onduidelijk waarom iets wel of niet kan ("Waarschijnlijk is hier wel een potje voor") en wat wel en niet uit de 'leermiddelenpot' vergoed kan worden.

De verklaring kan wellicht gezocht worden in het gegeven dat de school bezig is invulling te geven aan een bestuurlijke fusie, waardoor een actualisering van de formulering van het leermiddelenbeleid tot op heden is weggeschoven. Immers, door deze fusie moet eerst de vraag beantwoord worden of en in welke mate afstemming tussen de drie scholen op het gebied van het leermiddelenbeleid gewenst of noodzakelijk is.

Overige leermiddelen

Doordat er (noodgedwongen) een keuze is gemaakt voor een bepaald deel (meestal tl/h) in de eerste klas, moeten de secties een beslissing nemen wat betreft het bedienen van de andere niveaus in de klas. Daarvoor worden verschillende oplossingen gekozen:

- klassensets van vmbo- en (h/v)-boeken van dezelfde methode,
- aparte werkboekjes,
- het inzetten van eigen materiaal,
- het inzetten van ict.

Wat betreft het gebruik van eigen materiaal (in feite wordt meestal bedoeld het 'arrangeren' vanuit bestaand materiaal) zeggen velen daar niet voldoende aan toe te komen. Ook bij de vakken die wel met eigen materiaal werken (7) wordt dit geluid gehoord. Waar dat wel op ruime schaal gebeurt is omdat er van oudsher in school een traditie van zelf ontwikkelen (arrangeren) op de school bestaat en/of waar er een combinatievak bestaat.¹

Waar mogelijk zie je de secties grijpen naar contextrijk of aanschouwelijk onderwijs, met veel 'projectjes', proeven, practica e.d. Voor velen ook hét middel om ook de minder sterke leerlingen te kunnen bedienen.

ICT-gebruik

Vrijwel alle secties geven aan slechts in zeer bescheiden mate gebruik te maken van ict. Hoewel een bepaalde meerwaarde van ict haast altijd wordt onderkend (variatie, maatwerk, actualisering etc.), noopt de praktijk tot het maken van keuzes richting 'papier'. De school heeft namelijk weliswaar een bovengemiddeld aantal computers per leerling, maar deze staan in computerlokalen en slechts hier en daar in bescheiden hoeveelheden in de lokalen. De docenten vinden het ingewikkeld om hun lessen zo te plannen dat zij precies van te voren kunnen bepalen op welk moment zij de klassen in computerlokalen geroosterd willen hebben. Methodes die ict-gebruik impliceren, vindt men om die reden vaak een pre hebben, maar niemand vindt een optimaal gebruik van de mogelijkheden te realiseren (ook niet met leerlinglicenties die zij thuis kunnen uitoefenen). Bijna iedereen zou kiezen voor een grotere inzet van ict, als dat logistiek eenvoudiger zou zijn. Dit betekent overigens dat dit pas zal kunnen, als in alle lokalen computers met internetverbinding aanwezig zouden zijn of dat in de opzet van het schoolgebouw ingrijpende wijzigingen zouden plaatsvinden (minder nadruk op lokalen, meer op leshuizen / leerpleinen / studieruimtes).

Ongeveer hetzelfde verhaal geldt voor het gebruik van digiborden (nu door 2 secties in gebruik). De meesten zouden het gebruik daarvan een verrijking van hun onderwijs vinden, maar de moeilijke bereikbaarheid van deze borden (in de onderbouw zijn twee borden geïnstalleerd, de komende jaren worden dit er één of twee meer) weerhoudt mensen er van het gebruik van te maken en in nadere oriëntatie op de mogelijkheden van deze borden.

Immers, ook voor deze borden geldt dat docenten niet makkelijk van te voren kunnen plannen op welk moment zij behoefte aan de inzet van dit hulpmiddel hebben. Zij hebben eigenlijk behoefte aan vaste inroostering in een lokaal waarin zich zo'n bord bevindt.

Doorlopende leerlijnen

Alle secties hebben er voor gekozen dat de methode die voor het eerste leerjaar wordt gebruikt, wordt gecontinueerd in het tweede jaar en meestal ook in het derde leerjaar h/v. Iedereen vindt dat zo voor de hand liggend, dat daarbij soms een aantal nadelen op de koop toe wordt genomen ("De docentenhandleiding voor het tweede leerjaar slaat echt nergens op").

¹ De onderbouw kent de vakken natuur- en wereldoriëntatie. Van deze twee vakken is alleen natuuroriëntatie georganiseerd als combinatievak.

Allen hebben de stellige overtuiging dat met de keuzes die zijn gemaakt, een goede voorbereiding is geboden op het vervolg in de bovenbouw (op de derde en vierde klassen bbl, kbl en tl en op de vierde en vijfde klassen havo en op klas vier tot en met zes van het atheneum).

Dat is overigens een overtuiging, hij wordt niet getoetst ("Nou als dat niet zo is, dan gaan ze wel piepen in de bovenbouw").

Recht doen aan verschillen / heterogeniteit

Er is (grote) tevredenheid over de methodes. Waar die er niet is (verouderd, achterhaald, konden anderen destijds goed mee werken etc.), zijn zaken in het werk gesteld die gericht zijn op spoedige vervanging van de methode.

Veel secties doen recht aan verschillen door het gebruik van één of meer van de volgende aanvullende leermiddelen:

- klassensets van vmbo- en (h/v)-boeken van dezelfde methode,
- aparte werkboekjes,
- eigen materiaal,
- ict.

Maar veel vaker is te horen:

- de zwakke leerlingen krijgen extra hulp en/of extra uitleg²,
- de goede leerlingen krijgen extra stof (verrijking / verbreding)

Er bestaat het streven leerlingen zo veel mogelijk gelijk op te laten lopen, er is veel weerzin tegen een organisatie waarin binnen de klassen al snel een soort streaming plaatsvindt.

Men is soms ook nogal ongerust over de positie van de zwakkere leerlingen in de heterogene klassen: "De zwakke leerlingen zijn enthousiast tot de kerst, dan hebben ze al zo veel matige resultaten opgelopen". Mede om die reden wordt er dan ook door sommigen getwijfeld aan de juistheid van de keuze vast te houden aan een breed heterogeen eerste leerjaar. Bij anderen is er om andere redenen twijfel ("Heterogeniteit vraagt om veel zelfwerkzaamheid bij de leerlingen, ik heb niet de indruk dat we daar systematisch werk van maken"). Maar de meesten vinden 'heterogeniteit' iets dat vanzelfsprekend bij Lelystad en De Rietlanden hoort, maar wel eens met samengeknepen tenen ("Als je voor heterogeniteit kiest, doe dat dan echt, nu lijkt het soms windowdressing").

Zelden tot nooit is er bij de toetsing sprake van een opzet waarbij getracht wordt recht te doen aan de verschillende niveaus. Hier en daar wordt aangegeven dat er naast vragen die gericht zijn op reproductie, vragen zijn opgenomen die inzicht of productie vergen. De eerste vragen zijn dan vooral bedoeld om te testen of leerlingen een voldoende vmbo-niveau halen, de tweede of er ook meer in de leerling zit en hij of zij een voldoende op havo- en/of atheneumniveau haalt.

Maar eigenlijk vindt dit weinig plaats en zijn de toetsen zo opgebouwd dat er vragen met een verschillende moeilijkheidsgraad zijn opgenomen. De doorverwijzing naar een vervolklas (de determinatie) is gekoppeld aan de rapportcijfers, waarbij een hoger gemiddeld jaarcijfer leidt tot door verwijzing naar een hoger schooltype. Niet of de leerling vragen en vraagstukken van een bepaalde orde aankan.

Conclusies

Voorgaande leidt tot de volgende conclusies:

- bij de keuze voor methodes en overige leermiddelen is er in de school veel vrijheid,
- het is niet helder of bij de methodekeus belangrijke uitgangspunten van de school (zwaar) meewegen,
- het is niet helder welke middelen er voor leermiddelen beschikbaar zijn en wat onder 'leermiddelen' verstaan mag worden,
- er wordt beperkt gebruik gemaakt van ict-mogelijkheden, met name door logistieke belemmeringen, maar de behoefte aan ruimer gebruik is aanwezig,
- met de gebruikte methodes (samen met de overige leermiddelen) kan de heterogeniteit - naar het oordeel van veruit de meesten - redelijk tot goed worden bediend,
- op het gebied van de klassenorganisatie (de lessen) en de toetsing wordt er in beperkte mate rekening gehouden met het heterogene karakter van de onderbouw,
- de heterogeniteit wordt vooral voor de leerlingen aan 'de onderkant' soms ervaren als een probleem,
- de afstand tussen onderbouw en bovenbouw is groot: voor de onderbouw spelen examenprogramma's niet of nauwelijks een rol,
- inhoud en status van de kerndoelen zijn bij lang niet iedereen bekend.

Consequenties

Dit leidt tot de volgende consequenties:

- in verband met de onbekendheid met officieel geldende inhoudelijke eisen (kerndoelen en examenprogramma's) verdient het aanbeveling zaken te organiseren die die onbekendheid weg kunnen nemen,

---

² Soms wordt dit vooral omschreven als een 'taalprobleem'

- de grote mate van vrijheid bij het kiezen van methodes (en andere leermiddelen) wordt als belangrijk ervaren binnen de school, maar een algemeen geldende checklist ('set van eisen') bij het kiezen is aan te bevelen om zo kernkeuzes van de school veilig te stellen,
- er dient een transparant leermiddelenbeleid geformuleerd te worden, waardoor kan worden vastgesteld wat waarom wel of niet gewenst en/of mogelijk is op het gebied van leermiddelen,
- inspanningen binnen school om recht te doen aan het heterogene karakter van de onderbouw kunnen zich het beste toespitsen op de inrichting van de lessen en de toetsing,
- door de (toenemende) behoefte aan het gebruik van ict (computers en digiborden) in combinatie met de door secties ervaren logistieke belemmeringen is om dit probleem op te lossen een nadere bezinning aan te bevelen (zie ook deel 3 en 4 van dit project).

Plan van aanpak

1 Examenprogramma's en kerndoelen

In een aantal afdelingsvergaderingen wordt aandacht besteed aan inhoud en betekenis van de kerndoelen voor de onderbouw. Ieder personeelslid ontvangt voor de herfstvakantie van 2009 een exemplaar van het examenprogramma dat voor zijn of haar vak geldt en daarbij verwijzingen naar voor zijn of haar vak belangrijke digitale adressen waar informatie en ideeën kunnen worden gevonden. E.e.a. wordt ook digitaal beschikbaar gesteld.

De Afdelingsleiders onderbouw verzorgen de inspanningen m.b.t. de kerndoelen en de beleidsmedewerker 'Schoolontwikkeling' de overige onderdelen. E.e.a. valt binnen de taakbeschrijving (en binnen de taakomvang) van deze functionarissen. Extra financiële middelen zijn niet noodzakelijk

2 Checklist (set van eisen)

In de 'Projectgroep leermiddelenbeleid' wordt in de periode voor de herfstvakantie een concept voor een 'Checklist leermiddelen' opgesteld. Dit concept wordt daarna in het managementteam besproken en vervolgens (aangepast) ter commentaar voorgelegd aan de personeelsleden³. Het aangeleverde commentaar wordt verwerkt tot een definitieve checklist die voor de kerstvakantie gereed is. Het gebruik van deze checklist is verplicht op het moment dat aanschaf of vervanging van leermiddelen aan de orde is. Elke aanvraag voor aanschaf of vervanging gaat vergezeld van een ingevulde checklist.

Deze checklist dient opgebouwd te worden met inachtneming van in ieder geval de volgende aandachtspunten:

Er zijn controlepunten opgenomen m.b.t.:

- kostenaspecten
- de wettelijke vereisten (programma-eisen)
- de visie van de school in zijn algemeenheid
- de visie van de school op het leren
- het recht doen aan heterogeniteit
- de mogelijkheid tot maatwerk / differentiatie
- de doorlopende leerlijn van klas 1 tot klas 4, 5, respectievelijk 6
- de combinatiemogelijkheden met andere leermiddelen (met name ict, waaronder ook digiborden)

De middelen die noodzakelijk zijn om een checklist te realiseren spitsen zich toe op de inzet van de 'Projectgroep leermiddelenbeleid'. Geschat wordt dat de ontwikkeling van de checklist, de bespreking, de bijstelling etc. ongeveer 100 uur zal kosten. E.e.a. kan bekostigd worden uit de reguliere middelen van de school

3 Formuleren transparant leermiddelenbeleid

Een actueel leermiddelenbeleidsplan is er niet. De verklaring kan wellicht gezocht worden in het gegeven dat de school bezig is invulling te geven aan een bestuurlijke fusie, waardoor een actualisering van de formulering van het leermiddelenbeleid tot op heden is weggeschoven, maar dat neemt niet weg dat er behoefte is aan zo'n beleidsplan. Bovendien kan het schrijven er van kan leiden tot inzicht dat later gebruikt kan worden als is gebleken dat het noodzakelijk is een beleidsplan voor de drie scholen gezamenlijk te schrijven.

Daarom wordt in opdracht van de schoolleiding door de administrateur een 'Leermiddelenbeleidsplan' geschreven, waaruit af te leiden valt welke criteria gelden bij aanschaf of vervanging van leermiddelen. Dit plan zal waarschijnlijk de officiële gang moeten maken (goedkeuring door de MR), hetgeen impliceert dat voor schrijven en democratische besluitvorming samen een heel schooljaar (2009-2010) moet worden uitgetrokken.

De administrateur voert uit. Dit valt binnen de taakbeschrijving (en binnen de taakomvang) van deze functionaris. Extra financiële middelen zijn niet noodzakelijk.

4 Inrichting van de lessen en de toetsing

³ Nog nader te bepalen of dat via de afdelingen kan of beter via de secties kan lopen.

De komende jaren is het thema 'recht doen aan verschillen' één van de speerpunten in de school. Dat moet duidelijk worden in afdelingsplannen. Bij het formuleren daarvan (door de betreffende afdelingsleiders in samenspraak met de beleidsmedewerker schoolontwikkeling) aan het begin van het schooljaar 2009-2010 komt dit tot uiting.

Het is (zeer) waarschijnlijk dat de noodzaak van scholing zal blijken. Het is goed mogelijk dit te bekostigen uit de middelen die daarvoor gereserveerd zijn. Overige activiteiten (geïnvesteerde tijd door afdelingsleiders, beleidsmedewerker en docenten) vallen binnen de reguliere taken.

5 Gebruik van computers en digiborden
Zie daarvoor deel 3 en 4 van dit project

2 Vakoverstijgende projecten

Inleiding

De Rietlanden daagt, o.a. middels projecten, leerlingen uit tot vakoverschrijdend denken en handelen met het doel inzicht te krijgen in een complexe samenleving en voorbereid te worden op hun volgende stap in hun schoolloopbaan. Projecten geven de mogelijkheid meer tijd te besteden aan een thema/onderwerp en kunnen dit verdiepen.

Naast kennisverwerving werken leerlingen aan vaardigheden waar tijdens de les minder tijd voor is, zoals b.v. werken met teamrollen. Deze vaardigheden worden over de (leer)jaren verder uitgediept.

Projecten spelen in op andere capaciteiten/vaardigheden van leerlingen en verruimen hun belevingswereld. Deze meerwaarde leidt tot een grotere motivatie.

Op De Rietlanden staan dus in een groot aantal leerjaren projecten geprogrammeerd. In deze projecten wordt een beroep gedaan op kennis en vaardigheden die in de vaklessen is opgedaan en/of worden die kennis en vaardigheden uitgebreid. Zo zijn er in de onderbouw drie soorten vakoverstijgende projecten, te onderscheiden naar de belangrijkste doelstelling van het project:

- a) leerlingen breiden de bij de vakken opgedane kennis/vaardigheden uit of benutten die op een andere wijze;
- b) leerlingen ervaren dat er samenhang bestaat tussen wat bij het ene en wat bij het andere vak is aangeleerd;
- c) leerlingen passen de bij vakken opgedane kennis praktisch toe.

Zowel in het eerste als in het tweede leerjaar worden drie projecten uitgevoerd. Er zijn steeds minimaal twee participerende vakken.

In het afdelingsplan 2008-2009 voor de onderbouw is als speerpunt geformuleerd nader in te zoomen op deze vakoverstijgende projecten om preciezer dan voorheen vast te stellen of inhoud en organisatie van die projecten adequaat zijn.

Via een *leerling-enquête* moest het volgende worden gemeten:

- is wat met het project werd beoogd (a, b of c) in de ogen van de leerlingen bereikt?
- zijn de leerlingen tevreden over de organisatie (de instructie, de begeleiding en de beschikbare faciliteiten, waaronder het materiaal)?

Via een *evaluatiegesprek* met deelnemende *docenten* moest het volgende worden gemeten:

- was het thema van het project goed gekozen?
- voldeed het project inhoudelijk (zijn de geselecteerde vaardigheden verhoogd / anders benut (a), is samenhang ervaren (b), is kennis praktisch genaakt (c)?
- was de organisatie adequaat (hoeveelheid tijd, rooster, materiaal)?

Leermiddelenvraag bij vakoverstijgende projecten

Voor het bereiken van de nagestreefde leerdoelen in de projecten worden in de vaklessen voorafgaand aan een project leermiddelen ingezet. Tijdens de projectweek zelf zelden tot nooit.

Op De Rietlanden bestaat behoefte aan een nadere bezinning op de vraag welke ondersteuning door leermiddelen in de verschillende fases waarin projecten draaien, gewenst is. Immers de beschikbaarheid van de juiste leermiddelen (wat inhoud en vorm betreft) is noodzakelijk om inhoudelijke leerdoelen (kennis en vaardigheden) te verwezenlijken, maar tevens zal zo'n bezinning een stevige impuls zijn voor de samenhang tussen het leerproces voorafgaand aan, tijdens en na afloop van het project. En daarmee voor de kwaliteit van het onderwijs in zijn algemeenheid.

In dat kader is getracht voor de 1^e en 2^e klassen in kaart te brengen of en zo ja welke ondersteuning via leermiddelen gewenst is in de fases waarin projecten (na vaklessen) uitgevoerd worden. De opzet was om docenten die projectbegeleiders zijn, te bevragen.

Maar om een aantal redenen van vooral organisatorische aard heeft zowel in de 1e als in de 2e klas slechts één project doorgang kunnen vinden. Voor de eerste klas ruim voorafgaand aan de periode waarin het 'leermiddelenproject' op school werd geïntroduceerd en voor de tweede klassen buiten de reguliere lesstof om (voorbereiding op en afsluiting van een meerdaagse excursie).

Dat betekent dat dit deel van het vierledig onderzoek naar het volgend schooljaar is doorgeschoven. Wel is het afgelopen jaar in het kader van het voorgaande een 'Matrix Projecten' opgesteld, die hierbij gaat ter kennisname.

Ook in 3^hv en de bovenbouw van het vmbo (bbl, kbl en tl) vinden jaarlijks vakoverstijgende projecten plaats. Ook het afgelopen jaar. Het onderzoek in het kader van de leermiddelen zou zich toespitsen op de 1^e en 2^e klassen (daar de projecten daar als speerpunt geformuleerd werden). Onderzoek naar de vakoverstijgende projecten in de bovenbouw vielen

buiten de onderzoeksopzet, mede omdat over die projecten geen twijfels over de longitudinaliteit, kwaliteit of de leermiddelenondersteuning bestonden.

MATRIX PROJECTEN

DE RIETLANDEN

INHOUD	Leerjaar: niveau: periode:
Naam project	
Verantwoordelijke collega per vak	1. 2. 3.
Doelstelling afzonderlijke vakken (vaardigheden, vakinhoudelijke kennis etc)	1. 2. 3.
Sluit aan op (vaardigheden, kennis voorgaande project(en)	1. 2. 3.
PROCES	
Vindt plaats in (maand(en))	
Vindt plaats op: (vakuren, dagdelen)	
Logistieke benodigdheden (denk aan roosterfaciliteiten, vrijgeroosterde collega's, lokalen)	
PRESENTATIE	Ja/nee
datum	
vorm	
Logistieke benodigdheden	
BEOORDELING	Ja/nee
vorm	
hoe telt het mee	
EVALUATIE:	Ja/nee
Docenten: hoe en wanneer Leerlingen: hoe en wanneer	

3 Het gebruik van en de tevredenheid over leermiddelen, waaronder ICT

4 Digitale schoolborden

Inleiding,

Binnen het 'Project leermiddelen' hebben wij een aantal motieven beschreven waarom er behoefte is aan een nadere oriëntatie op het gebied van de leermiddelen. M.b.t. de digitale schoolborden gaat het om hoe de verruiming van de didactische mogelijkheden kan leiden tot een groter onderwijskundig rendement, dit in relatie tot de gedane investering. Daarbij is de vraag wanneer de inzet van papieren of digitaal leermiddel het meest voor de hand liggend is. Wat is er aan leermiddelen beschikbaar en om welke redenen maak je wanneer gebruik van de mogelijkheden van digiborden? Dit impliceert tevens het werken aan de bewustwording dat er een verband gelegd kan worden tussen didactiek en de keuze voor het soort leermiddel.

Huidige situatie,

Tot op heden heeft de school bij de aanschaf van digitale schoolborden niet of nauwelijks vanuit onderwijskundige principes gehandeld. De enige voorwaarde voor aanschaf is in feite het beschikbare budget en daarmee is de situatie enigszins vergelijkbaar met hetgeen genoemd is in de paragraaf 'heterogeniteit'. Complicerende factor daarbij is dat de aanschaf van de digiborden via het budget 'inventaris' loopt, maar de consequenties van het gebruik van het digibord in de vorm van 'content' en de aanschaf van andere leermiddelen loopt via het interne boekenfonds en/of het ict-budget.

Al enkele jaren is er een vrijdbaar digibord aanwezig dat gedurende die jaren incidenteel gebruikt werd door een tweetal docenten. Gebruik hiervan vergt veel voorbereiding qua plaatsing en instellingen. Vanaf vorig schooljaar zijn daar een drietal vaste digiborden bij gekomen en is er de beschikking gekomen over een mobiele mimio-set. Vanaf dat moment is het gebruik van digiborden binnen het bereik van veel meer docenten gekomen.

Voorafgaand aan of na plaatsing van de vaste digiborden is er - afgezien van een korte knoppencursus - geen nadere onderwijsinhoudelijke begeleiding geweest vanuit de ict-coördinator of een ander van binnen of buiten de school.

Doelstellingen

In het ict-beleidsplan zijn m.b.t. digitale schoolborden geen concrete ambities geformuleerd.

Om antwoord te krijgen op de vraag wat de stand van zaken is m.b.t. het gebruik van digiborden is een inventarisatie gemaakt en zijn lesbezoeken afgelegd met aansluitend een interview waarbij verschillende gesprekstema's de revue passeerden. Deze hebben plaatsgevonden met de docenten biologie, aardrijkskunde, Engels en maatschappijleer. De gesprekstema's waren:

- eigen kennis en vaardigheden,
- redenen voor het gebruik,
- de relatie met het gebruik van 'content',
- het gebruik aanvullende leermiddelen,
- gebruikerservaring.

Bij de lesbezoeken is gebruik gemaakt van de 'Kijkwijzer Digibord (versie 5)' van de Stichting voor Christelijk Primair Onderwijs Twente. Deze kijkwijzer is ontwikkeld in opdracht van eerder genoemde stichting om inzicht te verschaffen in het competentieniveau bij het digibordgebruik van docenten. De 'Kijkwijzer Digibord' is handig om de huidige fase van bordgebruik in kaart te brengen maar geeft ook een indicatie m.b.t. het vaststellen van een realistisch ambitieniveau.

Doel van ons onderzoek was:

- vast te stellen welke behoefte aan (technische) ondersteuning er is waardoor een effectiever gebruik van digiborden mogelijk wordt (oftewel: een verhoging van het onderwijskundig rendement),
- inventarisatie van de beschikbaarheid van digitale leermiddelen voor de verschillende vakken (en projecten) en
- nagaan of en in welke mate er van de didactische mogelijkheden gebruik wordt gemaakt.

De uitkomsten van dit onderzoek zijn vertaald in een plan van aanpak om de inzet van digiborden bij het leerproces in alle leerjaren en schoolsoorten te optimaliseren. Het levert een vertaling van het vastgestelde ict-beleid naar consequenties (programma van eisen) voor leermiddelen.

Lesobservaties

De bezochte lessen lopen volgens een redelijk uniform stramien. Aan het begin van de les geeft de docent het doel van de les aan. De werkvorm is voornamelijk 'presenteren', waarbij als software Powerpoint gebruikt wordt. Via Powerpoint wordt stapsgewijs de samenvatting getoond waarbij de leerlingen deze overnemen in hun schrift. Bij de uitleg van de leerstof wordt soms ter illustratie gebruik gemaakt van filmpjes van Teleblik via internet. Het digibord wordt alleen door de leerkracht gebruikt, niet door de leerlingen. Daarbij maakt hij geen gebruik van de overige hulpmiddelen, zoals bijvoorbeeld de digipen, de microscoop of de virtualiser. Opvallend is dat indien de docent 'vers' in het lokaal komt, het ongeveer 5 minuten duurt voordat de les kan starten omdat de docent bezig is met het klaarzetten van een laptop en van het lesmateriaal.

Bij elk van de geobserveerde lessen krijgen de leerlingen halverwege de les verwerkingsopdrachten te maken. Slechts een enkele keer werd het digibord gebruikt bij het nakijken en bespreken van de opdrachten door antwoorden te laten zien of terug te grijpen op vertoond materiaal.

Interviews

Uit de interviews met gebruikers van de digiborden is het volgende naar voren gekomen.

Eigen kennis en vaardigheden

De docenten beoordelen zich zonder uitzondering als beginnend digibordgebruiker. De beginselen van Powerpoint hebben ze goed onder de knie. Met de software die bij de digiborden geleverd wordt, hebben ze bijna geen van allen ervaring. De hulpmiddelen - zoals bijvoorbeeld de digipen - worden dan ook maar door 1 docent gebruikt. Twee docenten gebruiken vakspecifieke leermiddelen in de vorm van aangekochte dia's en presentaties. Met het zoeken binnen Teleblik en het gebruik van internet hebben ze allen voldoende ervaring.

Deze beoordeling komt overeen met wat tijdens de geobserveerde lessen zichtbaar werd en via de 'Kijkwijzer' over de vaardigheden van de leerkrachten werd opgemerkt. Qua vaardigheden zitten de docenten op niveau 1 à 2 op een schaal van 5.

De docenten hebben alle behoefte aan inhoudelijke ondersteuning om in staat te zijn de meerwaarde van het digibord te effectueren. De vorm waarin dit gewenst wordt, verschilt enigszins: van ondersteuning binnen de sectie tot enkele workshops om ideeën m.b.t. verandering in klassenmanagement en pedagogiek op te doen. Een grootschalig trainingstraject heeft niet direct de voorkeur, leren van en met elkaar wordt als vruchtbaarste optie genoemd.

Redenen van gebruik

De belangrijkste reden van gebruik die wordt genoemd, is conform de huidige gebruikswijze: voor de leerlingen een samenvatting van de stof verzorgen. Het niet meer afhankelijk zijn van je eigen handschrift, oogcontact met de klas kunnen blijven houden en de aantekeningen bij parallelklassen kunnen gebruiken worden hierbij als groot voordeel gezien. Verder wordt het aansluiten bij verschillende leerstijlen door gebruik van instructiefilmpjes naast het boek als voordeel gezien. Met name bij biologie wordt de meerwaarde gezien in het sneller bespreken van werkbladen, het samenvatten van een hoofdstuk en ook het klassikaal oefenen van complex-examens. Immers, door het gebruik van het scherm is er meer ruimte voor het klassengesprek.

Qua voorbereiding is het gebruik van digiborden een tijdsinvestering, maar met de kanttekening dat het maken van een samenvatting in Powerpoint eenmalig veel tijd kost die door hergebruik teruggewonnen kan worden. Ook het opzoeken van filmpjes via Teleblik is een arbeidsintensief proces.

Relatie met leermiddelen, ander materiaal

Naast de methode wordt er veel gebruik gemaakt van zelfgemaakte samenvattingen, Teleblik en overige foto's en filmpjes die van het internet worden gehaald. Het boek is leidend en het gebruik van het digibord wordt beschouwd als een toevoeging. De andere leermiddelen (Teleblik etc.) worden gebruikt ter illustratie en verduidelijking. De verbinding met internet maakt actueel materiaal makkelijk toegankelijk. De beschikbaarheid van bruikbaar materiaal anders dan filmpjes, bijvoorbeeld animaties, is nog zeer beperkt en sterk afhankelijk van het onderwerp. Dit geldt voor alle vakken.

Een koppeling met een vorm van een elektronische leeromgeving wordt door alle vakdocenten gewenst, men heeft echter nog maar zeer beperkt ervaring hiermee en is niet op de hoogte van alle mogelijkheden. Een kanttekening gemaakt door enkele docenten bij een elektronische leeromgeving is dat het onderwijs geen schriftelijke cursus dient te worden.

Gebruikerservaringen

Met de huidige wijze van gebruik komen de mogelijkheden van de digiborden onvoldoende uit de verf. Op de sectie aardrijkskunde in de bovenbouw na (2 parttime docenten met vast lokaal) ervaren veel docenten dat het logistiek niet eenvoudig is om een digibord te gebruiken, immers door de beperkte beschikbaarheid moet je in het lokalenrooster ingrijpen om van een digibordlokaal gebruik te kunnen maken. Oftewel, het is lastig om de lessen zo te plannen dat je op het juiste moment dit hulpmiddel kunt gebruiken. Immers, het klaarzetten van de laptop en het inloggen in het netwerk kost aan het begin van de les (te) veel tijd.

Bovendien doet zich het volgende voor. De borden worden ook als 'schoolbord' gebruikt. Daarbij worden ze beschreven met non-permanente stiften en dit veroorzaakt afdrucken die pas na zeer grondig reinigen helemaal weg zijn. Verder is er een storende spiegeling door de wijze waarop de beamer aan het plafond bevestigd is.

Bij de plaatsing van de borden zijn er geen zijsteunen gemonteerd en dit zorgt ervoor dat de borden niet stabiel qua hoogte blijven hangen.

Conclusies

Voorafgaande leidt tot de volgende conclusies:

- Bij de invoering en plaatsing van digiborden zijn geen heldere criteria geformuleerd.
- De ondersteuning bij het gebruik van digiborden is incidenteel en op adhoc basis gegeven.
- De docenten zijn qua vaardigheden met het gebruik van digiborden in een beginnersfase.
- Het gebruik van digiborden heeft niet geleid tot een andere toepasselijke didactiek.
- Het digibord is het domein van de docent.
- Het gebruik van digiborden kost veel extra lesvoorbereidingstijd.
- Om optimaal te kunnen werken met digiborden dient het merendeel van de lessen in een digibordlokaal gegeven te worden.
- De gebruik van een digibord via een laptop is te bewerkelijk qua voorbereiding.
- Er is weinig bekendheid met de digibordsoftware.
- Er is weinig bekendheid met ondersteunende hulpmiddelen bij het digibord.
- De hulpmiddelen die geleverd worden, net als de speciale digibordsoftware, worden weinig gebruikt.

Consequenties

Dit leidt tot de volgende consequenties:

- De nieuwe toekenning van digiborden dient plaats te vinden aan secties met voldoende ontwikkelcapaciteit op basis van een invoeringsplan. Dit wordt komend jaar als pilot vormgegeven door de sectie WO.
- Het werken met digiborden moet leiden tot een hoger onderwijskundig rendement middels een andere cq. aangepast didactiek.
- De school moet lid worden van digitale lesbanken zodat digitaal lesmateriaal makkelijker ter beschikking van de docenten komt. Verder dient het scholingsbeleid hierop aangepast te worden en bij een keuze van een nieuwe methode dient de mogelijkheid van het werken met digiborden een beoordelingsaspect te zijn.

Plan van aanpak,

Invoeringsplan: 'Digiborden, meer dan techniek alleen.'

Doel:

Een bijdrage leveren aan het leren op maat in onze school door 20 % van de leerstof in keuzemateriaal (digitaal of papier) aan te bieden.

Resultaat:

- Er wordt expertise opgebouwd in het gebruik van digiborden, technisch en onderwijsinhoudelijk.
- De sectie WO/Aardrijkskunde/Geschiedenis zal als rolmodel functioneren voor verder invoering van digiborden bij andere secties.

Activiteiten:

- Opstellen van een beknopt projectplan door de vakgroepvoorzitter
- Technische training digibordgebruik, hard- en software
- Didactische trainingen digibordgebruik, driemaal
- Training gebruik 'Kijkwijzer Digibord'
- Maandelijks wederzijds lesbezoek
- Tweewekelijks overleg waarbij ingegaan wordt op het zoeken, selecteren en arrangeren van het leermateriaal en het uitwisselen van ervaringen en leermateriaal
- Evalueren van de verschillende aspecten van de 'digiborddidactiek'
- Tussenverslagen en Eindverslag opstellen met aanbevelingen voor het vervolg.

Inzet:

Projectleider Digiborden: 120 uur, organisatie en coördinatie.

Docenten WO, Aardrijkskunde/Geschiedenis tweewekelijks bijeenkomst inclusief voor en nawerk 2 klokuur = 40 klokuren per deelnemer.

Docenten WO, Aardrijkskunde/Geschiedenis, maandelijks wederzijds lesbezoek, 20 klokuren per deelnemer. 1 uur bezoek, 20 keer nabespreken à 0,5 klokuur.

Planning:

Start project: 1 september 2009. Tussenstand: 1 november, 1 februari. Eindrapportage: 1 juni.

Hoger onderwijskundig rendement.

Door het gebruik van digiborden kunnen tijdens de lessen de onderwijskundige doelen op een efficiëntere manier behaald worden, waardoor er meer recht wordt gedaan aan aansluiting bij de belevingswereld van de leerling, recht doen aan verschillen en betekenisvol onderwijs. De in het voorafgaande plan van aanpak beschreven pilot zal een aantal gevolgen hebben. Op basis van de tussentijdse rapportages en de eindrapportage zullen realistische doelen benoemd worden voor de mate waarin secties deze kunnen nastreven.

Projectdoelen:

- Het gebruik van digiborden zorgt voor een didactiek die beter aansluit bij de belevingswereld van en het leren van de leerling.
- Leerkrachten gebruiken digiborden in de verschillende fases van het leerproces, (informatie geven / presenteren, vragen stellen, informatie opzoeken, samenwerken, nieuw materiaal inbrengen, terughalen / afspelen lesonderdeel)
- Leerlingen gebruiken het digibord in de verschillende fases van het leerproces.
- Digiborden hebben een meerwaarde bij verschillende les/leereffecten (herkenning oproepen, context/kader scheppen, verdieping aanbrengen, redeneren/verklaren bevorderen, zoekgedrag bevorderen, samenwerking bevorderen, ICT-vaardigheden bevorderen)
- Tijdens de lessen wordt in de loop van het jaar een vergroting van de interactiviteit in de les zichtbaar.
- Er zal maandelijks wederzijds lesbezoek plaatsvinden binnen de sectie waarbij de lessen beschreven worden a.d.h.v. de 'Kijkwijzer Digibord'.
- De vaardigheden van de docent zullen aantoonbaar groter worden. (ICT-vaardigheden, bedieningsvaardigheden, presentatievaardigheden, klassenmanagement en pedagogiek bij gebruik digibord).
- De gegeven lessen en het bijbehorende materiaal komt via een ELO beschikbaar voor de sectieleden (en voor de leerlingen).

Randvoorwaarden:

- Lokalen met een digibord zijn vaste sectielokalen.
- Van de vaklessen wordt 75% gegeven in een digibordlokaal, dit voor het gehele leerjaar.
- Tweewekelijks wordt een digiles door een collega gedemonstreerd.
- Het gebruik van het digibord is vast onderdeel van sectie-overleg.
- Het wederzijdse lesbezoek mag niet te voorkomen lesuitval opleveren.
- Binnen het leermiddelenbeleid wordt de mogelijkheid van het werken met digiborden bij aanschaf van een nieuwe methode één van de vier nieuwe aspecten waarop een leermiddel (methode) beoordeeld wordt. Dit wordt verwerkt in het programma van eisen.
- Binnen het budget van leermiddelenbeleid wordt 5 % van het budget gereserveerd voor de aanschaf van leermiddelen (materialen) waarmee het digibordgebruik wordt bevorderd.
- De veranderde didactiek bij het gebruik van digiborden wordt onderdeel van het scholingsbeleid.

SCHOONHOVENS COLLEGE, SCHOONHOVEN

Bezuinigen met behoud van kwaliteit en tegelijk vernieuwen

Naam school	Schoonhovens College, Schoonhoven
Schoolsoort	vmbo/havo/vwo
Aantal leerlingen	1090

	2008/2009	2009/2010/2011
Prijs leermiddelenpakket	vwo1 € 378 vmbo-bb/kb1 € 294	vwo1 € 378 vmbo-bb/kb1 € 294
Ouderbijdrage	€ 307	€ 283

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Het Schoonhovens College hanteert vier algemene uitgangspunten in het leermiddelenbeleid dat voor 2009-2013 is ontwikkeld:

- de kwaliteit van de gehanteerde leermiddelen is op niveau; de goede onderwijsresultaten blijven behouden;
- de leermiddelen sluiten aan bij de onderwijskundige uitgangspunten, zoals geformuleerd in het schoolplan;
- digitaal leermateriaal heeft een vaste plaats binnen het onderwijs van de school;
- de hoogte van het gemiddelde leermiddelenpakket is niet hoger dan de lumpsumvergoeding.

In vier jaar voert het Schoonhovens College stapsgewijs het gebruik van Elo en digitaal schoolbord op naar 100% van de secties. Doel is dat 60% van de secties de leerlingen keuzes aanbiedt op het gebied van leermiddelen.

Motieven Het Schoonhovens College noemt twee redenen voor een leermiddelenbeleid.

- Op leermiddelen zal 10% bezuinigd moeten worden maar dat mag niet ten koste gaan van de onderwijskwaliteit.
- Ict-mogelijkheden nemen toe, terwijl de mogelijkheden tot dusver op versnipperde wijze worden benut.

■ Aanpak

Werkgroep Het leermiddelenbeleid is geformuleerd door de locatiedirectie, in nauw overleg met het hoofd financiën, twee ict-medewerkers en de commissie kwaliteitszorg. Het hoofd financiën maakte een financiële analyse van de boekenlijst. De ict-medewerkers zetten de wensen van docenten af tegen de haalbaarheid en wenselijkheid van ict-ontwikkelingen in de school, terwijl de commissie kwaliteitszorg het beleidskader monitort.

Secties en docenten De secties is gevraagd drie methoden te onderzoeken en een voorkeur uit te spreken, gebaseerd op inhoudelijke, kwalitatieve argumenten, afgezet tegen de kosten en de uitgangspunten van het schoolplan. Secties vergelijken de huidige methode, een tweede (traditionele) methode en een derde (innovatieve) methode aan de hand van een checklist voor leermiddelen. Ook actualiseren secties hun vakwerkplan in relatie tot ict-gebruik en leermiddelenbeleid.

Evaluatie en onderhoud Het leermiddelenbeleid is voor vier jaar uitgezet en zal na die periode, indien nodig, worden aangepast. Jaarlijks vindt een evaluatie plaats door de secties, waarna bezien wordt of aanpassing van het beleid noodzakelijk is. Docenten worden op een leermiddelendag begin 2010 verder betrokken bij het leermiddelenbeleidsplan.

■ Succesfactoren

- De financiële consequenties van de lumpsumfinanciering van leermiddelen heeft tot bewustwording geleid van zowel de kwaliteit als de prijs van leermiddelen.
- Het leermiddelenbeleidsplan heeft de scholing van docenten in Elo-gebruik versneld.
- Leermiddelenbeleid vormt een knooppunt tussen het schoolplan, ict-inzet, activerende didactiek en de didactische aanpak van de docent, daar waar eerst sprake was van onduidelijke en/of individuele beslissingen.

■ Obstakels

- De bottomup-docentparticipatie was te ambitieus geformuleerd, gezien het beperkte tijdspad.
- Wisselingen in het managementteam hebben vertraging veroorzaakt.

LEERMIDDELENBELEIDSPLAN

Leermiddelenbeleid 2009-2012

Naam school(locatie)	Schoonhovens College
Auteur(s)	Mevr. E. J. W. van Looijengoed; dhr. W.M. Vellema; Mevr. S. Postma; Mevr. G. Y. van Wijngaarden
Datum maand jaar	30/11/10

Inhoudsgave

- 1 De interne en externe kaders (schoolniveau)**
  - 1.1 Interne kaders (schoolniveau)
  - 1.2 Externe kaders
- 2 Relatie met de onderwijskundige visie en doel**
  - 2.1 Onderwijskundige visie
  - 2.2 Onderwijskundige ambitie voor de leermiddelen
  - 2.3 Uitvoering onderwijskundige ambitie, wat is er al en wat gaan we doen?
- 3 Relatie met het organisatie- en personeelsbeleid**
  - 3.1 Vooraf
  - 3.2 Doelstelling organisatie en personeel
  - 3.3 Ambities ten aanzien van het personeel en organisatie
  - 3.4 Wat gaan we doen en wat is al in gang gezet?
Eerstvolgende schooljaar en volgende schooljaren
- 4 Relatie met het ict- en financiële beleid**
  - 4.1 Vooraf
  - 4.2 Middelenbeleid uitspraken (inclusief aanbestedingsbeleid)
  - 4.3 Ambitie: Gewenste ontwikkelingen
  - 4.4 Aanpak eerstvolgende schooljaar en volgende schooljaren

Bijlagen

- Overzicht van programma van eisen per vakgroep of andere eenheid in jaar 1, jaar 2 en jaar 3
- Het proces van leermiddelenkeuze
- Projectplannen van de vakgroep, schoolbreed of per leerjaar
- Distributie / logistiek / tijdpad
- Begroting en budgettoewijzing
- Aanbestedingsprocedure

1 De interne en externe kaders (schoolniveau)

1.1 Interne kaders

Reden en doel van het leermiddelenbeleid.

Leermiddelen bepalen voor een belangrijk deel de kwaliteit van ons onderwijs. Docenten hebben tot op heden grote invloed gehad op de keuze van deze leermiddelen. Terecht, want een goede docent kan pas echt tot zijn recht komen als hij de beschikking heeft over leermiddelen die zijn aanpak ondersteunen of versterken.

Per schooljaar 2009-2010 dient de school de leermiddelen vanuit de lumpsum geheel te bekostigen. Dit versterkt de noodzaak tot een nadrukkelijker financiële analyse van de leermiddelen. Gebleken is dat wij met het huidige boekenpakket jaarlijks 30.000 euro (10%) tekort komen. Op de leermiddelen zal bezuinigd moeten worden. Dit mag echter niet ten koste gaan van de uitstekende kwaliteit van ons onderwijs. Een tweede reden om het leermiddelenbeleid eens onder de loep te nemen was de toename van de ict-mogelijkheden en de versnipperde wijze waarop die mogelijkheden tot op heden worden benut.

Algemene uitgangspunten.

- De kwaliteit van de gehanteerde leermiddelen is op niveau; de goede onderwijsresultaten blijven behouden
- De leermiddelen sluiten aan bij de onderwijskundige uitgangspunten zoals geformuleerd in het schoolplan.
- Digitaal leermateriaal heeft een vaste plaats binnen ons onderwijs
- De hoogte van het gemiddelde leermiddelenpakket is niet hoger dan de lumpsum-vergoeding.

Functie van dit document.

Dit document biedt het kader waarbinnen de school de komende 4 jaar keuzes gaat maken op het gebied van het leermiddelenbeleid. Deze keuzes vinden plaats in het spanningsveld tussen de ambitieuze plannen zoals geformuleerd in het schoolplan 2008-2012 en de financiële kaders die vanaf schooljaar 2009-2010 gelden.

Wat is de relevante inhoud uit het ict-beleid, personeelsbeleid en financiële beleid?

Het personeelsbeleid is erop gericht docenten zich te laten ontwikkelen door samen te werken en kennis op elkaar over te brengen (olievlekwerking).

Het financieel beleid zet in op het kostendekkend maken van de leermiddelen op de middellange termijn en daar waar mogelijk en nuttig is, gebruik te maken van subsidiemogelijkheden.

Het ICT beleid is gericht op de aanschaf van meer hardware voor de vakken/docenten die daadwerkelijke plannen hebben om dit in te zetten voor activerend / gedifferentieerd onderwijs. Verder wordt gefocust op de ontwikkeling van ICT vaardigheden bij docenten.

Wat verstaan we onder leermiddelen?

Onder leermiddelen verstaan we elke methode die de docent aanwendt om te onderwijzen. Zoals daar zijn:

- lesboeken (lees-, theorie- en werkboeken)
- naslagwerken
- digitaal lesmateriaal (om te oefenen, te verdiepen, te verklaren, te activeren)
- de elektronische leeromgeving (inclusief de benodigde hardware zoals laptops, digitale borden en de infrastructuur)

Procedure

Het leermiddelenbeleid wordt geformuleerd door de locatiedirectie in nauw overleg met het hoofd financiën, de ICT-medewerkers en de commissie kwaliteitszorg. Het hoofd financiën maakt een financiële analyse van de boekenlijst. De secties wordt gevraagd diverse methodes te onderzoeken en een voorkeur uit te spreken, gebaseerd op inhoudelijke, kwalitatieve argumenten, afgezet tegen de kosten en de

uitgangspunten van het schoolplan. De ICT medewerkers zetten de wensen af tegen de haalbaarheid en gewenstheid van de ICT ontwikkelingen binnen de school. De commissie kwaliteitszorg monitort de beleidskaders.

Het leermiddelenbeleid wordt voor 4 schooljaren uitgezet en vervolgens tegen het licht gehouden en, waar nodig, aangepast. Jaarlijks zal een tussentijdse evaluatie plaatsvinden door de secties. Indien de kwaliteitseisen onder druk komen te staan zal de locatiedirectie i.s.m. de secties en het hoofd financiën bezien of tussentijdse aanpassing van het beleid noodzakelijk is.

1.2 Externe kaders

Landelijk

In 2009-2010 is de lumpsum financiering gestart. Vanaf schooljaar 2010-2011 worden de leermiddelen Europees aanbesteed. Dit creëert kansen op het gebied van leermiddelenbeleid, aangezien alle methodes op dat moment vervangen kunnen worden.

Met de inzet van de leermiddelen dient de docent te kunnen voldoen aan de kerndoelen van de onderbouw en de eindtermen in de bovenbouw .

Bestuur

De doorlopende leerlijn en de goede examenresultaten die wij als school sinds jaren hebben, dienen gewaarborgd te worden. Ouders en leerlingen moeten bovendien vertrouwen hebben in de methodes die gebruikt worden. De keuze van leermiddelen dient tenslotte plaats te vinden binnen de financiële randvoorwaarden die door de directie worden vastgesteld.

2 Relatie met de onderwijskundige visie van de school

2.1 Onderwijskundige visie

Uitspraak Centraal staat de leerling en zijn leerproces (schoolplan 2008-2012)

Toelichting Het onderwijs op het Schoonhovens College is erop gericht een gestructureerd en helder kader aan te bieden waarbinnen de leerling zo actief en zelfstandig mogelijk leert. Daarbij proberen wij oog te hebben voor verschillen in aanleg en capaciteiten tussen leerlingen, zodat we uit iedere leerling het beste kunnen halen.

Gevolgen

- de leermiddelen bieden structuur
- de leermiddelen bevatten veel activerende werkvormen
- de leermiddelen bieden leerlingen de mogelijkheid zelfstandig de stof door te werken
- de leermiddelen bieden de mogelijkheid tot niveaudifferentiatie
- de leermiddelen bouwen op naar / sluiten goed aan op de exameneisen
- docenten creëren een rijke (digitale) leeromgeving, waar de leerlingen naar gelang hun aanleg en capaciteiten uit kunnen putten
- leerlingen kunnen in dit kader (beperkte) keuzes maken waar het de leermiddelen betreft

In een dergelijke omgeving wordt de leerling gestimuleerd en begeleid om prestaties te leveren op het voor hem of haar hoogst mogelijk niveau.

2.2 Onderwijskundige ambitie

Ambitie [1] Elke sectie maakt een update van het vakwerkplan waarin wordt aangegeven hoe bovenstaande onderwijskundige visie wordt gerealiseerd in de diverse leerjaren

Toelichting De vakwerkplannen zijn enigszins verouderd. De nieuwe situatie m.b.t. de mogelijkheden op het gebied van leermiddelenontwikkeling biedt een goede gelegenheid deze plannen te updaten.

Gevolgen In schooljaar 2010 - 2011 werkt iedere sectie met een vakwerkplan dat aansluit op de nieuwe ontwikkelingen m.b.t. de lumpsum financiering en de ontwikkeling van (digitale) leermiddelen

Ambitie [2] Elke sectie en, in toenemende mate, iedere docent maakt gebruik van de ELO en/of andere ICT toepassingen om variatie in de didactiek aan te brengen en zo het leerrendement te vergroten. De leerlingen weten effectief gebruik te maken van digitale programma's en informatiebronnen.

Toelichting Digitaal leermateriaal biedt de mogelijkheid om meer te variëren, te activeren en leerlingen verschillende leerstrategieën aan te bieden.

Gevolgen Binnen 4 jaar

- vormt de ELO binnen ieder vak een vaste aanvulling op de papieren methode
- heeft de ELO bij ieder vak een inhoudelijke activerende en differentiërende component

- maakt iedere docent gebruik van aanvullend digitaal lesmateriaal (Teleblik, Wikiwijs, kennisnet etc.)

Ambitie [3] Docenten arrangeren in toenemende mate eigen, activerende, methodes binnen de financiële kaders en met behoud van kwaliteit.

Toelichting Zelf gearrangeerd lesmateriaal biedt de mogelijkheid om in te spelen op de individuele leerbehoeftes van leerlingen en sluit aan op de vaardigheden en kennis van de individuele docent.

Gevolgen Binnen 4 jaar zijn de bestaande gearrangeerde methodes

- professioneler van lay-out
- niet docent-specifiek, maar overdraagbaar
- onderdeel van een doorlopende leerlijn
- activerend
- rijk aan verschillende didactische werkvormen

2.3 Uitvoering

Stand van zaken

Op dit moment hebben zich op diverse plaatsen binnen de school initiatieven ontwikkeld op het gebied van de ontwikkeling van leermiddelen. Tot voor kort bestond het aanbod van leermiddelen voor nagenoeg 100 % uit traditionele methodes/leerboeken. Deze boden structuur en gaven al naar gelang de methode in meerdere of mindere mate gelegenheid tot zelfstandig en/of actief leren. Realisering van kerndoelen en aansluiting op exameneisen speelden een belangrijke rol in de keuze van een leermiddel. Enkele secties kozen voor een methode met differentiatiestof.

In toenemende mate maken secties echter de keuze voor het aanwenden van andere leermethodes, op basis van andersoortige leermiddelen. Een overzicht:

- de sectie biologie heeft een digitale methode ontwikkeld voor de onderbouw
- de sectie tekenen heeft een digitale methode ontwikkeld voor de bovenbouw, waar de leerlingen met name op het gebied van kunstgeschiedenis veel baat bij hebben
- de sectie Nederlands leert leerlingen van onder- en bovenbouw schrijven via het op het individu toegespitste, digitale, TIO programma
- de sectie Frans leert vmbo-leerlingen de taal op basis van de AIM methode (een activerende methode, in eerste instantie gebaseerd op luisteren i.p.v. lezen)
- de secties geschiedenis, natuurkunde, biologie, Nederlands, wiskunde, LO en tekenen zetten de ELO structureel, inhoudelijk, in in het leerproces
- de sectie aardrijkskunde zet het smart board in ter ondersteuning van het leerproces
- in het kader van de invoering van de specialisaties Kunst en Media en Science in klas 1 wordt eigen materiaal samengesteld
- in de vwo+ klas is een eigen lessenreeks filosofie samengesteld. Tevens zijn er modules ontwikkeld voor debateren, stamboomonderzoek, weerkunde en literatuuronderzoek.
- de sectie geschiedenis heeft voor de onderbouw vmbo een syllabus geschreven
- de sectie metaaltechniek gebruikt een zelfgeschreven methode voor een CNC machine
- de secties electrotechniek en handel en administratie gebruiken een zelfgeschreven methode voor simulatieprogramma's
- in alle beroepsgerichte programma's is ict verweven
- alle beroepsgerichte programma's maken gebruik van werkpleksimulatie en buitenschools leren

Basisvoorwaarde voor dit soort ontwikkelingen is het vertrouwen van docenten, leerlingen en ouders dat de gebruikte nieuwe leermiddelen geen afbreuk doen aan (c.q. juist bijdragen aan) de hoge kwaliteitstandaard van de school. Dit brengt een continu proces van evalueren en aanpassen met zich mee.

Voornemens/doelen

2009-2010

- installatie van 5 smart boards
- docenten informeren elkaar tijdens voorlichtingsbijeenkomsten over het gebruik van digitale schoolborden
- secties schrijven vakwerkplannen (studiemiddag) met daarin ruim plaats voor ICT vaardigheden
- secties evalueren de huidige methode en zetten de voor- en nadelen af tegen vernieuwende

leermiddelen en tegen de kosten

- in het kader van de invoering van de specialisaties in klas 2 wordt eigen materiaal samengesteld/ontwikkeld
- tijdens een leermiddelendag worden docenten d.m.v. workshops geïnspireerd op het gebied van ICT mogelijkheden

2010-2011

- docenten van de specialisaties enthousiasmeren collega's d.m.v. presentaties over het ontwikkelde programma
- secties worden geschoold in ELO vaardigheden
- secties voeren de plannen uit m.b.t. ICT vaardigheden
- 50 % van alle secties levert vakinhoudelijk opdrachten aan via de ELO
- uitbreiding van digitale borden

2011-2012

- 75 % van alle secties levert vakinhoudelijk opdrachten aan via de ELO
- 30% van de secties biedt de leerlingen keuzes aan op het gebied van leermiddelen

2012-2013

- 100% van alle secties levert vakinhoudelijk opdrachten aan via de ELO
- 100% van de secties heeft de beschikking over een smartboard
- 60% van de secties biedt de leerlingen keuzes aan op het gebied van leermiddelen

3 Relatie met het organisatie- en personeelsbeleid

3.2 Vooraf

Uit het schoolplan 2008-2012:

Het Schoonhovens College zal zich de komende jaren steeds meer ontwikkelen tot een school waar de leerling in een uitdagende en stimulerende leeromgeving leert i.p.v. passief onderwezen wordt.

Toelichting

Door een grotere nadruk op zelfstandig werken, samenhangend en samenwerkend leren krijgen de leerlingen een actievere rol en een grotere eigen verantwoordelijkheid in het leerproces. Zij hebben de mogelijkheid om keuzes te maken die passen bij hun eigen voorkeuren en sterke kanten. Het onderwijs wordt minder traditioneel, meer naar de buitenwereld gericht en vertoont meer samenhang.

Gevolgen

Dit proces kan alleen plaatsvinden als docenten goed samenwerken. De autonomie van de individuele docent en de vaksectie zal logischerwijze beperkt worden, docenten kijken over hun eigen vakgrenzen heen en ontwikkelen samen met collega's vakoverstijgend leermateriaal. Ook zal elke docent digitale werkvormen inzetten.

3.2 Doelstelling organisatie en personeel

Uitspraak 1

Docenten overleggen met elkaar over –vakoverstijgende- beoogde leeropbrengsten en de leermiddelen die daarvoor dienen te worden ingezet.

Toelichting

Binnen de school bestaan vrij grote verschillen tussen docenten waar het gaat om de kennis en vaardigheden m.b.t. het inzetten van alternatieve, zelfgearrangeerde of digitale, leermiddelen. Van groot belang wordt dan ook de uitwisseling van dit soort kennis binnen het team.

Gevolgen

In de jaarplanning wordt tijd gereserveerd voor overleg tussen vakdocenten, waarbij voorlopers op het gebied van de inzet van digitaal lesmateriaal collega's inspireren d.m.v. praktische tips en voorbeelden. Collega's c.q. secties maken afspraken op het gebied van de inzet van activerende, digitale leermiddelen.

Uitspraak 2

Binnen specifieke kaders zoals de specialisaties en de vwo+ klas ontwikkelen docenten in teamverband hun eigen leermiddelen.

Toelichting

De specialisaties science, sport en kunst en media, evenals de inrichting van de vwo+ klas, zijn schoolspecifiek. Zij zijn in geen geval vrijblijvend; de leerlingen krijgen een beoordeling die meetelt voor de bevordering. Dit houdt in dat de -zelf te ontwikkelen- vakinhouden op niveau en op elkaar afgestemd moeten zijn.

Gevolgen

Docenten die lesgeven binnen de specialisaties krijgen binnen het taakbeleid ruimte om samen de leermiddelen te ontwikkelen voor deze specialisaties. Hierbij wordt ruim aandacht besteed aan de samenhang van de leerinhoud met die van andere, traditionele, vakken.

3.3 Ambities ten aanzien van het personeel en organisatie

Ambitie

Alle docenten op het Schoonhovens College ontwikkelen de komende jaren hun kennis van en vaardigheid in het gebruik van leermiddelen.

Toelichting

Gezien de ambitie van de school leerlingen een stimulerende leeromgeving te bieden die meer gericht is op de persoonlijke leerbehoefte van de individuele leerling, is het noodzakelijk dat iedere docent zich verdiept in de manier waarop hij deze leerlingen het best bereikt en welke methodes daarbij het meest activerend zijn.

Het leermiddelenbeleid haakt in op de kennis en vaardigheden van docenten. Daar waar lacunes zijn, instrueren docenten elkaar of wordt scholing aangeboden.

Gevolgen

Er wordt scholing en ontwikkeltijd geboden op het gebied van:

- het ontwikkelen van eigen leermiddelen
- het gebruik van digitale borden
- het gebruik van de ELO
- onderzoek naar de mogelijkheden van conference learning

Het leermiddelenbeleid is gebaseerd op de uitgangspunten van het schoolplan. Om voor voldoende draagvlak te zorgen is het echter bovendien van belang tijd en middelen te verschaffen aan docenten om zich te verdiepen en te ontwikkelen. Dit zal plaatsvinden via ontspannen bijeenkomsten die diverse vormen aan zullen nemen.

3.4 Wat gaan we doen en wat is al in gang gezet?

Huidig schooljaar (2009-2010)

Projectnaam 1 leermiddelenontwikkeling specialisaties

Doel project Het huidige schooljaar ontwikkelen de docenten die betrokken zijn bij de specialisaties in onderling overleg de leermiddelen voor leerjaar 2

Resultaat Er ligt een specialisatie-programma voor leerjaar 2

Activiteiten Docenten van de specialisaties verfijnen het programma en de leermiddelen van leerjaar 1 en ontwikkelen het programma en de leermiddelen van leerjaar 2. Hierbij stemmen zij deze programma's zodanig af, dat niveau, beoordeling en samenhang met andere vakken gewaarborgd zijn

Inzet Iedere docent die lesgeeft in de specialisaties 50 uur

Planning

Start project:	1 september
Ontwikkelen:	september - mei,
Eindrapportage:	1 juni.
Fasering:	zie 2.3

Projectnaam 2 leermiddelenontwikkeling vwo+

Doel project Het huidige schooljaar ontwikkelen de docenten die lesgeven in de vwo+ klas de leermiddelen voor leerjaar 2

Resultaat Er ligt een verdiepend programma voor leerjaar 2 vwo+

Activiteiten Docenten verdiepen het programma en de leermiddelen van leerjaar 1 en ontwikkelen het programma en de leermiddelen van leerjaar 2. Hierbij stemmen zij deze programma's zodanig af, dat niveau, beoordeling en samenhang met andere vakken gewaarborgd zijn

Planning Start project: 1 september
Ontwikkelen: september - mei,
Eindrapportage: 1 juni.
Fasering: zie 2.3

Schooljaar 2009/2010

Projectnaam 3 Uitbreiding gebruik digitale borden

Doel project Het digitale schoolbord wordt een belangrijke aanvulling op de traditionele methode, waardoor de leerlingen actiever worden en meer samenhang tussen de vakspecifieke leerstof en de andere vakken c.q. de maatschappij leren zien

Resultaat De secties aardrijkskunde, biologie, geschiedenis, natuurkunde en wiskunde maken intensief gebruik van het digitale schoolbord.

Activiteiten Het huidige schooljaar worden extra digitale borden aangeschaft. De secties aardrijkskunde en wiskunde dragen hun kennis m.b.t. activerende didactiek over op de collega's biologie, geschiedenis en natuurkunde.

Inzet Gelden voor digitale schoolborden
Verplichte deskundigheidsbevordering

Planning Periode: september - mei,
Eindrapportage: 1 juni.
Fasering: zie 2.3

Schooljaar 2010/2011 en verder

Uitrol van het project over alle secties

Projectnaam 4 Uitbreiding gebruik van de ELO

Doel project De ELO wordt door alle docenten gebruikt ter ondersteuning van de lesinhoud

Resultaat Voor 50 % van de vakken staan aanvullende, verdiepende opdrachten, filmpjes, studiewijzers, uitwerkingen, aantekeningen etc. ter beschikking van de leerling op de ELO

Activiteiten Er wordt een studiemiddag georganiseerd waarop de mogelijkheden van de ELO worden uiteengezet.

Inzet 3 uur verplichte deskundigheidsbevordering per docent

Planning Periode: jan/febr
Fasering: zie 2.3

Schooljaar 2009/2010 en verder

De haalbaarheid/wenselijkheid van het aanstellen van een TIO coördinator wordt onderzocht.

Projectnaam 5 Conference learning

Doel project	Onderzocht wordt in hoeverre conference learning een waardevolle aanvulling van het huidige onderwijsaanbod kan zijn.
Resultaat	Door conference learning kunnen vakken / modules worden aangeboden waarvoor binnen het huidige financiële kader geen mogelijkheden bestaan
Activiteiten	Er wordt binnen 5=1 (samenwerkingsverband van 5 scholen) onderzoek gedaan naar de praktische mogelijkheden van uitwisseling van docenten en vakken Te denken valt aan vakken die door weinig leerlingen gekozen worden of verbreding bieden (wiskunde D, filosofie etc.)
Inzet	50 uur binnen de werkgroep 2 ^e fase
Planning	Periode:jan - april

4 Relatie met het ict- en financiële beleid

4.1 Vooraf

Het leermiddelenbeleid wordt gevoed vanuit de schoolvisie, die is uitgewerkt in het schoolplan. De (gestuurde) ontwikkelingen op het gebied van organisatie en personeel dienen er voor te zorgen dat de randvoorwaarden van een *toegesneden* organisatiestructuur en een geëquipeerd personeel gewaarborgd zijn.

Vervolgens is het van belang dat tevens de fysieke middelen toereikend zijn om het leermiddelenbeleid gestalte te geven binnen de financiële kaders die er voor onze organisatie gelden. De focus van ons ingediende projectplan was primair de financiële (on)mogelijkheden inzichtelijk te krijgen en daarop te sturen. Hierbij is continu het spanningsveld met het behoud van kwaliteit in ogenschouw gehouden. Desalniettemin volgen we wel de nieuwe (ict)ontwikkelingen en de mogelijkheden voor ons onderwijs.

Bij de aanschaf van de relevante ICT-hardware wordt duidelijk de relatie gelegd met de doelstellingen binnen dit leermiddelenbeleidsplan. Financieel wordt het leermiddelenbeleid duidelijk traceerbaar in de begroting en realisatie opgenomen.

4.2 Middelenbeleid uitspraken (inclusief aanbestedingsbeleid)

In dit hoofdstuk leggen we de relatie tussen het middelenbeleid en de leermiddelen. Speciale aandacht is er voor de aanbestedingsproblematiek en de ICT-infrastructuur.

Uitspraak [1]	<i>Het programma van eisen binnen de Europese aanbesteding biedt voldoende mogelijkheden om innovaties binnen het leermiddelenbeleid te kunnen realiseren.</i>
Toelichting	De ambitieus geformuleerde doelstellingen in het schoolplan en vervolgens in dit leermiddelenbeleidsplan dienen niet beperkt te worden door de aanbestedingsprocedures.
Gevolgen	Extra aandacht besteden aan het opstellen van het programma van eisen, waarbij haalbaarheid, kwaliteit en effecten op de prijs belangrijke factoren zijn.
Uitspraak [2]	<i>Om vertragingen in het ict-netwerk te voorkomen (bottlenecks) is het noodzakelijk dat de infrastructuur op peil wordt gehouden.</i>
Toelichting	Ten behoeve van een adequate werking van de leermiddelen die afhankelijk zijn van het netwerk, dient dit op het gewenste peil te zijn en te blijven.
Gevolgen	Een focus komt te liggen op de bekabeling en de performance van de servers. De status van het servicecontract met de netwerk-service-organisatie wordt herbeoordeeld. Dit om de performance te bewaken. In de jaren 2009 en 2010 zal een eerste aanzet hiertoe worden gegeven.
Uitspraak [3]	<i>Jaarlijks dient een leermiddelenbudget te worden vastgesteld. Dit binnen een meerjarenperspectief.</i>
Toelichting	De component leermiddelenbudget dient inzichtelijk in de begroting te worden opgenomen. Hierbij dienen ook de mee te rekenen personele lasten te worden meegenomen.

Gevolgen	Vooraf dienen al de baten en de lasten te worden geanalyseerd, binnen een meerjaren context. Deze exercitie gaat jaarlijks vooraf aan het samenstellen van de boekenlijst en wordt geëvalueerd voordat de nieuwe begroting wordt opgesteld. Deze component wordt door middel van financieringsstroom en /of projectnummer traceerbaar in de begroting en realisatie opgenomen.
Uitspraak [4]	<i>Het leermiddelenbudget dient in 2010 kostendekkend te zijn binnen de in uitspraak 3) genoemde volledige context van baten en lasten.</i>
Toelichting	In schooljaar 2009-2010 legt de school binnen een enge definiëring van leermiddelenkosten €30.000 toe op de leermiddelen. Binnen een ruime definiëring is het verschil nog groter. De school neemt een aantal beslissingen die een minimale aanslag betekenen op de hoge kwaliteit van de leermiddelen en het resultaat. De school overweegt sterk om voor de klassikale studies over te gaan op een intern boekenfonds. Het effect op de inkoopprijs hangt sterk af van de uitkomst van de Europese Aanbesteding.
Gevolgen	Naast het gebruikmaken van de mogelijke directe besparingen, worden de secties bewust gemaakt van prijzen en alternatieven, ook binnen de vernieuwende leermiddelen. De directie treedt dwingender op bij het goedkeuren van de boekenlijst. Hiertoe worden de secties gewezen op de leermiddelendatabanken die er bestaan.

4.3 Ambitie: Gewenste ontwikkelingen

Ambitie [1]	Ten behoeve van een kostenbesparing werken we voor de aanbesteding samen met de andere scholen binnen ons samenwerkingsverband.
Toelichting	Door samen te werken ontstaan leereffecten. Indien het Programma van Eisen van de individuele scholen aansluiten, kan eventueel voor bundeling worden gekozen, zodat we een kwantitatief voordeel kunnen behalen.
Gevolgen	Binnen het samenwerkingsverband wordt intensief gesproken over de financiële gevolgen van de Europese aanbesteding om te analyseren waar kostenreducties mogelijk zijn (valkuil: een te hoge kwaliteit formuleren waarop vervolgens de prijs wordt gebaseerd).
Ambitie [2]	Er komt een meerjaren ict-investeringsplan dat aansluit op het leermiddelenbeleidsplan.
Toelichting	Uit het ict-plan dient opgemaakt te kunnen worden wat de gewenste ambitie is.
Gevolgen	Het ict-plan is meerjarig en in samenspraak met de locatiedirectie vastgesteld. De traditionele afschrijving en vervang-cyclus wordt uitgebreid met de vraag in hoeverre deze aansluit bij de nieuwe onderwijsbehoefte.

4.4 Aanpak

In deze paragraaf wordt in grote lijnen aangegeven welke projecten er uitgevoerd worden om onze ambities te bereiken.

Eerstvolgende schooljaar

Projectnaam Onderzoek samenwerking aanbesteding leermiddelen in ons samenwerkingsverband

Doel van het project Vaststellen van de voordelen/nadelen van een gemeentelijke samenwerking bij het aanbesteden van de leermiddelen.

Resultaat

- Onderzoeksverslag
- Aanbevelingen voor het toekomstige beleid van aanbesteding van leermiddelen.
- Behalen van leereffecten.
- Behalen van kostenbesparingen door samenwerking of uitwisselingen van best-practices

Activiteiten

- intensieve contactmomenten met de samenwerkingsscholen (5=1scholenverband)
- besluiten nemen op basis van de aanbevelingen in het onderzoek.

Inzet

Intern: 5 contactmomenten Projectleider Europese Aanbesteding met collega's van de samenwerkingsscholen
Extern: intermediair Europese Aanbesteding, 5 contactmomenten.

Planning

Start project: 1 september 2009.
Tussenrapportages: 15 oktober 2009 en 13 november 2009
Eindrapportage: 1 december 2009.

Volgende schooljaren

- 2010/2011 evaluatie van uitkomst proces EA en uitwisselen van ervaringen op het gebied van beoogde en geformuleerde criteria en uiteindelijke realisatie
- 2011/2012 geen
- 2012/2013 opstarten voor EA en bepalen of samenwerking zinvol is.

Eerstvolgende schooljaar

Projectnaam Ict-beleidsplan

Doel van het project

Opstellen meerjaren ict-beleidsplan

Resultaat

- op leermiddelen toegespitst meerjaren ict-beleidsplan
- Aanbevelingen voor het toekomstige beleid van aanschaf en vervanging van ict hardware.
- Aanbevelingen voor de aanschaf van leermiddelen georiënteerde aanschaf van software.
- Een goed geoutilleerde infrastructuur

Activiteiten

- opstellen van beleidsplan in samenwerking met projectleider leermiddelenbeleid en locatiedirectie, Hoofd Financiën.
- Besluiten nemen op basis van de aanbevelingen in het onderzoek.

Inzet

Intern: maandelijks contactmomenten locatiedirectie, projectleider leermiddelenbeleid en afdeling ICT
Extern: advisering infrastructuur, elo en externe backup, helpdesk

Planning

Start project: 1 augustus 2009.
Tussenrapportages: 1 januari 2010
Eindrapportage: 10 juli 2010.

Volgende schooljaren

- 2010/2011 implementatie beleidsplan en bijschaven
- 2011/2012 implementatie beleidsplan en bijschaven
- 2012/2013 implementatie beleidsplan en bijschaven en evaluatie van gehele proces op 01-07-2013

STEDELIJK COLLEGE EINDHOVEN

Leermiddelenbeleid als schakel tussen mediarijk onderwijs, nieuwbouw, loopbaanoriëntatie en schoolplan

Naam school	Stedelijk College Eindhoven		2008/2009	2009/2010/2011
Schoolsoort	vmbo-basis, kader- en theoretische leerweg	Prijs leermiddelenpakket	€ 290	€ 295,67
Aantal leerlingen	944	Ouderbijdrage	€ 29	€ 25

■ Leermiddelenbeleidsplan

Ambities Het Stedelijk College Eindhoven ziet loopbaanoriëntatie en -begeleiding als het hart van het vmbo, ook in de onderbouw. Leerlingen krijgen in leerjaar 1 en 2 daarom zeven tot tien intersectorale, contextrijke praktijklessen per week aangeboden, de zogenaamde horizonprogramma's. De school ontwikkelt zelf (digitaal) lesmateriaal voor deze horizonprogramma's, omdat er geen bruikbaar materiaal op de educatieve markt beschikbaar is.

Motieven Het Stedelijk College Eindhoven wil met een leermiddelenbeleid grip krijgen op de 'complexe, veranderende wereld van leermiddelen' en beter aansluiten bij uiteenlopende ontwikkelingen: realisatie nieuwbouw in 2012/2013, een nieuw schoolplan in 2009/2010, behoefte aan maatwerk voor leerlingen, mediawijsheid en een betere voorbereiding op de sectorkeuze door horizonprogramma's. Het beleidsplan is geschreven voor de periode van een jaar, bedoeld om alle ontwikkelingen te verbinden.

■ Aanpak

Werkgroep De werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van de (centrale) directie, teamleiders, docenten, ict-leidinggevend, een mediathecaris en een externe senior-adviseur van Colours/KPC. In totaal waren zeventien personen betrokken bij het opstellen van leermiddelenbeleid.

Werkgroepen In 2008/2009 is in werkgroepen digitaal lesmateriaal ontwikkeld in samenwerking met Colours/KPC. In 2009/2010 worden docenten door middel van workshops in staat gesteld ict te gebruiken in hun lessen. Docenten hebben voeding gegeven aan leermiddelenbeleid door lesmateriaal aan te dragen en ontwikkeld materiaal te beoordelen. De opbrengsten van de werkgroepen worden gebruikt in het leermiddelenbeleidsplan.

TeamInnovatiePlannen (TIP) Ontwikkelteams maken een TeamInnovatiePlan voor hun eigen les- of werkgebied. Mens & maatschappij en Mens & natuur hebben in samenwerking met studenten lesmateriaal op maat ontwikkeld. Deze ervaringen hebben eveneens het leermiddelenbeleidsplan gevoed.

■ Succesfactoren

- Begin op tijd met de ontwikkeling van het plan en betrek zo breed mogelijk collega's met verschillende taken en perspectieven. Baseer het beleid op wat er in de praktijk al gebeurt en op wat nodig is.
- Het ontwikkelen van lesmateriaal vraagt specifieke kwaliteiten, waarvoor een externe partij is ingeschakeld.
- Zelf ontwikkeld materiaal betekent voor de meeste docenten een uitdaging en geeft een groter gevoel van eigenaarschap.

■ Obstakels

- Negatieve ervaringen met hardware en/of software leiden tot afname van het vertrouwen in ict-gebruik.
- Het overnemen van onderdelen van bestaande methodes in zelf gearrangeerde modules valt tegen, waardoor er vervolgens veel ontwikkeld moet worden.
- Het ontwikkelen van lesmateriaal op grote schaal kost financiële ruimte en maakt een startkapitaal noodzakelijk.

MEDIARIJK ONDERWIJS

Leermiddelenbeleidsplan

Stedelijk College Eindhoven

locatie Avignonlaan

Een terugblik en een verkenning

Naam school	Stedelijk College Eindhoven, locatie Avignonlaan
Auteur(s)	Paula Toonen, Theo van der Maazen
Datum maand jaar	240709
Status	Definitieve versie

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 Dit leermiddelen beleidsplan is een opstap naar nieuw beleid	84
1.1 Inleiding: Horizon ontwikkelingen vragen om een nieuwe kijk op leermiddelen	
1.2. De vorm van het leermiddelenbeleidsplan	
1.3. De inhoud van dit leermiddelenbeleidsplan	
 Hoofdstuk 2	
2.1 Onderwijsvisie eerst	88
2.1.2 Analyse en probleemstelling	
2.1.3 Aanpak	
2.1.4 De opbrengsten	
2.1.5 Weetjes:	
2.1.6 Beleid in de toekomst	
2.2 Plaats van media en ict	
2.2.2 Analyse en probleemstelling	
2.2.3 Aanpak	
2.2.4 De opbrengsten	
2.2.4.1 Het studentenproject “SURF JE IN DE RONDTE”	
2.2.4.2 Digitaal doorstroomb dossier en digitaal portfolio	
2.2.4.3 Laptopklassen	
2.2.5 Beleid in de toekomst	
2.3.Ontwikkeling van eigen leermiddelen?	
2.3.1 Analyse en probleemstelling	
2.3.2 Aanpak	
2.3.3 De opbrengsten	
2.3.4 Beleid in de toekomst	
2.4..Is het allemaal nog te beheren?	
2.4.2 Analyse en probleemstelling	
2.4.3 Aanpak	
2.4.4 De opbrengsten	
2.4.5 Beleid in de toekomst	
 Hoofdstuk 3 conclusie en terugblik	

Hoofdstuk 1 Dit leermiddelen beleidsplan is een opstap naar nieuw beleid

1.1 Inleiding: Horizon ontwikkelingen vragen om een nieuwe kijk op leermiddelen

Het Stedelijk College Eindhoven bouwt aan een omvangrijke innovatie: LOB (loopbaan oriëntatie en begeleiding) daadwerkelijk in het hart van het vmbo plaatsen, door middel van de invoering van Horizonprogramma's in de onderbouw. Dit zijn intersectorale, contextrijke programma's 7 tot later 10 praktijklessen in de week, voor leerlingen uit leerjaar 1 en 2 van het vmbo (inclusief theoretische leerweg). Geen praktische sectororiëntatie (PSO), maar vernieuwd LOB. Een onderwijsvisie, waarbij uitdrukkelijk al in de onderbouw een aanvang wordt gemaakt met leren in een beroepsgeoriënteerde leeromgeving.

Het traject is ingezet in schooljaar 2007/2008 en wordt volledig zichtbaar vanaf 1 augustus 2009 als de nieuwe lessen van start gaan. In 2012/2013 hopen we in een nieuw gebouw te zitten. De leeromgeving is dan aangepast en alle randvoorwaarden zijn ingevuld. In deze vier jaar wordt het traject gefaseerd ingevoerd, onderzocht op impact en waar gewenst aangepast. Het huidige plan van eisen is al opgesteld op grond van deze onderwijskundige verandering. We willen enerzijds voorbereid de nieuwbouw in en anderzijds dat de nieuwbouw als een jas om onze onderwijsprogramma's heen past.

Nieuwe programma's vragen om een nieuwe kijk op leermiddelen.

In schooljaar 2008-2009 hebben we met middelen van de VO-raad (programma leermiddelenbeleid) ingezoomd op de complexe veranderende wereld van leermiddelen. In deze adviesnota staan de belangrijkste conclusies en aanbevelingen die we meenemen naar de toekomst. Voor onze eigen locatie, maar ook voor ontwikkeling van het Stedelijkbrede beleid. Mogelijk dat ook andere scholen hier hun voordeel mee kunnen doen.

1.2. De vorm van het leermiddelenbeleidsplan

De vorm van het beleidsplan volgt de inhoud.

Er zijn drie fases geweest in de afgelopen twee jaren:

1. onderwijskundige visie formuleren voor de onderbouw VMBO voortgebouwd op het visiedocument van 2004 (2007)
2. op zoek naar programma's die gearrangeerd zouden kunnen worden (2008)
3. ontwikkeling van eigen programma lijnen i.s.m. Colours/KPC (2008)
4. lesontwikkeling en herinrichting van lokalen 2008 en organisatie voorbereiding (2009)

In dit korte tijdbestek waren we architect en bouwer tegelijkertijd.

Op 1 augustus van 2009 gaan de eerste programma's van start in leerjaar 1 en 2.

In de afgelopen twee jaar hebben we specifiek ingezoomd op een aantal aspecten binnen dit integrale ontwikkelingsproces en zijn we ondersteund door:

1. **DRAAGVLAK:** de interne deelname van directie, pedagogisch/ didactische ondersteuners, teams en coördinatoren, ict-medewerkers, facilitair beheer, centrale directie en bestuur.
2. **DE DOELGROEP erbij betrekken:** vertegenwoordigers van ouderraad en enkele leerlingen zijn geconsulteerd. Er is een leerlingenenquête gehouden bij PSO lessen.
3. **DE VERBINDING MET DE BUITENWERELD:** Er zijn presentaties gehouden op onderwijsbijeenkomsten in gemeente en regio; voor basisschooldirecteuren en docenten groepen 8 en voor betrokkenen bij de nieuwbouw zoals politieke groeperingen en ambtenaren. Er is een denktankbijeenkomst georganiseerd waarbij bedrijven, scholen en instellingen meegedacht hebben.
4. **DESKUNDIGHEID:** Om een zo hoog mogelijke kwaliteit te waarborgen zijn de kwaliteiten van eigen medewerkers en eigen schoolproducten verbonden met ingekochte expertise door leerstofontwikkelaars in te huren. Op studiedagen en vele werkbijeenkomsten zijn de meeste uitgangspunten en producten ontwikkeld.
5. **DE METHODIEK VAN ONTWIKKELEND ONDERZOEK EN OPLEIDEN IN SCHOOL:** In samenwerking met de Hogescholen (lerarenopleiding FLOT, Social studies en PTH) is een methodiek ontwikkeld en gebruikt om een match te vinden tussen de student en de school: de competentieontwikkeling van de student in relatie te brengen met onze schoolontwikkeling (Project 'opleiden in school', ondersteund door KPC en gemonitord door platform VMBO).
6. **IMAGO van het VMBO:** Het negatief imago van het VMBO ombuigen tot een aantrekkelijk, positief en dynamisch uitdagend beeld. Dit heeft geleid tot het inschakelen van een PR- en communicatiedeskundige (Noud Cornelissen), het gebruik van nieuwe PR-materialen zoals een E-Magazine (Maasland Communicatie Oss), een nieuwe flyer, het gebruik van banners, het aanpassen van advertenties, de introductie van nieuwe vakbenamingen, de huisstijlaanpassingen.
7. **MEER PRAKTIJK IN DE ONDERBOUW:** Door middel van het project 'meisjes en techniek' (Virma Durink), ondersteund door het platform bètatechniek, is een impuls gegeven aan de nieuwe manier van denken over wat je doet op school en hoe je dat doet. Richting TECHNIEK en meisjes en diversiteit maar breder: competentiegericht lesgeven in de onderbouw. Ook de verbinding zoeken en het verschil met je beroepsoriënterende lessen en de MAATSCHAPPELIJKE STAGE: (project 'graag gedaan in de regio' met 12 samenwerkende scholen en instellingen en gemeenten) en Maatschappelijke Stage+ (CED Den Haag).
8. **LEERMIDDELENBELEID:** Alle hierboven genoemde aspecten en betrokkenen hebben bijgedragen tot het ontwikkelen van nieuw gedachtegoed: Over leermiddelen moet je nadenken: Leermiddelen kun je kopen, maken, kiezen, arrangeren, moeten dienstbaar zijn aan wat je onderwijskundig en pedagogisch wilt met je leerlingen en moeten betaalbaar zijn en te gebruiken

en te beheren zijn door de klanten (medewerkers, docenten en leerlingen) (project leermiddelenbeleid)

Al met al zijn we in twee jaar zo druk geweest dat op alle terreinen die genoemd zijn acties zijn uitgezet, zonder dat een blauwdruk of PvE's voorhanden waren. Wel een allesbepalende visie en drive:

“HET LEEREN LOOPBAANDENKEN MOET IN HET HART VAN HET VMBO”

Dan is het onderwijs, zinvol, aantrekkelijk en vermindert het hopelijk de uitval van VMBO leerlingen in het MBO door betere keuzes.

HOE DOEN WE DAT?

Door meer praktijklessen in een nieuwe vormgeving in een gecomponeerd en overdracht leerarrangement.

DE VORM VAN DIT BELEIDSPAN VOLGT DE INHOUD.

We hebben veel gedaan de afgelopen twee jaar. Dat betekent dat we op kernthema's achteraf beschrijvend beleidsbesluiten kunnen beschrijven en verklaren en toelichten en naar de toekomst beleid kunnen voorbereiden wat neergelegd zal worden in het nieuwe vierjaren schoolplan. De volgende fases.

1.3. De inhoud van dit leermiddelenbeleidsplan

Dit beleidsplan is om kortdurend te gebruiken. Als tussendocument, als tussenfase.

Want in 2009-2010 gaan we voor de komende 4 jaren een nieuw schoolplan ontwikkelen. In het vorig schoolplan stond nog geen paragraaf over leermiddelen. Stond niets over digitale schoolborden, gingen we uit van keuze uit door uitgeverij geschreven methodes, stonden het ICTgebruik en de digitale leermiddelen in de kinderschoenen, was het digitaal portfolio nog maar net als gedachtegoed ontwikkeld en de boeken werden betaald door de ouders. Individuele leermiddelen versus klassikale leermiddelen, het ontwerpen van je eigen leermiddelen, de vrijheid in de onderbouw je eigen leerplan te maken met nieuwe Leermiddelen..... Zaken die zeker in het aankomend schoolplan aan bod zullen komen. Dit leermiddelenplan is dus een plan om over een jaar weer dicht te doen en moet zijn beslag krijgen in het nadenken over beleidsplannen voor de toekomst. Zowel op onderwijskundig, organisatorisch als personeels- en materieel en beheersmatig gebied.

In ons beleidsplan zoomen we met name in op de volgende onderwerpen:

1. Onderwijsvisie eerst:

LOB in de onderbouw van het vmbo leidt tot nieuw denken over leermiddelen en leeromgeving en bevordert toepassing van mediarijke en contextrijke leeropdrachten en leeromgeving.

2. Plaats van media en ict

Binnen het praktische onderwijs versus ICT als eigen vak?

3. Ontwikkeling van eigen leermiddelen?

Van gebruikers van boekenpakketten naar ontwikkelaars?

4. Is het allemaal nog te beheren?

Vrijheid en flexibiliteit versus beheersbaarheid?

Door het verkennen van deze thema's en te beschrijven waar wij tegenaan liepen en welke oplossingen we kozen en waarom en wat dit voor het aankomende jaar (jaren) betekent, zult u kunnen lezen in dit plan. Vooral praktisch en smart, met informatie en voorbeelden die voor anderen en onszelf ertoe kunnen doen of wetenswaardig zijn.

Hoofdstuk 2 Van kernthema's tot beleidskeuzen

2.1 Onderwijsvisie eerst

LOB in het hart van het VMBO plaatsen leidde in de onderbouw van het vmbo tot nieuw denken over leermiddelen en leeromgeving en het bevorderde toepassing van mediarijke en contextrijke leeropdrachten en daagde ons uit nieuwe uitdagende leeromgevingen te maken en nieuwe lesprogramma's te ontwerpen.

2.1.2 Analyse en probleemstelling

Afgelopen jaren blijkt dat de uitval in het mbo groter wordt en mogelijk samenhangt met een verkeerd beroepsbeeld of een verkeerd beeld van een beroepsopleiding.

Ook binnen onze eigen vmbo-school blijkt dat sommige leerlingen in de bovenbouw een verkeerde sectorkeuze hebben gemaakt.

Daarnaast is gebleken dat onze LOB-activiteiten vaak nog theoretisch, voorlichtend van aard zijn, de laatste jaren wel praktischer geworden zijn binnen PSO, maar dat dit niet automatisch leidt tot een bewuste systematische keuze voor een sector in de bovenbouw.

Binnen school leefde een behoefte aan meer maatwerkmogelijkheden voor kinderen, waarbij meer aangesloten kan worden bij talenten en interesses van leerlingen.

Tot slot hebben voorbereidingen voor nieuwbouw en een dalend leerlingaantal bijgedragen aan de totstandkoming van een nieuw onderwijsmodel voor de onderbouw: de horizonformule.

De wetgeving op de Nieuwe Onderbouw biedt scholen meer ruimte, maar ook de verplichting goede keuzes te maken, hoe je het onderwijs in de eerste twee leerjaren inricht.

De sector Techniek zocht naar een mogelijkheid om zich in de onderbouw te profileren. Onze sportaccentklas bleek een positieve werking te hebben op docenten en leerlingen en daarnaast ging er een wervende werking van uit. Docenten bedachten zelf met veel enthousiasme curriculumaanpassingen voor hun klassen, zonder daarbij onderdelen uit lessen van de bovenbouw te kopiëren.

2.1.3 Aanpak

De bedreigingen en kansen brachten ons tot het idee van horizonprogramma's. Deze nieuwe programma's vroegen om een nieuwe kijk op leermiddelen. Enerzijds zijn de horizonprogramma's een logisch vervolg op het bestaande PSO en Keuzewerktijd. Anderzijds bieden ze ons een nieuw onderwijskundig perspectief, waarbij de visie op de inhoud van onderwijs en leren gecombineerd wordt onze visie op hoe onze leerling leert. Dit betekent dat we invulling willen geven aan onderwijs dat praktisch is, in een beroepsomgeving plaatsvindt met veel ervaring- en reflectiemomenten. Omdat er geen methode op de markt is die in voldoende mate aansluit bij de door ons ontwikkelde formule, moesten we zelf aan de slag.

In het kort bestond onze aanpak uit de volgende acties:

Jaar 1

1. Bijeenkomst met bestuur en Centrale Directie.
2. Onderwijsinnovatie 'horizongebieden' is door een kleine groep o.l.v. opleidingsdirectie in een schets neergezet.
3. Uitgangspunten van horizongebieden zijn in breder verband besproken in het onderwijsoverleg met teamleiders en docenten pedagogiek/didactiek.
4. Presentatie van het plan aan het totale personeel.
5. Uitwerking projectorganisatie en inrichting van verschillende werkgroepen.

Jaar 2

1. Vanuit ontwikkelingen binnen de leergebieden zijn de adviseurs van Colours (samenwerkingsverband KPC/SLO; nu KPC) bij ons project betrokken geraakt.
2. Door middel van werkmiddagen zijn PvE (programma van eisen) raamwerk, inhoud en vorm en didactische uitgangspunten van de programma's vastgesteld en is bestaand materiaal binnen school geïnventariseerd.
3. Horizonwerkgroepen hebben modules van Colours bekeken en zo nodig aangepast.
4. Gedurende het jaar werd duidelijk dat invoegen van onderdelen van bestaande methodes tegen problemen bij uitgevers liep, dat de digitale leermiddelenmarkt onvoldoende in onze richting ontwikkeld was, waardoor we alle leermiddelen zelf moesten laten ontwikkelen.
5. ICT-werkgroep heeft in een vroeg stadium gezocht naar mogelijkheden en onmogelijkheden van benodigde hardware en software binnen de bestaande structuren.
6. De roosterwerkgroep heeft zich steeds gefocust op keuzeproces van leerlingen, inzet collega's, lokalen, roosters.
7. Decanen hebben zich gebogen over hun invulling van loopbaanbegeleiding binnen de horizonprogramma's.
8. De stuurgroep heeft veel tijd gestoken in vormgeving van de formule, communicatie met onze omgeving en PR-materialen, inrichting van het gebouw, zoeken naar subsidies en gelden om advisering te betalen en lokalen opnieuw in te richten.

Jaar 3

1. September 2009: start van de lessen
2. Doorontwikkeling van nieuwe modules voor schooljaar 2010-2011

2.1.4 De opbrengsten

link

www.horizonformule.nl

2.1.5 Weetjes:

We hebben nieuwe vakgroepen en vakgroepvoorzitters ingesteld. Elk horizongebied heeft ook een eigen vakgroepbudget gekregen gebaseerd op een berekening van kosten die de bovenbouw maakt voor praktijklessen zorg en welzijn, aangevuld met ander verbruiksmaterialen en excursiekosten.

De kosten van de nieuwe leermiddelen (vooral de kopieerkosten en de aanschaf van mappen) zijn berekend (geschat wordt € 40,- per leerling per jaar). Deze zijn ingebracht in de berekening van het door school te betalen boekenpakket.

Eenmalig zijn een aantal klassikale leermiddelen en inrichting van lokalen en ict voorzieningen gerealiseerd vanuit een projectbegroting. Hierbij zijn veel "potjes" samengevoegd: doorontwikkeling VMBO, scholingsgelden, diverse additionele projectgelden, uit de algemene reserve.

De jaarlijkse schoolafsluiting stond in het teken van de horizonthema's.

De totale kosten van de horizonontwikkeling bedragen ± € 350.000,-

- van PSO techniek naar TechnoWorld: € 5.000,-
- van PSO verzorging naar LifeStyle: € 5.000,-
- Theaterfabriek nieuwe leeromgeving en twee apples: € 50.000,-
- SportPlaza aanpassing leertuin € 5.000,-
- ICT aanpassingen en nieuwe voorzieningen excl. afschrijving € 20.000,-
- Lesmateriaal ontwikkeld en stuurgroepadvisering: € 180.000,- (2 jaar)
- Emag, flyer en andere nieuwe PR-materialen: € 20.000,-
- Verbouwing gebouw ivm creëren nieuwe ruimten, veren en ICT voorzieningen € 45.000,-
- Overig: € 5000,-

Daarnaast hebben we personele kosten:

- Docenten extra ontwikkeluren: +/- 2000 uur in twee jaar
- De coördinator 400 uur in twee jaar
- Directiekosten p.m.
- 8 studiemiddagen dagen p.m. alle teams
- Maandag- en dinsdagmiddagen voor de werkgroepen in "eigen tijd"overleg.
- Eigen tijd gedefinieerd als pilot: bepaald deel deskundigheidbevordering in te zetten voor schoolontwikkeling.
- Facilitair: roostergroep, ICT groep, conciërges en beheerders.
- Voorlichtingsbijeenkomsten externen
- Scholings bijeenkomsten en cursussen
- Opleiden in school: Studenten en begeleidende docenten dragen bij aan de onderwijsontwikkelingen
- Goede gang.

Werklijst voor volgend jaar (maken aanvullende modules, extra software zoeken en beoordelen bij scholen van docenten)

2.1.6 Beleid in de toekomst

Aanbevelingen

We kunnen het elke school aanraden de eigen onderwijsvisie te ontwikkelen en dan na te denken over de programma's die hierbij aansluiten.

In elke fase dien je na te denken hoe lang je wie bij een bepaald deelproces betreft. Waarmee je een balans zoekt tussen sturen, faciliteren, meedenken maar ook van boven af beslissen. Het geeft energie en uitstraling. Intern en extern.

Het geeft tal van ontwikkelingen die in elkaar ingrijpen een BOOST.

De kwaliteitsvraag: wat doen we en waarom doen we dat? Staat centraal. Wat je doet is aan iedereen uit te leggen. Dat is sterk.

Risico's

Een risico inventarisatie is op zijn plaats. (vooraf)

Risico's zijn o.a.:

- **De afhankelijkheid van personen.** Kennis, betrokkenheid en commitment niet van baan te veranderen in een cruciale fase.
- **Financiën.** Een operatie zoals we nu aan het vormgeven zijn is een eenmalige in een langere tijdsspanne. De kosten staan niet in verhouding tot de aankoop van een of zelfs meerdere nieuwe methoden. Het is ook niet precies te overzien wat een ontwikkeling die je ingaat kost. Je dient een startkapitaal te hebben.
- **De professionaliteit.** Een grote en duurzame onderwijsverandering vraagt een hoge mate van professionaliteit van mensen en organisatie. Professionele wendbaarheid, sturingskwaliteit en draagvlak, samenwerkingscapaciteit en incasseringsvermogen zijn belangrijke voorwaarden.

Beleid voor de komende 4 jaar

Implementatie van de horizonformule.

Doorontwikkeling horizonprogramma's.

Leermaterialen worden in samenspraak met, maar niet door de docenten ontwikkeld.

Geen vergelijkbare onderwijsoperatie uitvoeren:

Veranderingen moeten kleiner en behapbaar zijn.

Nieuwe onderwijsprogramma's en leermiddelen: alleen als ze aankoopbaar zijn.

Meer klassikale leermiddelen overwegen ivm kosten en duurzaamheid.

2.2 Plaats van media en ict

Binnen het praktische onderwijs versus ICT als eigen vak?

2.2.2 Analyse en probleemstelling

In de afgelopen jaren is sprake geweest van een spagaat: enerzijds zag je vanuit beheersoverwegingen en expertise van enkele docenten het model ontstaan van ICT landschappen, naast klaslokalen zonder ICT.

Eenzelfde beeld zag je t.a.v. docenten: een grillig beeld van persoonlijke expertise en vaardigheden en het gebruik van multimedia in de lessituatie.

Van de andere kant was de ambitie van de school om als ICT voorhoedeschool voorop te blijven lopen, het onderwijs aantrekkelijk en up-to-date te houden en de kwaliteit van de lessen op peil te houden.

De laatste jaren zien we meer docenten een aanvraag doen voor een of meer pc 's in de klas. Het aanbod van digitale leermiddelen neemt toe, de rapportbesprekingen, het leerlingvolgsysteem etc: de digitalisering rukt op en de computers blijven veelal in geïsoleerde settings beschikbaar. Daar waar het onderwijs aantoonbaar niet zonder pc's kon worden computerwerkplekken gerealiseerd:

- ICT lokalen voor algemeen gebruik in het leercentrum en verspreid in het gebouw.
- Beamers en tv's en laptops op aanvraag
- De programma's als CAD CAM en LINK gaven techniek en economie een voorsprong.
- De voorzieningen om een leergebied te bevorderen door er extra computers in een leergebiedachtige setting neer te zetten, leidde niet tot drastische innovaties.
- De introductie van digiborden werkt als een inktvlek: de voorlopers worden snel gevolgd door de andere gebruikers die enthousiast raken van de gebruikersmogelijkheden.
- Anderzijds blijkt dat veel licenties niet gebruikt worden.

In deze zich ontwikkelende wereld wil het VMBO in de onderbouw optimaal gebruik maken van technische mogelijkheden, het internet, maar ook verplichte toepassingen gebruiken zoals het digitaal portfolio, de zelf ontwikkelde methode 2gether en Traject (LOB). De nieuwe horizonprogramma's maken ook gebruik van links en ict opdrachten. Dus meer ICT-voorzieningen en scholing van docenten is nodig.

2.2.3 Aanpak

Werkgroep instellen

Bij de horizonontwikkeling is meteen een werkgroep ICT in het leven geroepen.

Deze werd bemand door een ICT-man, een directielid, een stuurgroeplid vanuit horizon en een betaalde adviseur. Zij volgen samen de ontwikkelingen en brachten heel pragmatisch in kaart wat er nodig was om de nieuwe programma's te kunnen draaien.

Daar waar de nieuwe ontwikkelingen in conflict kwamen met bestaand beleid, zijn redelijk pragmatische oplossingen gevonden.

Studenten inzetten

De school heeft in 2008-2009 een nieuwe procedure ontwikkeld van werving en selectie van studenten. Vooral in de MINOR van studenten bleek het mogelijk onderzoek opdrachten en ontwikkelopdrachten uit te zetten die in het belang van studenten, docenten de schoolontwikkeling was.

2.2.4 De opbrengsten

2.2.4.1 Het studentenproject “SURF JE IN DE RONDTE”

Op 11 maart 2009 hebben we met studenten en docenten die betrokken waren bij het project opleiden in school met directie en enkele Fontys medewerkers een studiemiddag georganiseerd waarbij studenten in de gelegenheid werden gesteld hun presentaties van de onderzoek- en stageopdrachten te houden en we tafelgesprekken gehouden hebben over verschillende thema's.

Een van de thema's sloot aan bij het project “SURF JE IN DE RONDTE”.

We hebben gewerkt met stellingen. Zoals hieronder afgebeeld:

Stelling:

“Het zijn niet de leerlingen maar de leraren die geschoold moeten worden in het gebruik van ICT toepassingen voor het onderwijs”.

TOELICHTING

Het is een bekend verschijnsel dat elke nieuwe generatie heel snel leert om te gaan met de omstandigheden waarbinnen zij opgroeien. Zo is ICT er eentje van. Zonder te generaliseren, en de uitzonderingen daargelaten, merken we in onderwijsland dat een grote groep docenten ict vaardigheden maar mondjesmaat ontwikkelt en dat de toepassingen die er legio zijn voor de lessen, maar weinig gebruikt worden. Niet alles is terug te voeren op software of hardware problemen. Dure licenties worden niet gebruikt. Ook leerlingen lijken het niet op te hebben met het digitale oefenmateriaal van uitgevers. Is dit een gegeven wat met strakke plannen en opdrachten op te lossen is, of is er meer nodig?

AANTEKENINGEN discussie

Uit de discussie bleek dat de stelling gedeeld werd dat er grote verschillen zijn tussen docenten m.b.t. kennis- en vaardigheidsniveau in de klassen en ook het gebruik van digitaal beschikbaar lesmateriaal of digitale mogelijkheden tot verrijking van de les.

Op de opleiding van de studenten is hier wel ruim aandacht voor. Scholing is niet altijd de beste oplossing. In dit geval was het advies: leren door te doen: dus ontwikkelen en samen toepassen in de lessen. Een kritische noot werd wel gekraakt richting de school: het motiveert niet als er zich veel problemen voordoen met software. Hardware inloggen enz. Zeker digibeetjes laten zich dan afschikken.

2.2.4.2 Digitaal doorstroomdossier en digitaal portfolio

Het Stedelijk College Eindhoven is de laatste jaren koploper geweest in de ontwikkelingen van een digitaal portfolio en een elektronisch doorstroom dossier. Een dergelijke ontwikkeling kun je niet alleen vormgeven. Je moet aansluiten bij landelijke ontwikkelingen en je moet dit samen met het onderwijs doen in de regio. Daarnaast heb je de invoering en ontwikkeling op je eigen school.

In Eindhoven en de Kempen zijn de handen ineengeslagen op dit onderwerp en is het een maatregel geworden, opgenomen in het VSV actie plan tussen VMBO en MBO, ter voorkomen van voortijdig schoolverlaten.

Hoe kan een instrument als een elektronisch portfolio en een overgangsdossier ertoe bijdragen dat er minder uitvallers zijn?

Er zijn minstens twee effecten:

1. Het digitaal doorstroomb dossier dient o.a. belangrijke informatie over pedagogische en didactische kenmerken van een leerling te bevatten. In het VMBO zien we steeds meer professionaliteit op het gebied van leerlingzorg en begeleiding. Dit wordt in de overgang van Primair Onderwijs naar Voortgezet Onderwijs ook al (digitaal) vastgelegd in een gestandaardiseerd format. Dat, samen met de warme overdracht, het persoonlijke gesprek van docent en leerkracht levert op dat waardevolle informatie niet verloren gaat, handelings-plannen indien nodig voortgezet kunnen worden, geen onnodige tijd verloren gaat maar er een naadloze aansluiting is in kwalitatieve en kwantitatieve zin.
2. Door de terugkoppeling van gegevens vanuit het MBO m.b.t. plaatsing en aanname, het aanleveren van gegevens vanuit het VMBO m.b.t. risicoleerlingen die mogelijk in of rond de zomer toch niet inschrijven bij de aangegeven MBO opleiding, hebben we eerder de doelgroep in beeld die de school voortijdig verlaat in de tijdsspanne van voor en na de zomervakantie. Hiervoor worden speciale procedures ontwikkeld ook in het kader van een zgn. VSV maatregel.

De invoering en ontwikkeling van een elektronisch doorstroomb dossier en vooral de ontwikkeling van het digitaal portfolio, hapert regelmatig. De infrastructuur (voorzieningen mbt hardware en software), de werking van N@tschool, de scholing van docenten, de gebruiksvriendelijkheid van de programma's, de aansturing in de school door de coördinator die niet in de lijn zit, zijn enkele van de oorzaken van de stroperigheid van dit ontwikkelingsproces binnen de school zelf. Door dit thema ook voor studenten als stageplaats beschikbaar te stellen creëerden we extra handen m.b.t. de ondersteuning en scholing naar docenten en leerlingen toe en een enthousiast ontwikkelgroepje rondom de coördinator.

2.2.4.3 Laptopklassen

Het Stedelijk College Eindhoven beschikt over drie locaties. Op één locatie is het afgelopen schooljaar ervaring opgedaan met een laptopklas. Op de locatie Avignonlaan is in het kader van ontwikkelen van nieuwe onderbouwprogramma's onderzocht wat de voor- en nadelen en haalbaarheid zou zijn van laptopklassen. Ook het hiermee samenhangende beleid t.a.v. het wel of niet werken met draadloze voorzieningen.

Wat in het voordeel spreekt van laptopklassen is het feit dat je optimale flexibiliteit hebt om leerlingen te groeperen en niet gehinderd wordt door de vaste opstelling van ICT in lokalen of je zelfs soms naar een aparte ICT-voorziening moet.

Een ander voordeel is dat je de docent en leerlingen uitdaagt na te denken over groeperingvormen in een klas, en andere zaken die met klassenmanagement en beheer te maken hebben.

Als nadelen zijn geïnterviewd:

- De kosten
- De betrouwbaarheid en het verlies aan capaciteit
- Het beheer.

Besloten is de bestaande ICT-voorzieningen opnieuw te inventariseren, aan te vullen waar nodig met desktops die op het vaste netwerk kunnen met een aantal laptops in die klassen waar wij denken dat de docent ook echt de leerling flexibel in het lokaal wil of moet laten werken. De netwerkaansluitingen zijn daartoe uitgebreid zodat draadloos niet nodig was.

Ook zijn twee stand-alone APPLES, aangeschaft in tegenstelling tot het beleid alleen in een Windows omgeving te werken. De reden hiervoor was dat de leerlingen die lessen krijgen in media- en geluidstechniek met meer ICT hard- en software mogelijkheden moeten kunnen omgaan.

Ook bij de aanschaf van de digiborden is eenzelfde keuze gemaakt:

In principe vaste opstellingen tenzij aantoonbaar een verrijdbare opstelling onderwijskundig of organisatorisch noodzakelijk is.

Beleid in de toekomst

Voor schooljaar 2009-2010 wordt het volgende beleid gevolgd:

- ICT-voorzieningen worden volgens meerjarenplan vervangen.
- Nieuwe ICT-voorzieningen moeten door de locatie tweemaal betaald worden: n.l. de aanschafprijs en aansluitkosten en de vervanging cq eenmalige afschrijving.
- Beamers, digitale fototoestellen, tv's etc worden in ruime mate beschikbaar gesteld daar waar gebruik aantoonbaar nodig is.
- Er is een meerjaren investeringsplan digitale schoolborden, dat gevolgd wordt. Ook hier geldt dat als de gebruiker het nut aantoont hij voorrang krijgt.
- Train de trainer en leren door te doen: Maatwerk is belangrijk gezien de verschillen.
- Docenten moeten we uitdagen door middel van scholing, uitleg en gebruik.
- We zetten studenten en docenten samen aan tafel mbt onderwijsontwikkelingen. In deze setting wordt veel geleerd (zie ook het Emag "opleiden in school" wat in september 2009 beschikbaar komt op stedelijkcollege.nl/avignonlaan).
- Al deze extra investeringen vergen een beheersmatige blik: waar stallen we alles, wie beheert het, wie pleegt onderhoud, hoe lenen we het uit. Gekozen is voor het beleid dat de instantie die nu ook al onderwijsspullen uitleent (de mediatheek) meer ingezet wordt.
- Er blijven ICT lokalen die voor meer doeleinden ingezet worden (horizonles en digitale examens bijv), maar ook worden de faciliteiten verspreid in het gebouw uitgebreid.
- We kiezen om technische en financiële redenen (nog) niet voor geheel draadloos of geheel laptops.

2.3. Ontwikkeling van eigen leermiddelen?

Van gebruikers van boekenpakketten naar ontwikkelaars?

2.3.1 Analyse en probleemstelling

Er waren geen boeken of programma's voorhanden waaruit we een pakket konden destilleren om onze horizonprogramma's vorm te geven.

De externe adviseurs hadden ingeschat dat het mogelijk moest zijn om met digitaal beschikbaar lesmateriaal een eigen onderwijskundig arrangement samen te stellen.

In begin 2009 bleek dat niet het geval te zijn.

2.3.2 Aanpak

Er is een mix gezocht van inbreng van docenten en eigen materiaal (plusminus 20%) en de externe adviseur c.q. leerstofontwikkelaar, die lessen maakt en uitschrijft volgens het afgesproken raamwerk. In grotere en kleinere bijeenkomsten, met en zonder directieleden, zijn in een jaar alle uitgangspunten bedacht en is lesstof voor een half jaar ontwikkeld (voor 4 horizongebieden, 7 uur in de week)

Daarnaast zijn de medewerkers van de mediatheek gevraagd een bijdrage te leveren voor een basiscursus mediawijsheid etc.

Ook zijn studenten ingezet die een bijdrage mochten leveren aan de zgn. ontwikkelteams met een teaminnovatieplan. (TIP)

"van TIPs naar TIP"

De ontwikkelingen van de eerder genoemde horizonprogramma's, zijn hand in hand gegaan met zaken als: Leermiddelenbeleid, aanpassing van gebouw en inrichting, scholing, vormgeving en PR en dergelijke.

De HORIZONPROGRAMMA's: zijn te schetsen als een grote onderwijskundige ontwikkeling die je integraal moet benaderen. Een van de dingen we meteen vorm hebben gegeven is teams en werkgroepen inrichten die voor hun eigen deel de technische aspecten in kaart moest brengen en oplossen maar ook de onderwijsinhoudelijke, de ICT-componenten, de pedagogische didactische of digitale aspecten.

Er waren diverse ontwikkelteams met verschillende en soms overlappende opdrachten. Elk ontwikkelteam moest een eigen TIP maken: een team innovatieplan. Gericht op het eigen les- of werkgebied. Een van de team innovatieplannen richtte zich op de leergebieden mens en natuur en mens en maatschappij. Daarbinnen was ruimte voor studenten om een onderzoekopdracht of ontwikkelopdracht uit te voeren die enerzijds zou bijdragen aan de eigen competentie ontwikkeling van de student en anderzijds zou bijdragen aan de onderwijskundige ontwikkeling van het VMBO aan de Avignonlaan.

Door middel van de horizongebieden kan onze school de oude ambitie van meer praktijk in het onderwijs, het aansluiten bij talenten en interesse van leerlingen, het ruimer plaatsen van LOB in het onderwijs en de vurige wens om leerlingen te helpen in de groei naar mediawijsheid verwezenlijken. De leergebieden Mens & Maatschappij en Mens & Natuur kunnen met hun Team Innovatie Plan keuzes maken in onderdelen van de methode die ze willen aanvullen en versterken met eigen materiaal.

We hebben (nogmaals) gemerkt dat het sjoeren aan onderwijspatronen weerstand oproept bij collega's. Soms inhoudelijk als men vanuit beheersmatige overwegingen vast wil houden aan lesinhouden. Dan weer door negatieve ervaringen met ict (hardware of software) waardoor het vertrouwen in mediagebruik afneemt. Door samenwerking tussen de afnemer (docent), leverancier (systeembeheerder) en ontwikkelaar in de ICT-werkgroep bleken veel vooroordelen te bestaan maar ook uit te leggen en te overwinnen.

Voor het ontwikkelen van lesmateriaal zijn specifieke kwaliteiten vereist. Die kwaliteiten zijn slechts bij enkele docenten en studenten aanwezig. Voor het op grote schaal ontwikkelen van lesmateriaal is hulp van buiten nodig. Colours/KPC heeft ons daarbij geholpen. Hoewel er, voor een individuele school, een veel te hoog prijskaartje aan hangt, zijn de voordelen enorm: Voor de meeste docenten brengt het nieuwe materiaal een uitdaging en een groter gevoel van eigenaarschap over de methode en we hebben iets gemaakt dat aansluit bij de door onszelf ontworpen visie op onderwijs. De studenten hebben heel concreet bijgedragen in leerstofontwikkeling. Mogelijk dat we daar in de toekomst vaker gebruik van gaan maken zeker vanwege kostprijs-technische redenen.

2.3.3 De opbrengsten

Er zijn op 1 augustus 4 mappen beschikbaar. Voor elk horizongebied zijn er praktijklessen en leertuin opdrachten voor een half jaar 7 lessen in de week, excursies en gastlessen. Er zijn spiegellessen met reflectiemomenten.

2.3.4 Beleid in de toekomst

- De ontwikkeling van de horizonlessen moet doorgaan tot het pakket compleet is.
- Het is te duur om de lessen door senioradviseurs te laten maken en de inzet van docenten die geen leerstofontwikkelaars zijn, is geen oplossing.
- We zoeken naar een model waarbij de regie door de externen gevoerd wordt, voeding en reflectie door de docenten en ontwikkelen binnen de kaders door (goedkopere) studenten.
- Andere ontwikkelingen zijn niet tegen te houden maar moeten minder omvangrijk en ingrijpend zijn want dat gaat de ontwikkelcapaciteit van de locatie te boven.
- Na onderwijsontwikkeling verdienen resultaten (pedagogisch en didactisch) weer prioriteit.

2.4..Is het allemaal nog te beheren?

Vrijheid en flexibiliteit versus beheersbaarheid?

2.4.2 Analyse en probleemstelling

Het boekenfonds kampt met een kwestie van Europees aanbesteden, de verborgen kopieerkosten, de klassikale leermiddelen; een meerjarig contract, een Orion verband waarbinnen in samenwerking oplossingen gezocht worden voor problemen.

Gezien de kosten van aanschaf beheer onderhoud en vervanging van alle hard en software in een school lijkt het pleidooi gewonnen voor een vooral beheersmatige aanpak van boeken leermiddelen. Echter de roep om flexibiliteit en de wens om

Mediarijk Onderwijs

te realiseren, heeft nieuwe wegen nodig om dat gat te dichten.

2.4.3 Aanpak

Het bleek nodig te zijn een nieuwe overlegvorm op te starten met vertegenwoordigers van OOP en OP, ICT en directie over alles wat met ICT te maken had.

Daarnaast werd onderzocht of alle boek- en schoolkosten wel goed werden berekend. Hiertoe werd een lid van de opleidingsdirectie toegevoegd aan het boekenfonds overleg.

Met andere scholen zijn/wordt onderzocht hoe de procedures van Europees aanbesteden gevolgd moeten en kunnen worden.

2.4.4 De opbrengsten

De ICT werkgroep heeft in kaart gebracht wat er allemaal met leermiddelen te maken heeft en hiertoe een mindmap gemaakt. Door gezamenlijk dit proces in te gaan en van beide zijden (centraal en decentraal) mankracht toe te voegen is een zeer pragmatische denktank ontwikkeld die in staat bleek grotendeels binnen de kaders en staand beleid oplossingen te bedenken maar ook flexibel genoeg om daarvan af te wijken.

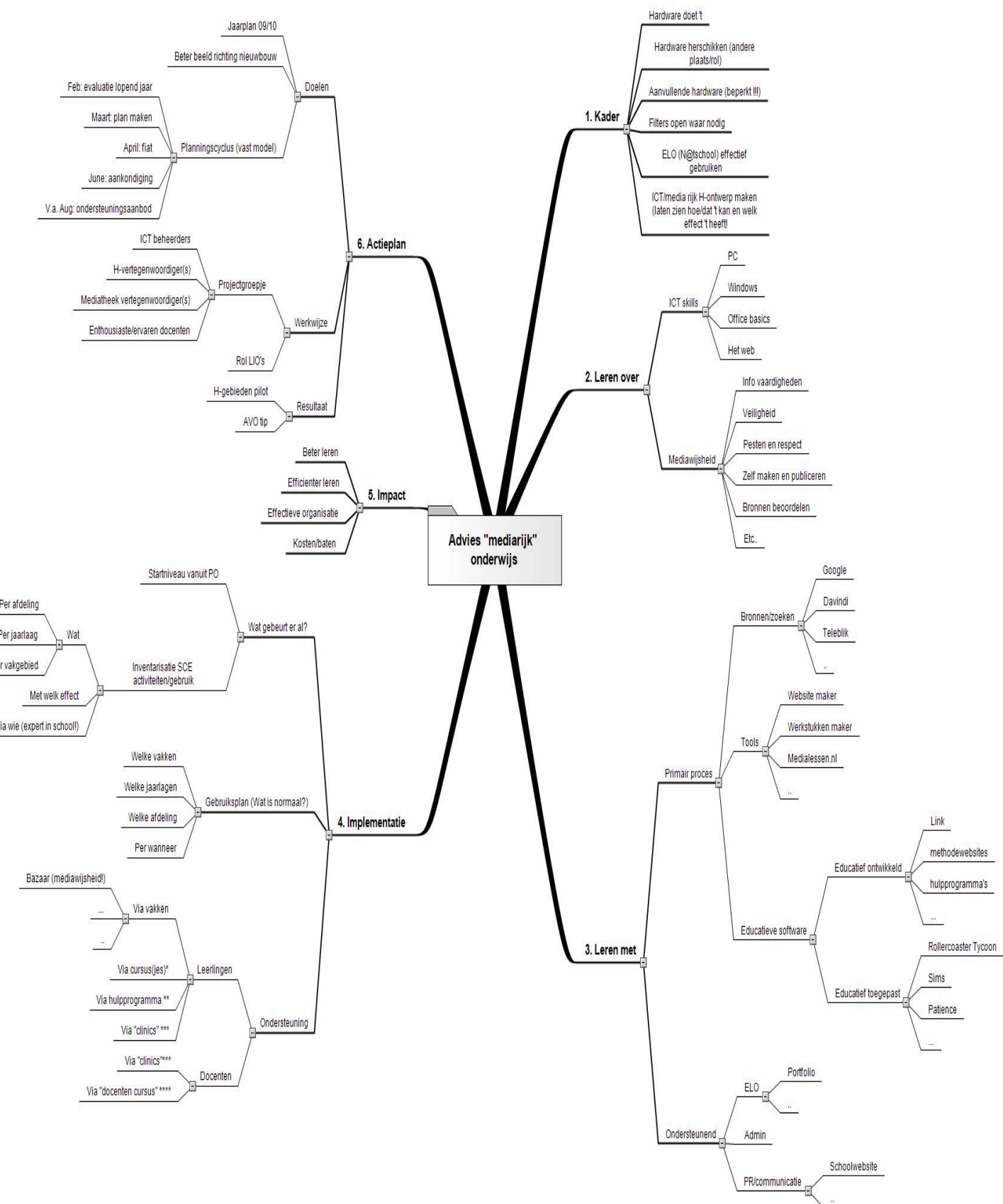
We hebben (nogmaals) gemerkt dat het sjoeren aan onderwijspatronen weerstand oproept bij collega's. Soms inhoudelijk als men vanuit beheersmatige overwegingen vast wil houden aan lesinhouden. Dan weer door negatieve ervaringen met ict (hardware of software) waardoor het vertrouwen in mediagebruik afneemt. Door samenwerking tussen de afnemer (docent), leverancier (systeembeheerder) en ontwikkelaar in de ICT-werkgroep bleken veel vooroordelen te bestaan maar ook uit te leggen en te overwinnen.

Om meer mogelijkheden van het internet binnen de lessen te verwerken zijn bijvoorbeeld serverinstellingen nodig die wellicht in strijd zijn met de veiligheid van het netwerk. We hebben geworsteld met de vraag of een draadloos netwerk (mobiel en dynamisch binnen de les) bij zou dragen aan de horizonformule. Uiteindelijk is er niet voor gekozen vanwege de geringere draagkracht van een draadloos netwerk bij het gebruik van zware softwaretoepassingen.

Binnen onze school is gebleken dat ieder zich inzet voor de eigen specifieke taak, maar dat overzicht op het grote geheel van de school veel communicatie vergt. Voor een goede communicatie is tijd nodig. Het vinden van voldoende tijd blijkt lastig te zijn, onder andere door het werken met lesroosters en met parttimers.

Mindmap Beleidsplan Leermiddelen:

2.4.5   Beleid in de toekomst

- Behoud van het ICT brede overleg waarbij en koppeling wordt gemaakt van ICT beheer en onderwijs.
- Goed beheer opzetten van alle klassikale leermiddelen, de ICT voorzieningen die meer decentraal ingezet worden en de scholing die nodig is de beschikbare voorzieningen goed te gebruiken.
- Inrichten van noodvoorzieningen zoals magazines, kranten en lesopdrachten voor het geval de ICT voorzieningen het laten afweten,
- Het maken van kijkwijzers en het aanleggen van relevant beeldmateriaal.
- Het blijven zoeken naar financiële middelen het voorzieningenniveau up-to-date te houden en uit te breiden.
- Een scholingsaanbod te creëren door gebruik te maken van wat andere scholen al hebben en kunnen bieden en maatwerk mogelijk is.
- Het project “opleiden in school” optimaal te blijven benutten zodat ook optimaal studenten opgeleid worden in school enerzijds maar zij anderzijds ook optimaal zittende docenten kunnen enthousiasmeren nieuw media te gebruiken, te verkennen en toe te passen.

Hoofdstuk 3 Conclusie en terugblik

Het project leermiddelenbeleid heeft alle aspecten van de schoolorganisatie geraakt.

Leermiddelenbeleid is dienstbaar, voorafgaand en volgend aan visies op onderwijs en mogelijkheden die er heel praktisch, organisatorisch en financieel of technisch zijn. We leven en werken en leren in een sterk veranderende wereld.

De focus leggen op leermiddelen betekent je richten op die specifieke aspecten waar je in het onderwijs zaken over moet afspreken. Soms doe je dat vooraf, soms volgen de afspraken de pragmatiek van dat moment.

Wat er echt mogelijk is, als je hoge ambities hebt eigen programma's of leermiddelen te ontwikkelen is toch beperkt. Wij hebben gemerkt dat je toch snel vervalt in het zelf arrangeren of samenstellen van les en leermateriaal.

Dat is enorm kostbaar maar het leverde in ons geval ook veel op:

Samenwerking tussen voorheen meer autonoom opererende partijen en mensen en onderwijskundig gefundeerde keuzes.

Als opleidingsdirecteur ben ik blij met de ruimte die geboden is onderwijs op maat te ontwikkelen en wil iedereen bedanken die hier een steentje aan heeft bijgedragen.

Paula Toonen

Leermiddelenbeleidsplan

O.R.S. Lek en Linge

Augustus 2009

Inhoudsopgave

1. Vooraf
  2. Interne kaders
  3. Leermiddelenbeleid en strategische en onderwijskundige visie
  4. Uitgangspunten met betrekking tot het beleid voor de organisatie van leermiddelen ten behoeve van een intern boekenfonds
  5. Impulsen richting eigentijds leren
  6. Aandachtspunten en ambities
- Bijlage 1: Format voor het vakwerkplan

Leermiddelenbeleidsplan O.R.S. Lek en Linge

1. Vooraf

Op de O.R.S. Lek en Linge is het sinds de start van de school in 1990 gebruik dat de secties een hoge mate van vrijheid hebben in de keuze van de leermiddelen. Aan de basis van die keuze van de sectie staan de strategische en onderwijskundige visie van de school. De strategische en onderwijskundige visie van de school heeft elke sectie vertaald naar een visie op het vak die is vastgelegd in een vakwerkplan (format vakwerkplan: zie bijlage 1). Alleen indien de leden van een sectie niet tot overeenstemming kunnen komen over de methodekeuze, of als de sectie een veel te duur pakket aan boeken op de boekenlijst wil plaatsen, neemt het managementteam, de partijen gehoord hebbend, de beslissing m.b.t. de leermiddelen voor die sectie.

Al enige jaren voordat de overheid het beleid m.b.t. “gratis schoolboeken” ingang had gezet, heeft de schoolleiding van Lek en Linge, op basis van klachten van ouders over de intensiteit van het gebruik van sommige werkboeken in relatie tot de kosten. In de schooljaren 2004-2005 en 2005-2006 is op verzoek van het managementteam door de secties kritisch gekeken naar (het gebruik van) de leermiddelen. Dat heeft enigszins geresulteerd in afname van het aantal (werk)boeken bij een aantal secties.

Dat neemt niet weg dat bij de start van het traject “gratis schoolboeken” het voor het managementteam overduidelijk was dat de kosten voor leermiddelen per leerling ver boven de rijksvergoeding dreigden uit te komen. Dat werd mede veroorzaakt doordat veel secties naast een lesmethode met eigen leermaterialen werken waarvoor ouders, via de boekenlijst, een vergoeding werd gevraagd. Daarnaast werkt de school met projecturen. Voor het materiaal dat daarvoor ontwikkeld is, werd ook een ouderbijdrage gevraagd op de boekenlijst. Voorts gold dat op Lek en Linge secties eraan gewend waren dat de werkboeken jaarlijks nieuw worden gekocht zodat erin gewerkt kan worden. Tot slot: Lek en Linge werkte met een extern boekenverhuurbedrijf en ook dat werkt kostenverhogend in vergelijking met een intern boekenfonds.

De afgelopen twee jaar heeft de O.R.S. Lek en Linge veel tijd gestoken om het landelijk beleid m.b.t. de “gratis schoolboeken” om te zetten naar schoolbeleid m.b.t. de leermiddelen.

Wat betreft het financieel beleid m.b.t. het dossier leermiddelen is als uitgangspunt gekozen dat het beleid budgettair neutraal moet zijn.

Dat wil zeggen dat er geen andere schoolmiddelen elders vrijgespeeld moeten worden om de “gratis schoolboeken” te kunnen betalen. Andersom is het ook niet de bedoeling dat de school op de “gratis schoolboeken” geld verdient dat elders ik kan worden gezet. Voor zover de school – door een goede aanbesteding, een intern boekenfonds, heldere beleidsuitgangspunten m.b.t. de aanschaf van leermiddelen, etc.) geld overhoudt op dit dossier, worden die middelen gebruikt voor extra leermiddelen en voor tijd voor docenten die dat willen om leermiddelen te ontwikkelen.

De keuze is gemaakt, met instemming van de MR, om van een extern naar een intern boekenfonds te gaan.

De Europese aanbesteding m.b.t. het interne boekenfonds is in december 2008 succesvol afgerond. Overleg is gevoerd met uitgeverijen over mogelijkheden om m.n. het werkmateriaal te digitaliseren op een betaalbare wijze. Secties hebben kritisch gekeken naar de methodes en hebben op basis van de onderwijskundige uitgangspunten en de financiële kaders keuzes gemaakt voor de komende vijf jaar. Behalve leermateriaal arrangeren, naast de methode, dat veel secties al sinds jaar en dag doen, gaan een aantal secties zelf eigen (digitaal) materiaal ontwikkelen naast een handboek (Nederlands, geschiedenis, biologie, techniek, natuurkunde, informatica).

Zoals wij het nu kunnen overzien (augustus 2009) betekent dat het werken met een IBF en met de vastgestelde uitgangspunten dat de school niet alleen uitkomt met de middelen die zij ontvangt voor leermiddelen maar dat zij ook structureel kan investeren in het ontwikkelen van eigen lesmateriaal door docenten van Lek en Linge. Daarmee zou een belangrijke doelstelling (vergroting eigenaarschap van docenten voor de lesinhoud; minder strikt methodeafhankelijke werkwijze) structureel een belangrijke impuls kunnen krijgen.

Enige voorzichtigheid is hier wel op haar plaats want onbekend is nog of de begrote aannames van het intern boekenfonds ook daadwerkelijk gerealiseerd worden (afschrijvingstermijnen, inkomsten, etc.).

2. Interne kaders

Het leermiddelenbeleid dat ontwikkeld is nadat duidelijk werd dat het landelijk beleid m.b.t. “gratis schoolboeken” door zou gaan kent twee belangrijke sporen:

- Hoe zorgen we dat dat beleid minimaal budgettair neutraal wordt doorgevoerd, d.w.z. dat er geen andere schoolmiddelen ingezet hoeven te worden om te voorzien in adequate leermiddelen.
- Hoe kan het leermiddelenbeleid een impuls leveren aan het realiseren van de strategische en onderwijskundige visie van de school. Specifieker: hoe kan het leermiddelenbeleid een push geven aan een groter eigenaarschap van docenten voor de inhoud van de lessen op een manier die de kwaliteit van de leerprocessen verhoogt.

De functie van dit leermiddelenbeleidsplan is om het geheel van beleidsontwikkeling m.b.t. de leermiddelen vast te leggen en de ambities en aandachtspunten voor de komende jaren aan te geven.

De bouwstenen voor het leermiddelenbeleidsplan zijn in goed overleg met de MR (personeelsgeleding; oudergeleding en leerlingengeleding) tot stand gekomen. De docenten en andere medewerkers zijn geïnformeerd en geraadpleegd via de IM en in gesprekken met een aantal sectievertegenwoordigers. Op basis van een evaluatie van het leermiddelenbeleid in het najaar 2009 (organisatie en distributie; met interne en externe betrokkenen bij het proces) en voorjaar 2010 (onderwijskundig; met secties) zullen verbetervoorstellen worden voorgelegd door het managementteam aan de MR.

3. Leermiddelenbeleid en strategische en onderwijskundige visie

Het is onze collectieve ambitie om een school te zijn met een hoge leeropbrengst voor al onze leerlingen in een positief pedagogisch klimaat.

Alle werkzaamheden op onze school, de werkzaamheden op het gebied van leren, onderwijzen en begeleiding evenals de werkzaamheden m.b.t. schoolorganisatie, financiën, personeel en organisatie, huisvesting en inventaris, marktpositie, kwaliteitszorg en externe relaties zijn erop gericht een krachtige leeromgeving te creëren waarin we leerlingen stimuleren om veel te leren en zich zo goed mogelijk te ontplooiën: kennis vaardigheden en houding.

We willen zoveel mogelijk eigenaarschap en betrokkenheid m.b.t. het eigen leerproces en het eigen werk bevorderen. Dat geldt voor leerlingen en voor medewerkers.

We willen de leerprocessen inrichten op basis van een goede mix van betekenisvol, vraaggestuurd leren en zinvol, aanbodgestuurd leren. Een krachtige leeromgeving waarin leerlingen geregeld keuzes kunnen maken uit de verschillende leerbronnen draagt daaraan bij. Het regelmatig kunnen maken van keuzes bevordert het eigenaarschap van en de betrokkenheid op het eigen leren en het eigen werk. Een krachtige leeromgeving houdt ook in dat de docent de eindregie heeft over het leren van leerlingen.

Met betrekking tot de medewerkers heeft de school de volgende visie:

Lek en Linge beschouwt de kwaliteit van het team van medewerkers als de belangrijkste kritische succesfactor voor het realiseren van een hoge onderwijskwaliteit.

Lek en Linge streeft naar een aantrekkelijk en inspirerend werkklimaat voor al haar medewerkers:

- een werkklimaat waarin medewerkers eigenaarschap van hun werk ervaren en zien dat hun bijdrage van waarde is voor het geheel.
- een op professionele ontwikkeling gericht werkklimaat
- een werkklimaat waarin kwaliteit gezien, beoordeeld en gewaardeerd wordt.
- een werkklimaat met een gezonde, dus niet te hoge, werkdruk.

Het leermiddelenbeleid zal moeten aansluiten bij bovenstaande visie en zal een impuls moeten geven aan het eigenaarschap van docenten voor de lesinhouden.

Het is dus van belang dat samenwerkende docenten in secties binnen randvoorwaarden de beslissingsbevoegdheid houden om de leermiddelen te kiezen op basis van de onderwijskundige visie van de school en het erop gebaseerde vakwerkplan. Dat betekent dat bij de keuzes voor leermiddelen ook de vraag aan de orde is in hoeverre die aantrekkelijk zijn voor leerlingen en hun betrokkenheid op het leren en hun leerproces stimuleren.

Het is tevens van belang dat docenten worden gestimuleerd om zelf meer de lesinhoud te ontwikkelen en daarbij gebruik te maken van nieuwe digitale mogelijkheden (smartboard; beamer; elektronische leeromgeving). Daarbij is het van belang goed te bewaken dat de werkdruk niet te hoog wordt. Goede lessen ontwikkelen die ook door anderen gegeven kunnen worden kost tijd. Een ander punt van aandacht is: hoe bewaken we de kwaliteit van de zelf ontwikkelde lessen.

4. Uitgangspunten met betrekking tot het beleid voor de organisatie van leermiddelen ten behoeve van een intern boekenfonds

1. We hanteren als uitgangspunt dat boeken in elk leerjaar 5 jaar meegaan. Dit geldt ook voor de werkboeken. Dat betekent dat in de (werk)boeken niet geschreven mag worden.

Secties, die hiervan willen afwijken, wordt verzocht dit met redenen waarom het niet zou kunnen aan te geven bij het MT.

Een andere afschrijvingstermijn dan 5 jaar legt een grote druk op de schoolfinanciën en leidt ertoe dat veel andere, onderwijskundig waardevolle zaken in het gedrang komen.

2. O.R.S. Lek en Linge is eigenaar van de boeken.

Het is van vitaal belang dat de boeken in zulke goede staat blijven dat zij ook inderdaad 5 jaar meegaan. Ook docenten zijn erbij gebaat dat de boeken van leerlingen er uitnodigend uitzien. Dat vergt preventieve maatregelen (kaften verplicht), alertheid op gebruik tijdens de les (bv. niet schrijven in de (werk)boeken en een scherpe controle bij de inname aan het eind van het jaar.

3. Secties bepalen met welke methode zij willen werken. Daarbij geldt als restrictie dat de kosten voor de methode (handboek, eventueel werkboek, ict-licenties, etc.) niet boven de prijs mag uitkomen die gemiddeld gesproken aan het vak wordt besteed op VO-scholen.

Daarbij gaan we uit van de gemiddelde prijs in:

- Klas 1 t/m 3 havo/(t)vwo
- Klas 1 t/m 2 vmbo
- Klas 3 en 4 vmbo-b/k
- Klas 3 en 4 vmbo-t/g
- Klas 4 en 5 havo
- Klas 4 t/m 6 (t)vwo

Secties die meer dan 10 % onder het gemiddelde bedrag zitten in een van deze categorieën (en in de andere categorieën er niet -tijdelijk- boven zitten) kunnen een verzoek indienen bij het managementteam voor extra sectiebudget dan wel voor extra ontwikkeltijd. Secties die op goede gronden een verzoek doen aan het managementteam om met een totaal aan leermiddelen te werken waarvan de prijs boven het landelijk gemiddelde voor het vak ligt, dienen er rekening mee te houden dat zij niet als eerste in aanmerking komen voor investeringen in inventaris en lokaal en voor extra sectiebudget.

4. Bij hun keuze van de boeken houden secties er rekening mee dat de methode inhoudelijk en fysiek (harde kaft heeft voorkeur) mee kan gaan. Anders dan tot nu toe kunnen secties niet eerder dan na vijf jaren van methode wisselen. Het is dus nog meer dan tot nu toe zaak om een methode te kiezen waarmee minimaal 5 jaren goed gewerkt kan worden.

Secties die in vaklokalen lesgeven, wordt in overweging gegeven een klassikale set boeken aan te schaffen, waar 5 jaar mee gewerkt kan worden.

5. In elk leerjaar heeft de sectie in principe minimaal één leerboek.

Indien een sectie geheel zonder leerboeken wil (blijven) werken legt de sectie dit verzoek neer bij het MT. Daarbij geeft de sectie aan:

- hoe zij met eigen materiaal de kwaliteit borgt;
- hoe zij continuïteit realiseert in geval van ziekte;
- hoeveel extra kopieer- en andere werkzaamheden en kosten (ICT-licenties ?) ermee samenhangen per jaar
- welk eigen gemaakt materiaal meerdere jaren meegaat

Secties die aanmerkelijk minder kosten maken dan wat gemiddeld voor hun vak gebruikelijk is op scholen voor voortgezet onderwijs, kunnen een verzoek doen bij het MT voor een bijdrage in de ontwikkeltijd of een verhoging van hun sectiebudget voor (verbruiks)materialen en/of inrichting.

6. Bij het inleveren van de boeken vindt controle plaats.

Ouders van leerlingen betalen jaarlijks aan het einde van het cursusjaar een boete voor elk niet goed onderhouden boek. De school bepaalt de hoogte van de boete aan de hand van de vraag of het boek na herstel nog hergebruikt kan worden. Het gaat om herstelkosten dan wel om de aanschaf door de school van een nieuw exemplaar.

Voor ernstige beschadigingen, c.q. het verloren gaan van boeken wordt de nieuwprijs in rekening gebracht; bij kleinere beschadigingen, een evenredig bedrag ter beoordeling van de boekenfondsbeheerder.

7. Ouders wordt geadviseerd om een goede schooltas aan te schaffen om ervoor te zorgen dat boeken niet beschadigen.

8. We heffen een eenmalige borgsom van ouders van € 100,00.

➤ uit de borgsom worden geen boetes verrekend, wel worden er zoekgeraakte of kapotte boeken uit voorgeschoten.

➤ bij het verlaten van de school ontvangen de ouders de volledige borgsom retour indien en nadat de boeken in behoorlijke staat, ter beoordeling aan de school, zijn ingeleverd.

Ouders met meer dan een leerling kunnen gebruik maken van een betalingsregeling waarbij zij de borgsom op basis van een machtiging in drie termijnen voldoen.

9. De school zal de inzet van leerlingen en ouders bij het assisteren bij het beheer van het boekenfonds stimuleren (repareren van boeken, pakketten per klas en per leerling samenstellen, etc.)

De inname van de boeken en de controle op de staat van de boeken zal door medewerkers en ouders worden uitgeoefend.

10. De school zal medewerkers aantrekken die de logistieke voorbereiding en de uitvoering van een schooleigen boekenfonds organiseren. Deze medewerkers komen niet ten laste van de rijksbijdrage voor personeel. De kosten worden ten laste gebracht van de rijksbijdrage voor de "gratis schoolboeken".

11. Op de locatie MTL zal een ruimte worden ingericht van waaruit gedurende het gehele jaar gewerkt kan worden.

12. De O.R.S. Lek en Linge werkt met een Reglement Boekenfonds, een jaarlijkse Overeenkomst Ouderbijdragen en een Reglement bij de Overeenkomst Ouderbijdragen waarvan alle ouders op de hoogte worden gebracht. De oudergeleding heeft instemming over de inhoud van deze stukken. Reglementen en overeenkomst zijn in april 2009 vastgesteld en worden jaarlijks in januari geëvalueerd met de MR, te beginnen in januari 2010.

13. Secties maken een keuze voor leermiddelen op basis van bovenstaande uitgangspunten. Het is zaak dat jaarlijks voldoende tijd wordt ingeruimd voor sectieoverleg in de periode januari-maart om de secties de ruimte te geven om hun keuzes m.b.t. de leermiddelen te kunnen evalueren en waar wenselijk en mogelijk bij te stellen.

5. Impulsen richting eigentijds leren

In 2005 zijn we gestart met DE EIGEN WEG. DE EIGEN WEG is de metafoor voor onze onderwijsidealen die we met elkaar vorm willen geven.

DE EIGEN WEG staat voor onze zoektocht naar een goede mix van betekenisvol, vraaggestuurd leren en zinvol, aanbodgestuurd leren. We willen leerlingen een krachtige leeromgeving bieden waarin leerlingen geregeld keuzes kunnen maken uit de verschillende leerbronnen. Het regelmatig kunnen maken van keuzes bevordert het eigenaarschap van en de betrokkenheid op het eigen leren en het eigen werk. Een krachtige leeromgeving houdt ook in dat de docent de eindregie heeft over het leren van leerlingen.

In het kader van DE EIGEN WEG werken we sinds 2005 met een 70-minutenrooster wat de kans biedt op meer verdiepend leren en variatie in werkvormen in een les. Daarnaast hebben we gekozen voor twee projecturen in klas 1 en 2 en voor projectdagen en weken in hogere klassen.

De school heeft geïnvesteerd in een krachtige ict-leeromgeving. In 2008 heeft de school verder geïnvesteerd in een krachtige ICT-leeromgeving:

- alle lokalen zijn voorzien van een computer, een beamer en een smartboard;
- alle docenten hebben een knoppenscholing smartboard gebruik genoten evenals een verdiepende onderwijskundige scholing m.b.t. smartboard gebruik

In augustus 2010 zijn drie van de vier locaties voorzien van een draadloos netwerk waardoor het werken met ICT-ondersteund materiaal verder wordt vergemakkelijkt. In 2011, als de nieuwe vierde locatie is opgeleverd, zijn alle locaties voorzien van een draadloos netwerk.

De school kiest er -in ieder geval vooralsnog- niet voor om alle leerlingen van een laptop te voorzien of te werken met laptopklassen. De ervaringen hiermee tot nu toe op andere scholen in binnen- en buitenland zijn niet positief. Wel wordt het voor leerlingen steeds aantrekkelijker, zeker als het draadloos netwerk is gerealiseerd, om de eigen laptop op school te gebruiken. Wel zijn er veel computerlokalen en zijn er laptopkarren die in de lokalen ingezet kunnen worden. De school kent een computer/leerling ratio van 0,25, d.w.z. 1 op 4.

Het leermiddelenbeleid op Lek en Linge is erop gericht om de kwaliteit van het leren te bevorderen, mede door een impuls te geven aan de ontwikkeling van lesmateriaal (naar inhoud en vorm) dat aansluit bij de visie vastgelegd in DE EIGEN WEG.

In dat kader heeft het managementteam met instemming van de MR besloten dat 75 % van de middelen m.b.t. de regeling "Kwaliteit vo-scholen" de komende drie jaren met voorrang worden ingezet om docenten in tijd tegemoet te komen die zelf (aanvullend) lesmateriaal ontwikkelen, bij voorkeur ICT-ondersteund, op basis van de elektronische leeromgeving. Het gaat met voorrang om tijd voor leden van (deel)secties die minder voor een "methode met werkboek" gestuurde aanpak kiezen en meer voor door docenten zelf ontwikkeld materiaal met een grote ICT-component (als aanvulling op het handboek).

Deze impuls beoogt de professionele ruimte voor de docent te vergroten door het eigenaarschap over de inhoud van de kernactiviteit (de lessen) te vergroten. Daarnaast kan het de aantrekkelijkheid van het beroep van leraar vergroten doordat het een appel doet op ontwikkeling gerichte competenties op het vakgebied.

Door de professionele ruimte op dit gebied te bevorderen zal ook de kwaliteit van de lessen toenemen. Daarmee levert het ook een bijdrage om het beoogde doel m.b.t. de lessen (nog meer boeiende lessen met een hoge leeropbrengst) te verwezenlijken. Daarmee zullen de prestaties van leerlingen (niet alleen de taal- en rekenprestaties, maar ook die) verder toenemen. De keuze om de ontwikkeling van ICT-ondersteund lesmateriaal dat werkt in de elektronische leeromgeving en dat gebruikt wordt door de (deel)sectie te bevorderen stimuleert ook de tendens om het onderwijs meer te laten aansluiten bij de moderne levensstijl van de huidige digitale generatie. Het nodigt docenten uit om zich juist op het gebied van het ontwikkelen van digitaal lesmateriaal verder te bekwaamen.

Voor docenten en secties die in dit kader gebruik maken van de regeling om zelf aanvullend lesmateriaal te maken zijn de volgende afspraken gemaakt:

- de sectie staat als geheel achter de keuze om met zelf ontwikkeld materiaal te gaan werken (i.p.v. met een werkboek);
- de ontwikkelaars zorgen dat het ontwikkelde materiaal er goed en aantrekkelijk uitziet voor leerlingen en gebruikersvriendelijk is voor andere sectieleden;
- alle sectieleden zullen het materiaal gebruiken;
- het copyright van het ontwikkelde materiaal ligt bij de school zolang het materiaal intern gebruikt wordt. Wanneer het materiaal ook op andere scholen gebruikt gaat worden en er staan hierdoor inkomsten zullen die inkomsten verdeeld worden tussen de school en de ontwikkelaars/de sectie op 50/50 basis.

➤ De ontwikkelaar zorgt dat een kopie van het ontwikkelde materiaal naar de betreffende locatiedirecteur gaat.

Hoe meten we de voortgang op de versterking van de professionele ruimte van docenten, m.n. gericht op de kernactiviteit van het werk?

- Het aantal vakken dat in een leerjaar in een afdeling (vmbo-b/k; vmbo-t/g; havo; (t)vwo), op basis van een handboek, werkt met eigen ict-ondersteund lesmateriaal i.p.v. met werkboeken neemt in 2010 en 2011 toe met ieder jaar 10 %. (Voor schooljaar 2009-2010 is dit percentage gerealiseerd. Docenten van zes vakken nemen deel aan deze mogelijkheid.)

- Het gebruik van het smartboard, de beamer en teletop (de elektronische leeromgeving) neemt per jaar toe met 10 % t.o.v. het basisjaar 2008-2009. Als meetinstrument wordt een korte digitale enquête voor docenten ontwikkeld.)

Hoe meten we de relatie van de versterking van de professionele ruimte van docenten met de toename van de kwaliteit van de lessen (boeiend; hoge leeropbrengst)?

- Uit de leerlingenenquêtes blijkt dat de leeropbrengst van de lessen volgens leerlingen met 10 % toeneemt in 2011-2012 t.o.v. het startjaar 2008-2009.

- Uit de leerlingenenquêtes wordt duidelijk dat er een toename met 10 % is van het aantal leerlingen dat de lessen als boeiend ervaart (2011-2012 in vergelijking met 2008-2009);

6. Aandachtspunten en ambities

Inhoud leermiddelen

De secties hebben in de periode januari-maart 2009 een grote inspanning geleverd door uitermate kritisch te kijken naar de leermiddelen. Alle secties hadden de kans om, op basis van de onderwijsvisie van de school en de visie op het vak, een nieuwe keuze te maken voor leermiddelen. Een belangrijk beslissingsmoment omdat de sectie zich daarmee voor de komende vijf jaar vastlegt op een methode.

In schooljaar 2009-2010 zullen de secties bezien hoe de keuzes uitpakken en wat dat betekent voor de leermiddelen voor het vak in 2010-2011.

Een punt van aandacht geldt de ontwikkeling van aanvullend lesmateriaal. Wat is daarvan de kwalitatieve opbrengst? Wordt de hypothese dat daarmee het eigenaarschap van docenten voor de lesinhoud wordt vergroot bewaarheid? Leidt het ertoe dat docenten hun werk nog boeiender gaan vinden? Is de kwaliteit van het eigen materiaal van hoger niveau en aantrekkelijker dan de inhoud van een gemiddeld werkboek?

Het proces van de ontwikkeling van het eigen aanvullend lesmateriaal (ter vervanging van een werkboek) dient door zowel de sectie als de schoolleiding (locatieleidingen en managementteam) goed gemonitord te worden. Elke ontwikkelaar zal een belangstellend lid van de schoolleiding aan zich gekoppeld krijgen.

Op basis van een evaluatie van de ontwikkeling van eigen aanvullend lesmateriaal (succesfactoren; belemmeringen; aandachtspunten) zal gekeken worden in de loop van 2009-2010 hoe we hiermee verder gaan.

Leermiddelen en ICT

De komende jaren willen we de kansen van ICT-ondersteund onderwijs verder benutten. Dat kan door intensivering van de huidige mogelijkheden gebruik te maken. Daarbij kan m.n. gedacht worden aan het onderwijskundig gebruik maken van het smartboard en de beamer en aan het meer en onderwijskundig beter gebruik maken van de elektronische leeromgeving.

In dat kader is het belangrijk dat docenten voldoende tijd krijgen om zich op deze gebieden te ontwikkelen. Ook scholingen zullen een bijdrage leveren aan een betere benutting van deze mogelijkheden.

Daarnaast is versterking van de infrastructuur met een veilig en stabiel draadloos netwerk op alle vier de locaties een ambitie. (Op drie locaties, BKL, MTL en IBB per 1-8-2010 en op de nieuwe havolocatie per 1-1-2011.)

Organisatie en distributie

De overgang van een extern naar een intern boekenfonds is een majeure operatie geweest: het keuzeprocess om ertoe te beslissen, de Europese aanbesteding en vervolgens de ontwikkeling van de organisatie en distributie m.b.t. het intern boekenfonds en tot slot in augustus 2009 de eerste uitlevering. We constateren dat deze processen goed zijn verlopen en de uitlevering van de leermiddelen zeker niet moeizamer verloopt dan toen we werkten met een extern boekenfonds. Dat neemt niet weg dat we, deels samen met de leverancier, zullen kijken waar we de logistieke processen kunnen versterken.

Voorts zal het logistiek proces van de inname van de leermiddelen aan het eind van het schooljaar 2009-2010

voorbereid worden. Een goede organisatie en een goede controle op de kwaliteit van de in te leveren boeken dragen eraan bij dat de kwaliteit van leermiddelen hoog blijft (geen beschadigingen; etc.) waardoor de geplande afschrijvingstermijn ook gerealiseerd wordt. Daarmee kunnen middelen van het leermiddelenbeleid ingezet worden voor extra leermiddelen en voor ontwikkeltijd voor de vervaardiging van nieuwe leermiddelen door docenten.

Financiën

De O.R.S. Lek en Linge heeft een keuze gemaakt voor een intern boekenfonds omdat zij heeft berekend dat dat -als alle kosten die te maken hebben met het intern boekenfonds daaraan worden toegerekend- financieel aantrekkelijk is. Daardoor kunnen meer middelen aan daadwerkelijke leermiddelen -en de ontwikkeling daarvan- worden ingezet.

We zullen de komende jaren kritisch moeten bezien of de werkelijke kosten in de pas lopen met de begroting. Met name is de vraag interessant of de geplande afschrijvingstermijn gehaald wordt.

Format voor het vakwerkplan

1. Inleiding

- In welke leerjaren en afdelingen wordt het vak gegeven;
- Welke methode(s) worden gebruikt
  - Klas 1 t/m 4 vmbo-(T)/B/K
  - Klas 1 t/m 4 vmbo-T/G
  - Klas 1 t/m 5 havo
  - Klas 1 t/m 6 vwo

2. Inhoudelijk profiel van het vak

- In deze paragraaf wordt per afdeling (zie hierboven) kort aangegeven wat de visie op het vak is. Wat zijn de doelen van het vak en welke aanpak(ken) worden gebruikt om die doelen te realiseren.

3. Werkvormen en differentiatie binnen de les

- Welke afspraken zijn binnen het vak per afdeling gemaakt met betrekking tot werkvormen en vormen van differentiatie?

4. Toetsing

- Welk doel hebben de toetsen voor de voortgang van het leerproces?
- Welke afspraken zijn binnen het vak per afdeling gemaakt m.b.t. toetsen?
- Hoe dragen de toetsen ertoe bij dat leerlingen in de -voor hen- goede afdeling terecht komen. (determinatie)?
- Op welke manier wordt de taxonomie van Bloom (kennis; inzicht; toepassing; analyse; synthese; evaluatie) toegepast bij het maken van toetsen en bij de normering van de vragen?

5. Hoe is de sectie georganiseerd?

- Op welke manier draagt de organisatie van de sectie, de werk- en taakverdeling, bij aan de kwaliteit van het onderwijs (lesinhouden; doorlopende leerlijnen; determinerende toetsen; werkvormen).

6. Samenwerking met andere vakken

- Welke afspraken zijn er met andere vakken gemaakt over:
  - Lesinhouden;
  - Vakoverstijgende vaardigheden;
  - Projecten (projecturen; projectdagen; profielweek)
  - Welke bijdrage levert het vak per afdeling per leerjaar aan de Lek en Lingedagen?

7. Kernverbeteringen

- Aan welke kernverbetering(en) wil het vak per afdeling het komende jaar werken m.b.t. bovengenoemde punten?
  - Bij het bereiken van welk resultaat is de sectie tevreden m.b.t. de kernverbetering(en)?
  - Welke andere kernverbetering(en) wil het vak realiseren?
- N.B. het gaat om haalbare ambities die tot een zichtbare verbetering leiden.

8. Randvoorwaarden

- Welke randvoorwaarden behoeven verbetering/aandacht om de kwaliteit van het leren in het vak te bevorderen?